CONSTANTINE XI

SULTAN MEHMET II

SON BÜYÜK KUŞATMA

1453

ROGER CROWLEY

Yayın No: 11

1. Baskı, Ekim 2006
12. Baskı, Ağustos 2018

ISBN: 978-975-6006-10-8

Yayın Yönetmeni
K. Egemen İPEK

Türkçesi
Cihat TAŞÇIOĞLU

İç Tasarım
Adem ŞENEL

Baskı
Ayrıntı Basımevi
Sertifika No: 13987

Yayın
A.P.R.I.L Yayıncılık
Tarık Zafer Tunaya Sokak
21/3 Gümüşsuyu-Beyoğlu-İSTANBUL
Tel: (00 90) 212 252 94 38
Faks: (00 90) 212 252 94 39
www.aprilyayincilik.com
bilgi@aprilyayincilik.com

Son Büyük Kuşatma 1453 © 2006 A.P.R.I.L Yayıncılık
1453 © Roger Crowley
Bu kitabın hakları Kalem Ajans aracılığıyla alınmıştır.

Bu kitabın yayın hakları April Yayıncılık'a aittir.
Bu kitabın baskısından 5846 ve 2936 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Yasası Hükümleri gereğince alıntı yapılamaz, fotokopi yöntemiyle çoğaltılamaz, resim, şekil, şema, grafik vb yayınevinin izni olmadan kopya edilemez.

son büyük kuşatma

1453

roger crowley

Türkçesi
Cihat TAŞÇIOĞLU

Konstantinopolis namının dile getirdiğinden daha büyük bir kenttir. Allah inayeti ve cömertliğiyle onu İslam'a başkent kılmaya tenezzül buyursun.

12. Yüzyıl Arap yazarı Hasan Ali El Haravi

Konstantinopolis'in yüzleştiği, benim yakından gözlemlediğim muazzam tehlikelerin öyküsünü anlatacağım.

Khioslu Leonard

İçindekiler:

Öndeyiş: Kızılelma 25

I yanan deniz 35
II İstanbul'u düşlemek 55
III sultan ve imparator 77
IV boğazı kesmek 99
V karanlık kilise 117
VI sur ve top 137
VII yıldızlar gibi sayısız 161
VIII korkunç kıyamet patlaması 183
IX tanrı'dan gelen bir rüzgar 201
X kan sarmalları 223
XI dehşetli makineler 247
XII alametler ve kehanetler 271
XIII 'bugünün tarihini unutma' 291
XIV kilitli kapılar 313
XV bir avuç toz 331
XVI dünyanın yeni dehşeti 355

sondeyiş: huzur mekânları 377
kaynakça notları 388
kaynakça 409
dizin 419

Kaynaklar hakkında...
önsöz niyetine

O savaşta öyle çok şey oldu ki, kalem hepsini tarif edemez, dil sayıp dökemez.

15. yüzyıl Osmanlı tarihyazıcısı Neşrî

Konstantinopolis'in düşüşü, ya da İstanbul'un fethi Orta Çağlar'da bir dönüm ânı oluşturdu. Haber Müslüman ve Hıristiyan dünyalarında hayret verici bir hızla yayıldı ve öyküye duyulan iştah dolu ilgi ele geçirilen çok sayıdaki raporla ilk anda evrensel birliktelik sağlamış gibi görünen anlatımın ortaya çıkmasını sağladı. Ne var ki, daha yakından bakıldığında, bu anlatımlarla ifade edilenlerin toplamının bütünü tamamlamadığı görülür. Gerçek tanıklar aslında çok küçük bir grup oluşturur ve neredeyse tamamı Hıristiyan'dır. İsimleri bu kitabın okuruna tanıdık gelecektir: Taşkın tavırlı Katolik kilise adamı Khioslu Başpiskopos Leonard, tuttuğu günce en güvenilir tarih dizimini yansıtan gemi doktoru Nicolo Barbaro, Floransalı tüccar Giacomo Tetaldi, Rus Ortodoksu Nestor İskender, sivil Osmanlı görevlisi Tursun Bey, kayıtları sonradan modern tarihçilere dert kaynağı oluşturan Georgios Sphrantzes ve birkaç kişi daha.

Bunlardan sonra o döneme çok yakın tarihlerde yaşayan ve olguyu muhtemelen ikinci ağızdan dinlemiş olan bir grup gelir ki, aralarında renkli, güven telkin etmeyen bir anlatım sunan

ve öyküyü sonradan yakıştırma unsurlarla dolduran Dukas ile bir başka Grek, yazı yeteneği eşsiz, ama Osmanlı yanlısı olan İmroz Adası emini Kritovulos da bulunur. (Kritovulos'un yazdıklarının sadece **Yunanlara ait olmayıp, bütün Batı milletlerinin, Cebelitarık Boğazı dışında olanların, Britanya adalarında oturanların, vesair nice ümmet ve kavimlerin diline çevrilerek** yayınlanmasına yönelik bir tutkusu vardı.)

Sonraki yüzyıllar her iki taraftan gelen ciddi sayıda çeşitlemeye tanıklık etti; bunların bazısı doğrudan tekrar anlatımlardı, geri kalanınaysa söylentiler, kayıp ve yazılı kaydı olmayan anlatımlar, söylence, Hıristiyan, ya da Osmanlı kaynaklı propaganda, çarpıcı bir karışım yaratmaya yönelik, doğruluğu teyit edilemez bilgiler hakimdi. Bu kitap öylesi anlatımlardan alınma ifadeler içermez. Kaynakları ele almaktan doğan zorlukların büyük bölümü elbette ki, tarihin, özellikle de bilim çağı öncesindeki tarihin yerel ve ulusal kaygılara özgü yöntemlerle yaratılmış olmasıdır. Kuşatmaya tanıklık edenler, orduların mevcutlarına ve kayıplara yönelik rakamları, akıl almaz değişiklikler gösteren yerel ağırlık ve uzunluk ölçülerini yuvarlamaya güven sarsacak kadar eğilimlidir; tarihler ve zamanlar konusunda puslu bilgiler verirler ve kabul ötesi abartıya yatkınlardır. Olguların zamandizinsel olarak sıralanmasıysa, genellikle keşfedilmeyi bekleyen bir uzlaşımdır ve gerçek, öykü, söylence arasındaki ayırımlar çok incedir. Din kaynaklı batıllıklar Konstantinopolis örneğinde de gerçek olgularla öylesine iç içe girmiştir ki, kentin düşüşünün tarihi insanların gerçekten yaşandığına inandığı uydurma anlatımlara dönüşmüştür. Ve nesnel anlatım kavramına böylece tamamen yabancılaşılmıştır.

Her yazarın bir bakış açısı ve kendi versiyonuna mesnet oluşturan bir güdüsü vardır; bu nedenle de her birinin iddialarını, özel ilgi odaklarını dikkatle ayıklamak gerekir. Varılan yargılar rutin hal alacak şekilde din, ulus ve ırk kökenlidir.

Venedikler otomatik olarak kendi denizcilerinin yiğitliğinden dem vurup, Cenevizlere iftiralar yöneltir; aynı şey diğerleri tarafından da yapılır. İtalyanlar Grekleri korkaklıkla, tembellikle, aptallıkla suçlar; Katolikler ile Ortodokslar hizip mevzilerinden birbirine hakaretler savurur. Kentin kaybedilmesi birincil motif oluşturduğundan, Hıristiyan kampında hem dinsel, hem de insani açılardan bir açıklama arayışı vardır ve suçlama kültürü sesini sayfalardan duyurur. Ve bu arada tüm Hıristiyan yazarlar elbette kan içici Mehmet'e sövgüler yağdırır ki, bunun tek istisnası padişahtan yana yer edinme amacıyla tarafsızlığını koruma çabasındaki Kritovulos'tur. Osmanlı yazarları da doğal olarak aşağılamaları aynen iade eder.

Tanıkların anlattığı öyküler her zaman renkli ve canlıdır; tanıklık ettikleri şeyin bilincindedirler ve o en olağanüstü olgudan sağ çıkmışlardır; ancak anlatımları garip suskunluklarla doludur. 1453'ün Türk insanının tarihi açısından taşıdığı olağanüstü önem düşünülürse, kentin alınmasına ilişkin çağdaş Osmanlı anlatımlarının o denli az olması, tanık bulunmaması, Müslüman askerlerinin duygularına, motivasyonuna yönelik (Akşemsettin'in Fatih'e yazdığı mektup dışında) neredeyse hiç kişisel rapora rastlanmaması son derece şaşırtıcıdır[1]. Bunun nedeni bir dereceye kadar toplumsal olabilir. O dönemin Osmanlı toplumu ağırlıklı olarak okur-yazar değildi; olguların aktarımı genellikle sözeldi, kişisel deneyimleri kaydetme geleneği yoktu. Kısa ve özlü kronikler halinde bulunan kayıtların üstünde bir Osmanlı Hanedanı söylencesi yaratmak için sonradan tekrar çalışılmıştır; bu nedenle de Osmanlı perspektifi Hıristiyan anlatımlarının satır araları okunarak oluşturulmuştur. Sonuçta 1453, geniş ölçekte kaybedenler tarafından yazılmış, yani alışılmışın dışında bir tarih yansıtır.

1 Bu mektup bile tartışmalıdır, çünkü her ne kadar Topkapı Sarayı Müzesi arşivinde Akşemsettin'e ait olduğu açıklamasıyla (ve 5584 arşiv numarasıyla) kayıtlıysa da, altındaki imzanın Hızır Bey'in olduğu söylenir. (ç.n.)

Neredeyse aynı derecede şaşırtıcı olan bir başka şeyse, Ortodoks Greklerin tanıklığının öylesine az olmasıdır. Belki Bizans'ın önde gelenlerinin son talan sırasında ölmesi, belki de Georgios Sphrantzes gibi ayrıntılara inemeyecek kadar sarsılmış olması nedeniyle, Hıristiyanların olguya ilişkin tarihi genellikle İtalyanlara, ya da kentin (Konstantinus hariç) Ortodoks savunucularına alabildiğine veriştiren birleşme yanlısı Greklere dayanır.

Tüm bunları sonucunda öykü olasılıkla hiç çözülemeyecek çok sayıda gizem içerir. Bir yanda Osmanlıların gemileri Haliç'e nasıl geçirdiği Türk tarihçileri arasında canlı bir tartışma konusu olarak kalırken, öte yanda Konstantinus'un ölümü belirsizliğini korur ki, imparatora ilişkin bir başka gerçek de kuşatmanın her anında ve her yerinde bizzat hazır bulunan Fatih'in sabırsız, dizginlenemez kişiliğinin yanında onunkinin gölgeli bir figür olarak kalmasıdır.

Konstantinopolis'in öyküsünü bir kez daha aktarırken hedefim, olguların merkezindeki güçlü temayı bu çelişkiler ve güçlüklerden sıyrılarak, kesinliğe yapabildiğimce yaklaşarak işlemekti. Kaynaklar arasında, zaman zaman hantalca, anlatımları sapmalardan kurtararak ve en akla yakın açıklamaları arayarak yol aldım. Barbaro'nun kuşatmayı günü gününe izleyen güncesi hariç tutulursa, verilen tarihler kesin olmaktan epey uzaktı. Her anlatım, olgu dilimlerinin ayrıntılarının aktarılmasında, tarihlenmelerinde farklı çizgi seçer ve konuyu yakından inceleyenlerin çoğu ince noktalarda benim görüşlerime katılmayabilir. Bu kitabın olayın yaşandığı yerlerde incelenmesi olguların tarihlenmesine yönelik kimi küçük gizleri ortaya çıkartacaktır. Benim genele yönelik kararım, akla en yakın gelen zamandizinini kabul etmek ve anlatımımda 'belki', 'olasılıkla', 'olabilir' gibi tedirgin edici sözcükleri 'olabildiğince' kısıtlı tutmak yönünde oldu. Karşı seçenek okurun

farklı kaynakların farklılıklar gösteren anlatımlarına saplanıp kalmasına neden olma tehlikesi yansıtıyordu ki, bu da dış hatları gerçekten güçlü ve parlak renklerle vurgulanmış olan öykünün genel dinamiğine pek az katkıda bulunacaktı. Bunların yanı sıra, coğrafyanın, arazi yapısının, iklimin ve zamanın sunduğu fiziksel kanıtların haklı çıkartacağını düşündüğüm tümdengelimleri de net çizgilerle vurguladım.

Bu kitabı yazmaktaki ikinci amacımsa, insanların seslerini yakalamak, başrollerdekilerin sözlerini, önyargılarını, umutlarını yeniden canlandırmak ve *öykünün* bir tür *öyküsünü* anlatmak, kanıtlanmış gerçekler kadar o kişilerin doğruluğuna inandığı versiyonları da yansıtmaktı. Kaynaklar sık sık kendi doğrularını savunan, öyküyü aktarırken neredeyse egzotik ve gizemli hale bürünen kişiliklerdi; Barbaro gibi bazıları sadece anlatımlarıyla var oluyor, onun ötesinde sessizliğe çekilip kayboluyordu; başka kimileri, örneğin Kievli İsidore ile Khioslu Leonard ise dönemin kilise tarihine fazlasıyla gömülmüştü.

En büyüleyici ve sorunlu olanlardan birisiyse, anlaşıldığı kadarıyla Konstantinopolis'e Osmanlı ordusu içindeki bir devşirme olarak gelen Ortodoks Rus Nestor İskender idi. Tümdengelimle bakılırsa, kuşatmanın başlarında kente kaçmış, olgulara tanıklık etmiş ve içlerinde yer almıştı; özellikle bombardımana, surlardaki çarpışmalara yönelik anlatımları çok canlıydı ve sonrasında olasılıkla bir manastırda keşiş kimliğine bürünerek Osmanlı'nın cezasından kurtulmuştu. Söylenceyle duyumu kendi gözlemleriyle karıştırarak oluşturduğu mistik, sık sık fantastik hal alan anlatımı tarihler ve olayların dizilişi yönünden öylesine karışıktır ki, çoğu yazar tarafından toptan reddedilir, ama bir yandan da çok sayıda ikna edici ayrıntı içerir. Surlarda verilen mücadele ve olasılıkla kendisinin de görev aldığı ölülerin kaldırılması konularında eşsiz bir anlatımı vardır. Kaynaklar arasında neredeyse sadece Nestor

İskender Greklerin çarpışmalara aktif olarak katıldığını bildirir ki, bunun en ilginç örneği Rhangabes'in ölümüyle sonuçlanan sahnedir. Venedikliler ve Cenevizler bizi olguda sadece İtalyanların aktif rol aldığı, Grek halkın pasif kaldığı, hatta bu insanların mezhepsel ayrılıklar nedeniyle engelleyici, kâr peşinde koşan ve korkakça davranan kimseler olduğuna inandırma eğilimindedir.

Yazgıları, sonrasında renkli bir yaşam sürmek olan iki başka tarihyazıcı ise Sphrantzes ile Dukas'tır. Sphrantzes *Küçük* ve *Büyük*[2] olarak anılacak olan iki kronik yazmasıyla ünlenmiştir. Uzunca bir zaman *Büyük Kronik*'in Sphrantzes için travmatik olması bir yana, uzun yaşamının en önemli olgusunu oluşturan kuşatmadan neredeyse hiç söz etmeyen *Küçük Kronik*'in genişletilmesiyle oluştuğuna inanılmıştır. Daha renkli, ayrıntılı ve akla yakın anlatıma sahip olan *Büyük Kronik*, uzun zaman 1453'e dair en kapsamlı bilgi kaynağı olarak kabul edilmiştir. Ancak bu kitabın, kendini Sphrantzes tekil karakteri olarak gösteren Makarios Melissenos tarafından, edebi taklidin maharet gerektiren bir örneği olarak yüz yılı aşkın zaman sonra yazıldığı kanıtlanmıştır. Yazarın kimliğine yönelik bilgiler de güven verici değildir; Melissenos kiliseye yönelik bir tartışmayı kazanmak için tahrif edilmiş bir imparatorluk kararnamesi hazırlamakla bilinen bir rahipti. Sonuç olarak, *Büyük Kronik*'in tüm içeriğine böylece kuşku düşmüş oldu. Tarihçiler günümüzde bu çalışmaya temkinle yaklaşmaktadır, çünkü kuşatma hakkında bir şeyler yazmak isteyen kişi bu yapıtı nasıl ele alacağına karar vermek zorundadır. Uzun versiyon üstünde metinlerin yakından çözümlemesine dayalı bir çalışma yapılmış ve kimi yerlerde gösterdiği özellikler, içeriğin tamamının sonradan uydurma olmasının üst düzeyde bir tarihi roman yazarlığı gerektireceği sonucuna varılmasını sağlamıştır.

2 *Minus Kroniği* ve *Majus Kroniği* olarak da anılırlar. (ç.n.)

Sphrantzes'in savaştan önce Konstantinus ile karanlık bir kulede durduğu sahneden Melissenos sorumludur; ayrıca Türk tarihinin ikonik bir anını vurgulayan, dev yeniçeri Ulubatlı Hasan'ın Osmanlı sancağını surlara ilk kez diktiği öykünün kaynağı da odur. Ama görünüşte en azından ikincisi uydurma olamayacak kadar fazla ayrıntı içerir.

Bunun kadar egzotik olan bir diğer kronik de, Bizans'ın yıkılış tarihini geniş bir çerçeveden anlatan Dukas'ınkidir. Dukas kuşatmanın kendisine olmasa da, bunu çevreleyen olayların çoğuna tanıklık etmiştir. Olasılıkla Urban'ın topunun Edirne'de denenişini ve Boğazkesen'de gemileri batırılan, sonrasında Fatih tarafından kazığa vurdurulan gemicilerin çürüyen cesetlerini görmüştür. Canlı, coşkulu anlatımı tuhaf bir sona ulaşır; Osmanlıların 1462'de Lesbos Adası'nı kuşatmasını anlatırken bir cümlenin ortasında, öyküsündeki birçok şey gibi kendi yazgısını da havada bırakarak aniden kesilir. Lesbos'taki olayların renkli anlatımı yazarın orada olduğu ve Greklerin son direnişi çökerken buna elinde kalemle yakalandığı kanısını kuvvetlendirir. Savunmacıların korkunç yazgısına uğrayıp, başlarının vurulmayacağına dair verilen söz yerine getirilerek başka şekilde mi öldürülmüştür, yoksa köle edilip pazara mı götürülmüştür? Bir cümlenin ortasında yürüyüp sahneden çıkar Dukas.

Konstantinopolis'in öyküsünü anlatmanın da başlı başına ve muazzam bir öyküsü vardır. Bu kitap, versiyonların uzun geleneğini İngilizcede yansıtan çalışmalara, 18. Yüzyıl'da Edward Gibbon'dan, iki İngiliz şövalyesinden, 1903'te Edwin Pears'ten ve 1965'te büyük Bizans tarihçisi Sir Stephen Runciman'dan geçerek günümüze ulaşan bir dizi yapıta dayalıdır ve başka dillerdeki çok sayıda anlatımla desteklenmiştir. Bu işi doğru şekilde yapmanın güçlüklerine gelince... İmrozlu Kritovulos tarih bilincine sahip biri olarak bu noktayı beş yüz yıl önce

yakalamış ve yapıtını Mehmet'e ithaf ederken derli toplu bir feragat ibaresi eklemiş, Cihan Fatihi'ne hitabında tedbirli ve sağduyulu bir yaklaşım göstermiştir. Onun versiyonunun herhangi bir ardılı, yazarının sözlerine başvurmaya gereksinebilir:

'Bu tarihin kapsadığı olayları yakından görmemiş olmamdan ötürü, doğru malumatı konuyu bilenlerden almak düşüncesiyle çok emek harcadım. (...) Yazış ve anlayış tarzım beğenilmediği takdirde, bu önemli görevi yapmayı benden daha ziyade iktidarı olanlara bırakırım.'

Çevirenin Notları

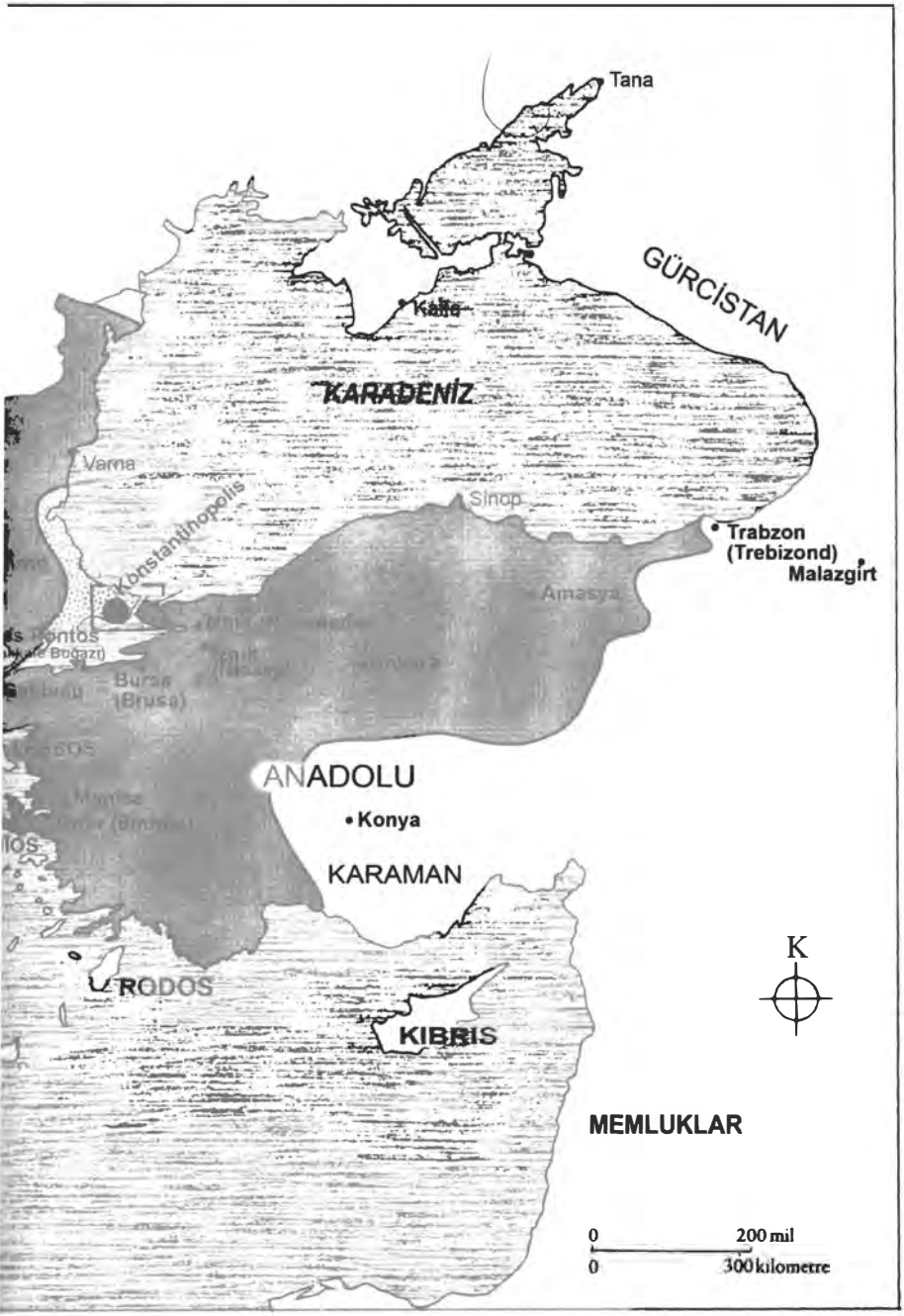
Son Büyük Kuşatma: 1453'ün çevirisinde, yazarın orijinal metinde dikkat ettiği bir özelliği koruduk. Roger Crowley olgulardaki önemli noktaları anlatırken mutlaka tanıkların, ya da konuyu sonradan ele alarak yazanların ifadelerinden alıntılar yapmış, ancak okuma rahatlığını ve akıcılığını sağlamak için bunları cümlelerinin içine yerleştirmiş. Bu tür alıntıları Türkçe metinde **farklı karakterle yazılmış** olarak bulacak, alıntının kimden yapıldığına 'Kaynakça Notları' başlıklı bölümden bakabileceksiniz.

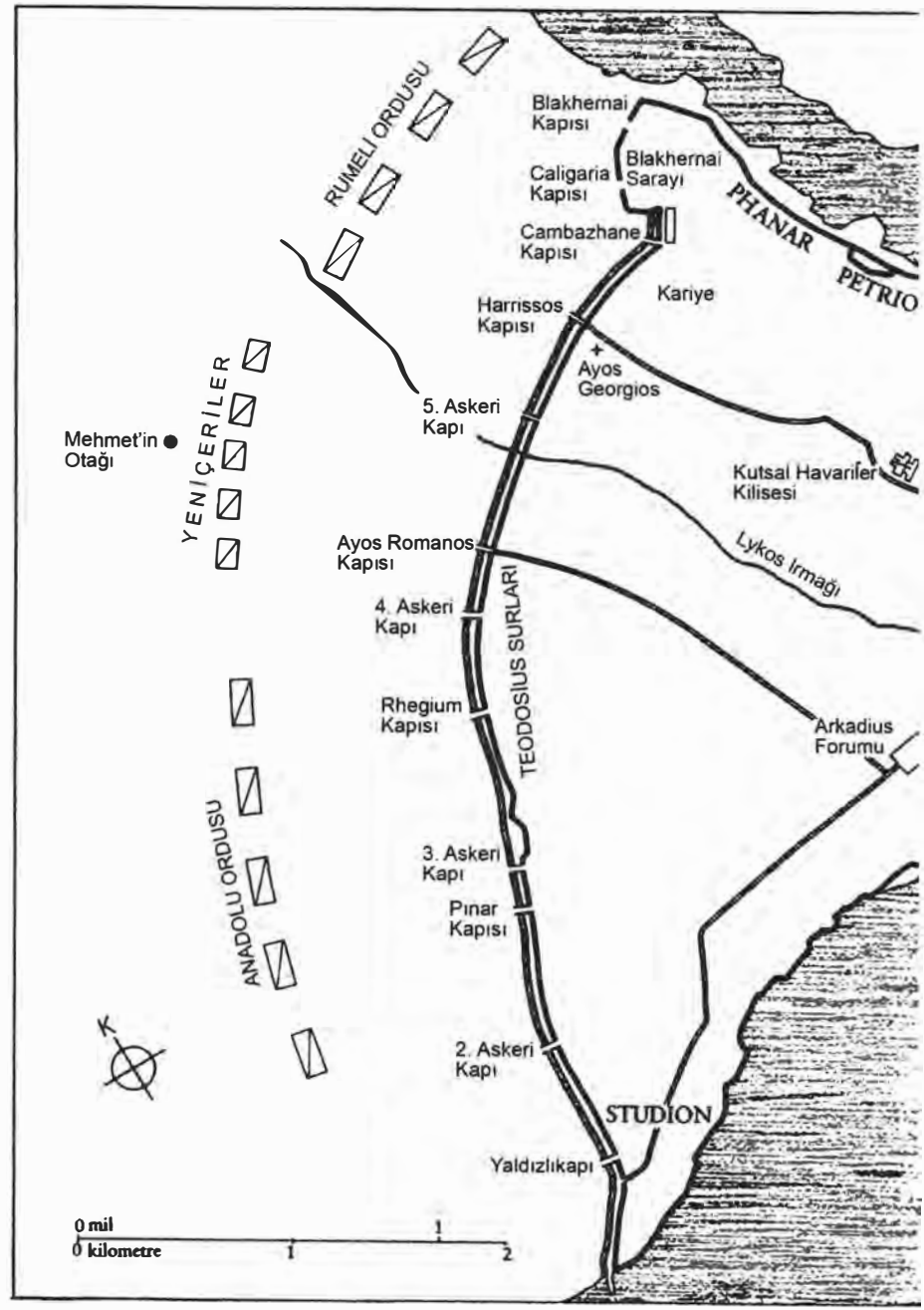
Çeviriyle ilgili bir başka noktaysa, ağırlık ve uzunluk ölçüleriyle ilgili. Metindeki 'kantar, zira, pace, botte, (antik) mil' gibi ölçüler metrik sisteme çevrilmedi, ama karşılıkları dipnotlarda sunuldu. Surların uzunlukları, yükseklikleri, ya da güllelerin, topların ağırlıkları verilirken kullanılan İngiliz ölçü birimleriyse, bizim kullandığımız sisteme çevrildi.

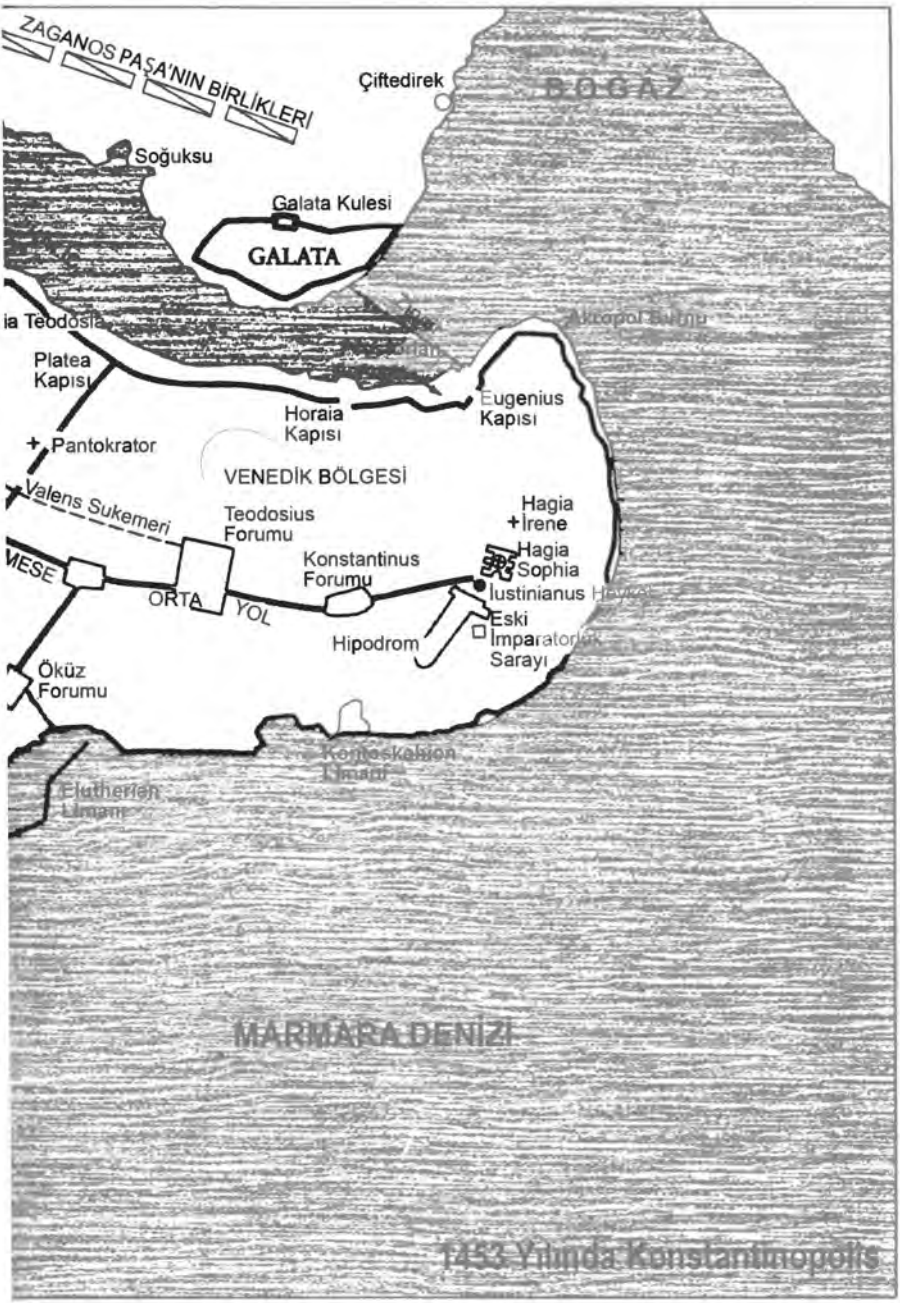
Çok önemli bir başka konu da alıntıların çevrilmesiyle ilgili. Örneğin Türk tarihyazıcısı Tursun Bey'in yazdıklarını aktarırken, 'Osmanlıca'dan Türkçe'ye-Türkçe'den İngilizce'ye-İngilizce'den Türkçe'ye çeviri yapmak' türünden hataya açık ve anlamsız bir döngüsel yöntem tutmak yerine, alıntıyı yayının orijinalinden yaptık. Kritovulos, Dukas gibi tarihyazıcılarda ise, yazarın kendi dilinden doğrudan yapılmış çevirilerden yararlanıldı. Elbette ki, Kuran'dan yapılan alıntılarda da aynı yöntem uygulandı ve ilgili ayet bölünmeden verildi.

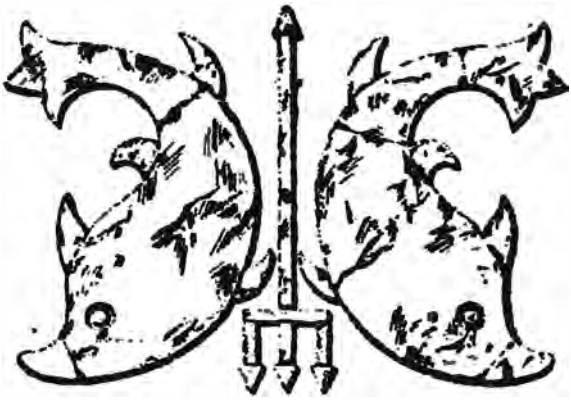
Özetle, yapıtı Tükçeleştirirken yazarın gözettiği 'rahat okunabilirlik' ilkesini koruduğumuzu sanıyoruz. Yine de, 'kurallara katı şekilde bağlı, köktenci' tavrı vurgulamakta kullandığımız *ortodoksluk* sözcüğüyle, dinsel mezhebe bağlılığı ifade eden *Ortodoksluk* terimi arasında bulunan türden ayrımların kavranmasında okurumuza güveniyoruz.

1461 YILINDA DOĞU AKDENİZ
Osmanlı toprakları
Bizans toprakları
Budapeşte
MACARİSTAN
Tuna
Venedik
Cenova
Floransa
Belgrad
EFLAK
BOSNA
Ancona
SIRBİSTAN
ADRİYATİK DENİZİ
Kosova
Ragusa (Dubrovnik)
ARNAVUTLUK
Roma
Napoli
Otranto
EGE DENİZİ
SİCİLYA
CORFU
İON DENİZİ
Atina
Mistra
Ayrıntı
Karadeniz
Rumelihisarı (Boğazkesen)
Anadoluhisarı
Üsküdar
Konstantinopolis
AKDENİZ

Tana
GÜRCİSTAN
Kafa
KARADENİZ
Varna
Sinop
Trabzon
(Trebizond)
Malazgirt
Konstantinopolis
Amasya
Bursa
(Brusa)
ANADOLU
Konya
KARAMAN
K
RODOS
KIBRIS
MEMLUKLAR
0
200 mil
0
300 kilometre

RUMELİ ORDUSU
Blakhernai Kapısı
Caligaria Kapısı
Blakhernai Sarayı
PHANAR
PETRIO
Cambazhane Kapısı
Kariye
Harrissos Kapısı
Ayos Georgios
5. Askeri Kapı
Mehmet'in Otağı
YENİÇERİLER
Kutsal Havariler Kilisesi
Lykos Irmağı
Ayos Romanos Kapısı
4. Askeri Kapı
TEODOSİUS SURLARI
Rhegium Kapısı
Arkadius Forumu
ANADOLU ORDUSU
3. Askeri Kapı
Pınar Kapısı
K
2. Askeri Kapı
STUDION
Yaldızlıkapı
0 mil
0 kilometre
1
1
2

ZAGANOS PAŞA'NIN BİRLİKLERİ
Çiftedirek
BOĞAZ
Soğuksu
Galata Kulesi
GALATA
Akropol Burnu
Platea Kapısı
Horaia Kapısı
Eugenius Kapısı
Pantokrator
VENEDİK BÖLGESİ
Valens Sukemeri
Teodosius Forumu
Hagia İrene
Hagia Sophia
Konstantinus Forumu
Iustinianus
ORTA YOL
Eski İmparatorluk Sarayı
Hipodrom
Öküz Forumu
Kontoskalion Limanı
Eleutherios Limanı
MARMARA DENİZİ
1453 Yılında Konstantinopolis

Konstantinopolis'in yunus amblemi

Öndeyiş: Kızılelma

Elmanın alı taş çağırır.

Türk atasözü

Bahar başı. Kara bir çaylak İstanbul rüzgârı üstünde salınıyor. Süleymaniye Camii'nin etrafında, minarelere kösteklenmiş gibi tembel daireler çiziyor. On beş milyon nüfuslu kenti, günlerin ve yüzyılların geçişini temkinli gözlerle izleyerek süzüyor.

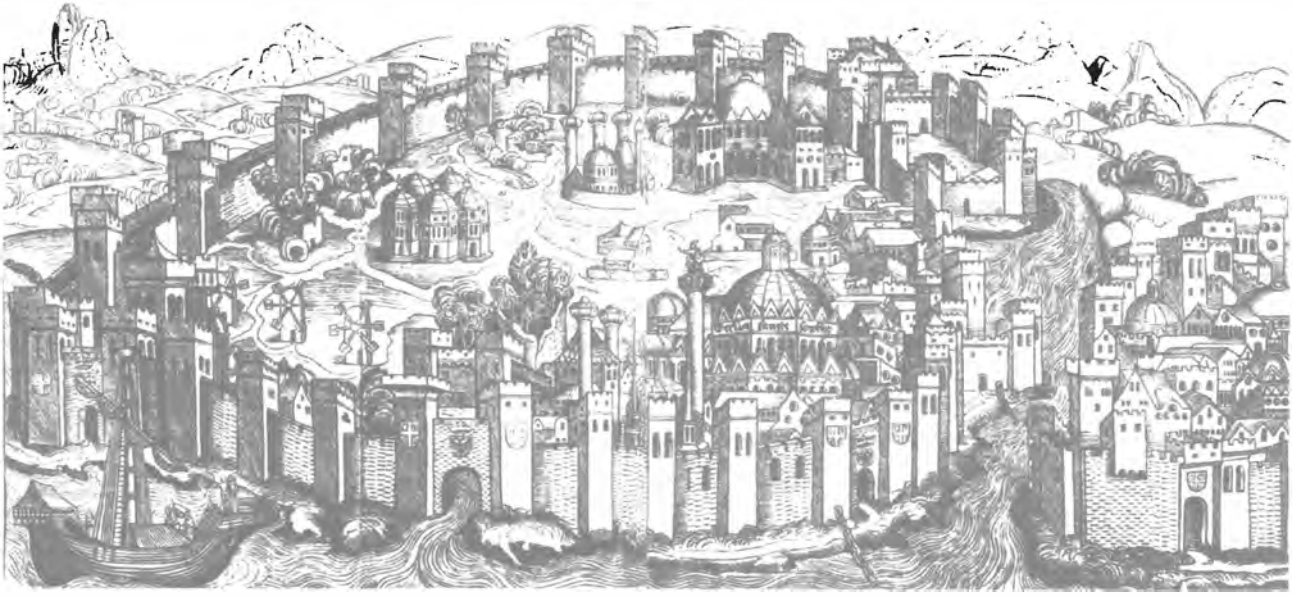
Kuşun atalarından birisi 1453 yılı Mart'ının soğuk bir gününde Konstantinopolis üstünde uçarken kent, o bölümünün yayılımı benzer olsa da şimdiki yığınsal darmadağınıklığından uzaktı. Saldırgan bir gergedanın boynuzunu andıran doğu ucu üstünde hafifçe döndürülmüş ve denizle iki yandan korunmuş kaba bir üçgeni çağrıştıran yerleşimi olağanüstüydü. Kuzeyinde Altın Boynuz olarak anılan korumalı, derin sulara

açılan bir haliç vardı; güneyi Helles Pontos'un[3] şişe boynundan geçip Akdeniz'e karışmak için batıya doğru kabaran Marmara Denizi tarafından kuşatılmıştı. Havadan bakan göz, üçgenin deniz tarafındaki kenarlarını koruyan sağlam, kesintisiz uzanan tahkimatı seçebilir ve akıntıların gergedan boynuzunun ucundan yedi deniz mili hızla ilerleyip nasıl geçtiğini görebilirdi; kentin savunması insan eliyle olduğu kadar doğa tarafından da sağlanmıştı.

Ama bu üçgenin en olağanüstü yanı tabanıdır. Karmaşık bir düzenle yapılmış ve birbirine yakın kulelerle desteklenmiş, önden aşılmaz bir hendekle sarılmış üç sıralı sur Haliç'ten başlayıp Marmara'ya kadar uzanır ve kenti saldırılara karşı mühürler. Bu Teodosius'un bin yıllık duvarı, Ortaçağ dünyasının en aşılmaz savunmasıdır. 14. ve 15. yüzyıllarda Osmanlı Türkleri için bu surlar, neredeyse tanrısal bir rahatsızlık kaynağı, güttükleri büyük amaçları alaya alır gibi dikilen psikolojik bir sorundu ve fetih düşlerine engel koyuyordu. Batı Hıristiyanlığı içinse İslamiyet'in önündeki bir setti. Onları Müslüman dünyasına karşı güvende ve hoşnut tutuyordu.

1453 yılı baharında bu sahneye yukarıdan bakan göz, Haliç'in öte yanındaki küçük bir İtalyan kent devleti ve Ceneviz yerleşimi olan Galata'yı seçebilir, böylece Avrupa'nın tam olarak nerede bittiğini görebilirdi. Ormanlık alçak tepeleri Karadeniz'e doğru bir ırmak gibi yaran Boğaz, kıtaları birbirinden ayırıyordu. Öte tarafta Küçük Asya, Yunanca 'Doğu' anlamında olan *Anatolia* uzanıyordu. Olympos Dağı'nın[4] kar takkeli dorukları 100 kilometre kadar uzakta, zayıf ışığın altında parlıyordu.

3 Çanakkale Boğazı'nın antik adı. 'Helle'nin Denizi' anlamına gelir. (ç.n.)
4 Uludağ. (ç.n.)

Kentin 15. Yüzyıl'daki temsili görünüşü. Galata sağ uçta.

Tekrar Avrupa'ya dönülürse, arazi 225 kilometre batıdaki Osmanlı kenti Edirne'ye doğru daha yumuşak, hafifçe dalgalanan büklümlerle uzanıyordu. Ve keskin bir göz bu peyzaj içindeki önemli bir şeyi algılayabilirdi. İki kenti birbirine bağlayan kaba patikaların karşı ucunda devasa insan sütunları yürüyüş halindeydi; beyaz başlıklar ve kızıl türbanlar kümelenmiş kütleler halinde ilerliyordu; yaylar, ciritler, fitilli tüfekler ve kalkanlar güneşin yatık ışıklarını yakalıyordu; yüz kişilik birlikler halinde düzenlenmiş süvariler geçtikleri yere çamur sıçratıyordu; zincirden örme zırhları dalgalanıyor, şangırdıyordu. Savaş donatısını ve destek personelini -madencileri, aşçıları, silahtarları, mollaları, marangozları, çapul avcılarını- taşıyan katırlar, atlar, develer uzun yük katarları halinde arkadan geliyordu. Ve onlardan geride de bir şey vardı. Sayısız öküz çifti ve yüzlerce adam, topları yumuşak zeminde büyük güçlükle çekiyordu. Tüm Osmanlı ordusu yürüyüş halindeydi.

Bakış alanı genişletildikçe, ayrıntıları daha fazla belirginleşiyordu. Kürek gücüyle ilerletilen gemilerden oluşma bir filonun bu Ortaçağ tablosunun arka planındaki unsurlardan biriymiş gibi rüzgâra karşı zahmetli bir ilerleyişle Helles Pontos yönünden yaklaştığı görülebiliyordu. Yüksek bordalı nakliye gemileri, kereste, tahıl ve top güllelerinden oluşma hamulelerıyle Karadeniz tarafından yelken açmıştı. Anadolu'dan gelen çoban, din adamı ve avare takımları Osmanlı'nın silah başı çağrısına kulak vermiş, platodan çıkmış Boğaz'a iniyordu. Bu görünüşte düzensiz insan ve malzeme dokusu tek hedefe yönelik bir ordunun eşgüdümlü hareketinden oluşuyordu; hedef Konstantinopolis, yani eski Bizans İmparatorluğu'ndan 1453 yılında geriye kalan her neyse, o şeyin başkentiydi.

Yaklaştığı aşikâr olan mücadelede saf tutmanın eşiğindeki Ortaçağ insanları yoğun batıl inanışlara sahipti.

Kehanetlere kulak veriyor ve gaipten belirtiler arıyorlardı. Konstantinopolis'te büyülerin kaynağı eski anıtlar ve heykellerdi. İnsanlar orijinal öyküleri yitip gitmiş Roma sütunları üstüne kazılı ibarelerde dünyanın geleceğini görüyordu. Havadan belirtiler okuyor ve 1453 yılı baharını tekinsiz kabul ediyorlardı. Hava alışılmadık derecede rutubetli ve soğuktu. Sis kümeleri Mart ayında Boğaz üstünde kalın katmanlar halinde asılıp kalmıştı. Yer hareketleri ve mevsimsiz kar yağışları görülüyordu. Kent içinde tüm bunların kötü belirtiler, hatta dünyanın sonunun habercileri olabileceğine yönelik gergin bir beklenti vardı.

Yaklaşan Osmanlılar da kendi batıl inanışlarına sahipti. Başlatacakları saldırının hedefi en yalın söylemiyle Kızılelma, yani dünya gücünün bir simgesiydi. Ele geçirilmesi 800 yıl öncelerine, neredeyse Peygamber'in kendisine dayanan ateşli bir İslam tutkusunu temsil ediyordu ve efsaneyle, kehanetlerle, doğruluğu sonradan kabul edilmiş söylemlerle sarılıydı. İlerleyen ordunun düşündeki bu Elma, kentin içinde belli bir konumda bulunuyordu. Kiliselerin anası Hagia Sophia yakınındaki 30 metrelik sütunun üstünde İmparator İustinianus'un erken dönem Bizans İmparatorluğu'nun görkemini yansıtan ve Hıristiyanlığın Doğu istihkâmı rolünün simgesi olan devasa bronz bir heykeli vardı. 6. Yüzyıl yazarı Prokopius'a göre insanı hayrette bırakan bir şeydi. Bir atın üstündeki imparator Akhilleus gibi giyinmişti. Doğu'ya bakıyordu ki, bu asil bir işaretti. Göğüslüğü kahramanlık zamanlarına özgüydü, başını örten tolgası aşağı yukarı hareket eder gibiydi ve göz kamaştırıcı şekilde parıldıyordu. Prokopius şöyle devam ediyor anlatımına:

Ve doğan güneşe bakar; bu sırada İranlıların üstüne yürür, sol elinde bir küre tutar. Yontucu bu küreyle, elinde kılıç, mızrak, ya da başka bir silah olmasa da bütün yeryüzünün ve denizlerin ona bağlı olduğunu belirtmek

istemiştir. Ama elindeki kürenin üstünde bir haç vardır. İmparatorluğunu, savaşlardaki zaferi bu haç sayesinde kazanmıştır. Sağ elini doğan güneşe doğru uzatıp parmaklarını açarak o taraftaki barbarlara kendi topraklarında kalmalarını ve yaklaşmamalarını buyurur.

İustinianus'un heykeli.

Türklerin Kızılelma'nın konumunu hassaslıkla belirlediği nokta İustinianus'un üstünde haç olan küresiydi ve o şey için geliyorlardı; başka deyişle, efsanevi derecede eski Hıristiyan imparatorluğunun nâmı ve bu nabzın sunduğu dünya gücünü devralma olasılığı için.

Kuşatma korkusu Bizanslıların anılarına derinden kazınmıştı. Kütüphanelerini, mermer kaplamalı odalarını ve mozaikli

kiliselerini kendine uğrak yeri etmiş bir öcüydü, ama bir yandan da bu kavramı gafil yakalanmayacak kadar iyi tanımışlardı. Kent 1453 yılı baharına gelinene dek, 1123 yıllık bir süreç içinde 23 kez kuşatılmıştı. Sadece bir kez -Araplara, ya da Bulgarlara değil- Hıristiyan tarihinin en tuhaf, en çarpık bölümlerinden birini oluşturan Dördüncü Haçlı Seferi ile gelen Hıristiyan şövalyelerine düşmüştü. Karaya bakan surlar bir seferinde, 5. Yüzyıl'da depremle dümdüz olduysa da, saldırı karşısında asla gedik vermemişti. Yani Sultan Mehmet sonunda, 6 Nisan 1453 günü dizginlere asılıp ordusunu kentin dışında durdurduğunda, savunmacıların yaşamda kalma konusunda makul sayılabilecek umutları vardı.

Bu kitabın konusunu O An'a nelerin zemin hazırladığı ve sonrasında neler olduğu oluşturuyor. İnsan cesaretinin ve zulmünün, teknik yaratıcılığın, şansın, korkaklığın, önyargının ve gizemin bir öyküsüdür bu. Ayrıca değişim eğrisi tepe noktasına varmış bir dünyanın başka birçok yönüne değinir: Silahların gelişimi, kuşatma savaşı sanatı, denizcilik taktikleri, dinsel inançlar, Ortaçağ insanının mitleri ve batıl inanışları. Ama hepsinin ötesinde, bir yerin -deniz akıntıları, tepeler, yarımadalar ve havanın- öyküsüdür; arazinin yükseliş ve alçalışının, iki anakaranın kayalık kıyılar tarafından korunan kentin gücünü yığdığı yerde iki yakası birbiriyle neredeyse öpüşebilecek kadar dar geçitlerle nasıl ayrıldığının ve yer kabuğu yapısının belli başlı özelliklerinin yine aynı kenti nasıl saldırıya açık bıraktığının öyküsüdür. Konstantinopolis'i imparatorluk hanedanları için anahtar konumuna koyan ve kapılarına onca orduyu getiren şey -ticaret, savunma ve barınma yönündensunduğu olasılıklar olmuştur. 'Roma İmparatorluğu'nun tahtı Konstantinopolis'tir,' diye yazar Georgios Trapezuntius ve devam eder: 'Ve her kim ki Romalıların imparatoru olur ve öyle kalır, aynı zamanda tüm dünyanın imparatorudur.'

Modern ulusalcılık Konstantinopolis kuşatmasını Yunanlar ve Türkler arasında bir mücadele olarak yorumlamıştır, ama bu tür basitleştirmeler yanıltıcıdır. Her iki taraf da ve her ne kadar diğeri için kullansa da o zamanlar bu etiketleri henüz kabul etmemiş, hatta kavramamıştı. Osmanlılar kendilerini ya Osman'ın boyundan gelen anlamındaki adlarıyla, ya da sadece Müslümanlar olarak anıyordu. 'Türk' ise, Batı'nın ulus devletleri tarafından kullanılan oldukça aşağılayıcı bir deyişti ve 'Türkiye' adı 1923 yılında yeni Cumhuriyet kurulurken Avrupa'dan emanet alınana dek bilinmeyecekti. Osmanlı İmparatorluğu 1453 yılında hâlâ fethettiği yerlerdeki insanları pek az etnik kimlik kaygısı gözeterek içine emen, çokkültürlü bir yapıydı. Vurucu birlikleri Slav, önde gelen generali Grek, amirali Bulgar kökenliydi; sultanın annesi kimi kaynaklara göre Sırp, ya da Makedon idi. Dahası, binlerce Hıristiyan askeri Ortaçağ vasallığının karmaşık yapısı uyarınca Edirne'den Konstantinopolis'e uzanan yolda Sultan'a eşlik ediyordu. Konstantinopolis'in Grekçe konuşan sakinlerini, yani ilk kez büyük kuşatmadan 400 yıl sonra, 1853'te İngilizcede kullanılan deyişle Bizanslıları fethetmeye geliyorlardı. Bizanslılar Roma İmparatorluğu'nun mirasçısı gibi görülüyordu ve onlar da kendilerinden Romalı olarak söz ediyordu, ama yarım kan Sırp, çeyrek kan İtalyan bir imparatorun hükümranlığı altındaydılar ve savunmalarının büyük bölümü 'Franklar' olarak adlandırdıkları Batı Avrupalılar tarafından üstlenilmişti. Bunlar Venedikliler, Cenevizler ve Katalanlardan oluşuyordu; ayrıca kimi etnik Türklerin, Giritlilerin ve bir de İskoç'un yardımını almışlardı. Kuşatmaya taraf olanlara basit anlamda kimlik, ya da sadakat tanımı vermek zor olsa da, mücadelenin çağdaş tarihyazıcılar tarafından asla unutulmayacak bir boyutu vardı: İnanç. Müslümanlar düşmanlarını 'rezil gâvurlar', 'zavallı inançsızlar', 'İman'ın düşmanları' olarak anıyor, karşılığında 'paganlar', 'cehennemlik kâfirler', 'inançsız Türkler'

olarak anılıyorlardı. Konstantinopolis İslamiyet ile Hıristiyanlık arasında gerçek iman için verilen uzun vadeli savaşın bir cephesiydi. Rekabet halindeki inanışların 800 yıl boyunca savaşta ve ateşkeste birbiriyle karşı karşıya geldiği yerdi ve 1453 yılı baharında bu iki büyük tektanrılı dinin birisi yeni, diğeri önceden var olan tarzı, tarihin yoğun anlarından birini oluşturmak üzere yine orada buluşacaktı.

Hipodrom'da bir imparator.

I

yanan deniz

629-717

Ey İsa, dünyanın hakimi ve efendisi; sana kulun olacak bu kenti ve asaları ve Roma'nın kudretini adıyorum.

Konstantinopolis'teki Büyük Konstantinus sütunu üstündeki kitabe

İslam'ın kente duyduğu arzu neredeyse dinin kendisi kadar eskidir. Konstantinopolis'e karşı açılan kutsal savaşın kökeni, kent tarihindeki birçok şeyde olduğu gibi doğruluğu kanıtlanamayacak şekilde Peygamber'in kendisine kadar uzanır.

'Romalıların Otokratı' ve yirmi sekizinci Bizans İmparatoru Heraklius, 629 yılında Kudüs'e yaya olarak hac ziyaretinde bulunuyordu. Yaşamını taçlandıracak bir dönemdeydi. Persleri bir dizi parlak zaferle dağıtmıştı, Hıristiyanlığın en kutsal yadigârı olan Gerçek Haç'ı savaşarak geri almıştı ve şimdi onu muzafferâne bir şekilde Kutsal Kabir Kilisesi'ne iade

ediyordu. Hacılar kente ulaştığında İslam geleneği uyarınca bir mektup aldı. Mektupta yazan şuydu: 'Rahmân ve Rahîm Allah'ın Adıyla. Allah'ın kulu ve Resûlü Muhammed'den, Rum'un büyüğü Hirakl'e. Hidâyet yoluna uyanlara selâm olsun. Bundan sonra: Ben seni İslâm'a ve onu yayma hizmetine davet ediyorum. Müslüman ol ki, selâmete eresin, Allah da sana ecrini iki kat versin. Eğer kabul etmezsen, halkının vebali senin boynundadır.'[5] Heraklius'un mektubun yazarının kim olduğu konusunda en ufak bir fikri yoktu, ama araştırma yaptığı ve mektubun içeriğine saygıyla yaklaştığı söylenir. Pers ülkesindeki 'Kralların Kralı'na gönderilen benzer bir mektupsa yırtılıp atılmıştı. Hz. Muhammed buna dair habere sözünü esirgemeden yanıt verecekti: 'Ona deyiniz ki benim dinim ve hâkimiyetim Kisra'nın saltanatının ulaştığı yerlere kadar ulaşacaktır.' Kisra için çok geçti -önceki yıl oklanarak yavaş bir ölüme mahkum olmuştu- ama bu mektuplar Hıristiyan Bizans ve başkenti Konstantinopolis'in üstüne olağanüstü, imparatorun elde ettiği başarıların hepsini hiçe indirgeyecek bir darbenin inmek üzere olduğunun habercisiydi.

Heraklius, Gerçek Haç ile zafere ilerliyor.

5 Mektubun içeriği İngilizceden çevrilmemiş, İslami kaynaklardan alınmıştır. (ç.n.)

Hz. Muhammed önceki on yıl boyunca Arap Yarımadası'nın kavgalı kabilelerini İslam'ın sade mesajı çevresinde birleştirmeyi başarmıştı. 'Allah' sözünde güdü bulan ve toplu ibadetle disipline giren göçebe akıncı kolları, iştahı çölün sınırlarının ötesine uzanan, iman kavramıyla keskin şekilde iki belli bölgeye ayrılan dünyaya yönelen organize bir savaş gücüne dönüştü. Bir yanda *Dar ül-İslam*, yani *İslam'ın Evi* vardı; diğer taraftaysa imana getirilecek diyarlar, *Dar ül-Harp*, yani *Savaşın Evi* yer alıyordu. 630 yılına gelinirken Müslüman orduları Bizans sınırları yakınındaki, üstünde yerleşim barındıran ve çöle bakan kenar bölgelerde kum fırtınasından çıkan hayaletler gibi gözüküp kaybolmaya başlamıştı. Araplar atik, becerikli ve dayanıklıydı. Suriye'de hantal paralı asker ordularını topyekûn şaşkına uğrattılar. Saldırıyor, ardından çöle çekiliyorlardı; düşmanlarını ayartarak istihkâmlarından çıkartıyor, kıraç yaban topraklara çekiyor, kuşatıyor ve kılıçtan geçiriyorlardı. Haşin doğaya sahip, insanın yaşayamayacağı bölgeleri aşıyor, yol alırken develerini öldürüp bedenlerinde depoladıkları suyu içiyor, beklenmedik anda düşmanlarının arkasında tekrar ortaya çıkıyorlardı. Kentleri kuşattılar ve nasıl alacaklarını öğrendiler. Şam düştü, onu Kudüs izledi; Mısır 641'de, Ermenistan 653'te teslim oldu; Pers İmparatorluğu yirmi yıl içinde çöktü ve Müslümanlığı kabul etti. Fethin hızı çarpıcı, uyum yeteneği olağanüstüydü. 'Allah' sözünde ve ilahi fetihte harekete geçirici ilham bulan çöl insanları, **kutsal savaşı denizde sürdürmek için** Mısır ve Filistin tersanelerinde, yerli Hıristiyanların da yardımıyla donanmalar kurdu ve önce 648 yılında Kıbrıs'ı aldı, ardından 655 yılında yapılan bir savaşta Bizans filosunu yendi. Sonunda 669 yılında, yani Hz. Muhammed'in ölümünü izleyen kırk yıl içinde Halife Muaviye, Konstantinopolis üstüne devasa bir kara ve deniz gücü gönderdi.

Esen zafer rüzgârları başarıyı halifeye her anlamda müjdeliyordu. Büyük özen ve kusursuzlukla tasarlanan ve yürürlüğe

koyulan bu girişim Muaviye için uzun vadeli bir tutkunun doruk noktasını oluşturuyordu. 669 yılında Arap orduları kentin karşısına düşen Asya kıyılarını işgal etti. Ertesi yıl 400 gemilik bir filo Helles Pontos'tan geçti ve Kyzikos[6] Yarımadası'nda bir üs oluşturdu. Mühimmat depolanmış, seferi ne kadar zaman gerektiriyorsa o kadar süreyle destekleyecek rıhtımlar ve bakım birimleri oluşturulmuştu. Kentin batısına ulaşmalarını sağlayacak boğazı geçen Müslümanlar Avrupa kıyılarına ilk kez ayak bastı. Orada kuşatmayı yönetecekleri bir liman oluşturdular ve kentin hinterlandına geniş ölçekli akınlar düzenlediler. Konstantinopolis'in içindeyse, savunmacılar kütlesel surlarının gerisine çekilmiş, donanmaları Altın Boynuz'un içine konuşlanmış halde karşı saldırılar düzenlemeye hazırlanıyordu.

Araplar 674 ile 678 yılları arasındaki başarılı dönem boyunca seferi istikrarlı şekilde götürdü. Her yıl ilkbahardan sonbahara dek surları kuşatma altında tutuyor, Boğaz'da Bizans filosuyla savaşa tutuşacakları deniz harekâtları düzenliyorlardı. Müslümanlar ele geçirdikleri ülkelerde yaşayan Hristiyanlardan denizciliği öğrendikçe, iki taraf da denk mürettebatı olan, benzer tip kürekli gemilerle savaşmaya başlamıştı. Araplar kışın Kyzikos'da toplanıyor, gemilerini onarıyor, ertesi yıl cendereyi biraz daha sıkmaya hazırlanıyordu. Kuşatmayı uzun sürecek meşakkatli bir iş olarak kabul etmişlerdi ve zaferin onların olacağı inancıyla kendilerini güvende hissediyorlardı.

Ama sonra, 678'de Bizans filosu sonucu belirleyecek bir harekât yaptı. Sefer mevsiminin sonunda Müslüman filosuna olasılıkla Kyzikos'daki üssünde, vurucu ucunu *dromon*'ların, yani hafif, kırlangıç yelkenli, çok kürekli kadırgaların oluşturduğu, ayrıntıları net olmayan, ya da özellikle tahrif edilen bir baskın düzenledi. Sonrasında olanlara dair dönemin

6 Marmara Denizi'nin güneyinde, Erdek ile Bandırma arasında yer alan Kapıdağ Yarımadası. (ç.n.)

çağdaş anlatımları yoktur; ayrıntılar ancak daha sonra getirilen açıklamalardan çıkartılabilir. Saldırı gemileri düşmana yaklaşınca geleneksel malzemeyle açılan yaylımının gerisinden, pruvalara monte edilmiş ağızlıklardan çıkan olağanüstü akışkan bir ateş salıverdi. Fışkıran alevler birbirine yaklaşan filoların arasındaki suyu tutuşturdu, ardından düşman gemilerini **suratta çakan bir şimşek gibi üstlerine düşerek** yakalayıp sardı. Alev patlamasına gök gürültüsü gibi bir ses eşlik ediyordu; duman göğü kararttı ve buhar ve gaz Arap gemilerindeki dehşete kapılmış gemicileri boğdu. Alev fırtınası doğanın yasalarına karşı gelir gibiydi; yanlara, ya da aşağıya, yöneten kişi nereye isterse o tarafa çevrilebiliyordu; deniz yüzüne değdiğinde suyu tutuşturuyordu. Ayrıca görünüşe göre yapışkan özelliği de vardı ki, ahşap tekne kabuklarına, direklerine yapışıyor, söndürülmesi olanaksız hal alıyordu; gemiler ve müretebatları öfkeli bir tanrının patlamasını andıran alev taşkını içine hızla yutuluyordu. Bu olağandışı cehennem **Arap gemilerini kavurdu ve içindeki insanları canlı canlı yaktı.** Filo yok edildi, travmaya uğramış ordudan geriye kalanlar çok fazla kayıp vermiş ve büyük hasar görmüş halde kuşatmayı kaldırıp yurda döndü. Arap ordusu Asya kıyısında pusuya düşürülüp kıyıma uğratılırken, bir kış fırtınası da kalan gemileri enkaza dönüştürdü. Metaneti kırılan Muaviye, 679 yılında ağır koşullar dayatan otuz yıllık bir barışı kabul etti ve ertesi yıl yıkık bir insan olarak öldü. Müslüman ülküsü ilk kez büyük çaplı bir yenilgi yaşamıştı.

Dönemin tarih kayıtçıları olayı **Roma İmparatorluğu'nun Tanrı tarafından korunduğu** savının açık bir kanıtı olarak sundu, ama gerçekte imparatorluk yeni bir teknolojinin, Grek Ateşi'nin geliştirilmesi sayesinde kurtulmuştu. Bu olağanüstü silahın öyküsü bugün bile yoğun varsayımlara konu oluşturmaktadır, çünkü formül, zamanında Bizans devlet sırrı kabul edilmiştir. Bir düşünüşe göre, Kallinikos adlı bir Grek

kaçağı kuşatmayla hemen hemen aynı zamanda sifon borularından sıvı ateş çıkartma tekniğini de yanına alarak Suriye'den Konstantinopolis'e gelmişti. Eğer öyleyse, Kallinikos silahını Ortadoğu'da yaygın olarak bilinen alevli savaş teknikleri üstüne kurmuş olmalı. Karışımın çekirdek maddesinin Karadeniz'deki doğal yüzey kaynaklarından alınan ham petrol olduğu ve bunun yapışkanlık özelliği vermek için ağaç reçinesiyle karıştırıldığı kesine yakın şekilde biliniyor. Olasılıkla kuşatma boyunca kentin gizli silahlıklarında mükemmelleştirilen şeyse, bu maddenin püskürtülmesini sağlayacak teknolojiydi. Roma İmparatorluğu'nun uygulamalı mühendislik yeteneklerinin mirasçısı olan Bizanslıların karışımı sıkıca kapatılmış bronz kaplarda ısıtacak, bir el pompasıyla basınç altına alacak, sonra alevle tutuşturulacağı ağızlıktan püskürtecek teknolojiyi geliştirdiği anlaşıyordu. Parlayıcı bir malzemeyi, basıncı ve ateşi ahşap gemi üstünde idare ederek kullanmak hassas imalat tekniklerinin yanı sıra yetenekli insanlar da gerektiriyordu ve Grek Ateşi'nin gerçek sırrını oluşturan, 678'de Arapların moralini çökerten şey işte buydu.

Konstantinopolis'teki yenilginin acısı Şam'daki Emevi halifeleri arasında kırk yıl boyunca unutulmadı. İslam ilahiyatı insanlığın tamamının zaman içinde ya İslamiyet'i kabul edeceği, ya da Müslüman egemenliğine boyun eğeceği yönündeki görüşün geçersiz kalabileceğine ikna olmamıştı. 717 yılında İman'ın Avrupa'ya yayılmasını engelleyen şeyi aşmak için ikinci ve daha kararlı bir girişim başlatıldı. Arap saldırısı bu kez Bizans İmparatorluğu'nun karmaşa içinde olduğu bir döneme denk geldi. Yeni imparator II. Leo, 25 Mart 717'de taç giymişti ve beş ay sonra, kara tarafındaki surların önüne boydan boya sıralanmış 80.000 kişilik bir orduyu ve boğazları denetim altında tutan 1.800 gemilik bir donanmayı karşısında bulmuştu. Araplar önceki kuşatmadan sonra stratejilerini geliştirmişti. Kuşatma makinelerinin kentin surları üstünde etkili

olmayacağı Müslüman generali Maslama tarafından anlaşılmıştı; bu kez topyekûn bir abluka koyulacaktı. Maslama'nın niyetinin ciddiyeti ordusunun yanında buğday tohumu getirmiş olmasıyla vurgulanıyordu. 717 yılı sonbaharında Araplar toprağı sürdü ve surların dışına sonraki bahar aylarında yapılacak hasatla yiyecek kaynağı oluşturacak ekimi yaptı. Ardından beklemek üzere oraya yerleştiler. Grek Ateşi gemilerinin yaptığı bir baskın biraz başarı kazandı, ama boğucu hakimiyeti kıramadı. Kâfirleri ezmek için her şey dikkatle planlanmıştı.

Arapların üstüne bu kez de akıl almaz bir felaket, engellenemez aşamalar halinde geldi. Kendi tarihyazıcılarının kaydettiğine göre Leo, düşmanını Bizans standartlarında bile etkileyici sayılacak döneklik içeren, olağanüstü bir diplomatik hileyle kandırmayı başarmıştı. Maslama'yı Araplar hem kendi yiyecek stoklarını imha eder, hem de savunmacılara biraz tahıl verirse kent halkını teslim olmaya ikna edebileceğine inandırmıştı. Koşullar yerine getirilince Leo surların gerisinde kaldı ve barış görüşmelerine gelmeyi reddetti. Kandırılan ordu bunun ardından garip düzeyde sert geçen bir kışın etkileriyle hazırlıksız bir şekilde yüzleşti. Kar topraktan yüz gün boyunca kalkmadı; develer ve atlar soğukta telef olmaya başladı. Hayvanlar öldükçe çaresizliği gitgide büyüyen askerlerin onları yemekten başka seçeneği kalmıyordu. Nesnelliğiyle anılamayacak Grek tarih kaydedicileriyse daha derin dehşetleri ima eder. Theophanes yüz yıl kadar sonra, 'Ölülerini fırınlarda pişirdikleri ve onları ve mayalanmaya bıraktıkları dışkılarını yedikleri söylenmiştir,' diye yazar. Kıtlığı salgın hastalık izledi; binlerce insan donarak öldü. Arapların Boğaz kışının bu beklenmedik haşinliğine karşı hiçbir deneyimi yoktu; toprak ölüleri gömmek için kazılamayacak kadar sertti; yüzlerce cesedin denize atılması gerekmişti.

İzleyen bahar aylarında büyük bir Arap filosu perişan orduyu rahatlatacak yiyecek ve gereçle geldi, ama talihin tepe aşağı giden döngüsünü değiştirmekte başarısız oldu. Grek Ateşi konusunda uyarıldıklarından, yükünü boşalttıktan sonra gemileri Asya kıyısına gizlemişlerdi. Ne var ki, mürettebat içindeki kimi Mısırlı Hıristiyanlar imparatora iltica etti ve donanmanın konuşlandığı yeri gösterdi. Ateş gemilerinden oluşan bir imparatorluk filosu gafil avlanan Arap gemilerinin üstüne çökerek hepsini yok etti. Suriye'den harekete geçen paralel bir destek ordusu da Bizans piyadesi tarafından pusuya düşürülüp dağıtıldı. Kararlılığı ve kurnazlığı tükenmek bilmez görünen Leo ise, o arada pagan Bulgarlar ile pazarlık halindeydi. Onları, inançsızlara surların dışında saldırmaya ikna etti; bunu izleyen savaşta 22.000 Arap öldü.

Halife'nin orduları 15 Ağustos 718 günü, yani gelişlerinin üstünden neredeyse bir yıl geçmişken kuşatmayı kaldırdı, karadan ve denizden dağınık şekilde ülkesine döndü. Askerler çekilirken Anadolu platosu boyunca bizar edildi; bu Müslüman ülküsü hanesine daha da öte bir afet olarak geçti. Gemilerin bir bölümü Marmara Denizi'ndeki fırtınalarla battı; kalanlar Ege'de **deniz suyunu kaynama noktasına getiren ve gemilerin karinalarındaki ziftli kalafat eridikçe mürettebatı ve her şeyiyle derinlere gömülmelerine** neden olan bir volkanik sualtı püskürtüsüne yenik düştü. Yurttan yola çıkan devasa filodan sadece beş gemi **Tanrı'nın fevkalade işlerini bildirmek üzere** Suriye'ye dönmeyi başarabildi.

Bizans'ın kamburu çıkmıştı, ama İslam'ın şiddetli saldırısı karşısında çökmemişti. Konstantinopolis teknolojik buluşların, becerikli diplomasinin, kişisel zekanın, devasa tahkimatın ve katıksız şansın oluşturduğu karışım sayesinde ayakta kalmayı başarmıştı; ki bunlar sonraki yüzyıllarda sonu gelmez şekilde yinelenecek temalardı. Bizanslılar o koşullar altında şaşılmaması

gerekecek şekilde kendi açıklamasını üretmişti: **Tanrı ve her şeyiyle kutsal Bakire, Tanrı'nın Anası, Kent'i ve Hıristiyan İmparatorluğu'nu korur (...) ve her kim ki imanla Tanrı'ya döner, günahları nedeniyle kısa bir zaman için cezaya çarptırılsa da tümden yüzüstü bırakılmaz.**

İslam'ın 717'de kenti almakta başarısız olmasının daha ötelere uzanan sonuçları olacaktı. Konstantinopolis'in çöküşü Batı'nın geleceğini tümden değiştirecek bir Müslüman yayılmasının Avrupa'ya doğru yolunu açabilirdi; bu yönüyle tarihin en büyük 'eğer öyle olsaydı' tartışmalarından birini oluşturur. İslam cihadının ilk güçlü saldırısı bundan on beş yıl sonra, Akdeniz'in öte ucunda en yüksek düzeyine ulaşan bir Müslüman gücü Paris'in sadece 240 kilometre doğusundaki Loire Irmağı kıyılarında yenilince sönecekti.

İslamiyet'in kendisi içinse, Konstantinopolis'teki yankılar getiren yenilginin önemi askeri olmaktan çok ilahiyata dönüktü. Dinin ortaya çıkışının ilk yüzyılında İman'ın nihai zaferinden kuşku duymak için pek az neden vardı. Cihadın yasası gerçekleşmesi kaçınılmaz fethi emrediyordu. Ama İslamiyet, Konstantinopolis'in surları önünden kendi inanç anlayışının aynadaki aksi tarafından püskürtülmüştü; Hıristiyanlık, benzeş misyon kabulü ve dinden dönenleri kazanma isteği olan tektanrılı bir rakip dindi. Konstantinopolis inancın birbirine yakın iki versiyonu arasında yaşanan ve yüzlerce yıl sürecek olan uzun vadeli mücadelenin ileri cephe hattını belirlemişti. Aradan geçecek olan zamanda Müslüman düşünürler, *İslam'ın Evi* ile *Savaş'ın Evi* arasındaki ilişkide doğan pratik değişimi yeniden gözden geçirmek zorunda kaldı; Müslüman olmayan dünyanın nihai fethi ertelenmek zorundaydı, hatta bu belki ancak dünyanın sonunda gerçekleşecekti. Nihai zaferi ertelemenin yolu olarak kimi ilim uzmanlarının aklına

üçüncü bir hal olan *Ateşkes'in Evi* gelmişti. Cihat çağı kapanmış görünüyordu.

Bizans düşmanların en inatçısı olduğunu kanıtlamış ve Konstantinopolis'in kendisi de Müslümanlar için hem bir yara izi, hem de derin özlem kaynağı olarak kalmıştı. Aralarında Peygamber'in 669'da ölen sancaktarı da bulunan çok kişi surları önünde şehit olmuştu. Onların ölümü kenti İslamiyet için kutsal yer haline getiriyordu ve fethine yönelik projelere vahiysel bir önem kazandırıyordu. Kuşatmalar ardında yüzyıllar boyunca aktarılacak zengin bir söylence ve folklor mirası bıraktı. İmanın savaşçılarını bekleyen bir yenilgi, ölüm ve nihai zafer döngüsünü önceden haber veren sözler hadisler arasına girdi: 'Müslümanların üçte biri yenilecek ve Allah katında asla bağışlanmayacak. Üçte biri şehit düşecek ve Allah'ın en iyi şehitleri olacak. Geriye kalan üçte biriyse savaşı kazanacak, hiç yenilmeyecek ve Konstantiniye'yi ele geçirecek.' Uzun vadeli bir mücadele olacaktı bu. İslam ile Bizans arasındaki ihtilafın mimarisi öylesine devasaydı ki, 650 yıl boyunca, yani zamanımızla 1453 arasındakinden uzun bir süre için kentin önünde hiçbir Müslüman sancağı açılmadı. Ama kehanet sonunda oraya dönmelerini emrediyordu.

Konstantinopolis efsanevi Grek Byzas tarafından bin yıl önce kurulmuş bir yerleşimin üstünde yükselmişti ve Maslama'nın orduları dağınık bir şekilde ülkelerine dönerken, 400 yıldan o yana bir Hıristiyan kentiydi. İmparator Konstantinus'un yeni Hıristiyan başkenti için İ.S. 324 yılında seçtiği yer, konum olarak aşılması zor doğal avantajlar sunuyordu. 5. Yüzyıl'da kara tarafındaki surlar örüldüğünde kuşatma silahları mancınıklarla sınırlı olduğundan, kent hemen hemen zapt edilemez hale gelmişti. 20 kilometre uzunluğundaki surlarla korunan Konstantinopolis, çevresindeki

denizlerin yukarısından doğal seyir noktaları sunan bir dizi sarp tepe üstünde yükseliyor, Haliç'in kıvrımlı geyik boynuzu şeklindeki doğu yakası ona güvenli bir derin su limanı sağlıyordu. Tek sakınca, kentin üstüne yerleştiği burnun kıraçlığıydı ki, bu da Romalı mühendislerin bir dizi şık su kemeri ve sarnıçla çözeceği bir sorundu.

Kent ticaret yollarının ve askeri koridorların kesişim noktasına, benzeri olmayan bir şekilde konuşlandırılmıştı; orada kurulan önceki yerleşimin tarihi, yürüyüş kollarının ayak seslerini ve küreklerin şapırtısını aksettiriyordu. İason ile Argonotları Dinyeper Irmağı'nın ağzındaki Altın Post'u aramak için yelken açtığında oradan geçmişti; Pers Kralı Dara, İskitler ile savaşmak için 700.000 adamını botlardan yapılmış köprünün üstünden orada aktarmıştı karşı kıyıya; Romalı şair Ovidius Karadeniz kıyılarına sürgüne giderken **iki denizin devasa eşiğini özlemle seyretmişti.** Hıristiyan kenti o kavşaklar üstünde uçsuz bucaksız bir hinterlandın zenginliğini kontrol altında tutar hale gelmişti. Orta Asya'nın zenginlikleri -barbar altınları, Rusya'dan gelen kürkler ve köleler, Karadeniz'in havyarı, mumu ve tuzu, Uzakdoğu'nun baharatı, fildişi, amberi ve incisi- doğudan Boğaz kanalıyla imparatorluk kentine akıyordu. Güneyde yollar karadan Ortadoğu kentlerine, Şam'a, Halep'e ve Bağdat'a uzanıyordu. Ve batıda, Helles Pontos'tan geçen deniz yolu Akdeniz'in tamamına açılıyordu; Mısır ve Nil deltasına, zengin Sicilya ve Girit adalarına, İtalyan yarımadasına ve Cebelitarık Kapıları'nın ötesindeki her yere uzanıyorlardı. Görkemli bir kent inşa etmek için gerekli kereste, kireçtaşı, mermer ve ayakta kalması için gerekli her türlü kaynak hemen el altındaydı. Boğaz'ın tuhaf akıntıları zengin bir mevsimsel balık hasadı getirirken, Avrupa Trakyası'nın verimli tarlaları ve Anadolu platosunun düzlükleri bol bol zeytinyağı, mısır, şaraplık üzüm sağlıyordu.

Orada yükselen varlıklı kent Romalı bir imparatorun hükümranlığı altındaki ihtişamın dışavurumuydu ve sakinleri Yunanca konuşan insanlardı. Konstantinus geniş saçaklı kamu yapıları, büyük meydanlar, bahçeler, anıtlar, pagan, ya da Hıristiyan temalı zafer takları arasında uzanan kolonlu caddelerin oluşturduğu bir doku inşa etmişti. Klasik dünyadan yağmalanmış (aralarında şimdi Venedik'in ikonu olan ve olasılıkla Büyük İskender için Yunan yontucu Lysippus tarafından yapılmış olan muhteşem bronz atların da bulunduğu) heykeller ve anıtlar, Roma'dakiyle rekabet edebilecek bir hipodrom, imparatorluk sarayları ve kiliseleri gibi eserlerin **sayısı yılın günlerinden fazlaydı**. Konstantinopolis bir mermer ve somaki, altın varak ve mozaik kenti oldu; yüksek dönemini yaşarken nüfusu 500.000'i buldu. Ticaret yapmak, ya da Doğu Roma imparatorlarına saygı sunmak için gelen konuklarını hayrete sürüklüyordu. Koyu bir karanlığa dalmış olan Avrupa barbarlarının **dünyanın arzusu olan kent** karşısında ağzı açık kalıyordu. 11. Yüzyıl'da gelen Chartesli Fulcher'in tepkisi asırlar boyunca yankılanacak olanların tipik bir örneğiydi:

'Ah ne muhteşem bir kent, ne görkemli, ne ferah; kaç manastır var içinde, geniş caddeleri ve sokakları üstünde safi emekle kaç saray yapılmış, görülmeye değer harika sanat eserlerinin sayısı kaç? Oradaki tüm güzellikleri, altını ve gümüşü, türlü çeşitli giysileri, kutsal emanetleri anlatmak bitkinlik verir insana. Limana giren gemi eksik olmaz ki, böylece o insanlar oraya getirilmedik herhangi bir şeyi arzulayamaz.'

Bizans sadece Roma İmparatorluğu'nun son varisi değil, aynı zamanda ilk Hıristiyan uluslardan biridir. Başkent daha temelleri atılırken cennetin bir eşi, Mesih'in zaferinin bir bildirimi olarak düşünülmüş ve imparatoru Tanrı'nın yeryüzündeki

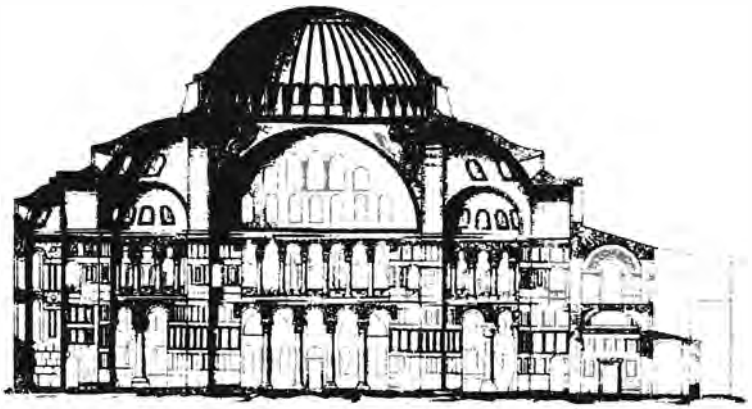
vekili sayılmıştı. Hıristiyan ibadeti kendini her yerde gösteriyordu: Kiliselerin yüksek kubbeleri, çan ve ahşap gonkların sesi, manastırlar, keşişlerin ve rahibelerin sayısı, caddeler ve surlarda ikonalarla yapılan sonu gelmez geçit törenleri, hiç kesintisiz devam edip giden dualarla dindar yurttaşların ve imparatorlarının yaşadığı Hıristiyan seremonisi... Takvimi, saatleri ve yaşamın iskeletini oruç, yortu günleri ve arifelerde yapılan, gece boyu süren ibadetler belirliyordu. Kent, Kutsal Topraklar'dan derlenmiş ve batıdaki Hıristiyanlar tarafından imrenilerek bakılan Hıristiyanlık yadigârlarının bir deposu haline gelmişti. Vaftizci Yahya'nın başı, diken taç, Haç'ın çivileri ve mezardan gelen taş, havarilerin yadigârları ve daha bin adet kendisinden mucize umulan obje, mücevher kakmalı altın andaç sandıklarına kapatılmış halde oradaydı. Ortodoks dini, mozaiklerin ve ikonaların yoğun renklerini, toplu dua ayinlerinin kiliselerin loşluğunda dalgalanışından doğan gizemli güzelliğini ve kilise ile imparatoru cennetsel havanın metaforlarıyla saran ritüeller labirentinin duygulara dönük yönünü kullanarak insanlar üstünde etkili şekilde çalışıyordu.

1391 yılında bir imparatorluk taç giyme törenine tanık olan Rus ziyaretçi törenin ağır çekim film gibi ilerleyen şatafatı karşısında büyük hayrete kapılmıştı:

O zaman zarfında koristler kavrayışın ötesine geçecek güzellikteki ezgileri seslendirdi. İmparatorluk korteji o denli ağır ilerliyordu ki, büyük kapıdan tahtın olduğu platforma gelmesi üç saat aldı. Tepeden ayağa zırhla kaplı on iki silahlı adam imparatoru çevrelemişti. Onun önünde kara saçlı iki sancaktar yürüyordu; sancakların sapları, adamların kostümleri ve başlıkları kırmızıydı. Bu sancaktarların önünde asaları gümüşle kaplı teşrifatçılar vardı. (...) Platforma çıkan imparator, hükümranlık

erguvanını ve hükümranlık alınlığını ve kenarı yapraklı tacını taktı. (...) Sonra kutsal komünyon başladı. Tüm o güzellikleri kim tarif edebilir ki?

Kentin merkezine demirlemiş fevkalade büyük bir gemi gibi duran ulu Hagia Sophia kilisesi İustinianus tarafından sadece altı yılda inşa ettirilmiş ve 537'de adanmıştı. Geç antikitenin, büyüklüğü sadece kendi ihtişamıyla uyuşabilecek, en olağanüstü yapısıydı bu. Büyü gücüyle havada durur gibi algılanan kubbesi görenler için anlaşılmaz bir mucizeydi. Prokopius, 'Altındaki mekânı maddi taş duvarlar üstünde durur gibi değil, cennetten asılarak sarkıtılmış gibi örter,' diyordu. Kapladığı hacim öylesine büyüktü ki, ilk kez görenler kelimenin tam anlamıyla konuşmaktan aciz kalırdı. Altın varaklı mozaikle süslü 16.200 metrekarelik tonozları öylesine göz alıcıydı ki, İmparatorluk danışmanı Paul'un anlatımına göre **aşağıya bir altın ışık seli dökülür, insanların gözlerine vurup onları neredeyse bakmaya korkar hale koyardı; renkli mermerlerinin zenginliği insanı bir vecd haline sürüklerdi. Mermerler yıldızlar tarafından güç verilmiş gibi (...) ışıltılı siyah bir zemine süt dökülmüş gibi (...) ya da bir zümrüt denizi gibi (...) ya da yine şurasına burasına rüzgâr tarafından kar toplanan çimenler arasına yayılmış peygamberçiçekleri gibi** görünürdü. Rusya'yı Ortodoksluğa döndüren şey, 10. Yüzyıl'da Kiev'den gelen ve bir ayinde hazır bulunan komisyonun dönüşte Hagia Sophia'daki komünyonun güzelliği konusunda verdiği rapordu. Şöyle deniyordu: 'Cennet'te mi, yoksa yeryüzünde mi olduğumuzu anlayamadık. Dünya yüzünde öyle bir ihtişam ve güzellik olmadığından o şeyi nasıl tarif edeceğimizi bilemez haldeyiz. Tek bildiğimiz, Tanrı'nın orada insanlar arasında ikamet ettiğidir.'

Hagia Sophia'nın kesiti.

Ortodoksluğun ayrıntı içeren ihtişamı İslam'ın arılığının taban tabana zıt bir görüntüsüydü. Birisi çöl ufkunun soyut sadeliğini, güneş görülebildiği sürece her yerde yapılabilen taşınabilir ibadet anlayışını ve Tanrı ile doğrudan ilişkiyi öneriyor, diğeriyse görüntüleri, renk ve müziği, ruhu cennete götürmek için tasarlanmış, ilahi sırrın duyulara hitap eden metaforlarını sunuyordu. Ve her ikisi de dünyayı kendi Tanrı vizyonunu kabul edecek şekilde dine döndürmeye yönelik eşit ağırlıkta emeller taşıyordu.

Bizanslılar ruhani yaşamlarını Hıristiyanlık tarihinde benzeri pek az görülen bir yoğunlukta sürdürürdü. İmparatorluğun istikrarı zaman zaman emekliye ayrılıp manastıra çekilen bir grup ordu mensubu tarafından tehdit ediliyordu ve ilahiyat meseleleri sokaklarda ayaklanmalara bile yol açabilen bir tutkuyla tartışılıyordu. Bundan irkinti duyan bir ziyaretçi kentin **hepsi de ilahiyatçı kesilmiş işçiler ve kölelerle dolu** olduğunu vurgulayacak ve şöyle devam edecekti: 'Adamın birinden para bozmasını istediğinizde Oğul'un Baba'dan ne yönlerden ayrıldığını anlatmaya başlardı. Bir somun ekmeğin fiyatını sorsanız satıcı sizinle Oğul'un Baba'nın mertebesinde

olmadığını tartışmaya koyulurdu. Banyonun hazır olup olmadığını bilmek isteseniz size Oğul'un hiçlikten yaratıldığı söylenirdi.' Mesih tek midir, yoksa birden çok mu? Kutsal Ruh sadece Baba'dan mı, yoksa hem Baba, hem de Oğul'dan mı inmiştir? İkonalar putsal mıdır, yoksa kutsal mı? Bunlar boş sorular değildi; selamet, ya da lanet yanıtlara bağlıydı. Ortodoksluğa ve sapkınlığa yönelik meseleler imparatorluğun hayatında iç savaşlar kadar el yakıcıydı ve sistemin altını da aynı etkinlikte oyuyordu.

En yüksek makamın tehlikeleri: İmparator Romanus Augustus Argyrus 1034'te banyosunda boğularak öldürülüyor.

Bizans Hıristiyanlığı bunun yanı sıra tuhaf şekilde kaderciydi. Her şey Tanrı'nın takdiriydi ve her ölçekteki talihsizlik, bir el çantasının kaybından büyük bir kuşatmaya kadar her bela kişisel, ya da kolektif günahın sonucu kabul ediliyordu. İmparator Tanrı'nın emriyle atanmıştı, ama (o konuma gelenlerin kaderlerinin ne denli istikrarsız olduğu bilindiğinden) bir saray darbesiyle alaşağı edilerek entrikayı kuranlar tarafından öldürülürse, ya da banyosunda hançerlenirse, ya da boğazlanırsa, ya da atların peşinde sürüklenirse, ya da sadece kör edilip sürgüne gönderilirse, bu da Tanrı'nın emri sayılır

ve gizlenmiş bir günahın varlığına yorulurdu. Ve kader önceden okunarak bilindiğinden, kehanet Bizanslılar için batıl düzeyde bir takıntıydı. Kendini güvende hissetmeyen imparatorların kaderleri konusunda ipucu yakalamak için İncil'i rastgele açıp okuması alışılmış bir şeydi. Ruhban sınıfı ana meşguliyetlerden biri haline gelen falcılığa karşı sık sık sövüp sayıyordu, ama bu şey Grek ruhunda silinmeyecek kadar derin şekilde kökleşmişti ve kimi garip, ayrıksı formlar alabiliyordu. 9. Yüzyıl'da bir Arap ziyaretçi atların uzaklardaki bir seferin nasıl gittiğine dair haberler vereceği değişik bir kullanımına tanık olmuştu: 'Atlar gemlerin asılı olduğu bir kiliseye sokulur. At gemi ağzına alırsa insanlar, "İslam topraklarında bir zafer kazandık," der. [Bazen de] at yaklaşır, gemi koklar, döner ve o şeye bir daha ilgi göstermez. Bu durumda insanlar olasılıkla kasvetli bir yenilgi beklentisine gömülür.'

Bizans'ın ve başkentinin imajı uzun yüzyıllar boyunca güneş kadar parlak kaldı, sınırları ötesindeki dünyanın üstüne yerçekimini andıran bir kuvvet uyguladı. Zenginliğin ve uzun ömürlülüğün göz kamaştırıcı bir yansımasıydı bu. İmparatorlarının kabartmasını üstünde barındıran parası *bezant* Ortadoğu'nun altın standardını belirliyordu. Roma İmparatorluğu'nun saygınlığı sadece adıyla bile vurgulanıyordu; Müslüman dünyasındaysa, basitçe Roma sözcüğünden gelen *Rum* ile anılıyordu ve Roma'nın kendisi gibi kapılarının ötesindeki yarı-barbar göçebe insanların arzusunu ve gıptasını üstüne çekiyordu. Balkanlardan ve Macaristan ovalarından, Rusya ormanlarından ve Asya steplerinden gelen çalkantılı gezgin kabile dalgaları savunma sistemine yükleniyordu; Hunlar ve Gotlar, Slavlar ve Avarlar, Türkleşmiş Bulgarlar ve vahşi Peçenekler Bizans diyarı boyunca ilerleyip kentin önüne gelmişti.

İmparatorluk yüksek döneminde Akdeniz'i İtalya'dan Tunus'a dek çember içine almıştı, ama komşuların baskısı altında

kenarları kıvrımlar yapan devasa bir harita gibi sürekli olarak kâh genişliyor, kâh büzüşüyordu. İmparatorluk orduları ve donanması her yıl ya bir eyaleti geri almak, ya da bir sınır boyunu güvene kavuşturmak için dalgalanan flamalar ve çalan borular eşliğinde Marmara kıyısındaki büyük limanlardan yola çıkıyordu. Bizans ebedi savaş yaşayan bir imparatorluktu ve Konstantinopolis de yolların kesişimindeki konumu nedeniyle hem Asya'dan, hem de Avrupa'dan sürekli baskı görüyordu. Varlığının ilk beş yüz yılı boyunca birbirini izleyerek gelen ve kara surları önünde kamp kuran sayısız ordu arasında Araplarınki en kararlı olandı. Persler ve Avarlar 626'da, Bulgarlar sekiz, dokuz ve onuncu yüzyıllarda, Rus prensi İgor 941'de gelmişti. Kuşatma Grek halkı için ruhsal bir hali, en eski halk söylencesini oluşturuyordu; insanların İncil'den sonra en fazla bildiği kitap Homeros'un Truva öyküsüydü. Bu durum onları hem pratikleştirmiş, hem de batıllaştırmıştı. Kent surlarının bakımı kesintisiz süren bir kamu göreviydi; tahıl ambarları ve sarnıçlar sürekli dolu tutuluyordu, ama psikolojik savunmanın da Ortodoks müminleri için üst düzeyde önemi vardı. Bakire, kentin koruyucusuydu; ikonaları kriz dönemlerinde geçit alaylarıyla surlar boyunca taşınıyordu ve 717 kuşatmasında kenti kurtaranın o olduğu kabul ediliyordu. Bizanslılar Müslümanların Kuran'dan aldığına benzeyen bir güven sağlıyordu.

Kara surlarının dışında kamp kurarak kuşatma yapan ordulardan hiçbirisi bu fiziksel ve psikolojik savunmayı kıramamıştı. Fetih heveslilerinin hiçbirinde istihkâmları saldırıyla aşacak teknoloji, denizden abluka koyacak genişlikte donanma ve kent yurttaşlarının açlıktan ölmesini bekleyecek sabır yoktu. İmparatorluk kopma noktasına gelecek kadar esnese de olağanüstü bir toparlanma gücü gösteriyordu. Kentin altyapısı, imparatorluk kurumlarının gücü ve kriz dönemlerinde şanslı rastlantılarla seçkin liderlerin öne çıkması sayesinde Doğu Roma İmparatorluğu'nun hem kendi yurttaşları,

hem de düşmanları tarafından ebediyen ayakta kalacak gibi algılanmasına neden oluyordu.

Yine de Arap kuşatmaları kentte derin izler bırakmıştı. İnsanlar İslamiyet'te küçümsenemeyecek bir karşı güç, öteki düşmanlardan niteliksel olarak ayrılan bir yan görmüştü; O zaman anıldıkları adıyla *Sarazenlere*[7] yönelik kehanetler dünyanın geleceğine kötü bir şeyler taşıyacaklarını açık şekilde ifade ediyordu. Bir yazar onları **Kıyamet'in Dördüncü Canavarı** ilan etmişti ve 'yeryüzünde dördüncü bir krallık kurulacak ki, bu krallıkların en felaket getireni olacak ki, yeryüzünün tamamını çöle dönüştürecek,' diyordu. Ve nihayet, 11. Yüzyıl'ın sonuna doğru İslamiyet'ten Bizans'ın üstüne bir darbe daha indi. Bu öylesine ani gelmişti ki, o zaman kimse önemini tam olarak kavrayamadı.

7 Arabistan'ın kuzeyindeki Seraceni kabilesinin adından gelir. Bizans imparatorlarına karşı şiddetle direndikten sonra İslamiyet'i kabul etmişlerdir. (ç.n.)

İslamiyet ile Hıristiyanlığın çarpışması: Müslümanlar ve Haçlılar.

II

İstanbul'u düşlemek

1071-1422

Allah, Türk burçlarını yükseltmiş ve onların mülkleri üzerinde felekleri döndürmüştür. Allah onlara Türk adını vermiş ve yeryüzüne ilbay kılmış, hakanları onlardan çıkartmıştır. Dünya uluslarının yularlarını ellerine vermiş, herkese üstün kılmıştır.

Kaşgarlı Mahmut

Uyumakta olan cihad ruhunu yaşama geçirmenin Türkler için aciliyeti vardı. Bizans ufuklarında ilk kez 6. Yüzyıl gibi erken bir zamanda, Pers İmparatorluğu'na karşı ittifak arayışıyla Konstantinopolis'e elçi gönderdiklerinde göründüler. Türkler Bizanslılar için sadece büyük kentin yolunu aşındıran sonu gelmez kavim dizisi içinde bir halktı; anayurtları

Karadeniz'in ötesindeydi ve Çin'e dek uzanıyordu. Yerleşik insanları kasıp kavuracak göçebe akıncıları periyodik şok dalgaları halinde saçan depremin merkezi konumundaki Orta Asya'nın kıraç steplerinde yaşayan paganlardı. Akınlarının oluşturduğu süreç, Batı dillerine 'horde'[8] olarak geçecek 'ordu' sözcüğünü kumdaki silik bir toynak izi gibi bırakmıştı.

Bizans bu Türk kökenli göçebelerin yağmalarından daha adlarını öğrenmeden bezmişti. Yunanca konuşan yerleşikleri sıkıştıran en eski Türkler olasılıkla Hıristiyan dünyasına 4. Yüzyıl'da dalgalar halinde yayılan Hunlar idi; onları Bulgarlar izledi, birbiri ardından gelen her dalga toprakları çekirge istilasına uğramış gibi harap etti. Bizanslılar bu ziyaretleri Tanrı'nın Hıristiyan günahlarını cezalandırmasına yoruyordu. Kuzenleri Moğollar gibi Türkler de eğerleri üstünde, ulu toprakla daha da ulu gök arasında yaşıyor, şamanları aracılığıyla her ikisine de tapıyordu. Kıpırdak, sürekli hareket halindeki kabilesel yaşamlarını hayvancılıkla ve komşularına akınlar düzenleyerek sürdürüyorlardı. Onlar için yağma varlığını sürdürme yolu, kentler düşmandı. Tatar yayını ve süvari savaşındaki mobil taktikleri yerleşik halklar üstünde kullanışları İbni Haldun'un tarihin anahtar süreçlerinden biri olarak gördüğü üstünlüğü sağlıyordu onlara. 'Yerleşik yaşayanlar tembelliğe ve rahata alışmıştı,' diye yazar İbni Haldun ve şöyle devam eder: 'Kendilerini çevreleyen surlarda ve koruyan tahkimatlarda eksiksiz güvence bulurlar. Göçebelerin duvarları ve kapıları yoktur. Her zaman silah taşırlar. Yolun her iki yanını da dikkatle gözlerler. Eyer üstündeyken (...) sadece çabucak dalınıp uyanılan uykularla yetinirler. Her zayıf havlamaya, her sese dikkat yöneltirler. Metanet onların bir karakter niteliği haline gelmiştir ve cesaret doğalarını

8 Kalabalık, horda. (ç.n.)

oluşturur.' İşte bu, yakın zamanda hem Hıristiyan, hem de İslam dünyasında yankılanacak bir temaydı.

Türk kabileleri Asya'nın bağrındaki her sarsıntıyla batıya doğru ötelenmeye devam etti; sonunda 9. Yüzyıl'a gelinirken İran ve Irak'ın Müslüman halklarıyla temasa geçtiler. Bağdat'taki halife, savaşçı niteliklerinin farkına varınca onları askeri köle olarak ordusuna derledi. İslamiyet 10. Yüzyıl'ın sonuna gelinene dek sınır boylarındaki Türkler arasında sağlam şekilde yerleşecek, ancak onlar da bu süreç içinde ırksal kimliklerini ve dillerini koruyup kısa zaman sonra gücü efendilerinin elinden zorla alacaktı. 11. Yüzyıl'ın ortalarına doğru bir Türk hanedanı olan Selçuklar, Bağdat'ta artık sultan konumundaydı ve aynı yüzyıl sona ermeden İslam dünyası Orta Asya'dan Mısır'a kadar neredeyse tamamen Türklerin hâkimiyetine geçecekti.

Türklerin yükseliş hızı İslam dünyasında hoşnutsuzluktan çok, **İslam'ın sönmekte olan soluğunu canlandırmak ve Müslüman birliğini onarmak** için Allah tarafından gelen ilahi bir mucize olarak karşılandı. Yükselişleri Mısır'da varlığını sürdüren, ortodoks yaklaşımdan uzak Şii hanedanıyla aynı zamana denk geldiğinden, katıksız Sünni geleneğini seçen Selçuk Türkleri gerçek *gazi*, yani kâfirlere ve ortodoks olmayan İslamiyet'e karşı cihadı sürdüren mümin savaşçılar olarak meşruiyet kazanabilmişti. Militan İslam ruhu Türk savaşçı ruhuna kusursuz uyuyordu; ganimete duyulan istek Allah'a dönük dindar hizmet tarafından meşru kılınıyordu. Türk etkisi altında İslamiyet, erken dönem Arap fetihlerinin şevkini yeniden kazandı ve kutsal savaş Hıristiyan hasımlara karşı dikkate değer bir ölçekte yeniden açıldı. Her ne kadar kendisi Kürt ise de, Selahattin ve onun ardından gelenler ruh ve değerler sistemi Türk olan orduları yönetti. Ebül Râvendi 13. Yüzyıl'da, 'Allah'a hamdolsun ki, İslam'ın desteği güçlüdür,' diye yazar

ve devam eder: 'Arapların, Perslerin, Romalıların ve de Rusların topraklarında kılıç Türklerin elindedir ve onların kılıcının korkusu insanların yüreğine kök salmıştır.'

Hıristiyanlar ile Müslümanlar arasında yüzyıllardan beri için için yanan savaş ateşinin bu yeni dürtüyle Anadolu'nun güney sınırları boyunca alevlenmesi fazla zaman almadı. Bağdat'taki Selçuklular, serkeş göçebe kabilelerin -özellikle de Türkmenlerin- yağmaya duyduğu hevesin İslami merkezlerde çatlak seslere neden olmasından huzursuzluk duyuyordu. Bu kabilesel savaşçıları enerjilerini batıya, yani *Rum* krallığı Bizans üstüne yöneltmeye teşvik ettiler. 11. Yüzyıl'ın ortalarına gelindiğinde, bu akıncı *gazi* savaşçılar Hıristiyan Anadolu'ya Konstantinopolis'teki imparatorun durumu sonuca bağlayacak eyleme geçmesini gerektirecek kadar sık akınlar düzenler olmuştu.

İmparator IV. Romanus Diogenes meseleyi halletmek üzere 1071 yılının Mart ayında ordunun başına bizzat geçerek doğuya hareket etti. Ağustos'ta Türkmenler ile değil, parlak kumandanı Alparslan'ın yönetimi altındaki bir Selçuk ordusuyla Malazgirt'te karşı karşıya geldi. Tuhaf bir olaydı. Sultan savaşmaya istek duymuyordu. Onun ana amacı Hıristiyanlarla savaşmak değil, Mısır'daki nefret duyulan Şii rejimini ortadan kaldırmaktı. Romanus tarafından reddedilen bir barış önerisinde bulundu. Bunu izleyen, sonucunu klasik akıncı pusularının ve Bizans paralı askerlerinin taraf değiştirmesinin belirlediği savaş yok edici bir Müslüman zaferi oldu. Romanus ayağını zaferin ve boyun eğdirmenin simgesi olarak ensesine koyacak olan muzaffer sultanın önünde toprağı öpmek üzere sağ bırakıldı. Bunun dünya tarihinin değişimine -ve Konstantinopolis'in mahvına- yönelik bir belirti olduğu sonradan anlaşılacaktı.

Malazgirt Savaşı, Bizanslılar için 'Korkunç Gün', geleceklerini saracak kadar sismik boyutlara sahip bir yenilgi olacaktı.

Yenilginin etkileri her ne kadar Konstantinopolis'in kendisinde hemen kavranamadıysa da, zaman içinde felaket düzeyine vardı. Türkmenler hiçbir engelleme girişimiyle karşılaşmaksızın Anadolu'ya aktı; daha önceleri akınlar yapıp çekildikleri topraklarda şimdi kalıyor ve batıya, Anadolu Yarımadası'nın aslan başına doğru baskı yapıyorlardı. Bu yüksek ovalar, Orta Asya'dan yurtları ve çift hörgüçlü develeriyle gelen göçebeler için İran ve Irak'ın sıcak çöllerinden sonra çok uygundu. Onlarla birlikte Sünniliğin ortodoksluğu ve İslam'ın daha ateşli unsurları da geldi; yani sufiler, dervişler, hem cihada, hem de mistik bir saygıyla Hıristiyan azizlerine dua eden gezgin vaizlerdi bunlar. Türkler Malazgirt'i izleyen yirmi yıl içinde Akdeniz kıyılarına ulaştı. Bir bölümü İslam'a dönen, diğerleri vergilerden ve Konstantinopolis'in zulmünden kurtulmaktan mutluluk duyan karışık Hıristiyan nüfustan pek az direniş gördüler. İslamiyet tarafından 'Kitap'ın İnsanı' olarak görülen Hıristiyanlar şeriatın koruması altındaydı ve ibadet özgürlüğüne sahipti. Hatta kimi hizipçi Hıristiyan mezhepleri Türk egemenliğini olumlu karşılıyordu. Suriyeli Mikail, 'İnsanlar adaletlerini iyi idarelerini göz önüne alarak onların yönetimi altında olmayı yeğliyor,' diye yazmış ve eklemişti: 'Kutsal gizemler hakkında hiçbir fikri olmayan Türkler, kötülük peşindeki ve sapkın Greklerin tersine kaderin edimlerini sorgulamaya, ya da halklara kendi görüşleri doğrultusunda zulmetmeye hiçbir şekilde alışkın değildir.'

Bizans'taki iç çekişmeler de Türkleri teşvik ediyordu; kısa zaman sonra imparatorluğu parçalayan iç savaşlarda taraf olmaya davet edildiler. Küçük Asya'nın fethi öylesine kolay oldu ve o kadar az bir direnişle karşılaşıldı ki, 1176 yılında ikinci bir Bizans ordusu yenilgiye uğratıldığında bu toprakları ele geçirenleri sürüp çıkartma olasılığı dönülmez şekilde yitirilmişti. Malazgirt'in sonuçlarının düzeltilmesi mümkün değildi. 1220'lere gelindiğinde batılı yazarlar Anadolu'yu *Turchia*

olarak anmaya başlamıştı bile. Bizans gıda ve insan gücü kaynağını geri alınamayacak şekilde yitirmişti. Ve bununla neredeyse aynı zamanda yaşanan eşdeğer bir felaket Bizans'ı daha az beklenen bir yerden vurdu: Hıristiyan Batı'dan.

Haçlı kavramı Müslüman Türklerin askeri ilerlemesine gem vurmak için tasarlanmış bir projeydi. Papa II. Urban 1095'de Clermont'da verdiği vahim vaazda bunu 'meşum bir akın, Tanrı'dan büsbütün uzak bir akın olan o iğrenç dalgayı topraklardan yok etmek için girişilecek bir harekât' olarak nitelendirdi ve 350 yıl sürecek Haçlı Seferleri sürecini başlatmış oldu. Batı'daki Hıristiyan kardeşlerinin verdiği desteğe rağmen bu girişim, Bizans için sürüp giden bir azaba dönüşecekti. 1096'dan başlayarak, sakarca, pervasızca Kudüs'e ilerlerken Ortodoks kardeşlerinden destek, iaşe ve şükran bekleyen, imparatorluğu güneye doğru geçmek üzere birbiri ardından dalgalar halinde gelen yağmacı şövalyeler tarafından ziyaret edildiler. Bu etkileşim karşılıklı anlayışsızlık ve güvensizliğin doğmasına neden oldu. Her iki taraf da geleneklerdeki ve tapınma formlarındaki farklılığı yakından gözlemleme fırsatı buldu.

Bizanslılar ağır zırhlar kuşanmış batılı biraderlerini barbar maceraperestler olarak kabul etti; misyonları dindarlık kisvesi altında sömürgeci fetihti. Nicetas Kroniates onlara dair serzenişini, 'gururları boyun eğmez, karakterleri acımasızdı (...) ve İmparatorluk'a karşı olan müzminleşmiş nefrette esin buluyorlardı,' diyerek dile getiriyordu. Gerçekte, belirgin bir benzeşlik ve kutsal savaşın ilk çıkışından sonraki yüzyıllarda oluşan saygıyla beslenen yakınlık nedeniyle Bizanslılar, yerleşik Müslüman komşularını çoklukla diğerlerine yeğliyordu. Konstantinopolis'teki bir patrik Bağdat'taki Halife'ye, 'Her ne kadar geleneklerde, davranışlarda ve dinde

farklılıklar sunsak da kardeşlik içinde bir ortak yaşam sürdürmeliyiz,' diye yazmıştı.

Haçlılar ise kendi hesaplarına Bizanslıları tehlikeli derecede doğulu görünümü sunan, ahlakı bozulmuş sapkınlar olarak görüyordu. Selçuklu ve Türk askerlerinin Bizanslıların yanında çarpışması olağan hal almıştı; ayrıca Haçlılar, Bakire'ye adanmış bir kent olan Konstantinopolis'in içinde cami barındırıyor olmasından da hayret duyuyordu. Odo de Deuil adlı bir Haçlı bunu, 'Konstantinopolis'in zenginliğinde kibir, edimlerinde hıyanet, imanında yozlaşma var,' diye vurgulayacaktı. Daha da meşum olan, Konstantinopolis'in zenginliğinin ve değerli taş kakmalı yadigârlarından oluşan muhteşem hazinesinin Haçlıları ağzı açık bırakmasıydı. Normandiya'nın ve Ren havzasının küçük kasabalarına gönderilen haberlerdeki üstü kapalı kıskançlık tonu git gide tırmanıyordu. Champagneli Marshal, 'Dünya kurulduğundan bu yana böyle büyük zenginliğin tek bir kentte toplandığı görülmemiştir,' diyordu. Bu parlak ve etkili bir baştan çıkartma unsuruydu.

Batıdan gelen askeri, siyasi ve ticari baskı Bizans İmparatorluğu üstünde uzun zamandan beri yoğunlaşmaktaydı, ama 12. Yüzyıl'ın sonuna doğru Konstantinopolis'te fazlasıyla hissedilir hal almıştı. Kentte geniş bir İtalyan ticaret toplumu oluşmuş, Venedikliler ile Cenevizlere özel ayrıcalıklar verilmiş, karşılığında kimi yararlar sağlanmıştı. Her zaman kâr gözeten maddeci İtalyanlar pek popüler değildi; Cenevizler Haliç'in öte yanında surlarla çevrili ayrı bir yerleşim oluşturmuştu ve Venedikliler de, **zenginlikleriyle imparatorluk gücüne dahi tepeden bakarak küstahlaşmış bir koloni** olarak görülüyordu. Grekleri bir yabancı ürküsü sardı; Galata 1171'de saldırıya uğrayıp yakıldı. 1183'te İtalyan kolonisinin tamamı Bizans generali Korkunç Andronikus'un gözleri önünde katliama uğradı.

Bu karşılıklı şüphe ve şiddet tarihçesinin sonucu dönüp dolaşıp 1204 yılında, Greklerin Katolik Batı'yı asla affetmeyeceği bir felaket dalgası olarak Konstantinopolis'in üstüne çöktü. Hıristiyan tarihinin en garip ve çarpık olaylarından birini oluşturacaktı bu. Venedik gemileriyle resmi olarak Mısır'a gitmek üzere başlatılan Dördüncü Haçlı Seferi'nin yolu Konstantinopolis'e saldırmak üzere değiştirildi. Harekâtın mimarı sefere bizzat kumanda eden, ama ve son derece kurnaz bir adam olan seksen yaşındaki Venedik doçu Enrico Dandolo idi. Devasa filo 1203 yılı Haziran'ında imparatorluk tahtına uygun bir kukla yerleştirmek üzere Marmara'ya girdi. Gemilerinin pruvasında Mısır kıyıları yerine Konstantinopolis'i, Hıristiyanlıkta büyük önem taşıyan o kenti görmek olasılıkla Haçlıların da şaşkınlıkla irkilmesine neden olmuştu. Haliç'i koruyan zinciri kırıp geçen Venedik gemileri suların çekilmesiyle ortaya çıkan kıyıya yanaştı ve surlarda bir gedik açma girişiminde bulundu. Saldırı gücünü yitirmeye yüz tutunca seksenlik doç elinde San Marko bayrağıyla kıyıya atlayıp Venediklileri yiğitliğini göstermeye teşvik etti. Surlar aşıldı, kukla imparator Aleksius'a alelacele taç giydirildi.

Haçlıların gitgide huzursuzlanmasına neden olan, bulanık entrikalarla geçen kışı izleyen Nisan ayında Konstantinopolis kapsamlı şekilde yağmalandı. Hayret verici bir kıyım yapıldı ve kentin büyük bölümü kundaklanıp yok edildi. Fransız şövalyesi Geoffrey de Villehardoin bunu, 'Fransa'nın en büyük üç kentindeki toplam ev sayısından fazlası yandı,' diyerek kaydediyordu. Kentin büyük sanat mirası barbarca saldırılara uğradı, Hagia Sophia'ya hürmetsizlik edildi ve yağmadan geçirildi. Tarihyazıcı Nicetas büyük kilisede yaşananları şöyle betimleyecekti: 'Kutsal kâseleri ve tahttan, kürsüden, kapılardan ve bulunabilen her eşyadan kazınan altınları ve gümüşleri zahmetsizce taşımak için atlarla katırları kiliseye soktular. Hayvanlardan kimi zeminde kayıp düşünce onları kılıçlarıyla

dürtükleyerek kaldırdılar, Kilise'yi hayvanların kanı ve dışkısıyla kirlettiler.' Venedikliler, kendi kiliseleri San Marko'yu donatmak için çaldıkları heykellerden, kutsal yadigârlardan ve değerli objelerden oluşan hazineye Büyük Konstantinus zamanından beri Hipodrom'da duran dört bronz atı da katarak sıvıştı. Konstantinopolis üstünde duman tüten bir harabe haline koyuldu. 'Ah, kentim, kentim, tüm kentlerin gözbebeği,' diye inliyordu tarih kaydedici Nicetas; 'Tanrı'nın öfke kupasındaki tortuyu tattın sen.' Bu tipik bir Bizans tepkisiydi; ama yaşanan felaket insan elinden de gelse, ilahi güçten de yansısa, sonuçları değişmeyecekti: Konstantinopolis eski büyüklüğünün bir gölgesine indirgenmişti.

Kent varlığını yaklaşık altmış yıl boyunca Flander kontları ve onların soyundan gelenler tarafından hükmedilen 'Konstantinopolis Latin İmparatorluğu' olarak sürdürdü. Bizans İmparatorluğu, nüfusun büyük bölümünün Yunanistan'a kaçması sonrasında etrafa saçılmış bir dizi Frank kent devleti ve İtalyan kolonisine bölündü. Bizanslılar Anadolu'daki Niceae'de bir sürgün krallık oluşturdu ve gelen Türk akınlarına karşı koymakta göreceli başarı sağladı. 1261 yılında Konstantinopolis'i tekrar ele geçirdiklerinde, kentin altyapısını harabeye yakın, sömürgelerini dağılmaya yüz tutmuş parçacıklar halinde buldular. Zenginliklerini geri toplamaya çalışan ve o arada Batı'dan gelecek yeni tehlikelerle yüzleşmeye hazırlanan Bizans böylece sırtını bir kez daha Müslüman Anadolu'ya döndü ve gitgide derinleşecek bir bedel ödedi.

Anadolu doğudan gelen sismik nüfus kaymalarıyla sarsılmaya devam ediyordu. Konstantinopolis'in yağmalanmasından iki yıl sonra, Temuçin adında bir kabile önderi iç Moğolistan'daki birbiriyle çekişen göçebeleri organize bir savaş takımı haline koymayı başarıp 'Evrensel Hükümdar' anlamına

gelen Cengiz Han adını aldı. Uzun saçlı, göğe tapan Moğollar İslam dünyasının üstüne büyük bir vahşetle çöktü. Kaos Pers ülkesini sarınca, daha öte bir göç dalgası batıya doğru kayarak Anadolu'ya girdi. Kıta, yazgılarıyla yüzleşmiş etnik kitlelerin, Grek, Türk, İranlı, Ermeni, Afgani, Gürcü halklarının bir ergime potasına dönüşmüştü.

Moğolların, ağırlıklı rolü Selçukların oynadığı bir ordu tarafından yenilgiye uğratılması ertesinde Anadolu bir krallıklar mozaiği haline geldi. Başıboş dolaşan Türk kabilelerin batıdan başka göçecek yeri yoktu; geriye meşru İslam fethiyle dize getirilecek başka kâfir komşu kalmamıştı. Gittikleri yerde denizle karşılaştılar, bir bölümü filolar oluşturup Bizans'ın kıyı bölgelerine akınlar düzenledi. Bir bölümüyse kendi içinde savaşa tutuştu. Anadolu parçalara ayrılmış ve tehlikeli bir kaos ortamına, akıncıların, yağmacıların ve mistik Sufilik ile ortodoks Sünniliğin patlayıcı karışımından ilham alan dinsel görüşlerin kol gezdiği bir tür Vahşi Batı'ya dönüşmüştü. Türkmenler hâlâ nakışlı eğerleri üstünde çapul arayarak ve *gazi* geleneği içinde kesintisiz hareket halinde kalarak ufka doğru at sürüyordu, ama artık sadece küçük bir krallık oluşturmaya başlayan Osman Gazi kabilesi Bizans'ın Kuzeybatı Anadolu'daki kafir topraklarıyla etkileşim içindeydi.

Şimdi Osmanlılar olarak adlandırdığımız bu insanların gerçek kökenleri -Oğuz Türklerinin Kayı boyundan gelmeleri dışında- tam olarak bilinmez. 1280'li yıllar dolayında adsız gezgin göçebeler arasından sıyrılan, çadırlar ve odun tütsüsü içinde yaşayan, eğerleri üstünden hükmeden, başparmak iziyle imza veren ve tarihleri sonradan imparatorluk söylenceleriyle yeniden şekillendirilecek olan eğitimsiz bir savaşçı kastıydı bunlar. Efsaneler Osman'ın yazgı tarafından büyük adam olmaya yöneltildiğini anlatır. Bir gece düşünde **iki denizin ve iki kıtanın kesiştiği yerde duran, iki safir ve iki zümrüt**

arasına yerleştirilmiş elmasa benzeyen ve bu haliyle tüm dünyayı çevreleyen bir yüzüğün değerli mücevherini oluşturur gibi görünen Konstantinopolis'i gördü. Kabilesini kahramanlık dolu edimlere hazırlayan Osman, *gazi* esvabını giyinmişti. Şansın ve hızlı kavrama yeteneğinin eşit orandaki katkısıyla ülkesini küçücük bir prenslikten düşlerdeki dünya gücüne dönüştürecekti.

Osman'ın Kuzeybatı Anadolu'da hakim olduğu topraklar doğrudan Bizans'ın Konstantinopolis'i savunan çevre surlarıyla karşı karşıyaydı. Fethedilmezliğini koruyan kâfir topraklarla yüz yüze olan Osman'ın diyarı, onun kumandası altında şansını denemek isteyen gaziler, maceracılar ve toprağa aç mülteciler için bir mıknatısa dönüştü. Bir kabile önderi olarak Osman, insanlarıyla birebir ilişki içinde hükümranlık ediyordu. Halkı komşu Bizans devletini incelemek ve yapısal düzenini taklit etmek konusunda eşsiz bir şansa sahipti. Böylece teknolojileri, protokolleri ve taktikleri olağanüstü bir hızla kavrayıp sindirerek, kelimenin tam anlamıyla 'at üstünde' bir eğitimden geçtiler. Osman kendisine prestij ve derlenecek daha fazla asker sağlayacak ilk zaferini Bizans karşısında 1302 yılında kazandı. İmparatorluğun ufalanan savunmasını öteleyerek Brusa kentini yalıtılmış konumda bırakmayı başardı; ancak kuşatma teknolojisine sahip olmadığından, kentin oğlu Orhan tarafından alınması ve 1326'da küçük krallığın başkenti konumuna getirilmesi yıllar süren sabırlı bir ablukayı gerektirdi. Orhan 1329 yılında İmparator II. Andranikus'u Pelakanos'ta[9] yenilgiye uğrattı, Bizans'ın geri kalan Anadolu kentlerine destek verme girişimlerini böylece sona erdirdi. Kentler hızla, birbiri ardından düşmeye başladı: 1331'de Nicaea, 1337'de Nikomedeia[10],

9 İzmit Körfezi'nin en dar yeri yakınında, kuzeydeki şimdiki Dil İskelesi civarında bir yer. (ç.n.)

10 Şimdi İzmit. (ç.n.)

ertesi yıl da Skoutari[11] alındı. Müslüman savaşçılar artık atlarını kendi toprakları üstünde deniz kıyısına kadar sürebiliyor ve Boğaz'ın ötesinden Avrupa'ya bakabiliyordu. Karşı uçta Konstantinopolis'in çizgi halinde uzanan deniz surlarını, burçlarda dalgalanan imparatorluk flamalarını, saraylarını ve Hagia Sophia'nın devasa kubbesini seçebiliyorlardı.

Fatihler ilerledikçe aldıkları yerlerin Yunanca isimlerini Türkçenin ünlü uyumuyla bağdaşacak şekilde yumuşatıyorlardı. Symirna İzmir, -Nikene Akdi'ne ev sahipliği yapmış olan- Nicaea İznik oldu; Brusa adının ünsüz harfleri yer değiştirip Bursa halini aldı. Osmanlılar her ne kadar resmi olarak Arapçadan gelme adı olan *Konstantiniye*'yi kullansa da, Konstantinopolis gündelik Türkçede -nasıl değişime uğradığı bilinmeyen- *İstanbul* sözcüğüne dönüşmüştü. Bu ad basit şekilde Konstantinopolis sözcüğünün gündelik kullanım sırasında değişmesinden kaynaklanmış da olabilir, tamamen farklı şekilde derlenmiş de. Yunanca konuşanlar *polis*, yani 'kent' ekine alışkın olduğundan Konstantinopolis adını yeğlerdi. Oraya gidecek birisi '*eis tin polin*'e yani 'kentin içine' gittiğini ifade ederdi ki, bu da Türklerin kulağında *İstanbul* halinde yorumlanmış olabilir.

Osmanlıların hızı yedi yüzyıl önceki Araplarınki gibi Allah tarafından verilmiş gibiydi. Büyük Arap gezgini İbni Battuta 1331'de Orhan'ın prensliğini ziyaret ettiğinde onun durulmak bilmeyen enerjisinden etkilenip şöyle yazmıştı: 'Denir ki, hiçbir yerleşimde tüm bir ay boyunca kalmazmış. Sürekli kâfirlerle savaşır, onları kuşatma altında tutarmış.' İlk dönem Osmanlıları *gazi* tarzını benimsemişti; inancın savaşçıları unvanına İslamiyet'in yeşil sancağı gibi sarınmışlardı. Az zaman sonra *Sultan* da oldular. Orhan 1337'de Bursa'da yaptırdığı bir kitabede kendini 'Gazilerin Sultanı'nın oğlu Sultan,

11 Şimdi Üsküdar. (ç.n.)

Gazioğlugazi, ufukların hakimi, cihan kahramanı' olarak nitelendirdi. İslamiyet fetihlerinde yeni bir kahramanlık çağı yaşandığı yadsınmazdı ve bu militan İslamiyet'in nabzının hızlanmasına neden olmuştu. Tarihyazıcı Ahmedi 1400 yılı dolaylarında şöyle kaydediyordu: 'Gazi Allah'ın kılıcı, inananların koruyucusu ve hakemidir. Allah yolunda şehit olursa öldüğüne inanmayın; Allah katında mutlak saadetle yaşar, sonsuz hayata sahiptir.' Fetihler, özgür dolaşan göçebe akıncılar ve partal cüppeler içinde tozlu Anadolu patikalarında yolculuk yapan mistik dervişler arasında beklentinin yükselmesine yol açmıştı. Hava, kehanetler ve kahramanlık türküleriyle ağırlaşmıştı. İnsanlar Konstantinopolis'in fethine dair hadisi ve Kızılelma efsanesini anımsıyordu.

Osman ve Orhan'ın Bursa'daki mezarı.

İmparator John Kantakuzenus 1350'lerde Bizans devletleri arasındaki bitmek bilmeyen iç savaşı sona erdirmeye yardım etmesi için Orhan'ın ordusunu Helles Pontos'a davet edince, Müslümanlar 718 yılından beri ilk kez Avrupa'ya ayak basmış oldu. Bir deprem 1354'te Gelibolu surlarını harabeye çevirdi, Osmanlılar anında bunun Allah tarafından Müslümanlara gönderilen bir işaret olduğunu ilan etti ve kenti aldı. Ardı

arkası kesilmeyen bir savaşçı ve din adamı akını onları Avrupa'ya doğru izledi. 1359'da bir İslam ordusu 650 yıldan o yana ilk kez Konstantinopolis surları dışında gözüktü. Atmosfere bir binyıl kehanetinin tınısı hakim oldu. Ahmedi, 'Geziler neden sonunda geldi?' diye soruyor ve yine kendisi yanıtlıyordu: 'Çünkü en iyi olan her zaman en son gelir. Tıpkı son peygamber Muhammed'in diğerlerinden, tıpkı Kuran'ın öteki kutsal kitaplardan sonra geldiği gibi, gaziler de sonunda yeryüzünde gözüktü.' Konstantinopolis'in fethi artık olasılığın kıyısına erişmiş bir düş olarak algılanmaya başlamış olmalıydı.

Osmanlı'nın Allah'ın takdiriymiş görüntüsü sunarak yayılmasının hızı mucizevi olmaktan çok da uzak değildi. Coğrafyanın, geleneklerin ve şansın yardımıyla Osmanlılar, Bizans devletinin çözülmesinden çıkar sağlayacak en iyi konuma yerleşmişti. İnsanlarına ve doğaya yakın yaşayan ilk sultanlar koşulları, çevrelerindeki politik ortamda oluşan kaymaları dikkatle izliyordu. Bizanslılar bin yıllık gelenekler ve tören göreneğiyle eski kafalı kalırken, hızlı kavrayan Osmanlılar esnek ve açıktı. İslam yasaları ülkeleri fethedilen halklara merhameti gerektiriyordu ve Osmanlılar da hükümranlığı altındakileri çoğu zaman Avrupa feodalizmine yeğlenen bir yumuşaklıkla yönetiyordu. Nüfusun büyük dilimini oluşturan Hıristiyanların İslamiyet'e dönmesini sağlamaya yönelik hiçbir girişimde bulunulmuyordu; aslında bu tarz, imparatorluk emelleri olan hanedan tarafından fazla arzu edilmiyordu da. Şeriata göre Müslümanlara kâfirler kadar ağır yasalar koymaya olanak yoktu ki, mevcut vergi yükü zaten ağır sayılmazdı. Böylece Balkan köylüleri feodal köleliğin ağır boyunduruğundan kurtulmayı memnuniyetle karşıladı.

Osmanlılar bunların yanı sıra kendilerine hanedansal avantajlar da oluşturuyordu. İlk sultanlar öteki Türk prensliklerinin tersine, krallıktaki halef-selef sistemini asla kırmadı; ancak

yerlerine geçecek olanı da önceden belirlemedi. Tüm oğullar hükümdarlık etmek üzere yetiştiriliyor, ama sadece birisi tahta çıkıyordu ki, bu da en uygun olanın ayakta kalmasını sağlamaya yönelik, merhametsizce tasarlanmış bir metot olarak algılanıyordu. Batılılara asıl irkiltici gelense, evlilik yoluyla oluşan ardıllığı önemsememeleriydi. Avrupa'nın diğer hükümdarlık odakları gibi Bizans imparatorları da hanedansal evlilikler yapılması ve meşru ardıllığın onaylanmış kanla sağlanması için tüketici çabalar gösterirken, Osmanlılar buna hiç aldırış etmiyordu. Bir sultanın babası doğal olarak önceki sultan olacaktı, ama annesi hükümranlık altındaki bir düzine halkın birinden gelen, olasılıkla Müslüman doğmamış bir cariye, ya da köle olabilirdi. Bu genetik kapsamlılık Osmanlılara olağanüstü kaynaklar sağlayacaktı.

Osmanlı'nın tasarladığı yeniliklerin olasılıkla hiçbirisi düzenli bir ordunun yaratılması kadar dikkate değer değildi. Coşkulu *gazi* savaşçılarının oluşturduğu savaş kolları Osmanlı sultanlarının artık büyüyen tutkularını tatmin edecek kadar disiplinli değildi; iyi savunulan kentlerin kuşatılması sabır, yöntembilim ve belli başlı bir dizi zanaat yeteneği gerektiriyordu. 14. Yüzyıl'ın ikinci yarısında Sultan I. Murat, Balkanlar'dan derlenen kölelerden oluşacak yeni bir askeri güç kurdu. Belli aralıklarla cebren toplanan Hıristiyan çocuklarına İslam dini kabul ettiriliyor ve Türkçe öğretiliyordu. Ailelerinden ayrılan bu yeni devşirmeler sadakatini sadece sultana borçlu oluyordu. Onun özel silahlı gücünü oluşturan 'Kapıkulu' askerleriydi bunlar. Piyade birimleri olarak organize edilen Yeniçeriler ve süvariler ise Romalılardan o yana Avrupa'nın ilk maaşlı ordusunu oluşturdu. Kurulan ordu Osmanlı devletinin gelişiminde kritik bir rol üstlenecekti. Bu doğrudan Osmanlıların kendi tarihinden kaynaklanan bir geleneğe dayanıyordu; Türklerin kendisi de İslam dünyasının sınırlarında askeri köle olarak görev yapmıştı. Bu onlar için ilerlemeye geçiş pasaportuydu. Ama

sistem, süreci uzaktan izleyen Hıristiyanlarda keskin bir dehşet yaratmıştı: Köleliğin farklı imajlarını kullanarak esir edilmiş Hıristiyan çocuklarını Hıristiyanlara karşı çevirmek şeytanca ve insanlık dışıydı. Bu görüş zamanla 'Vahşi Türk' söyleminin güçlü bir malzemesi haline dönüşecekti.

'Türk' tanımı ilk olarak Batı'da kendine kavram buldu. Geniş anlamda Avrupa'da oluşan, Batılı kimliğiyle özdeşlik çağrıştıran, Osmanlılar tarafından neredeyse hiç kullanılmayan bir terimdi bu. Osmanlılar aslında deyimi aşağılama olarak kabul ediyordu. Bu tanım yerine ne etnik, ne de bölgesel olan ve hem sabit bölgelere yerleşikliklerini, hem göçebe geleneklerini, hem de çokkültürlü kompozisyonlarını temsil eden unvanlar kullanıyorlardı. Kimlikleri birincil olarak dinseldi: Osmanlı sultanları gitgide şatafatlı hal alan terimlerle kendilerini *İslam'ın Efendisi*, imparatorluklarını *İman'ın Barınağı*, ya da *Savunulan Topraklar*, halklarınıysa ya *Müslümanlar*, ya da *Osmanlılar* olarak tanımlamaya başlamıştı. Osmanlı yapısı değişik unsurların ve halkların eşi bulunmaz bir karışımıydı: Türk kabileciliği, Sünni İslamiyet'i, Pers saray uygulamaları, Bizans yönetim şekli ve vergilendirmesi ve törenselliği, Türk dil yapısının Arapça ve Pers kelime dağarcığıyla karışmasından oluşan ağdalı bir saray dili... Yani tamamıyla kendine özgü bir kimlik edinmişlerdi.

Osmanlıların yükselen eğrisi, Bizans'ın kesintisiz düşüş ve karşılık gösteren kader çizgisinde kendine yansıma buluyordu. 1300'den sonra gelen ve Avrupa'da 'Belalı Yüzyıl'ı oluşturan dönemdeki unsurlar Doğu İmparatorluğu'nda da kendini gösterecekti. Parçalanma, iç savaş, nüfus azalması ve yoksullaşma Konstantinopolis'e sinsice yaklaşıyordu. Durumu ortaya vuran simgesel anlar yaşandı. İmparator II. Andronikus 1284 yılında intihara eşdeğer bir kararla imparatorluk donanmasını

lağvetti. İşsiz kalan denizciler Osmanlı'ya iltica etti ve bir filo kurulmasına yardımcı oldu. 1325 yılı dolaylarında Palaiologos Hanedanı imparatorları çift başlı kartalı amblemleri olarak seçti; bu olması beklendiği gibi hem batıya, hem de doğuya bakan yüce bir imparatorluğu temsil etmek yerine, aynı aileden gelen iki kavgalı imparator arasındaki otorite bölünmesini simgeledi, ne de olsa kartal kehanet yaratığıydı.

Palaiologos hanedanının çift başlı kartalı.

1341 ile 1371 arasında kalan yıllar, birbirini izleyen iç savaşların yıkımı, toprakların Osmanlılar ve güçlü Sırp devleti tarafından işgali, dinsel çekişmeler ve salgın hastalıklarla perişanlığa dönüştü. Konstantinopolis 'Kara Ölüm', yani veba deneyiminden geçecek ilk Avrupa kentiydi; fareler 1347'de Karadeniz limanı Kaffa'daki iskeleden bir gemiye doluşmuştu. Nüfus 100.000'in biraz üstüne kadar indi. Bir dizi deprem kenti perişan etti; Hagia Sophia'nın kubbesi 1346'da çöktü; 'saf altının kenti' gitgide muhtaç ve umutsuz hale düştü, yurttaşları dinsel kötümserliğe sürüklendi. Kenti ziyaret eden gezginler melankoli manzarasını vurguluyordu. İbni Battuta orasını bir kent değil, tarlalarla birbirinden ayrılmış on üç köy olarak

görmüştü. İspanyol Pero Tafur ziyaret ettiğindeyse imparatorluk sarayına gider ve **hem yapıyı, hem de kentin kendisini halkın çektiği ve katlanmaya devam ettiği kötülükleri gereğince yansıtır; (...) Konstantinopolis hemşerilerini pejmürde, ama hüzünlü ve yoksul, darlıktan payına düşeni yaşar halde tarif eder; yine de gerçek Hıristiyanlık merhametinin güdümüyle günahla demlenmiş kötü insanlar olarak hak ettiklerine kıyasla iyi durumda** olduklarını ekler. Kent, surları içinde gençlik kıyafetlerine bürünmüş bir ihtiyar gibi büzüşüp kalmıştı ve imparatorları kendi yurtlarında birer kuklaydı. İmparator IV. Kantakuzenus'un 1347 yılındaki taç giyme töreninde gözlemciler tacın mücevherlerinin camdan, tören şöleninde çıkartılan tabakların çömlek hamuru ve kurşun-kalay karışımından yapılma olduğunu farkedecekti. Altın tabaklar iç savaşın masraflarını karşılamak için satılmış, mücevherler Venediklilere rehin verilmiş, yani San Marko'daki hazine dairesine gitmişti.

Osmanlıların Avrupa'daki ilerleyişiyse bu karmaşa ortamında engel görmeden devam ediyordu. 1362'de Rumca adı Adrianople olan Edirne'yi alınca Konstantinopolis'i neredeyse tamamen çevrelemiş oldular ve başkentlerini Avrupa'ya taşıdılar. İmparator Yuannus, Sırpların 1371'de yapılan savaşta darmadağın edilmesiyle Hıristiyan desteğinden tamamen yalıtıldı ve sultanların bir vasalı olmanın, istendiğinde asker vermenin ve imparatorluk atamaları için izne başvurmanın dışında seçeneği kalmadı. Osmanlıların ilerleyişi durdurulamaz gibi görünüyordu; 14. Yüzyıl'ın sonuna dek egemenlik alanları Tuna'dan Fırat'a dek genişledi. Sırp kökenli Yeniçeri Mikail şöyle yazıyordu: 'Türk, başka deyişle kâfir yayılması, deniz gibiydi. Asla durulmuyor, daima dalgalanarak ilerliyordu (...) yılanın kafası ezilmedikçe de sürekli daha da kötüye gidecekti.'

Papa 1336'da bir bülten yayınlayarak Müslümanlara karşı Haçlı Seferi ilan etti ve onlara silah sağlayan İtalyan ve Adriyatik devletlerine nafile bir aforoz tehdidi savurdu. Sonraki elli yıl inançsızların üstüne gönderilecek ve Avrupa'daki en büyük tehdidi gören Macarların yönetimi altında yapılacak olan üç Haçlı Seferi'ne tanık olacaktı. Ama bu seferler birleşik Hıristiyanlık için kuğunun ölüm şarkısını oluşturacaktı. Her birisi nedenleri kolaylıkla kavranabilen ağır yenilgilerle sonuçlandı. Avrupa bölündü, yoksulluğa büründü, kendi iç çekişmeleriyle perişan hale düştü; Kara Ölüm ile daha da zayıfladı.

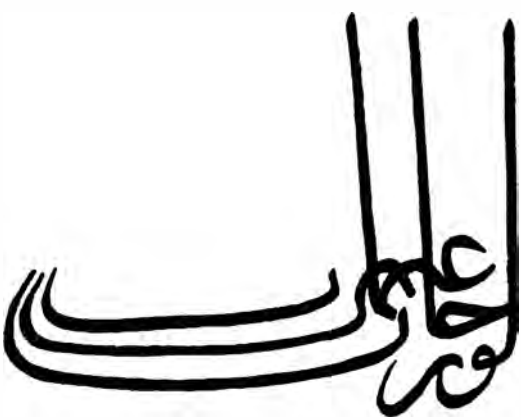
Haçlı orduları Osmanlı'nın iyi organize olmuş, ortak amaç çevresinde kenetlenmiş ordusuyla kıyaslandığında hantal, birbiriyle kavgalı, disiplinsizdi ve yetkin olmayan taktiklerle yönetiliyordu. Onları yakından izleme fırsatı bulan birkaç Avrupalı 'Osmanlı düzenine' duyduğu örtülü hayranlığı itiraf etmeden yapamamıştı. Fransız gezgini Bertrandon de la Brocquiére 1430'larda gözlemlerini şöyle anlatıyor:

Çalışkan, erken kalkmayı seven, azla kanaat eden insanlardır (...) Nerede uyuduklarına aldırış etmez, genellikle yere uzanıverirler (...) Atları hastır, masrafsızdır, dörtnala iyi kalkar, uzun süre koşar. (...) Askerlerin üstlerine itaatleri sınırsızdır; (...) bir işaret verildiğinde ilerleyişe önderlik edecek olanlar usulca harekete geçer, diğerleri onu aynı sessizlikle izler; (...) 10.000 Türk öyle bir harekâtta Hıristiyan ordularındaki 100 adamdan daha az gürültü çıkartır. (...) Çeşitli deneyimlerime dayanarak Türkleri her zaman açık sözlü ve sadık, cesaret gösterme gereği doğduğunda bunda asla geri kalmayan insanlar olarak gördüğümü söylemem gerek.

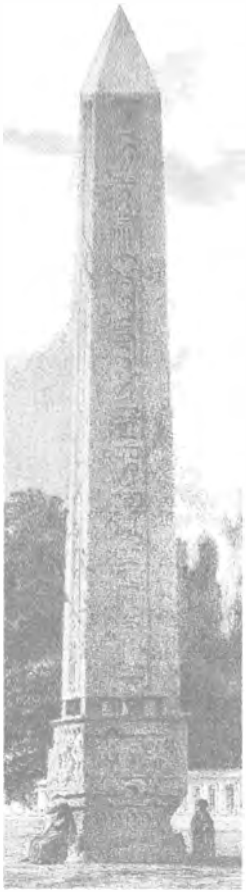
15. Yüzyıl'ın başlangıcındaki bu geri plan Konstantinopolis açısından fazla iç açıcı görünmüyordu. Osmanlılar tarafından kuşatılmak yaşamın durmadan tekrar eden bir unsuru

haline gelmişti. İmparator Manuel 1394'te vasallık yeminini bozunca, Sultan Bayezit kente bir dizi saldırı yöneltti, bu saldırılar ancak Bayezit'in kendisi 1402'de Türk-Moğol hanı Timur tarafından yenilgiye uğratılınca son buldu. Bundan sonra imparatorlar gittikçe artan bir çaresizlikle batıdan yardım aramaya koyuldu; hatta Manuel 1400'de diplomatik entrika ve Osmanlı tahtına sahte varis arayışı içinde İngiltere'ye bile gitti.

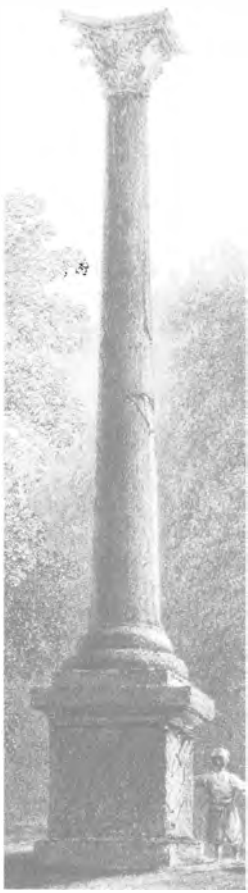
Sultan II. Murat 1422 yılında Osmanlı tahtında hak iddiasında bulunanlar nedeniyle Konstantinopolis'i kuşatma altına aldı, ama kent dayanmaya devam ediyordu. Osmanlılar ne kente yeterince yaklaşacak donanmaya sahipti, ne de kütlesel kara surlarını çabucak geçecek teknolojiye. Dahası, artık yaşlanan, ama tüm diplomatların hâlâ en cin fikirlisi olan Manuel el çabukluğuyla Osmanlı tahtına bir sözde talip bulup çıkartmayı, böylece iç savaş tehdidi yaratmayı başarmıştı. Kuşatma kaldırıldı, ama Konstantinopolis artık gücünün son kırıntılarıyla ayakta durabiliyordu. Osmanlıların kente bir kez daha ve güçlü şekilde gelmesinin artık sadece zaman meselesi olduğu açıktı. Onları dizginleyen tek şey, Avrupa'da eşgüdüm içinde planlanacak bir Haçlı Seferi'ne yönelik kaygılarıydı.

Bir kenti kuşatma yoluyla alan ilk sultan olan Orhan'ın tuğrası, yani imparatorluk mührü.

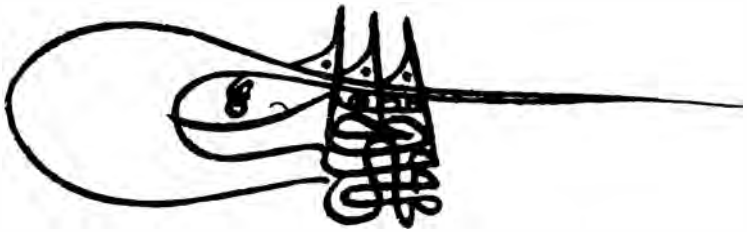
Dikilitaş

Teodosiyus Sütunu

Kıztaşı

Mehmet'in tuğrası.

III

sultan ve imparator

1432-1451

Konstantinus Palaiologos, Romalıların İsa nezdinde gerçek İmparator ve Otokratı.

Seksen sekizinci Bizans İmparatoru XI. Konstantinus'un törensel unvanı

Yazgısı kentin üstündeki Müslüman ilmiğini sıkıştırmak olan adam, Murat'ın Konstantinopolis'i kuşatmasından on yıl sonra doğdu. Türk efsanelerinde 1432 mucizeler yılıdır. Atlar çok sayıda ikiz doğum yapmış, ağaçların dalları meyveyle eğilmiş, Konstantinopolis üstünde öğlen vakti uzun kuyruklu bir yıldız görülmüştü. 29 Mart gecesi Sultan Murat Edirne'deki saltanat sarayında bir doğumun haberinin kendisine ulaşmasını bekliyordu; uyuyamayınca Kuran okumaya koyulmuştu. Kâfirler üstünde kazanılacak zaferi vaat eden ayetler içeren Fetih suresine henüz gelmişti ki, bir haberci oğlunun doğduğunu

müjdeledi. Çocuğa verilen ve Muhammed'in Türkçeleşmiş şekli olan Mehmet adı Murat'ın babasından geliyordu.

Mehmet sultanın üçüncü oğluydu; ana ayrı kardeşlerinin her ikisi de yaşını yeterince almıştı ve yeni doğan çocuk babasının en sevdiği oğlu değildi. Yani sultan olma şansı epey zayıftı. Mehmet'in dünyaya gelişindeki dikkate değer bir diğer nokta da belki annesinin kimliğini sarmalayan, göz ardı edilmeyecek belirsizliktir. Kimi Türk tarihçilerinin onun etnik Türk ve Müslüman olduğunu iddia etmeye yönelik çabalarına karşın, güçlü olasılık batılı bir köle olduğu, bir sınır akınında, ya da korsanlar tarafından ele geçirildiği, Sırp, ya da Makedon kökenden geldiği ve Hıristiyan olduğundan yanadır ki, böylesi bir ebeveynlik Mehmet'in doğasında daha sonra izlenecek olan paradokslara garip bir ışık tutar. Mehmet, kökenlerindeki genetik karışım her neyse, babası Murat'tan oldukça farklı bir karakter gösterecektir.

15. Yüzyıl'ın ortalarına gelinirken, Osmanlı sultanları artık savaş kollarını at üstünden yöneten ümmi kabile şefleri değildi. Cihadın ve ganimetin oluşturduğu çarpıcı karışım farklı yönelişlere yol açmıştı. Sultan, İslam topraklarında kutsal savaşın en büyük önderi olarak hâlâ muazzam prestije sahipti, ama bu gitgide hanedanlık politikasının bir aracı haline geliyordu. Osmanlı hükümdarları artık kendilerini eski Hıristiyan imparatorluğunun mirasında hak iddiası vurgulayan 'Rum'un Sultanı', ya da tumturaklı ve kibirli bir Pers formülü olan 'Padişah' olarak takdim ediyordu. Monarşinin törensellik içeren, Bizanslılardan alınma mekanizmayı geliştiriyorlardı; prensleri yüksek memuriyetlere getirilmek üzere resmiyet içinde yetiştiriliyordu; sarayları yüksek duvarlıydı; sultana erişim özenle kurallara bağlanmıştı. Zehir, entrika ve suikast korkusu hükümdar ile tebaası arasında bir mesafe koyulmasına neden olmuştu

ki, bu süreç I. Murat'ın 1389'da yapılan I. Kosova Savaşı ertesinde bir Sırp elçisi tarafından öldürülmesiyle başlamıştı.

II. Murat'ın hükümdarlığı aynı süreçte bir mesnet noktası oluşturacaktı. Azametli 'sultan' unvanından çok hâlâ 'bey' tanımını kullanıyordu ve halkı içinde popülerdi. Macar keşişi Birader Giyorgi onun çevresinde törensel bir tarz oluşturarak yaşamıyor olmasına şaşırmıştı: 'Sultanın giysilerinde, ya da atında ayırt edici herhangi bir özel işaret yoktu,' diyordu; 'Onu annesinin cenazesinde gördüm ve birileri işaret etmese kim olduğunu anlayamazdım.' Yine de sultan ile çevresindeki dünya arasına bir mesafe girmeye başlıyordu. Bertrandon de la Brocquiére ise, 'Toplum içinde kimseden bir şey almazdı ve onu konuşurken, ya da yiyip içerken görmekle böbürlenebilecek pek az insan vardı,' diye vurgular bunu. Bu gidiş daha sonraki sultanları Topkapı Sarayı'nın çıplak dış duvarları ve girift ritüeliyle neredeyse hava geçirmez şekilde sıkı sıkıya kapalı dünyasına yöneltecekti.

Mehmet'in çocukluk yıllarını şekillendiren şey Osmanlı sarayının buz gibi atmosferiydi. Tahta geçme meselesi yetişme çağındaki erkek çocukların tepesinde koyu bir gölge gibi kalırdı. Tahtın hanedan içinde babadan oğla devredilmesi imparatorluğun varlığını sürdürmesi açısından kritik bir meseleydi; gerçi harem sistemi yapıyı korumak için yeterli sayıda erkek çocuk sağlanmasını garantiye almakta etkiliydi, ama kendi içinde hassas bir noktayı da barındırıyordu. Taht erkek varisler arasındaki yarışmanın ödülü olmalıydı. Yaşça en büyüğe öncelik tanıyan herhangi bir yasa yoktu; hayattaki şehzadelerin hepsi taht için sultan ölene dek mücadele veriyordu. Sonuç Allah'ın takdiri olarak kabul ediliyordu. Daha sonra gelen bir sultan oğluna şöyle diyecekti: 'Geleceğe ilişkin her şeyi Allah'a bırakmalısın; çünkü hükümdarlıkları ve yönetimleri düzenleyen kişiler değil, Allah'ın iradesidir. Allah ülkenin

benden sonra senin olmasını istemişse, yaşayan hiç kimse bunu engelleyemez.'[12] Uygulamada yarış genellikle merkeze yönelik bir mücadele halinde geçerdi; kazanan başkenti ve hazineyi güvence altına alan, ordunun desteğini sağlayan olurdu. Bu en güçlü olanın galip çıkacağı, ya da iç savaşa yol açacak bir yöntemdi. Osmanlı devleti 15. Yüzyıl'ın ilk yıllarında Bizans parmağının da olduğu bir kardeş katli mücadelesiyle neredeyse çökme noktasına gelmişti. Hanedanın güçsüz düştüğü zamanlarda tahtta hak iddia edenleri, ya da sahte varisleri desteklemek Bizans'ta neredeyse devlet politikası haline gelmişti.

Sultanlar hem önceden tezgâhlanmış darbelere karşı uyanık olmak, hem de monarşinin inceliklerini öğretmek için erkek varislerini çok genç yaşlarda özenle seçilmiş akıl hocalarının gözetimi altında, yönetiminde bulunacakları eyaletlere gönderirdi. Mehmet çocukluğunun ilk yılını Edirne'deki saray haremінde geçirdi, ama iki yaşındayken eğitiminin ilk evrelerine başlamak üzere Anadolu'da bölgesel bir başkent konumunda olan Amasya'ya gönderildi. On iki yaşındaki en büyük ağabeyi Ahmet de aynı kentin valisi oldu. Karanlık güçler tahtın varislerini sonraki onyıl boyunca sinsice izledi. Ahmet 1437 yılında Amasya'da ansızın öldü. Altı yıl sonra, Mehmet'in öteki baba-bir kardeşi Ali valiyken kentte 'Zindandaki Prens' öyküsünün korkunç bir Osmanlı versiyonu yaşandı. Önde gelen soylulardan Kara Hızır Paşa bilinmeyen birileri tarafından Amasya'ya gönderilmişti. Gece gizlice saraya girmeyi başardı ve Ali ile bebek yaştaki iki oğlunu yataklarında boğazladı. Ailenin tüm bir kolu tek gece içinde sönüp gitmişti; Mehmet artık tahtın tek varisiydi. Aslında bu bulanık olguların gerisinde kara bir gölge gibi dalgalanan şey, Osmanlı egemen sınıfları içinde verilen ve devletin ruhunu ele geçirmeye yönelik uzun vadeli mücadeleydi. Hükümdarlığı sırasında Murat devşirme

12 I. Süleyman'dan tahta yönelik çabalarını sezdiği oğlu Bayezit'e. (ç.n.)

köle birlikleri olan Yeniçerileri güçlendirmiş ve kimi Hıristiyan dönmelerini geleneksel Türk soylu sınıfının ve ordunun gücünü dengelemek için vezirliğe kadar yükseltmişti. Bu girişim final sahnesi dokuz yıl sonra Konstantinopolis surları önünde yaşanacak bir güç mücadelesi başlattı.

Ali, Murat'ın en fazla gözettiği oğluydu; ölümü sultanı derinden sarsmıştı, yine de şehzade tarafından hazırlanan bir komployu farkedince infazını bizzat emretmiş olması düşünülemeyecek olasılık değildi. Sonuçta genç Mehmet'i Edirne'ye getirip eğitimini kendi ele almaktan başka seçeneği olmadığını anlamıştı. O sıra on bir yaşında olan Mehmet, Osmanlı hanedanının geleceğini tek başına temsil ediyordu. Murat oğluyla olan ilk karşılaşmasında dehşete düştü. Dik başlı, bildiğini okuyan, kasıtlı inatları olan ve neredeyse eğitilemez bir çocuktu. Daha önceki hocalarına cezalandırılmaya, ya da Kuran'ı ezberlemeye karşı koyarak açıktan açığa meydan okumuştu. Murat ünlü molla Ahmet Gurani'yi huzura çağırıp ona genç prensi arzulanan hale getirmesini emretti. Molla elinde değneğiyle prensi görmeye gitti. "Babanız beni size öğretmenlik etmek, itaat göstermediğiniz takdirde cezalandırmak üzere gönderdi," dedi. Mehmet bu tehdit karşısında kahkahayla güldü, molla da karşılık olarak öyle bir veriştirdi ki, kamburunu çıkartıp dersini çalışmaya başladı. O aşılması zor hocanın elinde önce Kuran'ı özümsedi, ardından gittikçe genişleyen bir bilgiye ermeye başladı. Çocuk başarıya yönelik çelik iradeyle eşleşmiş olağanüstü bir zekâya sahipti. Dil öğreniyordu -Türkçe, Acemce ve Arapçayı her yönüyle bilmenin yanı sıra, Yunanca, Slavik diyalektleri, biraz da Latince konuşuyordu- ve tarihe, coğrafyaya, bilime, uygulamalı mühendisliğe, edebiyata büyük ilgisi vardı. Olağanüstü bir kişilik şekillenmeye başlıyordu.

1440'lar Osmanlılar için yeni bir kriz dönemi oluşturdu. İmparatorluk Türkmen vasallarından biri olan Karaman Bey'in ayaklanmasıyla Anadolu'da doğan tehditle yüz yüzeyken, batıda da Macarların önderlik edeceği yeni bir Haçlı Seferi hazırlanıyordu. Murat önce Hıristiyan tehdidinin fitilini görünüşte söndürdü ve dert kaynağı Karamanoğulları ile uğraşmak için Anadolu'ya yöneldi. Ancak yola çıkmadan önce sürpriz bir adım atarak tahttan çekildi. İç savaş çıkmasından korkuyordu ve ölmeden Mehmet'in gücünü pekiştirmek istemişti ki, bu kararında dünya meselelerine duyduğu bezginlik de etken olabilir. Resmi işler bir Osmanlı sultanı için ağır yük oluştururdu ve Murat da en sevdiği oğlu Ali'nin katledilmesiyle belki bir bunalıma düşmüştü. Güvenilir Sadrazamı Halil'in rehberliğindeki Mehmet'in sultanlığı Edirne'de onaylandı. Adına sikke basıldı ve hutbelerde zikredilmeye başlandı.

Bu deneyim bir felakete dönüşecekti. Genç ve toy bir sultanın başa geçmesiyle oluşan durumun cazibesine kapılan Papa, Macar Kralı Ladislas'ın yemininden dönmesi halinde gireceği günahı hemen affetti ve Haçlı ordusu kükreyerek ileri atıldı. Ordu Eylül'de Tuna'yı geçerken bir Venedik filosu da Murat'ın dönüş yolunu kesmek için Helles Pontos'a gönderildi. Edirne'de ortalık karıştı. 1444'te telkinci bir dinsel sapkın fanatik[13] kentte boy gösterdi. İnsanlar sürü halinde İslamiyet ve Hıristiyanlık arasında uzlaşma vaat eden bu vaizin peşine takıldı ve adamın öğretisinden kendisi de etkilenen Mehmet onu saraya davet etti. Dinsel makamlar paniğe kapıldı, Halil sapkının yarattığı yaygın heyecan karşısında alarma geçti. Bir tutuklama girişiminde bulunuldu; misyoner sarayda sığınma arayınca Mehmet adama sırt dönmeye ikna edildi. Sonunda

13 Sözü edilen Hurufilik mezhebidir ve kuramsal kökenleri son derece ilginçtir, yani sıradan bir tarikat gibi algılanmaması doğaldır. Metinde bahsi geçen vaiz Fazlullah aslında son peygamber olduğu iddiasındadır. (ç.n.)

alınıp namazgâha götürüldü ve diri diri yakıldı; izleyicileri de onun ardından kıyıma uğratıldı.

Bizanslılar ise bu karmaşadan çıkar sağlamak istiyordu. Kentte tuttukları, tahtta hak iddiası öne süren Şehzade Orhan'ı halkı isyana kışkırtması için salıverdiler. Avrupa eyaletlerinde ayaklanmalar çıktı. Edirne'de ise panik vardı; kentin büyük bölümü yakıldı ve Müslüman Türkler gerisingeri Anadolu'ya kaçmaya başladı. Mehmet'in hükümranlığı kaos içinde çözülüyordu.

Murat o arada Karaman Bey ile bir barış anlaşmasına vardı ve tehditle yüzleşmek için alelacele dönüşe geçti. Helles Pontos'u Venedik gemileri tarafından kapatılmış halde bulunca, Cenevizlere adam başı ciddi bir ödeme yaparak ordusuyla Boğaz'ı geçti ve 10 Kasım 1444'te Karadeniz kıyısındaki Varna'da Haçlı ordusuyla karşılaşmak üzere ilerlemeye koyuldu. Sonuç Osmanlıların ezici bir zaferi oldu. Ladisdlas'ın kafası bir mızrağa geçirildi ve zafer sembolü olarak eski Osmanlı başkenti Bursa'ya gönderildi. Hıristiyanlık ile Müslümanlık arasındaki kutsal savaşta önemli bir andı bu. Varna'daki yenilgi, 350 yıllık geçmişi ardından Batı'da Haçlı Seferi'ne duyulan iştahı söndürmüştü; Hıristiyanlık bir daha Müslümanları Avrupa'dan sürmek için güç birliği yapmayacaktı. Bu savaş Osmanlı'nın Balkanlar'daki varlığını sağlama bağlıyor ve bir Osmanlı saldırısı halinde batı yardımının gelmesi olasılığını azaltarak, Konstantinopolis'i İslam dünyası içinde yabancı topraklarla çevrili ve kaderiyle baş başa halde bırakıyordu. Daha da kötüsü, Murat 1444 kaosundan Bizanslıları sorumlu tutuyordu ki, bu yaklaşım yakın zamanda Osmanlı'nın genel stratejisini belirleyecekti.

Murat, Varna'nın hemen ertesinde ve Mehmet'in önceki saltanat deneyimindeki başarısızlığa rağmen, tahttan bir kez daha çekilip Anadolu'ya gitti. Halil Paşa sadrazam olarak

kaldı, ama Mehmet eyalet valisi konumundaki iki kişiden daha fazla etkilenmişti: Rumeli Beylerbeyi Şahabettin Şahin ve güçlü Hıristiyan devşirmesi Zağanos Paşa. Tahtta hak iddia eden Orhan'ı elinde tuttuğunu bildiklerinden, ikisi de Konstantinopolis'in alınmasına yönelik planların yürütülmesine sıcak bakıyordu. Kentin alınması ayrıca Mehmet'in hükümranlığına istikrar kazandıracak ve genç sultana muazzam şan sağlayacaktı.

Mehmet'in de o genç yaşında bile Hıristiyan kentini fethetme ve Roma İmparatorluğu'nun mirasçısı konumuna gelme projesine mıknatıs gibi çekildiği açıktı. Yazdığı bir şiirde, 'En ciddi isteğim Kâfirler'i ezmektir,' diyordu; ancak kente duyduğu özlem dinsel olduğu kadar imparatorluk emellerine de dönüktü ve bu yanı şaşılacak şekilde İslami olmayan bir kaynaktan geliyordu. Genç sultan Büyük İskender ile Julius Sezar'ın kahramanlık öykülerine derin ilgi beslerdi. İskender, Pers ve Türk Ortaçağ epiklerinde bir İslam kahramanına dönüştürülmüştü. Mehmet, İskender'i küçük yaşlardan beri biliyor olmalıydı, çünkü sarayda her gün Romalı yazar Arrian'a Dünya Fatihi'nin Yunanca biyografisini okutturuyordu. Bu etkiyle kendini fetihleri dünyanın sınırlarına erişecek Müslüman İskender ve kâfirlere karşı cihat yürüten gazi savaşçı olarak düşünüp onunla benzeş ikiz kabul etmişti. Dünya tarihinin akışını tersine çevirecekti: İskender Doğu'yu fethetmişti, o ise Batı'yı fethederek şânı Doğu'ya ve İslamiyet'e kazandıracaktı. Kendilerine bir fetih dalgasıyla kariyer yapabileceğini gören kişisel danışmanları tarafından beslenen, esriklik veren bir vizyondu bu.

Çok genç yaşlarda olgunluğa ulaşan Mehmet, akıl hocalarının da desteğiyle 1445 gibi erken bir tarihten başlayarak Konstantinopolis'e yeni bir saldırı planlamaya koyuldu. On üç yaşındaydı. Halil Paşa sultanın planını onaylamıyor, durumu

büyük bir dikkat ve uyanıklıkla izliyordu. 1444'teki çözülmeden sonra öyle bir girişimin daha da öte bir felaketle sonuçlanmasından korkuyordu. Tükenmez kaynaklarına rağmen Osmanlı İmparatorluğu, kolay anımsanacak kadar yakın bir zamanda iç savaşla çökmenin eşiğine gelmişti ve Halil de birçok kişi gibi, Konstantinopolis'e yönelecek toplu bir saldırının Batı'da kütlesel Hıristiyan tepkisini tetiklemesinden derin korku duyuyordu. Ayrıca kişisel etkenler de vardı; kendisinin ve geleneksel Müslüman-Türk asilzadeliğinin gücünün savaş çığırtkanlığı yapan Hıristiyan dönmeler lehine aşınmaya uğramasından kaygı duyuyordu. Bizzat körükleyeceği bir Yeniçeri isyanıyla Mehmet'in tahttan indirilmesi için çaba göstermeye ve Murat'a Edirne'ye dönüp yönetimi tekrar ele alması için ricacı olmaya karar verdi.

Gelişen olaylar sonrasında Murat'ın Edirne'ye ve tahta dönüşü heyecanla karşılandı; mağrur, kendini uzak tutan ve donuk genç sultan ne halk arasında popülerdi, ne de Yeniçeri ocağında. Mehmet danışmanlarıyla birlikte Manisa'ya gönderildi. Bu asla unutmayacağı ve affetmeyeceği, aşağılayıcı bir cezaydı ve günü geldiğinde Halil Paşa'nın canına mal olacaktı.

Mehmet her ne kadar Murat'ın hayatının geri kalanında gölgeler içinde yaşadıysa da, kendine sultan gözüyle bakmaya devam etti. Macarlar 1448'de Osmanlı'nın gücünü kırmak için son bir girişimde bulunduğunda yapılan İkinci Kosova Savaşı'nda babasının yanındaydı. Bu onun ateşle sınanması olacaktı. Sonuç, Osmanlıların verdiği devasa kayba karşın Varna kadar belirleyiciydi ve Osmanlı yenilmezliği efsanesinin pekişmesine hizmet etti. Batı'yı kasvetli bir kötümserlik sardı. Yeniçeri Mikail şöyle yazıyordu: 'Türkler o tür karşılaşmalarda çok öndedir. Sen onları kovalarsan kaçarlar, ama onlar seni kovalarsa kurtulamazsın. (...) Tatarlar Türklere karşı defalarca zafer kazanmıştır, ama Hıristiyanların öyle bir kazanımı yoktur,

özellikle de taktikli savaşta asla kazanamazlar; bunun ağırlıklı nedeni Türklerin onları çevrelemesine ve kanattan hücum etmesine izin vermeleridir.'

Murat son yıllarını Edirne'de geçirdi. Sultan daha öte askeri maceraya olan iştahını yitirmiş ve barışın istikrarını savaşın belirsizliklerine yeğlemiş gibiydi. O yaşadığı sürece Konstantinopolis tedirgin bir barış içinde kaldı; 1451 yılı Şubat'ında ölünce hem dostları, hem de düşmanları yasını tuttu. Grek tarih kaydedici Dukas onun için şunları yazmış: 'Onun yeminiyle bağlanmış antlaşmalar hiçbir zaman bozulmadı. Öfkesi kısa ömürlüydü. Savaştan hoşlanmayan, barışa hevesli bir insandı ve bu nedenden ötürü, Huzurun Babası onu kılıçla gelmeyen sakin bir ölümle ödüllendirdi.' Murat'ın ardılına verdiği öğüdü bilse, onun hakkında o kadar cömert sözler söylemezdi. Bizanslıların 1444 olaylarına karışmış olması Murat'ı, Konstantinopolis çepeçevre sarılmış da olsa bir Hıristiyan kenti olarak kaldığı sürece Osmanlı devletinin asla güvende olmayacağına inandırmıştı. Osmanlı tarih kaydedicisi Hoca Sadettin, 'Şanlı ardılına o kentin fethi için açılacak cihadın gereklerinin sağlaması ve buna ilaveten İslam insanının refahını koruması ve sefil inançsızların belinin kırması vasiyetini bıraktı,' diye yazmıştı.

Bir sultanın ölümü Osmanlı devleti için her zaman netameli dönem oluşturmuştu. Ölüm gelenek uyarınca ve silahlı bir ayaklanmanın önüne geçme düşüncesiyle gizli tutulurdu. Murat'ın Küçük Ahmet olarak anılan, Mehmet'in tahta geçmesine karşı acil tehdit oluşturmayan bebek yaşta bir oğlu daha vardı, ama düzmece şehzade Orhan hâlâ Konstantinopolis'te idi ve Mehmet de hiç popüler değildi. Babasının ölümünü hızlı ulakla gelen mühürlü bir mektupla aldı. Halil hiç oyalanmamasını öğütlüyordu; Edirne'ye ivedilikle gelmesi şarttı; en ufak gecikme bir ayaklanmayı teşvik edebilirdi. Söylenceye

göre Mehmet anında atını eyerletti ve buyruğundakilere, "Beni seven beni izlesin," diye seslendi. Gündelik korumasını üstlenen askerleriyle birlikte iki gün içinde Gelibolu'dan karşıya geçiş yaptı. Ova boyunca Edirne'ye doğru at sürerken Asya steplerindeki kabile tarihine yönelik ritüel düzeninde hazırlanmış muazzam bir memur, vezir, molla, eyalet valisi ve halktan insan kalabalığı tarafından karşılandı. Arada bir kilometre kadar mesafe kalınca karşılama grubu harekete geçti ve ölüm sessizliği içinde yeni hükümdara doğru yürüdü. Yarım kilometre kalınca durdular ve ölen sultan için feryatlar koyuverdiler. Mehmet ile maiyeti de aynı şekilde ilerledi ve ağıta katıldı. Kış manzarasına bürünmüş ova yaslı bağırışlarla çınladı. Önde gelen memurlar yeni sultanın karşısında baş eğdi, ardından tüm kalabalık toparlanıp birlikte saraya döndü.

Ertesi gün bakanların resmen takdimi vardı. Bu sinirleri geren bir olguydu, çünkü eski sultanın vezirleri yazgılarını öğrenecekti. İki yanında kendi güvenilir danışmanları olan Mehmet tahtta oturuyordu. Halil Paşa ise Mehmet'in tavrını ortaya koymasını tedirgin bir halde bekliyordu. Çocuk yaştaki sultan, "Vezirlerim neden böyle uzak durur?" diye sordu. "Rahmetli babamın zamanındaki gibi eski yerlerini alsınlar. Koca Halil yine başvezirimdir." Sadrazamlık Halil'e iade edilmişti. Bu Mehmet için tipik bir hamleydi; daha derinlerde yatan planları bağrında saklarken mevcut durumu koruyacak ve sabırla bekleyecekti.

On yedi yaşındaki yeni sultan güven ve tereddüdün, hırs ve ketumluğun bir karışımıydı. Geçirdiği çocukluğun damgasını kişiliğine derinden vurduğu anlaşılıyordu. Annesinden henüz çok küçükken ayrılmış, Osmanlı sarayının gölgeler dünyasında, büyük ölçüde şansın yardımıyla sağ kalmıştı. Gençliğe ererken dahi gizliliğe eğimli, diğerlerine şüpheyle yaklaşan birisiydi. Sadece kendisine güvenen, mağrur, insana özgü

duygulara uzak duran ve içinde yoğun hırs barındıran, ikilemler ve karmaşıklıktan oluşan bir kişilikti. Rönesans'ın daha sonra bir acımasızlık ve sapkınlık canavarı olarak tanıtacağı adam bir çelişkiler yumağıydı. Akıllı, cesur ve hayli tepkisel davranan birisiydi; aldatma yeteneğine, tiranlara özgü zalimliğe ve ansızın gelen nazik tavırlara sahipti. Önceden kestirilemeyen, değişimler gösteren ruh halleri vardı, yakın ilişkilerden uzak dururdu; hakaret addettiği davranışı asla affetmezdi, ama dindar temelleri nedeniyle sevilirdi. Erişkin yaşında karakterinin anahtar konumdaki özellikleri yerleşmişti; konumunu bulan tiran aynı zamanda bir âlimdi, askeri taktiklere saplantı düzeyinde meraklıydı, ama Acem şiirini ve bahçeciliği de seviyordu; lojistikte ve uygulamalı planlamada uzmandı, yine de saray müneccimine askeri kararları onaylatacak kadar güvenmesini sağlayan batıl yaklaşımları vardı; gayrı-Müslim tebaasına cömertlik gösteren bir İslam savaşçısıydı ve yabancıların, ortodoks tavırlı olmayan din düşünürlerinin eşliğinden hoşlanıyordu.

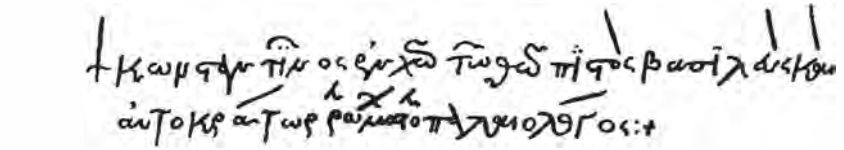
Mehmet'in bir Osmanlı sultanının neye benzediğini gerçeğe yakın şekilde ilk kez gösteren bir dizi portresi yapılmıştır. Kartalınkini andıran profili, bir Osmanlı şairinin sözcükleriyle 'kirazlara uzanan papağan gagasını' andıran dudakları üstünden öne çıkmış şahin burnunu tamamlayan, çıkık çenesini saran kızılımsı sakalla oldukça bütünsel bir yüzü vardı. Stilize minyatürlerinden birinde değerli taşlarla süslü parmaklarının arasındaki taze gülü nazik bir tutuşla burnuna götürüyordu. Bu bir estet, bahçe aşığı, Acem dörtlükleri yazarı olarak sultanın beylik bir betimlemesidir, ama asıl vurgulu olan, çok uzaklara, dünyanın silinmeye başladığı yerdeki bir noktaya sabitlenmiş gibi algılanan bakışlarıdır. Başka erişkinlik dönemi portrelerindeyse boğa boyunludur, şişmandır ve Bellini'nin şimdi Londra'daki National Gallery'de olan ünlü geç dönem portresinde kasvetli ve sağlıksız görünür. Bu resimlerin

tümünde sağlam bir otorite havası, 'Allah'ın dünya yüzündeki gölgesi' olmaktan gelen gücün, dünyayı elleri arasında tuttuğuna yönelik kabulün kibir olarak tanımlanabilecek yansıması vardır, ama ürpertici ve tehlikeyle dolu çocukluk yıllarının donuk melankolisi de algılanabilir.

Genç ve karmaşık yapılı Mehmet'in portreleri İtalyan Giacomo de Languschi'nin canlı tasviriyle örtüşür:

Hükümdar, Büyük Türk Mehmet Bey, genç (...) boyu posu yerinde, geniş omuzlu sayılabilecek, silahlarda uzman, huşudan çok korku uyandıran, nadiren gülen, dikkat ve ihtiyat dolu, bağışta büyük cömertliğe sahip, planlarını uygulamakta inatçı, üstlendiği her şeyde cesur ve atılgan, şâna Makedon İskender kadar hevesli birisidir. Roma'ya ve diğer tarihsel konulara dair çalışmaların ona okunması gündelik iştir. Üç dil konuşur: Türkçe, Yunanca ve Slavca. Papa'nın ve imparatorun oturduğu yer olan İtalya'nın coğrafyasını ve Avrupa'da kaç krallık olduğunu öğrenmeye büyük merakı vardır. Avrupa'nın ülkelerini ve o ülkelerin eyaletlerini gösteren haritalara sahiptir. Hiçbir şeyi dünya coğrafyasını ve askeri ilişkileri büyük bir heyecan ve ilgiyle öğrenmek kadar arzulamaz; hükmetme tutkusuyla yanar; koşulların hırçın bir araştırmacısıdır. Biz Hıristiyanların baş etmesi gereken işte böyle bir adamdır. (...) Mehmet bugün der ki, koşullar değişmiştir ve beyan eder ki, bir zamanlar batılıların Orient'e ilerlediği gibi o da doğudan Batı'ya ilerleyecektir. 'Dünya yüzünde tek bir din, tek bir devlet, tek bir padişah ve İstanbul da cihanın payitahtı olmalıdır,' der.

Mehmet'in İslam sancağını Avrupa'ya taşıyarak tarihin akışını değiştirmeye dönük hırsını gösteren bir tanımdı bu, ama saplantı halindeki düşünceleri ve zekâsı batılılardan büyük ölçüde saklanmıştı. Onların gördüğü sadece gücü ilk tadışı aşağılamayla sonuçlanmış olan toy ve deneyimsiz bir gençti.

Konstantinus'un Romalıların İmparatoru olarak imzası.

Mehmet'in tahta geçmesinden iki yıl önce, çok farklı koşullar altında olmasına karşın Konstantinopolis de yeni bir imparatoru karşılıyordu. Yazgısında gelecekteki mücadelede Mehmet'in karşısında yer almak olan kişi, batıl inanışlı Bizanslıların kolaylıkla anımsayacağı gibi kentin kurucusunun adını taşıyordu. XI. Konstantinus, Palaiologos hanedanın 1261'den beri tahta geçen sekizinci üyesiydi. Aile gücü gasp yoluyla ele geçirmişti ve hükümranlık dizisi imparatorluğu anarşi ve anlaşmazlığın içine çeken kesintisiz sarmal ile aynı zamanda başlamıştı. İmparatorun kendi altyapısı tipik olarak birden fazla ırka dayanıyordu. Yunanca konuşuyordu, ama Yunan kökenli sayılmazdı; annesi Sırp idi ve Konstantinus onun ailesinden gelen Dragases adını benimsemişti; babasıysa yarım kan İtalyan idi. Tüm Bizanslılar gibi kendini Romalı olarak tanıtıyor, atalarının eski ve gururlu unvanıyla imza atıyordu: Konstantinus Palaiologos, Romalıların İsa nezdinde gerçek İmparatoru ve Otokratı.

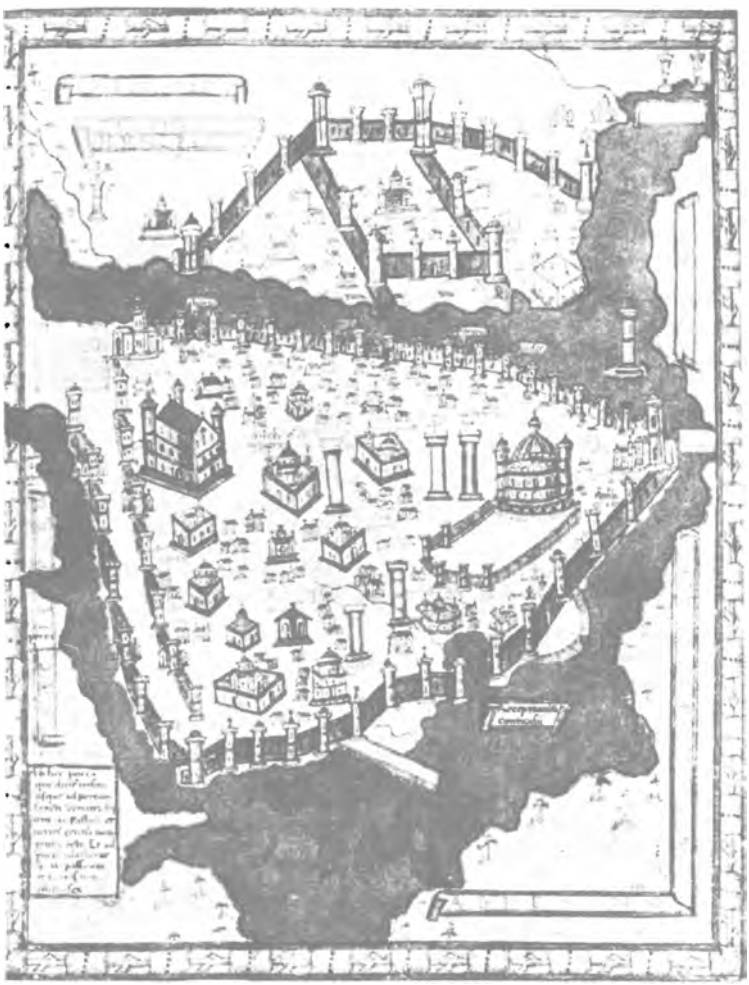
Bu kof bir protokoldü, ama Bizans'ın denetim dışı düşüş gösterdiği dönemde sıkı sıkıya sarıldığı törensel formüllerin tipik örneğiydi. İmparatorluğun Yüksek Amiral'i vardı, ama donanması yoktu; Başkumandanı vardı, ama bu kişi sadece birkaç askere komuta ediyordu. Asilzadeler sarayın Lilliput dünyası içinde Grand Domestik, Grand Şansölye ve İmparatorluk Gardırobu Lordu gibi saçma unvanlar için birbiriyle itişip duruyordu. İmparatorun ülkesi tek bir kent ve çevre topraklarının yanı sıra, Yunanların ipek üretimiyle ünlü olması ve şeklinin benzemesi nedeniyle şiirsel bir yaklaşımla Mora,

yani Dut Yaprağı olarak andığı Peleponez yarımadasındaki bir dizi dominyonla birkaç adaya inecek kadar büzüşmüştü.

Konstantinus'a tacından ötürü gıpta etmek zordu. Miras olarak iflas, iç savaşa iştah duyan bir aile, dinsel tutkularla bölünmüş bir kent ve yoksullaşmış, patlamaya hazır bir proletarya teslim almıştı. İmparatorluk ölümcül kan davalarıyla kaynayan bir yılan yuvasıydı; imparatorun kendi kardeşi Demetrius 1442'de Osmanlı askerleriyle birlikte kentin üstüne yürümüştü. Konstantinus kenti her an kuşatabilecek olan Osmanlı imparatorunun bir anlamda vasalı gibi yaşıyordu. Kişisel otoritesi de tam anlamıyla sağlam sayılmazdı; 1449'daki tahta geçişiyle ilgili bir gayrı meşruluk kokusu vardı havada. Makama Peleponez'deki Mistra'da, yani bir imparator için oldukça alışılmadık bir protokolle getirilmiş ve Hagia Sophia'da taç giymemişti. Bizanslılar zorunluluk gereği yeni imparator için Murat'tan izin almıştı, ama o sıra hükümdarı yurda getirecek taşıt bulamayacak kadar yoksullardı. Sonuçta Konstantinus tahtına ulaşmak için bir Katalan gemisine yalvarmak zorunda kalmıştı.

Konstantinus'un 1449 yılı Mart ayında döndüğü kentin o çağdan kalma resmi yoktur. Az bir zaman öncesinin İtalyan haritaları Konstantinopolis'i boş alanlardan oluşan bir yer olarak gösterir, ama aynı dönemde Haliç'in öte yakasında yer alan ve Galata, ya da Pera olarak bilinen Ceneviz ticaret kolonisiniyse, gelişen ve varlıklı bir yerleşim olarak anlatır. Söz konusu yerin gördüğü en güzel limana sahip olduğunu vurgulayan gezgin Bertarndon de la Brocquiére'e göre **Greklerin, Yahudilerin ve Cenevizlerin yaşadığı büyük bir kenttir** burası. Fransız şövalyesi Konstantinopolis'i büyüleyici, ama alabildiğine pejmürde bulmuştu. Kiliseler, özellikle de **Aziz Lawrence'ın yakıldığı ızgarayı ve İbrahim Peygamber'in Sodom ve Gomora'yı yok etmeye gelen meleklere üstünde yemek verdiği söylenen büyük taşı** içinde barındıran Hagia Sophia etkileyiciydi. İustinianus'un atlı heykeli ki, De la Brocquiére betimlenen kişiyi

Büyük Konstantinus ile karıştırmıştı, hâlâ yerindeydi. Heykel **sol elinde bir asa tutuyordu ve sağ elini ülkenin tamamının kendi egemenliği altında olduğunu gösterir gibi Asya'daki Türkiye'ye ve Kudüs yoluna doğru uzatmıştı.** Ama gerçek ortadaydı; imparator kendi evinin efendisi bile sayılmazdı.

15. Yüzyıl başından kalma bir İtalyan haritası.
Kara surlarının solundaki geniş hendek görülüyor. Galata en üstte.

Kentte her ulustan tüccar vardı, ama bunların hiçbirisi tüm ilişkilerini İmparator ve bakanlarından bağımsız şekilde düzenleyen bir balyos bulunduran Venedikliler kadar güçlü değildi. Türklerin de kentte ticareti yöneten, Venediklilerinki gibi imparatordan bağımsız bir memuru vardı. Bu kişiler esirlerden biri kaçar ve kente sığınırsa İmparator'a kaçağı teslim etmesi için dayatma yetkisine bile sahipti. Söylendiğine göre yıllık on bin duka haraç ödediğine bakılırsa, bu prensin Türklere bağımlılığı üst düzeydeydi.

De la Brocquiére her yerde artık yitip gitmiş olan yüceliğin mezar kitabelerinin görüldüğünü vurgular ki, bunların hiçbirisi Hipodrom'daki üç adet üstü boş mermer heykel kaidesi kadar çok şey ifade etmiyordu, çünkü **bir zamanlar orada artık Venedik'te olan yaldızlı heykeller dururdu**. Osmanlıların kent için tekrar çıkıp gelmesi ve halkın kapıları onlara açması artık sadece zaman meselesi gibiydi. İnsanlar Tessaloniki[14] 1430'da Murat'a boyun eğmeyi reddettiğinde yaşananlardan öteki seçeneğe yönelik korkunç uyarıyı almıştı. Osmanlıların surları aşıp kente girmesi sadece üç saat, bunu izleyen tecavüz ve yağma faslı ise üç gün almıştı; 7.000 kadın ve çocuk köle edilmek üzere götürülmüştü.

Konstantinus'un görünüşüne dair çok az ipucu vardır. Babası II. Manuel'in güçlü, düzgün hatlarıyla sağlam yapısını aldığı bilinir, ama taç giydiğinde devlet yeni imparatorun portrelerini ısmarlayamayacak kadar dağılmış haldeydi ve Bizans'ın altın mührü üstündeki zayıf, şahini andıran sıfat bir anlam ifade edemeyecek kadar şematikti. Öte yandan imparatorun kişiliği konusunda belli bir görüş birliği vardır. Manuel'in tüm oğulları arasında Konstantinus en yetenekli ve güvenilir, **hayırsever ve kötü niyetten uzak**, azim,

14 Sonra Selanik. (ç.n.)

cesaret ve derin yurtseverlik aşılanmış olanıydı; huysuz ve ilkesiz kardeşlerinin aksine açık sözlüydü. Bu yönleriyle çevresindekilere sağlam bir sadakat ilham etmişti. Yetenekli bir yönetici, ya da düşünür olmaktan çok eylem adamıydı; binicilikte ve savaş sanatlarında iyiydi, atılımcı ve girişimciydi. Tüm bunların ötesinde, başarısızlık karşısında kararlılığını koruyan bir insandı. Karakterinde Bizans'ın mirasına yönelik güçlü bir sorumluluk duygusu taşıyordu; tüm hayatını bunu desteklemeye harcamıştı.

Konstantinus, Mehmet'ten yirmi yedi yaş büyüktü; 1405 yılında Konstantinopolis'te doğmuş, kentin durumunun kötüleyişini izleyerek büyümüştü. On yedi yaşında Murat'ın 1422'deki kuşatmasını görmüştü; kardeşi VIII. Yuannus ertesi yıl Bizans'a destek aramak için Hıristiyan devletlere yaptığı nafile ziyaretlerden birine çıkarken kral naipliğine atanmıştı. 1449'da tahta çıktığında kırk dört yaşındaydı ve yirmi yıllık bir mücadele dönemini ardında bırakmıştı. Bu sürenin büyük bölümü Peleponez'i yeniden tam denetim altına almaya çalışmakla geçmişti. 1430'a gelindiğinde yarımadadaki küçük devletlerin çoğunu temizlemişti ve 1440'lar boyunca Mora Despotu olarak sınırlarını Kuzey Yunanistan'a kadar ötelemişti. Murat için sürekli rahatsızlık kaynağı, bir tokatla çizgisine gönderilmeye gereksinen isyankâr bir vasaldı. Kesin ceza 1446'da Varna Savaşı'nın ertesinde geldi. Bir Osmanlı ordusu Mora'ya girip yarımadayı darmadağın etti ve 60.000 Yunan'ı köle olarak aldı. Konstantinus aşağılayıcı koşulları olan bir anlaşma yapmaya, sultana vasallık yemini etmeye ve büyük bir tazminat ödemeye zorlandı. Bu yenilgi Yunanistan'daki Bizans egemenliğini yeniden kurma girişimini engellemişti, ama Konstantinus'un ruhu, askeri yetenekleri ve açık sözlülüğü üç erkek kardeşi Demetrius, Tomas ve Teodore'nin özellikleriyle çelişiyordu. Diğerleri kendi çıkarını kollayan, kavgacı ve kararsız insanlardı, hatta kardeşlerinin imparatorluktan geri kalanları

ayağa kaldırma çabalarını engellemeye çalışıyorlardı. Anneleri Elena, Konstantinus'un taht üstünde hak iddia etmesinde diretmek zorundaydı, çünkü mirası teslim etmek için güvenilir tek kardeş oydu.

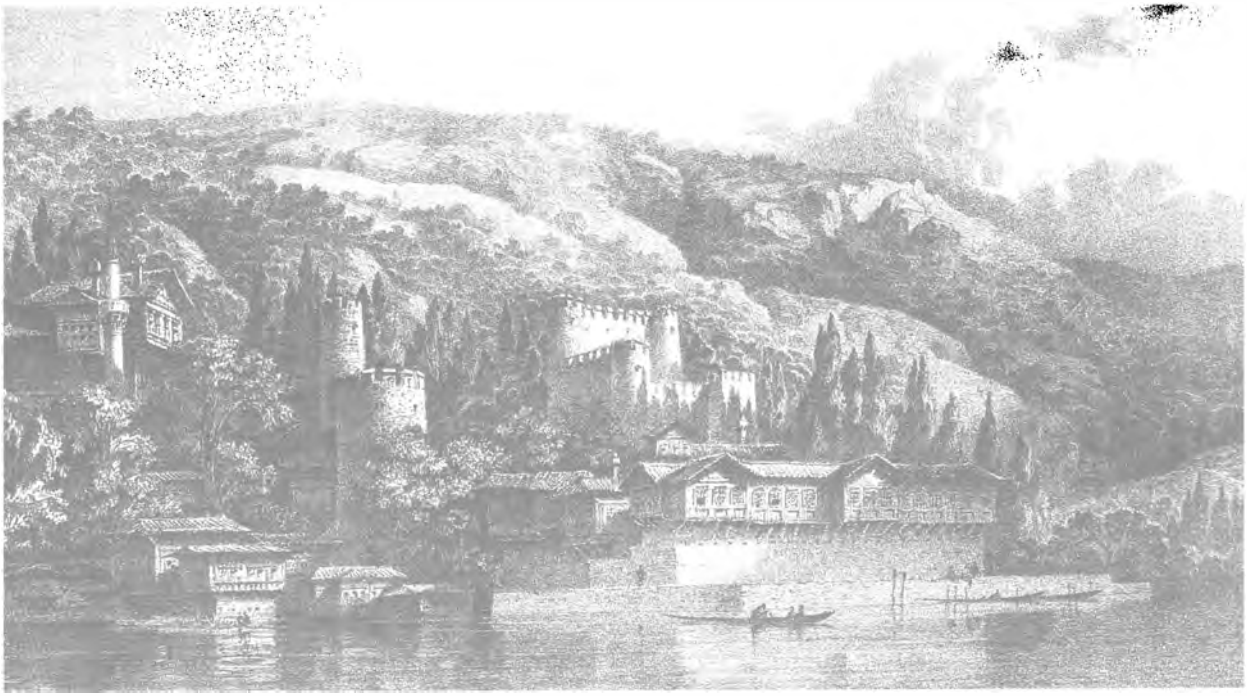

Konstantinus Sikkesi.

Sonradan yakıştırılan bir efsaneye göre, kötü şans Konstantinus'a bir lanet gibi musallat olmuştu; iyi amaçlarla çıktığı Mora seferi cesaret gerektiren türdendi, ama üstünde kötü bir yıldız vardı. Varna felaketinden sonra mücadeleye yalnız devam etmiş, ancak bir Venedik filosu gerisingeri yurda doğru yelken açınca ve Cenevizler vaat ettiği yardımı göndermeyince, gösterdiği kararlılık Yunan insanının ciddi acılar çekmesiyle sonuçlanmıştı. Özel yaşamında da benzer şanssızlıklar vardı. İlk eşi 1429'da ona çocuk vermeden ölmüştü; ikincisiyse 1442'de göçmüştü. 1440'ların sonunda hanedansal bir evlilik yapma ve tacının geleceğini destekleme, doğal bir ardıl edinme şansını tekrar tekrar zorladı. Bu girişimlerin hepsi Mehmet'in tahta çıkması arifesindeki gitgide yükselen politik atmosferde sonuçsuz kaldı.

Mehmet 1451 yılının Şubat ayında Edirne'deki kraliyet sarayına yerleşti. İlk icraatı irkiltici ve kesin sonuca yönelikti. Murat öldüğünde ardında başka anadan olma bir oğul, Küçük Ahmet'i bırakmıştı. Anası birkaç gün sonra Mehmet'i taht odasında babasının ölümü nedeniyle resmen taziye sunmak için ziyaret ederken, sultan da maiyetindekilerden Ali Bey'i Küçük Ahmet'i banyoda boğması için hareme gönderiyordu. Ertesi gün işlediği suçtan ötürü Ali Bey'i idam ettirdi ve üzüntüden çılgına dönmüş anneyi asilzadelerinden birisiyle evlendirdi. Bu merhametsiz bir zekâdan çıkıp, Osmanlı sarayındaki güç mücadelesini mantıklı sonucuna taşıyan bir edimdi: Tek bir kişi hükümdar olabilir, öyleyse iç savaşa yönelik hizipleşme olasılıklarını ortadan kaldırmak için tek bir kişi hayatta kalmalıdır. Bu çözüm Osmanlılara Bizans'ın yaşam özünü kurutan bitmek bilmez çekişmeleriyle kıyaslandığında daha kabul edilebilir gelmişti. Mehmet, Osmanlı halef-selef sisteminin işleyişini anında açıklığa kavuşturmuştu ki, bu daha sonra kardeş katli yasasına dönüşecekti: Allah'ın saltanatı bağışladığı oğlun, devletin iyiliğini gözetmek için kardeşlerini öldürmeye yasal olarak hakkı vardır.

Bundan sonra idamlar saltanatın el değiştirmesini şaşmaz bir kesinlikle izleyecekti. 1595'de III. Mehmet'in saltanatı başlarken saraydan çıkan on dokuz şehzade tabutuyla doruğa ulaşacaktı. Kardeş katli yasası her şeye rağmen iç savaşları engellemekte başarısız oldu, çünkü 'hallinden' korkan oğullar zaman zaman ayaklanacaktı ve bu Mehmet'in de nasibini alacağı bir şey olacaktı. Küçük Ahmet'in ölümünü çevreleyen koşulların Konstantinopolis'e Mehmet'in karakteri konusunda anahtar konumunda bir ipucu vermesi beklenirdi. Görünen o ki, mesajı alamamışlardı.

Anadolu Hisarı

Rumelihisarı

IV

boğazı kesmek

şubat 1451 - kasım 1452

Boğaz tek bir anahtarla iki dünyayı, iki denizi açar ve kapatır.

16. Yüzyıl Fransız bilgini Pierre Gilles

Murat'ın ölüm haberi tüm Batı'da ferahlamayla karşılandı. Venedik, Roma, Cenova ve Paris'te herkes, İtalyan Francesco Filelfo'nun Fransa Kralı Charles'a bir ay kadar önce yazdığı mektupta vurguladığı, Mehmet'in çok genç, deneyimsiz ve saf olduğu yönündeki görüşleri kabul etmeye fazlasıyla hazırdı. Mektubun **rüşvet yiyen yozlaşmış bir köle güruhu** olan Osmanlıların Avrupa'dan bir daha dönmemek üzere sürülüp çıkartılmasını sağlayacak belirleyici askeri harekât için koşulların olgunlaştığının altını çizen sonuç bölümüyse, olasılıkla

o kadar fazla dikkat çekmemişti. Varna'da 1444 yılında alınan kanlı yenilgi alelacele çıkılacak bir Haçlı Seferi'ne iştah duyulmasını engelliyordu ve Avrupa'daki hükümdarlar toy ve o zamana dek feci deneyimlerden geçmiş Mehmet'in tahta çıkışını sevinçle karşılıyordu.

'Büyük Türk' kavramına dönük bilgisi daha derin olanlarsa konuya farklı bakıyordu. Konstantinus'un en güvendiği elçisi Georgios Sphrantzes, Sultan Murat öldüğünde Gürcistan Kralı'nı ziyaret ettikten sonra Karadeniz yoluyla Trebizond İmparatoru'na gidiyordu. Dul kalan Konstantinus'a imparatorluğunun çepeçevre sarılmış konumunda destek olacak, ona bir varis verecek ve kasalarını drahoma ile dolduracak uygun eş arayışıyla bitmek bilmeyen bir diplomasi turnesine çıkmıştı. İmparator Yuannis Komnenus Trabzon'da onu neşeyle karşılayıp Mehmet'in tahta geçiş haberini verdi: "Gelin, azizim Elçi; size iyi haberlerim var ve bunları duyunca beni tebrik etmeniz gerekecek."

Ama Sphrantzes'in duyduklarına tepkisi irkiltici olacaktı. Bunu şöyle anlatır: 'Pek değerli bir dostun ölümünü haber almış gibi üzüntüye boğulup konuşamaz halde kalakaldım. Sonunda şevkinden büyük şey yitirmiş halde, "Kudretli efendim, bu haber hiç de iyi değildir; hatta tersine, çok kötüdür," dedim.' Sphrantzes imparatora Mehmet'e dair bildiklerini anlatır; **çocukluğundan beri bağnaz bir Hıristiyanlık düşmanı olduğunu**, Konstantinopolis üstüne yürümekteki kararlığını dile getirir. Dahası, Konstantinus paraca sıkıntıda olduğundan kentin mali durumunu düzeltmek için bir barış ve istikrar dönemine gereksinmektedir.

Konstantinopolis elçileri de aynı sıralarda genç sultana saygı sunmak ve olası kaygıları gidermek için alelacele Edirne'ye doğru yola çıkıyordu. Orada gördükleri kabulü şaşkınlıkla karışık bir mutlulukla karşıladılar. Mehmet gayet tatlı bir

ılımlılık sunuyordu. Hatta kimileri **yaşadığı sürece kendini Kent ve İmparator ile olan barışa adayacağına dair Kuran ve Peygamber üstüne yemin ettiğini** ileri sürer. Mehmet bununla da kalmadı ve yasal olarak Şehzade Orhan'a, yani tahtta hak iddia eden kişiye ait olan Aşağı Struma vadisindeki kimi Rum kasabalarının yıllık vergi gelirini Bizanslılara bahşetti. Para Orhan'ın kentte alıkoyulacağı süredeki masrafları karşılığı verilmişti.

Öncekileri izleyen elçi akını da benzer şekilde rahatlatıldı. Edirne'de ticarete yönelik çıkarları olan Venedikliler Eylül'de Mehmet ile barış antlaşmalarını yenilerken, Sırp despotu Giyorgi Brankoviç önceki sultan Murat ile evli olan kızı Mara geri gönderilerek ve kimi kentler iade edilerek yatıştırıldı. Ayrıca Mehmet, Hıristiyan Avrupa'daki en etkili tehdidi oluşturan parlak Macar önderi ve kral naibi John Hunyadi ile anlaşma zemini oluşturulması için Giyorgi'nin yardımını talep etti. Kendisine yönelik kimi iç entrikaları ezmek zorunda olduğundan, Hunyadi de üç yıllık bir barış antlaşması yapmak istiyordu. Galata'daki Cenevizlilerden, Khios, Lesbos ve Rodos lordlarından, Trebizond, Eflak ve Ragusa'dan (Dubrovnik) makul koşullar altında barış güvencesi arayan devlet görevlileri geldi. 1451 yılı güzü yaklaşırken Batı'da, Mehmet'in barışa yönlendirilebilir veziri Halil Paşa'nın avucunda olduğu ve kimse için tehdit oluşturamayacağı kanısı yaygın olarak yerleşmişti; ayrıca Konstantinopolis'te, Sphrantzes'e kıyasla daha az yıpranmış ve daha deneyimsiz olan kimileri de benzer şekilde yatışmış gibiydi. Durumun öyle olduğuna inanmak Hıristiyan dünyasındaki krallar ve hükümdarların işine geliyordu. Ve Mehmet de kartlarını özenle saklıyordu.

Mehmet'in karakterini okurken hataya düşen sadece Hıristiyanlar değildi. Uzun zamandan beri sıkıntı kaynağı olan Karamanoğulları, 1451 güzünde bir kez daha Batı Anadolu'daki

toprakları Osmanlı denetiminden alma girişiminde bulundu. Kaleler aldılar, kimi boyların eski şeflerini tekrar başa getirdiler ve Osmanlı bölgelerini işgal ettiler. Mehmet ayaklanmayı bastırmaya önce generallerini gönderdi, ardından Edirne'deki barış görüşmelerini bitirdikten sonra sahneye kendisi çıktı. İsyan çabucak bastırıldı. Sultan tekrar kendi meselelerine dönmüştü, ama Bursa'da bu kez Yeniçeri bölüklerinden gelecek başka bir güç sınamasıyla yüzleşecekti. **Yeniçeriler yol üstünde silahlı iki saf halinde durdu. Padişah aralarına geldiğinde, "Bu sultanın ilk seferidir; kullarına ihsan gerek," dedi.** Mehmet bu isteğe razı gelmek zorunda kaldı; isyancılara on kese altın dağıtıldı, ama bu onun için kazanmakta kararlı olduğu bir irade sınavıydı. Birkaç gün sonra ayaklanma eğilimi gösteren Yeniçerilerin ağasını çağırttı, azarladı ve görevden aldı; çok sayıda kıta komutanı da benzer şekilde cezalandırıldı. Bu Mehmet'in karşılaştığı ikinci ayaklanmaydı ve Yeniçerilerin tam sadakatini sağlamanın çaresinin Konstantinopolis'in fethinde başarı sağlamak olduğunu anlamıştı. Yeniçeri ocağının yeniden yapılandırılmasının yanı sıra, kendi hassa askerlerinden 7.000'ini daha onlara kattı ve kumandayı başka bir Yeniçeri ağasına verdi.

Konstantinus ile danışmanlarının Mehmet'i ne kadar az anladıkları yönündeki inisiyatifleri işte o zaman bir aşama öteye geçti. Osmanlı tahtı üstündeki diğer iddia sahibi olan Şehzade Orhan[15], Konstantinopolis'e yerleştirilmiş ve orada alıkonma masrafları sultan tarafından o yaz kabul edilen vergi terkiyle karşılanmıştı. Bizanslılar hemen Bursa'daki Halil'e kesin dayatmalar sunacak elçiler gönderdi:

İmparator Konstantinus her sene kendisine verilmekte olan 300.000 akçeyi almaya razı olmuyor; sizin padişahınız

15 Orhan'ın gerçek kimliği belirsizdir, hatta kimilerine göre Mehmet'in amcasıdır. Bu nedenle birçok kaynak adının önüne 'Düzmece' tanımını koyar. (ç.n.)

gibi Osmanoğullarından olan Şehzade Orhan yaşça kemale ermiş bir geçtir. Her gün birçok kimseler gelerek ona *Emir* namıyla hitap ediyor ve kendisini padişah ilan etmek istiyor. Orhan da bunlara ihsanda bulunmayı ve hediyeler vermeyi arzuluyorsa da, parası ve para isteyecek başka yeri olmadığından İmparator'a başvuruyor; İmparator ise zengin olmadığından onun isteklerini karşılayamıyor. Dolayısıyla iki şıktan birisinin olmasını istiyoruz: Ya tahsisatı iki misline çıkartın, ya da Orhan'ı salıverelim.

Örtülü ifade edilse de bu isteğin anlamı açıktı: Genç sultan parayı ödemeyi reddederse, tahtta iddia öne süren birisi imparatorluğu iç savaşa sürükleyecekti. Bu klasik bir manevraydı. Komşu devletlerdeki hanedan çekişmelerini istismar etmek tarihi boyunca Bizans diplomasisinin kilometre taşlarını oluşturmuştu. Bu yaklaşım askeri zayıflık dönemlerinde dengeyi sağlamış ve Bizans'a gıpta edilmeyen ve kıyas kabul etmeyen bir kurnazlık ünü sağlamıştı. Osmanlılar aynı taktiğin deneyiminden Konstantinus'un babası II. Manuel zamanında, hanedanları imparatorun atak girişimleriyle yürürlüğe koyulan bir iç savaşla çökmenin eşiğine geldiğinde geçmişti ve bu, Mehmet'in sahnelenişini incelikleriyle bildiği bir oyundu. Anlaşıldığı kadarıyla Konstantinus, Orhan'ı altın bir kart, hatta elinde kalan son koz olarak görüyordu ve masaya açmaya karar vermişti. O anın koşulları için bu ciddi bir gaf, Sphrantzes gibi Osmanlı sarayı politikaları konusunda pişmiş diplomatların varlığına rağmen nasıl atıldığı anlaşılmaz bir adımdı. Ayaklanma yaratmaya yönelik gerçekçi bir beklentiden çok, imparatorluğun mali gerekleri nedeniyle dayatılmış olabilirdi, ama Osmanlı sarayında Konstantinopolis'in mutlaka alınmasını isteyen savaş yanlılarının görüşlerini destekleyecekti. Sanki Halil'in barış çabalarını tamamen boşa çıkartmak için planlanmış bir yaklaşımdı ve onun konumunu da tehlikeye atıyordu. Yaşlı vezir talebi ileten elçilere öfkeyle patladı:

Sizi aptal Rumlar; tuttuğunuz sinsice yollardan usandım. Rahmetli sultanımız yumuşak ve vicdanlı bir dosttu size. Şimdiki sultan ise aynı tavırda değil. Eğer ki Konstantinus onun gözüpek ve buyurgan kavrayışından kurtulabilirse, bu sadece Allah sizin kurnazca ve kötülük dolu entrikalarınıza göz yummaya devam ettiği için olacaktır. Siz hayallerinizle bizi aldatabileceğini sanan aptallarsınız ve bunu imza koyduğunuz antlaşmanın mürekkebi kurumadan yapıyorsunuz. Bizler güçten ve akıldan yoksun çocuklar değiliz. Bir girişim başlatabileceğinize inanıyorsanız öyle olsun. Orhan'ı Trakya'da sultan ilan etmek istiyorsanız yapın gitsin. Macarları Tuna'nın öte yakasında istiyorsanız gelsinler. Uzun zaman önce kaybettiğiniz toprakları geri almak istiyorsanız deneyin bunu yapmayı. Ama bir şeyi bilin: Bunların hiçbirinde ilerleme kaydedemezsiniz. Sonucunda henüz hâlâ elinizde olan yerleri de kaybedersiniz.

Mehmet'in kendisi haberi son derece ifadesiz bir yüzle karşıladı. Elçileri dostane bir tavırla savdı ve Edirne'ye döndüğünde konuyla ilgileneceğine söz verdi. Konstantinus doğru zaman geldiğinde sözünden dönmesi için ona değerli bir bahane sunmuştu.

Edirne'ye dönüş yolunda Gelibolu'yu geçilmesi olanaksız halde buldu. Helles Pontos İtalyan gemileri tarafından ablukaya alınmıştı. Böylece yukarıya, dedesi Bayezit tarafından 1395'te kent kuşatıldığında Boğaz üstünde yaptırılmış olan Osmanlı kalesi Anadoluhisarı'na yöneldi. Asya'yı Avrupa'dan ayıran mesafe bu noktada 700 metreye kadar iniyor ve hızlı, karmaşık akıntıları geçmek için en uygun yeri oluşturuyordu ki, bu gerçek 2000 yıl önce savaşa giderken 700.000 kişilik ordusunu teknelerden oluşan bir köprüyle aynı yerden karşıya geçiren Pers kralı Dara tarafından da farkedilmişti. Küçük filosu

iki yaka arasında asker taşıyarak alelacele gidip gelirken, Mehmet de bir yandan üretken aklıyla Boğaz'ı inceledi ve sonradan anlaşılacağı üzere bir dizi sonuca vardı.

Boğazlar Osmanlı açısından zaaf noktaları oluşturuyordu; geçişler güvence altına alınmadıkça iki kıtanın efendisi konumunu pekiştirmeye olanak yoktu. Ayrıca Mehmet, Boğaz'a egemen olduğu takdirde Karadeniz'deki Grek kolonilerinden gelen tahılı ve diğer desteği boğacağını, Bizans'ın deniz taşımacılığından topladığı vergi gelirlerini keseceğini anlamıştı. Aklına Avrupa yakasında, Bizans toprakları üstüne Boğaz'ın denetimini sağlayacak, **kâfir gemilerinin önünü kesecek** ikinci bir kale yapma düşüncesi geldi. Hıristiyan deniz üstünlüğüyle rekabet edebilecek daha geniş bir donanmaya duyulan acil ihtiyacın bilincine de olasılıkla o zaman vardı.

Edirne'ye döner dönmez verilen Bizans ültimatomuna karşı hızla harekete geçti, Struma yerleşimlerinden gelen ve Orhan'ın alıkonması masraflarına karşı terk edilen vergilere tekrar el koydu, bölgedeki Grekleri sınır dışı etti. Konstantinus ise kent üstündeki baskının artmaya başladığını hissetmiş olmalı ki, 1451 yazında önce kolonisi olan Girit'ten okçu derleme izni almak için Venedik'e, ardından da Papa'ya bir mesaj iletmek üzere Roma'ya gidecek olan bir temsilci çıkartmıştı. Konstantinus yeni sultana yönelik bir karşı koyma girişimi oluşturulacağı umudunu olasılıkla hâlâ besliyor olmalıydı, çünkü İtalyan devletlerine gönderilen mesajlarda henüz herhangi bir aciliyet vurgusu yoktu.

Mehmet 1451 kışında Edirne'de idi ve huzursuz bir halde planlar yapıyordu. Etrafı antikitenin büyük kahramanları ve kendi gelecekteki rol modelleri olan Sezar ile İskender'i tartıştığı bir grup batılıyla, özellikle de İtalyanlarla çevriliydi. Bursa'da Yeniçeriler arasında çıkan karışıklığı unutmadığından, sonbaharda orduda ve yönetimde daha öte reformlara girişti.

Kimi eyaletlere yeni valiler atandı, saraydaki hassa bölüklerinin maaşları yükseltildi, silah ve mühimmat yığınağı başlatıldı. O arada Boğaz'daki yeni kale düşüncesi de aklında şekillenmeye devam ediyordu. İmparatorluğun tüm eyaletlerine ertesi bahar çalışmak üzere duvarcı, amele ve kireç ocağı ustası derlenmesi için ferman çıkardı. Ayrıca yapı malzemelerinin -**taş ve kereste ve demir ve kentin üstündeki Kutsal Tepe'de**, yıkık Aziz Mikail kilisesi yakınında **yapılacak kalenin inşasında yararlanılabilecek her şeyin**- toplanması ve nakledilmesi için düzenlemeler yapıldı.

Resmi fermanın haberi Konstantinopolis'e ve Karadeniz'deki kolonilerle Ege adalarına hızla ulaştı. İnsanları bir karamsarlık sardı, dünyanın sonuna atıfta bulunan eski kehanetler bir kez daha anımsandı, sorular yükseldi: **Ulusumuzun yaklaşan mahvının belirtilerini artık görüyorsunuz. Deccal'ın günleri geldi. Bize ne olacak? Ne yapmamız gerek?** Konstantinopolis kiliselerinde selamete yönelik dualar edildi. Ve Bizans imparatoru 1451 yılının sonunda Venedik'e daha acil mesajlar taşıyan bir haberci daha gönderdi; sultan devasa bir yığınak yapmaya hazırlanıyordu ve yardım gönderilmezse kentin bu kez düşeceği kesindi. Venedik Senatosu konuyu hızla görüşüp yanıtını 14 Şubat 1452 günü bildirdi. Karakteristik olarak temkin içeren bir yanıttı bu; Osmanlı İmparatorluğu ile olan ticari ilişkilerini tehlikeye atmak niyetinde değillerdi. Bizanslılara sadece Venediklilere güvenmek yerine öteki devletlerin işbirliği için de çaba sarf etmelerini öğütlüyorlardı; ama bir yandan da Konstantinus'un istediği barutu ve göğüs zırhlarını gönderme yetkisini ilgililere vermeyi kabul etmişlerdi.

O arada Konstantinus'un doğrudan Mehmet'e yönelmekten başka seçeneği kalmamıştı. Elçileri bir kez daha huzura çıkmak için tepeleri aştı. Dedesi zamanında, Anadoluhisarı'nı yapmadan önce **bir oğlun babasına yakarışıyla** imparatorun iznini

almışken, Mehmet'in yeni kaleyi danışmaya gerek duymadan yapma tehdidi oluşturarak anlaşmayı çiğnediğini öne sürdüler. Mehmet'in yanıtı kısa ve dolambaçsız oldu: 'Ben kentten bir şey almıyorum; kentin hendek dışında hiçbir şeyi yoktur. Bundan dolayı Boğaz'da bir kale yapmak istersem, engel olmaya hakkınız da bulunmaz.' Sultan Osmanlıların boğazlardan geçişini engellemeye yönelik birçok Hıristiyan girişimini Greklere anımsattı ve tipik açık sözlülüğüyle sonucu vurguladı: 'Gidin ve imparatorunuza şunu söyleyin: Şimdiki padişah eski padişahlar gibi değildir; onların yapamadıkları şeyleri bu kolaylıkla yapabilecektir; onların istemediği şeyleri bu istiyor ve alacaktır. Bu konu için şimdiden sonra buraya gelenin de derisi yüzülecektir.' Bundan daha açık ifade edilemezdi.

Mehmet Mart ortasında inşaatı başlatmak üzere Edirne'den yola çıktı. Önce Gelibolu'ya gidip, gerek duyulması olasılığına karşı **savaşa iyi hazırlanmış** altı kadırgayla, daha küçük gemilerden oluşan bir filoyu ve malzeme taşıyacak on altı mavnayı harekete geçirdi. Sonra karadan ordusuyla birlikte seçtiği yere gitti. Tüm harekât tarzının tipik örneğiydi. Lojistik konulardaki dehası işi olabilecek en kısa zamanda bitirmeyi sağlayacak insan gücü ve malzemenin inanılmaz ölçeklerde ve eşgüdüm içinde getirilmesini sağlamıştı. Hem Asya, hem de Avrupa eyaletlerinin valileri adamlarını derlemiş, inşaat alanına göndermişti. **Baltalarla, küreklerle, kazmalarla, çapalarla ve öteki gereçlerle eksiksiz donanmış duvarcılardan, dülgerlerden, demircilerden, kireç söndürücülerden ve diğer gerekli meslek erbaplarından** oluşan koca bir ordu işbaşı yapmak üzere yerini aldı. Yapı malzemeleri, Anadolu'dan gelen taş, kireç ve söndürme ocakları, Karadeniz ve İzmit ormanlarının kerestesi hantalca ilerleyen mavnalarla karşı yakaya geçirilirken, kadırgalar boğaz girişlerinde devriye geziyordu. Mehmet Hıristiyan devşirmesi olan ve planın ayrıntılarını tasarlayan mimarlarıyla birlikte şantiyeyi at

üstünde bizzat denetliyordu. **Önde ve geride yapılacak kulelerin tabanını ve birbirlerine olan mesafelerini, metrisleri ve kale kapılarını iyice kararlaştırmıştı.** Olasılıkla kış boyunca Edirne'de planın kaba hatlarına yönelik eskizler çizmişti. Yerleşimin köşe kazıklarının çakılacağı noktaları belirledi ve ilk taşı koydu. Koçlar kurban edildi, kanları hayırlı olması için ilk sıra tuğlanın harcına katıldı. Mehmet'in derin inanışları vardı ve astrolojiden güçlü şekilde etkilenirdi. Kalenin ilginç şeklinin kabalistik olduğunu, Peygamber'in ve dolayısıyla kendi adının baş harflerini temsil ettiğini iddia edenler olmuştur. Gerçekteyse yerleşimi, her iki yöndeki kıvrımları, yoğun ormanlarla kaplı burunları, içlere uzanan koyları, dirsekleri ve en üst noktada 60 metreye ulaşan yükseltileriyle Boğaz kıyısının sarp ve zorlu arazi yapısı belirlemiştir.

Mehmet'in tehditler ve ödüllerden oluşan, en üst düzey vezirden en mütevazı tuğla hamalına kadar herkesi kapsayan karakteristik teşvik anlayışına dayalı çetrefilli sistemi içinde özenle organize edilen çalışma, 15 Nisan Cumartesi günü başladı. Yapı dört cepheliydi; ana konumdaki birbirine kütlesel duvarlarla bağlı üç büyük kuleden ve güneybatı köşesine yerleştirilmiş daha ufak bir dördüncüden oluşuyordu. Dış kulelerin yapım -ve finansman- sorumluluğu Mehmet'in vezirlerinden dördüne, Halil, Zağanos, Şahabettin ve Sarıca paşalara verilmişti. Her birisi kendi bölümündeki inşaatı hızla yapma konusunda rekabete yöneltilmişti ki, sarayda yaşanan güç mücadelesi ve **hiçbir gevşekliğe göz yummayan** buyurgan sultanın dikkatle izleyen gözleri paşaların başarma arzusuna güçlü bir mahmuz etkisi yapıyordu. Mehmet'in kendisi de ara surların ve küçük kulelerin yapımını üstlenmişti. 2000 duvar ustası ve 4000 kalfayı içeren, öteki yardımcı ekiplerin katılımıyla sayısı 6000'i aşan işçi ordusu askeri ilkelerden yararlanılarak özenle bölümlere ayrılmıştı. Her duvarcıya iki yardımcı verilmişti ve bu yardımcılar ustanın birer yanında çalışacaktı; usta ayrıca

her gün belirlenmiş miktarda duvarın örülmesinden sorumluydu. Çalışma disiplini imparatorluğun her tarafından toplanmış, ağır cezalar verme yetkisiyle donatılmış kadılar tarafından denetleniyordu; uygulama ve askeri korumaysa oldukça büyük bir silahlı gücün sorumluluğundaydı. Mehmet **işini hızlı ve düzgün yapabilenleri diğerlerince görülebilir şekilde en değerli armağanlara boğuyordu**. Dukas'ın aktardığına göre, bu yoğun korku ve rekabet ortamında asilzadeler bile zaman zaman ekibini teşvik etmek için ter döken duvarcılara bizzat taş ve kireç taşımakta yarar görüyordu. Sahne alelacele kurulmuş bir kasabayla geniş bir şantiye arasındaki geçişi andırıyordu. Asomaton adlı eski Grek yerleşiminin harabeleri yakınında binlerce çadır yükselmişti; tekneler Boğaz'ın değişken akıntılı sularında ileri geri manevralar yapıyordu; için için yanan kireç çukurlarından duman tütüyordu; sıcak havada çekiç sesleri çınlıyor, bağırışlar yankılanıyordu. Çalışma yirmi dört saat devam ediyor, meşaleler gece boyu yanıyordu.

Cephesi pencere kafesini andıran yoğunluktaki yapı iskelesiyle kaplı duvarlar hayret edilecek bir hızla yükseldi. İnşaat alanının çevresine bahar geldi; yoğun ormanlarla kaplı sırtlarda morsalkımlar ve erguvanlar açtı; kestaneler beyaz yıldızları andıran çiçeklerini verdi; ayın ışığı huzur dolu karanlıkta titreşti ve onca parıltı Boğaz suları boyunca akıp gitti; çamların dallarında bülbüller şakıdı.

Kentin içindekilerse hazırlıkları gitgide büyüyen bir endişeyle izliyordu. Grekler varlığından haberdar olmadıkları Osmanlı filosunun boğazlarda aniden ortaya çıkması karşısında şaşkınlıktan sersemlemişti. Hagia Sophia'nın kubbesinin tepesinden ve Sphendone'nin, yani Hipodrom'un güney uçtaki hâlâ ayakta olan bölümünün üstünden bakınca akıntının 10 kilometre yukarısındaki arı kovanı gibi kaynaşan

etkinliği izleyebiliyorlardı. Konstantinus ile danışmanları ne tepki vereceğini bilmez haldeydi, ama Mehmet onları tahrik etmek için her zahmete katlanıyordu. Osmanlı işçileri projenin hemen başlarında kalenin yakınındaki yıkık manastırları ve kiliseleri inşaat malzemesi çıkartmak için altüst etmeye girişti. Çevrede yaşayan Rum köylüleriyle kent yerleşikleri o yerleri kutsal sayıyordu. Osmanlı askerleri ve inşaatçıları bununla kalmayıp tarlalarına akınlar yapmaya da başlamıştı. Gitgide ısınan bu iki mesele yaz ilerler ve ekin hasada hazır hale gelirken kaynama noktasına ulaştı. İşçiler Başmelek Mihail'e adanmış kilisenin harabelerinden kolonları sökmeye başlayınca, kimi kentliler onları engellemeye çalıştı; yakalandılar ve idam edildiler. Ama Mehmet bu kadarıyla Konstantinus'u kavgaya çekmeyi amaçladıysa başarısız olacaktı. İmparator ilkin bir saldırı çıkışı yapmaya niyetlendi, sonra bundan vazgeçirildi; durumu Greklerin tahılını çalmalarını önlemek için işçilere yiyecek göndermeyi önererek soğutmaya karar verdi. Mehmet'in yanıtı adamlarını serbestçe otlamaları için hayvanlarını salıvermeye cesaretlendirirken, bir yandan da yerel çiftçilere onları engellememelerini emretmek oldu. Sonunda çiftçiler ekinlerinin gözleri önünde talan edilmesine dayanamayıp hayvanları kovaladı ve her iki tarafın da ölü vereceği bir çatışma çıktı. Mehmet komutanlarından Kara Bey'e direniş gösteren köyün yerleşiklerinin cezalandırılması emri verdi. Ertesi gün bir süvari birliği tarlalarında hasat yapan çiftçileri gafil avladı ve hepsini kılıçtan geçirdi.

Konstantinus katliamı haber alınca kent kapılarını kapattırdı ve Osmanlı tebaasından herkesi içeride alıkoydu. Aralarında Mehmet'in kenti ziyaret etmekte olan bir grup genç haremağası da vardı. Bunlar tutsaklıklarının üçüncü gününde geri dönmemeleri halinde efendilerinin kendilerine çok kızacağını öne sürerek Konstantinus'a salıverilme ricasında bulundu. Ya hemen özgür bırakılmaları, ya da gecikirlerse sultanın elinden

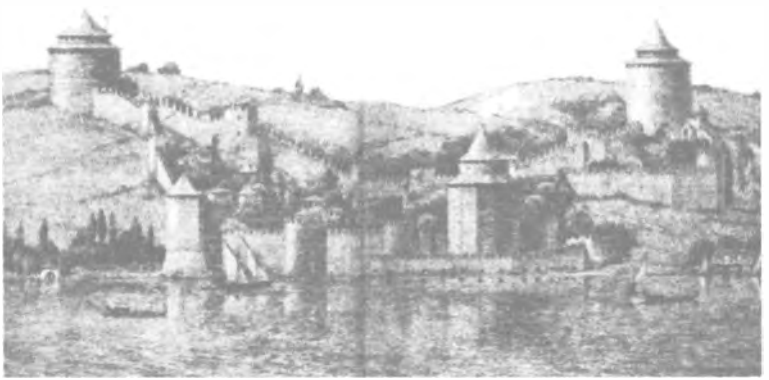
gelecek sonları farklı olmayacağına göre hemen idam edilmeleri için yakardılar. Konstantinus yumuşadı ve adamları salıverdi. Sultana hem itaat, hem de meydan okuma içeren mesaj taşıyan bir elçi daha gönderdi:

Savaşı barışa yeğlediğinize ve sizi ne rica, ne de beddua yoluyla barışa geri getirebileceğime göre kendi iradenizi izleyiniz. Ben Tanrı'ya sığınıyorum. İradesi o yönde olur ve kenti size teslim etmeye karar verirse, kim O'na karşı gelebilir ve O'nu engellemeye yeltenebilir? Aklınıza barışı telkin ederse bunu memnuniyetle kabul ederim. Ancak şu an için kendimin yeminle bağlı olduğum antlaşmaları çiğnemiş durumdasınız ve bırakınız öyle olsun. Bundan böyle kentin kapılarını kapalı tutacağım. Tebaam için olanca gücümle savaşacağım. Adil Yargıç her ikimiz için de hükmünü verene dek gücü elinizde tutmayı sürdürebilirsiniz.

Bu Konstantinus'un kararını açık şekilde beyanıydı. Mehmet ise elçileri idam ettirdi ve keskin bir yanıt gönderdi: Ya kenti teslim et, ya da savaşa hazırlan. Bir Osmanlı birliği kentin sur boyunu talan etmeye ve alınacak tutsakları kaldırıp getirmeye gönderildi, ama Konstantinus çevre köylerdeki nüfusun büyük bir bölümünü yanlarında hasat ettikleri tahılla birlikte kente getirmişti. Osmanlı tarihyazıcıları ayrıca barış arayışlarını sürdürmesi için Halil'e rüşvet verdiğini de kaydeder, ama bu daha çok vezirin düşmanları tarafından yapılan bir propaganda olarak kabul edilir. Sonuçta, kentin kapıları yaz ortasından başlayarak kapalı kalacak ve her iki taraf da kendini savaş halinde kabul edecekti.

Mehmet'in yeni kalesi 31 Ağustos 1452 günü, yani ilk taşın koyulması üstünden dört buçuk ay geçerken tamamlandı. Devasaydı, Kritovulos'un anlatışıyla **kale gibi değil, daha çok küçük bir kent gibiydi** ve denizi mutlak denetimi altında tutuyordu. Her ne kadar zaman içinde Rumelihisarı

adını alacaksa da, Osmanlılar tarafından Boğazkesen olarak anılıyordu. Genelinde üçgen bir form oluşturan yapı, dört büyük ve on üç küçük kulesi, 6.70 metre kalınlığındaki ve 15.50 metre yüksekliğindeki perde duvarları, kurşun kaplı koni biçimli kule çatılarıyla dönemi için cesaret ve büyük insan gücü gerektiren bir başarıydı.[16]

Rumelihisarı'nın, ilk adıyla Boğazkesen'in temsili bir resmi.

Mehmet 28 Ağustos'ta ordusuyla Haliç'in ucundan dolanıp geldi ve şimdi sıkı sıkıya kapalı olan kent kapıları karşısında kamp kurdu. Üç gün boyunca kentin savunma sistemi ve çevre araziyi büyük bir dikkatle, olay yeri dedektifi gibi ayrıntılarıyla inceledi, notlar aldı, eskizler çizdi ve tahkimatlardaki potansiyel zayıflıkları analiz etti. Sonbaharın yaklaşmasıyla, 1 Eylül günü o yaz yapılan işlerden tatmin olmuş halde Edirne'ye yola çıktı ve filo da Gelibolu'daki üssüne döndü. Boğazkesen'de aşağıya, ya da yukarıya doğru yol alacak tüm gemilerin geçiş ücreti ödemek üzere alıkonulması emri verilmiş olan Firuz Bey kumandası altındaki 400 askerlik bir garnizon

16 Surların kalınlığı ve yüksekliği çeşitli kaynaklarda 'hatve', 'kadem', 'zıra' (ya da zira) gibi eski ölçülerle ifade edilir. Metinde yazarın verdiği feet, inç, İngiliz mili cinsinden ölçülerin metrik sistemdeki karşılıkları kullanılmıştır. (ç.n.)

oluşturulmuştu. Bu dayatmaya güç katmak amacıyla bir dizi top imal edilmiş ve yerlerine taşınmıştı. Kale burçlarına küçük bir savaş gücü yerleştirilmişti, ama **alev saçan gırtlakları olan ejderhalar** gibi bekleyen daha büyük toplardan oluşan bataryalar deniz kıyısında konuşlanmıştı. Geniş bir ateş alanına hakim olmaları için farklı açılarla yerleştirilen toplar, gemilerin kabuklarına su yüzeyinin hemen üstünden ıslık çalarak, bir gölde sektirilen taşlar gibi gidecek 300 kiloluk devasa taş gülleler atabilecek kapasitedeydi. Bunlar karşıdaki kaleyle uyum içinde hareket edecek şekilde yerleştirilmişti ki, **Akdeniz'den Karadeniz'e bir kuş bile uçamasın**. Böylece gece, ya da gündüz hiçbir gemi fark edilmeden Karadeniz geçişi yapamaz oldu. Osmanlı tarihyazıcısı Hoca Sadettin Efendi, 'Böylece cihanın koruyucusu Padişah, boğazı keserek düşman gemilerine kapattı ve yürek gözü kör imparatorun ciğerini dağladı,' diye yazar.

Konstantinus ise, kentin içinde artık kaçınılmaz görünen savaş için kaynaklarını toparlıyor, Batı'ya gitgide yükselen aciliyet vurguları taşıyan mesajlar gönderiyordu. Mora'daki kardeşleri Tomas ile Demetrius'a bir an önce kente gelmeleri için haber iletti. Yardım gönderecek herkese abartılı toprak vaatlerinde bulunuyordu; Macar Hunyadi'ye Selymbria'yı[17], ya da Karadeniz'deki Misivri'yi, Aragon ve Napoli egemeni Alfonso'ya Limni Adası'nı teklif etti. Khios[18] konusunda Cenevizlere, Dubrovnik konusunda Venediklilere ricada bulundu ve Papa'ya tekrar başvurdu. Pratik yardım pek olası değildi, ama Hıristiyan Avrupa güçleri isteksizce de olsa Konstantinopolis'in üstüne düşen meşum gölgenin bilincine varmaya başlıyordu. Telaşlı bir diplomatik nota alışverişi başladı. Papa Nikolas, Kutsal Roma İmparatoru III. Frederick'i Mart ayında

17 Şimdi Silivri. (ç.n.)
18 Sakız Adası. (ç.n.)

sultana sert, ama kof bir ültimatom göndermeye ikna etti. Napoli egemeni Alfonso, Akdeniz'e on parçalık bir filo çıkarttı, ardından geri çekti. Cenevizler Galata'daki ve Karadeniz'deki kolonileri konusunda sıkıntılıydı, ama oralara fiili yardım gönderemiyordu; bunun yerine Galata podestasına kentin düşmesi olasılığına karşı Mehmet ile elinden gelen en iyi düzenlemeyi yapma talimatı gönderdiler. Venedik Senatosu da, Doğu Akdeniz'deki kumandanlarına benzer, iki anlama da gelebilecek emirler verdi; Hıristiyanları Türklere mütecaviz davranmaktan kaçınarak koruyacaklardı. Mehmet'in Karadeniz ticaretlerini tehdit etmeye başladığının bilincine daha Boğazkesen'in inşaatı bitmeden varmışlardı; casuslar tehdit oluşturan kalenin ve toplarının ayrıntılı krokilerini hemen göndermişti. Mesele gitgide anayurda dönük hal alıyordu; böylece Ağustos ayında Senato'da yapılan bir oylamada Konstantinopolis'i kaderine terk etme önerisi çabucak reddedildi, ama belirleyici bir karşı hareket kararı da alınamadı.

Edirne'de ise Mehmet, Konstantinus'un Mora'daki kardeşlerine gönderdiği haberi ya duymuş, ya da önceden tahmin etmişti ki, bunu halletmek için hızla harekete geçti. 1 Ekim 1452'de yaşlı generali Turahan Bey'e Peleponez'e hareket etme ve Tomas ile Demetrius'a saldırma emrini verdi. Turahan Bey araziyi kasıp kavurarak yarımadanın en güney ucuna kadar indi ve yardım güçlerinin Konstantinopolis'e gitmesini olanaksız kıldı.

O arada Karadeniz'den kente gelen tahıl yardımı tükenmeye yüz tutmuştu. Sonbaharda Venedik'e bir başka elçi gönderildi. Senato'nun 16 Kasım'da verdiği yanıt yine önceki gibi belirsizlik içeriyordu, ama Venediklilerin dikkati doğudaki gelişmelere artık keskin şekilde odaklanmıştı.

Kasım ayına gelindiğinde, Karadeniz ile Akdeniz arasındaki geçiş rotalarını kullanan İtalyan gemilerinin kaptanları

Mehmet'in Boğazkesen'de uyguladığı gümrük tarifelerine boyun eğmekle, görmezden gelmek ve sonuçlarıyla yüzleşmek arasında ikircikli bir çelişkiye düşmüştü. Akıntının gücü Boğaz'dan aşağıya seyreden gemilere kontrol noktasından denizin yüzünden silinmeden geçme konusunda oldukça kuvvetli bir şans tanıyordu. Venedikli kaptan Antonio Rizzo, 26 Kasım günü kente taşıdığı gıda kargosuyla Karadeniz'den gelip Boğaz'a girdi. Kaleye yaklaşırken risk almaya karar verdi. Kıyıdan yapılan yelkenleri küçültmesine yönelik uyarıları duymazdan gelerek yoluna devam etti. Su yüzeyinin hemen üstünden bir salvo yapıldı, dev bir taş gülle geminin hafif kabuğunu paramparça etti. Kaptan ile hayatta kalan otuz gemici ufak bir kayıkla kıyıya çıkmayı başardı ve orada hemen tutuklandı, zincire vurulup sultanın hışmıyla yüzleşmek üzere Edirne yakınlarındaki Dimetoka[19] kentine götürüldü. Gemiciler zindanda çürürken, Konstantinopolis'teki Venedik elçisi de onların hayatının bağışlanmasını yakarmak üzere alelacele imparatorluk sarayına gidiyordu. Çok geç kaldı. Mehmet Venediklilere bir ibret dersi vermekte kararlıydı. Adamların çoğunun kafası kesildi; Rizzo **makatından girecek bir kazığa** vuruldu. Cesetlerin hepsi itaatsizliğin sonuçlarını göstermek üzere çürüyene dek kent surlarının dışında bırakıldı. Grek tarihyazıcı Dukas bunu, 'Beş gün sonra oraya gittiğimde onları gördüm,' diye aktarır. Gemicilerin birkaçı haberin ulaşmasını sağlamak için Konstantinopolis'e iade edildi. Geriye bir kişi kalmıştı; Rizzo'nun kâtibinin oğlu Mehmet'in hoşuna gitti ve sarayın harem dairesine koyuldu.

Bu acımasız gösteri amaçlanan etkiyi sağladı. Konstantinopolis halkını anında paniğe sürükledi. O arada Konstantinus'un elçilerinin tüm çabalarına karşın Batı'da hâlâ bir birleşik yardım girişimi belirtisi görünmüyordu. Sadece Papa,

19 Şimdi Çanakkale'nin Biga ilçesine bağlı Gümüşçay. (ç.n.)

Avrupa'nın birbiriyle sürtüşen ticari çıkarları, hanedan çekişmeleri ve savaşları üstüne çıkan bir duruş sergiliyor ve Hıristiyanlık adına yardım çağrıları gönderiyordu. Öte yandan, papalığın kendisi de Ortodoks Kilisesi ile bu tür uzlaşımların üstüne gölge düşürecek, kolay halledilemeyecek ve uzun soluklu bir çekişmenin içindeydi. Konstantinus'un etkili bir direniş organize etme şansı gitgide soluyordu.

Hagia Sophia Kilisesi

V

karanlık kilise

kasım 1452 - şubat 1453

Bir ülke için İslam'ın egemenliği altında kalmak, Katolik Kilisesi'nin doğrularını tanımayı reddeden Hıristiyanlar tarafından yönetilmekten çok daha iyidir.

Papa VII. Gregory, 1073

Katoliklerden kendinizi bir yılandan ve ateşin alevlerinden sakınırcasına kaçın.

Aziz Markus Eugenikus, 15. Yüzyıl Rum Ortodoks ilahiyatçısı

Konstantinus'un Batı'dan yardım alma ve kenti için etkili bir savunma kurma konusunda karşılaştığı güçlüklerin ana kaynağı, 400 yıl önce bir yaz günü yaşanan dramatik sahneden kaynaklanıyordu ki, aslında bunun nedenleri de çok daha öncelere dayanmaktaydı.

Ruhban takımı 16 Temmuz 1054 günü, öğleden sonra saat üç sıralarında Hagia Sophia'da ayin için hazırlanırken kilise kurallarıyla belirlenmiş kılıklarını eksiksiz kuşanmış üç piskopos büyük batı kapılarından birinden kiliseye girdi ve cemaatin bakışları altında kararlı adımlarla mihraba yürüdü. Bu kişiler Katolik Kilisesi'nin Papa tarafından Doğu'daki kardeşleriyle ilahiyat konularındaki anlaşmazlıkları çözmesi için Roma'dan gönderilen kardinallerdi ve başlarında Mourmoutiersli Humbert vardı. Bir zamandan beri kentteydiler, ama gitgide uzayan, belirsizlik içeren görüşmelerden sonra o gün sabırlarını yitirmiş ve son adımı atmak üzere oraya gelmişlerdi. Humbert'in elinde içeriği Hıristiyan birliği açısından patlayıcı türden olduğu sonradan anlaşılacak olan bir belge vardı. Kutsal makama yaklaşıp aforoz bildirisini büyük mihraba bıraktı, topukları üstünde dönüp hızla kiliseden ayrıldı. Dik başlı kardinal parlak gün ışığına çıkınca ayaklarındaki tozları silkeledi ve duyurdu: 'Tanrı baksın ve yargılasın.' Kilise diyakozlarından biri sokaklarda elinde aforoz belgesini sallayarak, geri alması için yalvararak Humbert'in peşinde koştu. Humbert bunu reddetti ve belgeyi yerde tozun içinde yatar halde bırakıp yürüdü gitti. Kardinaller iki gün sonra gemilerine binerek Roma'ya döndü; Bizans sokaklarında ancak papalık delegelerinin aforoz edilmesiyle yatıştırılabilecek düzeyde şiddet içeren bir dinsel ayaklanma patlak verdi; galeyana neden olan belge halk önünde yakıldı. Bu olay tarihte Büyük Hizip olarak bilinen ve Hıristiyanlıkta giderilemeyecek yaralar açacak sürecin başlangıcını oluşturdu. Karşılıklı aforozlar 1965 yılına dek feshedilmeyecek, izleri ondan sonra bile varlığını koruyacaktı. Ve 1452 yılı kışına gelindiğinde Konstantinus için halli neredeyse olanaksız bir sorun olarak kendini gösteriyordu.

Gerçekte o gün, iki farklı tapınma formu arasındaki yüzyıllardan beri güç toplayan ayrılığın oluşturduğu uzun sürecin doruğa erdiği noktaydı. Bunlar kültürel, politik, ekonomik, her

türlü farklılıktan kaynaklanıyordu. Doğuda ibadet Yunanca, batıda Latince idi; ibadet şekilleri, kilise düzenlemesine yaklaşımları ve Papa'nın rolüne bakışları farklıydı. Daha genel anlamdaysa, Bizanslılar batılı komşularını incelikten yoksun barbarlar olarak görüyordu; olasılıkla sınırdaşları Müslümanlar ile denizaşırı Franklara kıyasla daha fazla ortak yanları vardı. Anlaşmazlıklarının merkezinde aslında anahtar önemde iki mesele bulunuyordu. Ortodokslar Papa'nın patrikler arasında özel bir konumu olduğunu kabule hazırdı, ama Papa I. Nikola'nın 865 yılında makamının **tüm dünyada, böylece tüm kiliseler üstünde** Tanrı tarafından tanınmış otoriteye sahip olduğu kavramını dile getirmesiyle huzursuz bir şekilde kıpırdanmışlardı. Bunu otokratik bir kibir olarak kabul etmişlerdi.

İkinci mesele kuramsaldı. Aforoz bildirgesi Doğu Kilisesi'ni dinin temellerini oluşturan ifadelerden birini ihmal etmekle suçluyordu ki, bu zihni sürekli ilahiyat meseleleriyle meşgul olan Bizans yurttaşları için üst düzeyde öneme sahipti. Görünüşte zararsız Latince bir sözcük olan *filique*, yani *oğuldan* muazzam önemliydi. Orijinal Nicene temel bildirgesi, 'Efendimize, Yaşamı Veren, Baba'dan vaki olan ve Baba ve Oğul ile birlikte iman ve hamd edilen Kutsal Ruh'a inanıyoruz,' derken, Batı Kilisesi metne bir şekilde *filique* sözcüğünü ekleyerek 'Baba'dan ve Oğul'dan vaki olan', şeklinde okunmasını sağlamıştı. O dönemde Roma kilisesi, Ortodoksları bu ifadenin gereklerini ihmal etmekle suçlamaya başlamıştı. Ortodokslar ise yanıt olarak dinsel açıdan gerçekliği olmayan eklentiler yapıldığı iddiasını öne sürdü; Kutsal Ruh sadece Baba'dan kaynaklanırdı ve buna Oğul'un adını katmak sapkınlıktı. Bu tür meseleler Konstantinopolis'te ayaklanma konusu bile olabiliyordu.

Zaman içinde bu çatlak tüm giderme çabalarına karşın genişledi. Konstantinopolis'in 1204'te *Hıristiyan* Haçlılarca (Papa III. İnnosent'in kendisi tarafından bile 'cehennem azabı

ve karanlığın işleri' olarak anılacak şekilde) yağmalanması Batı'ya yönelik düşüncelere daha da geniş bir kültürel nefret kattı. Ayrıca İtalyan kent devletlerinin ticari gücünün Bizans'ın zararına gelişmesi bu talanın doğrudan bir sonucunu oluşturuyordu. Calabrialı Balaam 1430 yılında Papa XII. Bendikt'e şu önermeyle geldi: 'Greklerin yüreklerini size karşı çeviren dogma, onların çeşitli zamanlarda Latinlerden gördüğü ve hâlâ da zaman zaman görmekte olduğu birçok ve büyük kötülüğün ruhlarına girmesiyle doğan kinden kaynaklanmaktadır.' Bu bir noktaya kadar doğruydu. Ama dogma kavramı her zaman Konstantinopolis'teki sıradan insanının iman anlayışının merkezinde yer almıştı ve ibadet ilkelerine dönük kararlılıkları (özellikle kendi imparatorlarının yüzyıllar içinde aykırı kabul edilecek dayatma girişimleri nedeniyle) Bizans tarihinin mozaiğinde inatçı ve kalıcı bir doku oluşturmuştu.

15. Yüzyıl'a gelinirken Osmanlı devletinin amansız baskısı, birbiri ardından gelen imparatorların yardım ricaları içeren bezdirici turnelerle batıya yönelmesine neden olmuştu. İmparator VIII. Yuannus 1420'lerde İtalya ve Macaristan'a gittiğinde, Katolik Macar kralı Ortodoksların Roma Katolik Kilisesi ile birleşmesi, Papa ve temel ifadelere sadakat yemini etmesi halinde yardımın çok daha kolay alınabileceği önerisini ileri sürmüştü. Birleşme kraliyet aileleri için artık bir kader meselesi olduğu kadar, gereğinde başvurulacak politik araç halini de almıştı; birleşmiş Hıristiyanlık tehdidi kente yönelik Osmanlı saldırganlığını dizginlemek için defalarca kullanılmıştı. Örneğin Yuannus'un babası Manuel ölüm döşeğinde oğullarına tipik bir Bizans öğüdü vermişti: 'Türkler ne zaman sorun yaratmaya başlasa, hemen Batı'ya elçiler gönderip birleşme önerisinde bulunun ve pazarlık görüşmelerini olabildiğince uzatın. Türkler öylesi bir birleşmeden o kadar korkar ki, makul tavır alacaklardır ve birleşme de Latin uluslarının düşmanlığı nedeniyle asla gerçekleşmeyecektir!' Bu taktik geçmişte gücünü

kanıtlamıştı, ama Osmanlılar güçlendikçe farklılaşma eğilimine girmişti; birleşmeye yönelik bir girişim artık onlardan gelecek bir silahlı müdahaleyi kışkırtır hal alıyordu. Yine de, düşmanın kent kapılarına dayanmasındaki sıklık ve Papa IV. Eugenius'un kiliseler arasında birleşme sağlanması amacıyla İtalya'da bir konsil toplanması önerisi, VIII. Yuannus için Osmanlıyı tedirgin etme ve halkının güvensizliğini çekme korkusuna baskın gelmiş, böylece kardeşi Konstantinus'u kentle ilgilenmesi için kral naibi olarak ardında bırakıp, 1437 Kasım'ında bir kez daha yola çıkmıştı.

Floransa Konsili gitgide uzayan, keskin bir deneyim oldu ve 1439 yılı Haziran ayına dek bir sonuca ulaşmadı. Sonunda iki kilisenin birleştiği açıklandığında, İngiltere'ye kadar tüm Avrupa'da kilise çanları çalındı. Anahtar konumdaki meselelerden birini sözcük dizimiyle geçiştiren belgeye sadece tek bir Ortodoks delege imza koymadı. Bu nokta şuydu: Papalığın üstünlük iddiaları *filioque* kavramıyla birlikte kabul ediliyordu ki, Ortodokslar böyle bir şeyin akde koyulması gereğini talep etmemişti. Yani kabul belgesi Grekler için daha mürekkebi kurumadan çözülmeye başlamıştı. Ortodoks müminler yurda dönüşünde delegasyonu düşmanca bir tavırla karşıladı, delegelerin çoğu imzasını hemen geri çekti. Doğulu patrikler temsilcilerinin kararını kabul etmiyordu; birleşmenin destekçilerinden olan sonraki Konstantinopolis Patriği Grigori Mammas hiç de popüler biri değildi ve bu da birleşmeyi Hagia Sophia'da kutlamayı olanaksız kılıyordu. Mesele kenti ikiye böldü: Konstantinus ile yakın çevresindeki soyluların, memurların ve sivil hizmetkârların çoğu birleşmeyi destekliyordu; ancak ruhban sınıfı kaynaklı hizip ve halk bu olgunun kendilerine hilekâr Franklar tarafından zorla kabul ettirildiği, ölümsüz ruhlarının huzurunun dünyevi güdülerle tehlikeye atıldığı inancındaydı. Kentte derin bir Papa karşıtlığı vardı; 'kurt, yıkıcı' olarak anılan Papa, Deccal ile bir tutuluyordu, *Rum Papa* köpeklere

koyulan popüler bir isim haline gelmişti. Yoksullaşmış, batıl inanışlı, kolaylıkla karmaşaya ve ayaklanmaya sürüklenebilir halk kesimi patlamaya hazır bir proletarya oluşmuştu.

Konstantinus'a İmparator unvanıyla birlikte miras kalan dinsel sorunlar denizi, Bizans'ın uzun tarihiyle örtüşen karakteristik özellikler gösteriyordu. On bir yüzyıl önce aynı kuramsal çekişmeler Büyük Konstantinus'un da canını sıkmıştı. XI. Konstantinus ise ilahiyatçıdan çok askerdi ve birleşmeye tamamıyla güncel gerekler yönünden bakıyordu. Tek bir şeye takıntı düzeyinde odaklanmıştı: Uzun tarihi ona emanet edilmiş olan kenti kurtarmak. Birleşme bunu gerçekleştirmek için tek şanssa, o yol kullanılacaktı, ama bu yurttaşlarının ona duyduğu sevgiyi etkilememeliydi.

Ayrıca İmparator'un yasal konumu da hassastı; Mistra'daki törenle resmen taç giymiş sayılmıyordu. Bunun Hagia Sophia'da yapılması gerekirdi, ama birleşme yanlısı bir imparatorun, aynı kavramın karşıtı olan bir patrik tarafından taçlandırılmasının ciddi toplumsal karmaşa yaratma riski taşıdığına yönelik bir düşünce vardı. Mesele sessizce geçici bir süre için rafa kaldırıldı. Kentte birçok kişi yeni imparatoru dualarında anmıyordu ve konsilin önde gelen şüphecilerinden Skholarius, Gennadius adını alarak bir manastır oluşturdu ve birleşme karşıtı ruhban sınıf üyelerini kilise meclisi formunda toparlayıp direnişe önderlik etmeye başladı. Patrik Grigori 1451 yılında bu uzlaşmak bilmez düşmanlıktan usanıp, Papa Nikolas'ı birleşme karşıtlarının eylemlerinden ayrıntılarıyla bilgilendirmek üzere Roma'ya doğru yola çıktı. Onun yerine geçecek uygun bir aday yoktu. Yani Konstantinopolis'in ne tamamıyla yasal bir imparatoru vardı, ne de patriği.

Mehmet ile girişilecek savaşın tehdidi büyürken Konstantinus, Papa'ya gitgide daha fazla çaresizlik yansıtan bir dizi başvuruda bulundu; belki akıllıca bir davranış değildi, ama

bunlara birleşme karşıtlarının artık yeni bir ruhban meclisi istediğini vurgulayan beyanı da ekledi. Grigori'nin mezhepler birleşmesi konusunun Konstantinopolis'te aldığı hale dair verdiği bilgiler Nikolas'ın tavrının katılaşmasına neden olmuştu ve sapkın Rumların kaçamaklı halleriyle daha fazla uğraşacak ruh halinde değildi. Yanıtı buz gibi oldu: 'Siz, Konstantinopolis'in asilleri ve halkı birleşme kararnamesini kabul edecek olursanız, Biz'i ve Bizim muhterem kardeşlerimiz olan Kutsal Roma Kilisesi kardinallerini onurunuzu ve imparatorluğunuzu hevesle desteklemeye hazır halde bulacaksınız. Ama siz ve halkınız birleşme kararnamesini reddedecek olursanız, Biz'i sizin selametiniz ve Bizim onurumuz için elzem önlemleri almaya hazır halde bulursunuz.' Bu tehdit sadece kentte Konstantinus'un altını oymaya devam eden birleşme karşıtlarının kararlılığının pekişmesine yaradı. Hareketin önderlerinden birisi 1452 Eylül'ünde şöyle yazıyordu: 'Konstantinus Palaiologos (...) hâlâ taçsızdır, çünkü sahte birlik çağrısıyla oluşan fikir karışıklığı ve karmaşa nedeniyle düzensizliğe sürüklenen kilisenin hâlâ bir önderi yoktur. (...) Bu birlik kötülük kaynağıdır ve Tanrı'nın hoşnutsuzluğunu çekmiş ve kiliseyi ima ettiğinin tersine bölmüş ve çocuklarını darmadağın etmiş ve mahvımıza sebep olmuştur.'

Roma'da ise Papa Nikolas, Floransa'da alınan kararları yürürlüğe koyacak adımları atmakta kararlıydı. Birleşmenin Hagia Sophia'da kutlandığını bizzat görmek üzere Konstantinopolis'e bir papalık delegesi göndermeye karar verdi. Bunun için eski Kiev Piskoposu Kardinal İsidore seçildi. İsidore meselenin nezaketini bizzat bilen bir Bizanslı idi. Floransa'da birleşme yönünde oy kullanmış, Kiev'e döndüğünde Ortodoks cemaat tarafından gözden çıkartılıp hapsedilmişti. Öncelikle ilahiyatla ilgili olan görevinin askeri destek de içerdiğini vurgulamak amacıyla, masrafları Papa tarafından karşılanan 200 okçuyla birlikte 1542 Mayıs'ında Konstantinopolis'e doğru yola

çıktı. Yolda meseleye yaptığı partizan yorumlarla tanınan Lesbos[20] Başpiskoposu Khioslu Leonard da ona katıldı. Onların gelmekte olduğu uyarısı birleşme karşıtlarına ulaşınca kenti bir karmaşa sardı. Gennadius birleşmeye karşı gün ortasında başlayıp akşama kadar süren zehirleyici ve tumturaklı bir söylev verdi. Kıyasla pek az değeri olacak dünyevi yardım umudu yerine imanına sahip çıkması için halka yakardı. Buna rağmen, Kardinal İsidore 26 Ekim 1452 günü Konstantinopolis'te karaya çıktığında yanındaki okçu birliği halk üstünde ciddi bir etki yaptı. Bu küçük askeri güç tatmin edici bir desteğin sadece öncüsü olabilirdi. Birlikten yana gözle görülebilir bir kayma oldu; patlamaya hazır kentte karşıt görüşlerin dengesi bir o yana, bir diğerine gidip gelmeye başladı. Birleşme karşıtları vatanperver olmamakla suçlanıyordu, ama sonra, arkadan gelen başka gemi olmayınca insanlar tekrar Gennadius'a yöneldi, kentte ayaklanmalar çıkmaya başladı. Leonard kulak tırmalayıcı tonlarla Konstantinus'un elebaşları yakalatıp hapsettirmesinde dayatıyordu. 'Birkaç keşiş ve ruhban sınıfından olmayan kişi dışında gurur Greklerin neredeyse tamamını öylesine ele geçirmiş ki, birisi çıkıp gerçek iman şevkiyle, ya da ruhunun kurtuluşu için davransa, düşüncelerinde sebat etmesinden ötürü ilk hakir görülecek o olur,' diyerek şiddetle yakınıyordu. Konstantinus onun öğütlediği şekilde davranmayı reddetti; kentin daha öte bir kaosa sürüklenmesinden korkuyordu. Bunun yerine birleşme karşıtı ruhani meclisi amaçlarını açıklamak üzere saraya davet etti.

Bundan on gün sonra Boğazkesen'den açılan top ateşinin sesi kente kadar ulaştı. Rizzo ile mürettebatının yazgısı belirsizliğe bürünürken halkı yeni bir korku sardı. Destek bir kez daha birleşmecilerden yana kaydı. Gennadius kararsızlara bir kez daha patladı; Batı'dan gelecek yardım imanlarını yitirmelerine

20 Midilli Adası. (ç.n.)

hizmet edecekti, ayrıca değeri tartışılırdı ve en azından kendisi için bir şey ifade etmiyordu. Onun kentin kaybedilmesinden daha derin endişeleri vardı; dünyanın sonunun yaklaştığına içtenlikle inanıyordu. Ortodoksların kıyametle lekesiz ruhlara sahip şekilde yüzleşmesi gerektiğine kanaat getirmişti. Sokaklardaki karmaşa daha da yükseldi. Keşişler, rahibeler ve ruhban sınıfı dışından insanlar bağrışarak dolaşıyordu: 'Latin yardımını, ya da Latin birlikteliğini istemiyoruz; mayasızların ibadetinden kurtulalım!' Ama korkmuş halk Gennadius'a rağmen Floransa Konsili'ni en azından geçici olarak kabul edecek gibiydi. (Bizanslıların bu tür durumlarda uzun zamandan beri başvurduğu bir kaçamak vardı: Ortodoks olmayan dinsel duruşların yaşamda kalmayı sağlamak için geçici olarak benimsenmesine izin veren Ekonomi Doktrini. Ruhani meselelere Katolik Kilisesi'ni defalarca öfkeye salmış olan bir yaklaşımdı bu.) Kardinal İsidore ise kendi namına, koşulların birleşmeyi dayatmak ve Greklerin tehlikeye düşmüş ruhlarını kurtarmak için olgunlaştığına karar vermişti.

Bu olağanüstü yüklü korku ve dinsel histeri atmosferinde, 12 Aralık 1452 günü birleşmenin gerçekleşmesini kutlamak için bir ayin düzenlendi. Olgu **ruhban sınıfının olanca görkemiyle ve Papa tarafından gönderilmiş olan Sayın Rusya Kardinali'nin ve en yüce İmparator'un tüm lordları ve tüm Konstantinopolis ahalisinin birlikte katılımıyla** Hagia Sophia'da gerçekleşti. Birleşme kararnameleri okundu, dualarda Papa'nın adı orada bulunmayan patrik Grigori ile birlikte anıldı, ama ayinin ayrıntıları hazır bulunan çoğu Grek tarafından anlaşılamadı, çünkü törende ve ayinde kullanılan dil Ortodoks olmaktan çok Katolik idi, Kutsanmış Aş Ortodokslar tarafından dine aykırı kabul edilen mayasız ekmekten oluşuyordu ve kâseye soğuk su dökülüp şarapla karıştırılmıştı. İsidore bir mektupla Papa'ya görevinin eriştiği başarıyı haber verdi:

Konstantinopolis kentinin tamamı Katolik Kilisesi'nde birleşti; kutsallığınız ayinde teslim edildi ve adı kentte olduğu sürece hiçbir kilisede, hatta kendi manastırında bile anılmayan çok sayın patrik Grigori birleşmeden sonra tüm kentte anımsandı. En basitinden en yücesine dek, imparator da dahil olmak üzere herkes Tanrı'ya müteşekkir, birlik içinde ve Katolik oldu.

İsidore'ye göre ayine sadece Gennadius ile sekiz başka keşiş katılmayı reddetmişti. Bu olasılıkla gerçekleşmesi arzulanana yönelik bir kuruntuydu. Bir İtalyan görgü tanığı o gün kentte ağıtlar yakıldığını kaydetmişti. Anlaşıldığı kadarıyla ayin sırasında ayaklanma olmadı. Ortodoks müminler önce dişlerini sıkarak ayine katılmış, ardından kendiliğinden Ortodoksların ruhani babası ve göreve gelmeyi bekleyen patriği konumuna gelmiş olan Gennadius'a danışmak üzere hemen Pantokrator Manastırı'na gitmişlerdi. Ama o sessizlik içinde hücresine çekilmişti ve dışarıya çıkmayacaktı.

O andan başlayarak Ortodokslar **bir Yahudi sinagogundan, ya da kâfir tapınağından farklı görmedikleri** Hagia Sophia'dan uzak durdu, sadece kentin güvenilir Ortodoks kiliselerinde ibadet etti. Patrik ve cemaatten yoksun kalan büyük kilise karanlığa ve sessizliğe gömüldü. Gün boyu sonu gelmeyen dualar kesildi ve kubbesini **ışıldayan yıldızlara bürünmüş cennet** gibi aydınlatan kandiller söndü. Birlik yanlılarının katılımcıları gitgide azalan ayinleri mihrabın önünde birbirine sokulmuş birkaç kişi tarafından yapılır oldu. Kuşlar ana nef'in çevresinde kederle kanat çırpıyordu. Ortodokslar Gennadius'un ateş püskürerek öne sürdüğü iddialarında haklı çıktığını anlamaya başlıyordu; Hıristiyanlığı savunmak için Marmara'dan gelen güçlü bir filo yoktu görünürde. O noktadan öteye birleşmecilerle Ortodokslar, Greklerle Latinler arasındaki ayrım belli edildiğinden çok daha derinleşti ki,

bu kuşatmaya dönük Hıristiyan hesaplarını etkileyecekti. Hizip Konstantinus'un kenti savunma girişimlerinin üstüne kara bir gölge bıraktı.

Gennadius 1 Kasım 1452'de, kendini inzivaya kapatmadan önce Pantokrator Manastırı'nın kapısına bir manifesto asmıştı. Kehanet patlaması gibi bir metindi bu ve kıyamet vahiyleriyle, kendini haklı çıkartma çabalarıyla doluydu.

Biçare Romalılar, yolunuzdan nasıl saptırıldınız siz! Frankların gücüne güvenerek sadece Tanrı'da yatan umuttan koptunuz. Yakında yok edilecek olan kentin kendisi gibi sizler de gerçek dini yitirdiniz. Ah, Tanrım, merhamet et bana. Bu meselede işlenen suçtan uzak ve masum olduğuma varlığında Sen'i tanık gösteriyorum. Bugün ne yapmakta olduğunuzun bilincine varın sefil yurttaşlar. Tepenizde asılı köleliğe boyun eğerek atalarınız tarafından size teslim edilmiş olan gerçek imanı inkâra saptınız. Tanrı'ya karşı olan saygısızlığınızı itiraf ettiniz. Vay yargılandığınızda başınıza geleceklere!

Mehmet bu gelişmeleri 240 kilometre uzaktan, Edirne'den gelgeç bir ilgiden fazlasını göstererek izliyordu. Hıristiyan birliğine duyulan korku her zaman Osmanlı dış politikasının rehber konumdaki ilkelerinden birisi olmuştu. Halil Paşa içinse, barış politikasını sürdürmeyi haklı gösterecek bir nedendi; kente yönelik herhangi bir girişim sonunda Hıristiyanlığı birleştirebilir ve Konstantinopolis'i yeni bir haçlı seferinin hedefi haline koyabilirdi. Öte yandan, kentten alınan istihbarat Mehmet'e umut verici geliyordu. Bu onu daha da atılgan davranmaya yöneltti.

Sultan kışın kısa günlerini ve uzun gecelerini fetih emelleri üstüne derin düşüncelere dalarak geçirdi. Konuya saplantı düzeyinde bir tutkuyla yaklaşıyordu, ama hâlâ kararsızdı.

Edirne'deki sarayında imparatorluk gücünün provalarını yaptı, hassa bölükleri üstünde uyguladığı reformları sürdürdü ve bunların masraflarını karşılamak için paradaki gümüş oranıyla oynadı. Çevresine batıdaki gelişmeler ve askeri teknoloji konularında bilgi toplayıp biriktireceği bir grup İtalyan danışman vardı. Günlerini tahkimat ve kuşatma savaşının resimlenmiş bilimsel tezleri dikkatle inceleyerek geçirdi. Huzursuzdu, kararsızdı, ateşliydi. Astrologlara danıştı ve kentin savunmasını çözecek metotları aklında evirip çevirdi, bu işin yapılamayacağını öne süren yaşlı vezirlerin tutucu tavrıyla mücadele etti. Aynı zamanda Osmanlı tarihini ve önceki kuşatmaları neden başarısız olduklarını ayrıntılı araştırmalar yaparak inceledi. Uyuyamıyordu; geceleri yaz boyunca uzaktan gözlemlediği tahkimatların eskizlerini yaparak ve onları aşmak için stratejiler tasarlayarak geçiyordu.

Tarihyazıcı Dukas bu saplantının güdümüyle geçen karanlık günlere dair oldukça canlı aktarımlar bırakmıştır. Suskun, çevresine fazla güvenle yaklaşmayan, tutkunun kemirdiği sultanın onun tarafından çizilen portesi bir ölçüde gerçeklik yansıtsa da, olasılıkla Hıristiyan okurlarına yönelik olarak abartılmıştır. Dukas'a göre Mehmet günbatımı saatlerinde sıradan bir asker kılığına girerek sokaklarda dolaşır, çarşılarda, kervansaraylarda kendisiyle ilgili dedikoduları dinlermiş. Onu tanıma ve geleneksel tezahüratla selamlama gafletinde bulunanları idam ettirirmiş.

Batıdaki kana susamış tiran imajını sonradan yakıştırılacak sonsuz çeşitlemelerle tamamıyla tatmin edecek şekilde anlatılan bir öykü vardır. Bir gece, sabahın ilk saatleri yaklaşırken sultan, olasılıkla planları önündeki en büyük engel olarak gördüğü Halil Paşa'yı alıp getirmesi için saray muhafızlarını gönderir. Yaşlı vezir bu çağrı karşısında titremeye başlar; öyle bir saatte Allah'ın yeryüzündeki gölgesinin huzuruna çağrılmak

iyiye yorulacak şey değildir. Karısıyla çocuklarını son kez kucaklar ve elinde sikke dolu altın bir tepsiyle askerleri izler. Dukas'a göre korkusu yersiz değildir; Mehmet'i savaştan vazgeçirme karşılığında Greklerden büyük rüşvet almıştır. Öte yandan, bu iddianın gerçekliği hiçbir zaman netlik kazanmamıştır, çünkü Halil Paşa önceki sultana gerektiğinde borç verebilecek kadar, yani eskiden beri çok varlıklıdır. Paşa kraliyet dairesinin yatak odasına ulaştığında Mehmet'i kalkmış ve giyinmiş halde bulur. Yaşlı adam kendini yere atıp tepsiyi sunar.

"Nedir bu?" diye sorar Mehmet.

"Efendimiz," der Halil Paşa; "Bir soylunun alışılmadık saatte efendisinin huzuruna çağrıldığında eli boş gelmemesi âdettendir."

"Hediyeye ihtiyacım yok. Kenti ver bana yeter."

Koşulların garipliğinden ve sultanın ateşli tavrından beklendiği gibi büsbütün korkan Halil Paşa, tüm yüreğini projeyi desteklemeye koymaya karar verir. "Rum İmparatorluğu'nun büyük kısmına seni sahip eden Allah, Konstantiniye'yi de sana ihsan edecektir."

Sultan son sözü söyler: "O zaman bana getirdiğin şu hazineden daha fazlasını veririm sana, Halil. Yeter ki yardım et, kenti tez alalım." Ve yaşlı veziri gerisingeri gecenin karanlığına gönderir.

Bu sahnedeki gerçeklik payı bilinmez, ama Sultan Mehmet 1453 yılının Ocak ayında bakanlarını bir araya topladı ve zaptı Grek tarihyazıcısı Kritovulos tarafından aktarılan bir söylevle savaş hali ilan etti. Bu, Osmanlıların yükseliş öyküsü içinde Konstantinopolis'in yerini belirleyecek bir gelişmeydi. Sultan Mehmet Konstantinopolis'in elli yıl önce, yani devlet yeni palazlanırken çıkan yıkıcı iç savaştaki rolünü açıkça anlamıştı ve bunu, 'İnsanımızdan kendilerine kaçanların karnını

doyurup silahlandırarak bizi birbirimize vurdurmak, devletimizi zor işlerden yoksun bırakmamak uğraşı Bizanslılarda hâlâ açıkça görülür,' diyerek vurguluyordu. Konstantinopolis'in gelecekte Hıristiyan güçlerle sonu gelmez bir savaşa neden oluşturabilecek potansiyelinden korkuyordu. Fethiyle imparatorluğun merkez noktası konumuna gelecekti ve Sultan Mehmet, '[Bu şehir] elimizde olmadıkça, yahut şimdiki halinde kaldıkça, elimizdeki yerlerin de hiçbiri emin değildir ve elimizde bulunmayanların da alınması ümit edilemez,' diyordu. O bunları söylerken, Konstantinus'un Şehzade Orhan'ı kullanmaya yönelik en son girişimi de mutlaka dinleyenlerin aklındaydı.

Mehmet ayrıca kentin fethedilemez olduğuna yönelik, geçmişi Arap kuşatmalarına kadar dayanan deneyimle edinilmiş kanıyı değiştirme girişiminde de bulundu. Kentte yakın zamanda yaşananlar konusunda iyi bilgilendirilmişti; orada hazır bulunanlara, '**Mezhep ayrılığı yüzünden şehrin içinde huzur ve rahatın sarsıldığı ve genellikle bir karışıklığın hüküm sürdüğü ve iyice bakılırsa daha birçok noksanlıkların olduğu belli olur,**' derken olanlardan haberdardı ve Hıristiyanların artık deniz yollarını kontrolü altında tutamadığını da biliyordu. Gazi geleneğine gönderme yapıyor, kutsal savaş açmanın ataları gibi tüm Müslümanların görevi olduğunu vurguluyordu. Mehmet özellikle de süratli davranmanın gereği üstünde kuvvetle duruyordu; tüm kaynaklar indirici bir darbenin hazırlanması için seferber edilmeliydi: '**Allah bize yardımcı oldukça, savaş için hiçbir şeyi, nüfus, para, silahlar vesaireyi esirgememeli ve başka bir işi buna üstün tutmamalıyız.**' Bu kütlesel darbeyi harekete geçirmeye yönelik çağrıydı ve öyle görülüyordu ki, gündemi belirleyecekti. Savaş hazırlıkları hız kazanmaya başladı.

Boğaz'da kışlar Arapların 717 kuşatmasında öğrendiği gibi şaşırtıcı derecede haşin olabiliyordu. Kentin Boğaz'a doğru çıkıntı yapan konumu onu Karadeniz'den kuzey rüzgârıyla getirilen ve aniden patlayan fırtınalara açık hale koyuyordu. Son derece nemli ve soğukluğu sıfır derecenin altına düşen bir ayaz insanın iliğine işliyordu; haftalarca devam eden kasvetli yağmur sokakları çamur deryasına çeviriyor, sarp sırtlardan aşağıya seller inmesine neden oluyordu; birden bastıran kar fırtınaları nereden geldiği anlaşılmaz şekilde başlayıp, sadece 800 metre kadar ötedeki Asya kıyısını örterek gözlerden saklıyor, sonra geldiği gibi aniden çekiliveriyordu; örtücü sis altında, insana tekin gelmeyen bir sessizlikle geçen günler kenti sanki çelik bir mengene gibi kavrıyor, çan tokmaklarının sesini boğuyor, meydanlardan geçen atların nal seslerini hayvanların ayağına bir şeyler bağlanmış gibi bastırıyordu.

1452-1453 kışı da insanların üstüne özellikle hırpalayıcı ve değişken bir havayla musallat olmuş gibiydi. **Şiddetli depremler ve toprak kaymaları, ardı kesilmeyen şimşek ve çokça yağan yağmurların oluşturduğu seller** gözlemlendi. Tüm bunlar geneldeki ruh halinin daha iyiye gitmesini sağlamıyordu. Birleşme öncesindeki vaatleri yerine getirecek Hıristiyan filoları da gözükmedi ufukta. Kentin kapıları sıkı sıkıya kapalı kaldı ve Karadeniz'den tahıl gelişi sultanın vurduğu cendereyle kurudu. Sıradan insanlar günlerini Ortodoks papazlarının sözlerine kulak vererek, katıksız şaraplarını içerek ve Bakire'nin ikonuna Arap kuşatmalarında olduğu gibi kenti koruması için dua ederek geçirdi. Kitleleri ruhlarının saflığına yönelik histerik bir kaygı sardı ki, bunda şüphesiz Gennadius'un ateşli söylevlerinin etkisi büyüktü. Birleşmeciler tarafından verilen bir ayine katılmak, ya da ayinde konuk olarak bile bulunsa bir rahipten komünyon kabul etmek günah sayıldı. Arabasıyla caddelerden geçerken Konstantinus ile alay ediliyordu.

Koruyucu Bakire'yi betimleyen mühür.

İmparator bu umut vaat etmeyen atmosfere rağmen kentin savunması için elinden gelebilecek en iyi planları yapmaya çalışıyordu. Ege adalarından ve daha ötelerden **gıda maddeleri, buğday, şarap, zeytinyağı, kuru incir, nohut, yulaf ve bakliyat** satın alınması için temsilciler çıkarttı. Savunma hatlarının hem kara, hem de deniz surlarındaki ihmal edilmiş kesimlerinin onarılması için çalışma başlatıldı. Nitelikli taş sıkıntısı vardı ve kent dışındaki ocaklardan getirtilmesi olanaksızdı. Yıkık binalardan ve metruk kiliselerden yapı malzemeleri toplandı, mezar taşları bile kullanıma sokuldu. Kara surlarının önündeki hendek temizlendi ve görüldüğü kadarıyla Konstantinus, çekincelerine rağmen halkı çalışmalara katılmaya ikna etmekte başarılıydı. Halktan, kiliselerden, manastırlardan gıda maddelerinin ve silahların bedelinin karşılanması için para toplandı. Kentteki tüm silahlar -ki sayıları çok fazla değildi- bir araya getirilip yeniden dağıtıldı. Bizans'ın duvarları dışında hâlâ elinde tuttuğu birkaç tahkimatlı kale, Marmara'nın kuzey kıyısındaki Selymbria ve Perintos'a[21]; Boğaz'da, Boğazkesen'in ötesinde yer alan Therepia'ya[22] ve Prens

21 Şimdi Marmara Ereğlisi. (ç.n.)

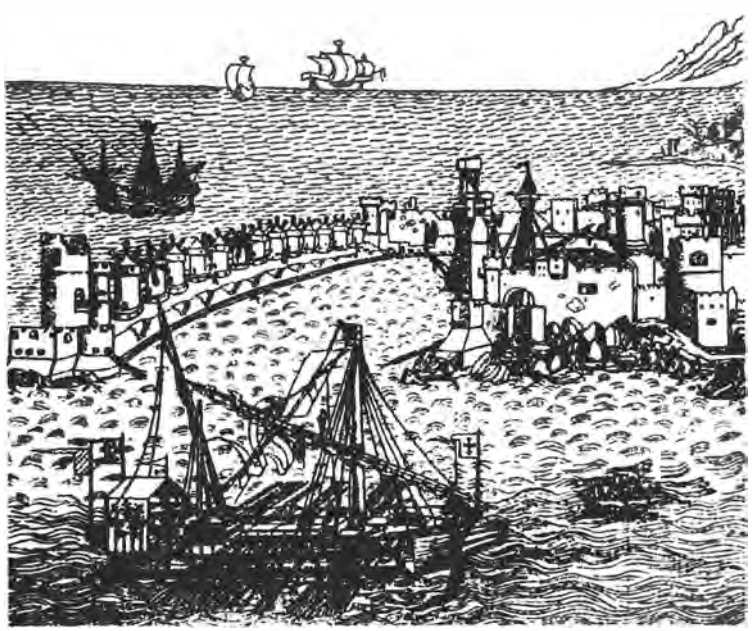
22 Şimdi Tarabya. (ç.n.)

Adaları'nın en büyüğü denetim altına alındı. Konstantinus son ve zayıf bir meydan okuma jestiyle kadırgaları Osmanlıların Marmara Denizi kıyısındaki köylerine akınlar düzenlemeye gönderdi. Tutsaklar alındı ve kentte köle olarak satıldı. **Ve bu, Türklerde büyük öfke yarattı ve Rumların üstüne büyük felaket salacaklarına yemin etmelerine neden oldu.**

Bu dönemde Konstantinus için tek aydınlık noktayı birbirinden bağımsız olarak kente gelen kimi İtalyan gemilerini kentin savunulmasında yer almaya ikna etmesi -ya da kalmaya zorlaması- olacaktı. 2 Aralık günü Giacomo Coco adında birinin kumandası altındaki büyük Venedik nakliye kadırgası Karadeniz'deki Kaffa'dan dönüşünde, gümrük vergisini kuzeye doğru geçiş yaparken ödediği numarasını yutturarak Boğazkesen'in toplarını savuşturdu. Kaleye yaklaşırken güvertedeki adamlar **Osmanlı topçularını dostça selamlamaya, borular çalmaya ve onlara tezahürat yapmaya başladı. Üçüncü selamlamada kaleden uzaklaşmışlardı ve akıntı onları Konstantinopolis'e götürüyordu**. Bu haber kentteki temsilciler tarafından bildirilince, Venedik ve Cenova'da gecikmiş bir hareketlenme yaşanmaya başladı. Venedik Senatosu, Rizzo'nun gemisinin batırılması sonrasında Ege'deki deniz gücünün komutanı Gabriel Trevisano'ya Konstantinopolis'e gitmesi ve Karadeniz'den dönen ticaret konvoylarına eşlik etmesi emrini vermişti. Bu seferle birlikte gelen Venedikliler arasında Nikolo Barbaro adlı bir gemi doktoru vardı ki, sonraki ayların en canlı güncesini o tutacaktı.

Kentteki Venedik kolonisinde endişe gitgide büyüyordu. Girişimci ve azimli bir adam olan Venedik balyosu memuru Minotto üç büyük ticaret kadırgasıyla Trevisano'nun iki hafif kadırgasını kentin savunması için alıkoymakta kararlıydı. 14 Aralık günü İmparator huzurunda yapılan bir toplantıda Trevisano ile öteki kaptanlara **öncelikle Tanrı aşkı, sonra Hıristiyanlığın ve Venedik Signoriası'nın onuru adına** kalmaları

için yakardı. Her ne kadar yüklerini gemilerinde mi tutacakları, yoksa kefaleten kente mi indirecekleri konusunda ciddi çekişmeler yaşandıysa da, uzun pazarlık görüşmelerinden sonra kaptanların üçü kendi hesabına kalmaya karar verdi. Konstantinus kaptanların kargo yüklenir yüklenmez yola çıkmasından şüpheleniyordu; bu nedenle de ipek balyalarının, bakırın, balmumunun ve öteki hamulenin yüklemelerine ancak imparatora bizzat yemin ettikten sonra izin verildi. Konstantinus'un şüpheleri kuru evhamdan ibaret değildi. 26 Aralık gecesi Venedik gemilerinden biri ve Girit'in Kandia kentinden gelen başka altısı sessizce demir aldı, sert kuzeydoğu rüzgârının önüne düşerek kaçtı. **Bu gemilerle birlikte sayıları toplam 700'ü bulan birçok varlıklı insan da kentten kaçtı, gemiler Türk armadası tarafından yakalanmadan güven içinde Tenedos'a[23] ulaştı.**

Bir Venedik kalyonu, Akdeniz'in hacimli taşıma gemisi.

23 Şimdi Bozcaada. (ç.n.)

Moral bozucu bu gelişme başka bir olumlu katkıyla dengelendi. Galata'daki Ceneviz podestasının çağrıları çok somut bir yardım sağlamıştı. 26 Ocak gününe gelinirken **birçok mükemmel düzenek ve savaş makinesiyle ve her biri hem yürekli, hem kendine güvenen seçme askerlerle** dolu iki büyük kadırga geldi. Bu gemilerin imparatorluk limanına güvertelerinde **tam zırhlı dört yüz asker** dikilir halde girişi etkisini halkın ve imparatorun üstünde hemen gösterdi. Askerlerin başında Ceneviz Cumhuriyeti'nin önde gelen aileleriyle ilintisi olan, sefere kendi kararı ve maddi gücüyle hazırlanmış profesyonel asker ve deneyimli kumandan Giovanni Guistiniani Longo vardı. Guistiniani 400'ü Cenova'dan, geri kalan 300'ü Rodos ve kendi ailesinin güç odağını oluşturan Ceneviz adası Khios'tan derlenmiş iyi donanımlı 700 asker getirmişti. Konstantinus bu adamın değerini çabucak kavradı ve ona Osmanlı tehdidi püskürtülecek olursa Limni Adası'nı vermeyi vaat etti. Guistiniani izleyen haftalarda kentin savunulmasında belirleyici rol oynayacaktı. Birbirinden bağımsız ve dağınık halde başka askerler de geldi. Üç kardeş olan Antonio, Paolo ve Trolio Bocchiardo Cenova'dan küçük bir askeri birlik getirdi. Katalanlar bir bölük gönderdi ve Kastilyalı bir asilzade olan Don Francisco çağrıya Toledo'dan yanıt verdi. Hıristiyan dünyasına yapılan başvuru bunların ötesinde uyumsuzluktan başka şey sağlamamıştı. Kenti bir ihanete uğramışlık duygusu sardı. Georgios Sphrantzes, 'Roma'dan ancak Kahire Sultanı'nın gönderdiği kadar yardım aldık,' diye acı bir yakınmayla anımsayacaktı bunu.

Surlardaki bir kitabe: 'Ayos Nikolas Kulesi İsa'ya gönül vermiş Romanos tarafından temelden tekrar yaptırılmıştır.'

VI

sur ve top

ocak - şubat 1453

Usta işi karışımların alev alması ve anlık parlayışıyla ve burunlarından saldıkları dehşetle kimsenin karşı duramayacağı, ya da dayanamayacağı harika şeyler yapıyorlardı (...) Bu tozun bir miktarı, çok değil, insan parmağı kadar olan bir parçası parşömene sarılıyor ve ateşleniyor; o şey gözleri kamaştıran bir ışık ve hayret verici bir gürültüyle patlıyor. Daha büyük miktarlar kullanılırsa, ya da deney daha katı maddelerle yapılırsa, patlama çok daha şiddetli oluyor ve parlamayla gürültü hep beraber dayanılmaz hal alıyordu.

13. Yüzyıl İngiliz keşişi Roger Bacon'un barutun etkileri üstüne yazdıkları

Ceneviz birliğinin gelişiyle kuşatma hazırlıkları yeni bir hız kazandı. **Savaş alanında bilgili ve cesur** bir uzman olan Giustiniani kentin savunmasını sakin bir bakışla değerlendirdi ve uygun kararları almaya başladı. Şubat ve Mart aylarında onun talimatıyla **kale hendeği tarakla temizlendi ve kalenin onarımı hızlandırıldı. Ayrıca** [Giustiniani] **kara tarafında bulunan sur bedenlerini ve siperleri savaş araçları vesair her türlü koruma araçlarıyla kuvvetlendirdi.**

Harap hallerine rağmen kentin tahkimatları hâlâ aşılmaz görüntü sunuyordu. Bizans'ın o kadar uzun ömürlü olmasına yönelik birçok açıklamada başkentinin zapt edilmez savunması en önde gelen unsurdu. Dünya yüzünde başka hiçbir kent Konstantinopolis'in konumuna sahip değildi. 32 kilometrelik çevre uzunluğunun 13 kilometresini deniz oluşturuyordu. Kent güneyde sert akıntıları ve beklenmedik fırtınalarıyla çıkartma girişimlerini riskli atılımlar haline getiren Marmara Denizi'ne doğru çıkıntı yapıyordu. Bin yıldan beri hiçbir saldırgan o noktadan hücuma geçmeyi ciddi şekilde düşünmemişti. Kıyı, arasına 188 kule ve birçok korumalı küçük liman serpiştirilmiş olan 15 metre yüksekliğindeki tek ve kesintisiz bir surla korunuyordu. Bu duvarlara yönelik tehdit gemilerden değil, dalgaların kesintisiz bir devinimle temellerini aşındırıyor olmasından geliyordu. O zamanlarda doğa daha zalimdi; 764 yılı kışında surlar, yüksekliği parapetleri aşan buz kütlelerinin çarpışıyla yıkılmıştı. Marmara duvarının yüzünde onarım yaptıran eski imparatorları anan birçok kitabe vardı. Deniz bu kıyı boyunca, Akropol burnuna kadar kuvvetli bir akıntıyla ilerliyor, orada kuzeye, Haliç'in daha sakin sularına dönüş yapıyordu.

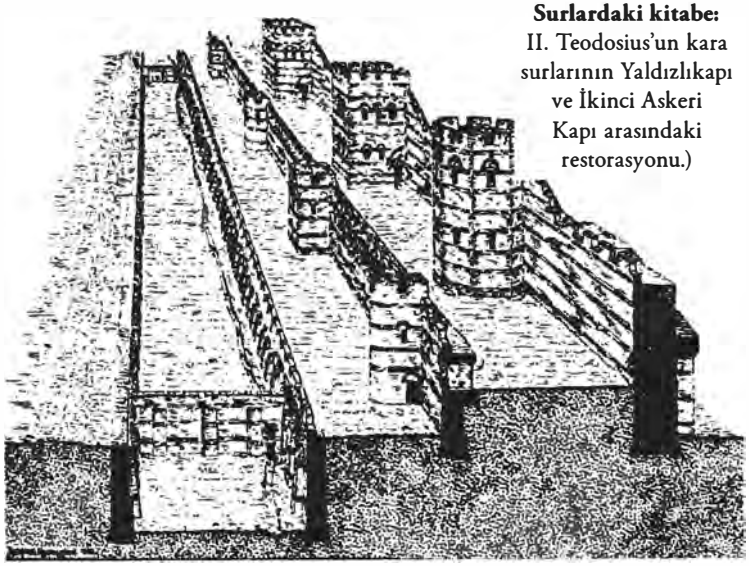
Haliç'in kendisi de imparatorluk filosu için mükemmel bir demirleme sığınağı oluşturuyordu. Bu yönde üstünde birçok su kapısı ve iki büyük liman barındıran ve 110 kulenin hakimiyeti altında olan bir sur vardı, ama yine de savunmanın göz ardı edilemeyecek kadar hassas noktasını oluşturuyordu. Dördüncü Haçlı Seferi'nde Venediklilerin gemilerini kıyıya yanaştırdığı ve surları aşıp kente girdiği yer burasıydı. Savunmacılar Haliç'in ağzını savaş zamanlarında kapatmak için 717'deki Arap kuşatmasından beri 50 santimlik halkalardan oluşan bir zincir kullanıyordu. Dayanıklı ahşaplarla suyun yüzünde tutulan, masif dövme demirden yapılmış bu zincirin uzunluğu 300 metreydi. Zincir Cenevizlere emanet edilmişti ve Galata'nın

öte ucundaki bir kulede saklanıyordu. Hem metal halkalar, hem de onları su yüzünde tutan ahşaplar kış ayları boyunca deniz saldırısı olasılığına karşı hazırlandı.

Kentin yerleşim planını oluşturan üçgenin batıya düşen tabanında yapımı Teodosius'a atfedilen, Marmara Denizi'nden Haliç'e kadar uzanan ve Konstantinopolis'i geleneksel bir kara saldırısına kapatan 6,5 kilometre uzunluğundaki kara surları vardı. Kentin tarihindeki en kayda değer olguların çoğu bu olağanüstü yapı boyunca yaşanmıştı. Neredeyse kentin kendisi kadar uzun ömürlüydü ve Akdeniz dünyasında efsanevi bir kalıcılık simgesi haline gelmişti. Ticaret yapmak, hacı olmak amacıyla, ya da Balkan saraylarından birinin elçisi sıfatıyla, ya da kenti fethedip yağmalama düşüncesiyle düz Trakya ovalarından yaklaşarak gelenlerin çoğu için Konstantinopolis'in ilk görüntüsünü, ovanın yumuşak dalgalanmasını bir ufuktan diğerine doğru yararak kesintisiz uzanan kara surlarının yaptığı caydırıcı doruklar oluştururdu. Kireç taşından örülme duvarlar, kırmızı Roma tuğlasıyla yatayda, okçu mazgallarıyla düşeyde çizgilenmiş parlak beyaz bir yüzey oluşturuyordu. Kare, altıgen, sekizgen, yer yer de yuvarlak biçimli olan kuleleri birbirine öylesine yakındı ki, bir Haçlı askerinin zamanında vurguladığı gibi, **yedi yaşındaki bir çocuk kuleden kuleye elma fırlatabilirdi**. İmparatorun kartal amblemli flamalarının rüzgârda gururla dalgalandığı iç surlar birbirini izleyen katmanlar halinde yükseliyordu.

Barış zamanlarında insanların, hayvanların girip çıktığı, sıkı denetim altında tutulan kapılarının yaptığı karartılar yer yer göze çarpıyordu ve batı uçta, Marmara Denizi'ne yakın bir yerde altın varakla kaplı, mermer ve bronzla dekore edilmiş bir giriş ışıldıyordu. İki yanında cephesi cilalı mermerle

kaplı birer kütlesel kule olan bu Yaldızlıkapı[24], Bizans'ın parlak çağlarında imparatorların kazandığı zaferlerin simgelerini -zincire vurulmuş yaya kralları, geri alınmış kutsal yadigârları, filleri, tuhaf kılıklı barbar köleleri, ganimetle tepesine kadar dolu arabaları ve ordusunun olanca azametini- sergileyerek kente girdiği törensel geçitti. 1453 yılına gelindiğinde kapının altınları ve dekorasyonunun büyük bölümü yok olmuştu, ama yapı hâlâ Roma ihtişamının etkileyici bir anıtını oluşturuyordu.

Surlardaki kitabe: II. Teodosius'un kara surlarının Yaldızlıkapı ve İkinci Askeri Kapı arasındaki restorasyonu.)

Surların üç savunma katmanını gösteren kesit: İç duvarlar, dış duvarlar ve hendek.

Kara surlarının kentin gelecekteki olgunlaşmış sınırlarını belirleyecek şekilde yapılmasından sorumlu kişi, yapıya adı verilecek olan çocuk imparator Teodosius değil, 5. Yüzyıl'ın başlarında önde gelen devlet adamlarından **ve çağın en bilge**

24 Bizans'taki adı Orea Pili. Şimdi Yedikule Müzesi'nin sur dışına açılan büyük kapısı. (ç.n.)

kişilerinden biri olan, kentin uzak görüşlülüğüne sonsuz minnet borçlanacağı Antemius idi. 413 yılında inşa edilen ilk sur dizisi **Tanrı'nın kırbacı** Attila'yı 447'de kente saldırmaktan caydırmıştı. Bir deprem aynı yıl, Attila Trakya'yı kasıp kavururken surları yıkınca tüm halk güç birliği yapıp krizin üstesinden gelecekti. On altı bin yurttaş iki ay gibi inanılmaz bir sürede sadece Antemius'un orijinal yapısını onarmakla kalmamış, bunun dışına bir dizi kuleyle güçlendirilmiş ikinci bir sur daha çekmiş, onu da olağanüstü karmaşıklığa sahip yapısıyla aşılmaz bir engel oluşturacak bir hendekle çevrelemişti. Kent artık o yönde beş ayrı sektör içeren belli bir savunma sistemi içinde yerleştirilmiş 192 kulelik bir zincir ve 60 metre genişliğinde, dip noktası kulelerin tepesinden 30 metre derinde olan bir hendek tarafından korunuyordu. Bu başarı, büyüklüğüne yaraşan bir gururla geçecekti kayıtlara: '**Konstantinopolis bu duvarları zaferle iki aydan kısa zaman içinde inşa etti. Pallas'ın[25] kendisi böylesi güçlü bir kaleyi böyle kısa zamanda inşa edebilir miydi, bilinmez.**'

Olgunlaşmış haliyle Teodosius duvarı, barut çağı öncesi Greko-Romen askeri mühendisliğinin kent savunmasına dönük tüm birikimini özetliyordu. Sistemin yüreğini hâlâ Antemius tarafından inşa ettirilen iç duvar oluşturuyordu; çevre ocaklardan çıkarılma kireç taşı bloklarının daha iyi kenetlenmeleri için tuğla dizileriyle bağlanmasından oluşan dayanıklı bir çekirdekti bu. Mazgallarla korunan savaş burçlarına içeriden dik merdivenlerle ulaşılıyordu. Roma uygulaması gereğince kuleler duvarlarla birlikte örülmemişti ve her iki yapı dizisi bağımsız, ama birbiriyle ilişki içinde yerleştirilmişti. Yirmi metre yüksekliğe ulaşan kulelerde, üstüne kaya fırlatacak makinelerin ve Grek Ateşi'nin yerleştirilebileceği düz çatılara sahip iki oda vardı. Gözcüler oradan sürekli olarak ufku tarıyor,

25 Antik dönemlerde Tanrıça Athena'ya verilen bir ad. (ç.n.)

birbirini gece boyu seslenerek uyanık tutuyordu. İç duvarlar 12 metre, dış duvarlarsa daha alçak, yaklaşık 8.5 metre yüksekliğindeydi ve bu dizinin üstüne serpiştirilmiş kulelerin yüksekliği de orantılı olarak daha azdı. İki duvar sırası birbirinden 18 metre genişliğinde bir terasla ayrılıyordu ki, burası hendeği aşmayı başaran her saldırgan için ölüm tarlası oluşturuyordu. Dış tarafı tuğlalarla desteklenmiş ve içten bir duvara dayanan hendeğin kendisiyse, yine 18 metre genişliğindeydi, ama 1453 yılında suyla dolu olup olmadığı net olarak bilinmez. Sistemin derinliği ve karmaşıklığı, duvarlarının sağlamlığı ve yüksekliğiyle savaş hattına sağladığı hakimiyet Teodosius surlarını Ortaçağ'ın geleneksel kuşatma olanaklarıyla donanmış bir ordu için neredeyse aşılmaz kılıyordu.

Surların üstünde bir dizi kapı vardı. Bunlardan bazıları hendeğin üstünden uzanan, kuşatma halinde imha edilecek köprüler aracılığıyla çevre arazilere geçiş sağlıyordu; diğerleri, yani askeri kapılar surların çeşitli katmanları arasında bağlantı oluşturuyor ve askeri birliklerin sistem içinde aktarılmasında kullanılıyordu. Ayrıca bir dizi de yan kapı denebilecek geçiş vardı ki, Bizanslılar bunların kentlerinin güvenliği açısından sunduğu tehlikeyi biliyor ve o noktaları özenle kontrol ediyordu. Genelde askeri kapılar sayılarla anılırken, sivil kapılara isimler verilmişti. Adını kentin dışındaki kutsal pınardan alan Pınar Kapısı[26], Cambazhane Kapısı, Postalcılar Kapısı, Gümüş Göl Kapısı gibi... Kimi kapıların zaman içinde unutulup yenisi verildiği için birden fazla adı vardı. Üçüncü Askeri Kapı kentin ilk dönemlerindeki bir hizbe atfen Kırmızı Kapı olarak da anılırken, öteki hizbin önderinin adını alan Harrissos Kapısı[27] aynı zamanda Mezarlık Kapısı olarak da bilinirdi.

26 Fetih'ten sonra örülmüştür. Şimdiki Sulukule'dedir. (ç.n.)

27 Şimdi Edirnekapı. (ç.n.)

Surların arasında Bizans'ın ikilemlerini vurgulayan kimi olağanüstü anıtlar da yapılmıştı. Haliç'e doğru daha gerilerdeyse, bir zamanlar görenlerin betimleyecek laf bulamadığının söylendiği güzellikteki imparatorluk sarayı Blakhernai yatıyordu; onun hemen yanında Bizans tarihinin en korkunç anlarına sahne olduğu için netameli bir ün yapmış olan küf kokulu ve kasvetli Anemas zindanı vardı. V. Yuannus hem oğlunun, hem de torununun gözlerini orada kör ettirmişti ve Bizans'ın en kötü şöhrete sahip imparatoru Korkunç Andronikus, dehşet verici şekilde sakatlandıktan sonra uyuz bir deve üstünde bağrışarak alay eden kalabalığın görmesi için Hipodrom'a salıverilmiş, orada iki sütun arasına baş aşağı asılmış ve parçalanmıştı.

Surlar o denli uzun ömürlüydü ki, çeşitli bölümlerine ilişkin kısmen unutulmuş ve efsanelerle yoğrulmuş bir tarihi vardı. Kentin tarihindeki kimi dramatik anlara, korkunç ihanet sahnelerine, mucizevi doğumlara ve ölümlere tanıklık etmemiş parçası yok gibiydi. Heraklius 628'de Gerçek Haç'ı Yaldızlıkapı'dan geçirip kente getirmişti; Pınar Kapısı sevilmeyen imparator Pokas'ın 967'de öfkeli bir kalabalık tarafından taşlanmasına ve 1261'de Ortodoks imparatorların Latin egemenliğine son vererek kente dönüşüne tanıklık etmişti. Hasta imparator II. Teodosius 450'de Beşinci Askeri Kapı'dan geçirilerek kentten çıkartılmış, vadide atından düşmüştü; Cambazhane Kapısı 12. Yüzyıl'da İmparator Frederik Barbarossa'nın fethetmek için kente oradan gireceği kehaneti üstüne kapatılmıştı.

Kentin insanının ruhsal özelliklerini Hagia Sophia kadar güçlü şekilde vurgulayan bir başka yapı da, surlardı. Eğer kilise cennet vizyonunun yansımasıysa, bizzat Bakire'nin koruması altında olan surlar da düşman güçlere karşı bir kalkandı. Kuşatmalar sırasında kesintisiz devam eden dualar ve Bakire'nin kutsal yadigârlarının mevzilerde dolaştırılması, müminler tarafından askeri hazırlıklar kadar vazgeçilmez kabul ediliyordu.

Bu tür edimlerin çevresinde güçlü bir manevi alan oluşuyordu. 626'da Avarların, 860'da Rusların defedilmesinde Blakhernai yakınlarındaki bir kilisede saklanan kutsal tuniğin askeri mühendislik yöntemlerinden daha etkili olduğu kabul ediliyordu. İnsanlar mevzilerde koruyucu meleklerin sıfatını görüyor, imparatorlar duvarların dışa bakan yüzüne mermer haçlar ve kitabeler gömdürüyordu. Surların orta noktasına yakın bir yerde Konstantinopolis'in en büyük korkusunu dile getiren tılsım vardı: 'Ey Mesih Tanrı, kentini huzurlu ve savaştan uzak tut. Düşmanların öfkesini fethet.'

Surların fiziksel bakımı ayrıcalık tanınmaksızın her yurttaşın katılması gereken bir kamu göreviydi. Bizans ekonomisinin durumu ne olursa olsun, duvarların onarımı için para bulunurdu. 'Surların Kontu' gibi etkileyici bir unvanın tüm yetkilerini elinde bulunduran memurların atanması özellikle önemliydi. Zamanın ve yer sarsıntılarının etkileri kuleleri hırpaladıkça ve duvarları çökerttikçe yapılan onarım çalışmaları taşların arasına yerleştirilen mermer yazıtlarla anılırdı. Bunlar 447'deki ilk onarımdan dış duvarın 1443'te topyekûn yenilenmesine kadar geçen yüzyıllara yayılmış dönemi yansıtırdı. Kuşatma öncesindeki en son onarımlardan birisi, ilahi güçlerle insan yardımının kentin kalkanını korumakta yaptığı işbirliğini vurguluyordu: 'Yaşam veren pınarın Tanrı koruması altındaki bu kapısı, fevkalade dindar Yuannes ve Maria Palaeologi'nin hükümranlığı sırasında, 1348 yılının Mayıs ayında Manuel Bryennius Leontari'nin katılımı ve harcamalarıyla onarılmıştır.'

Antik ve Ortaçağ dünyasında olasılıkla hiçbir savunma yapısı kuşatma savaşının gerçeklerini Konstantinopolis surları kadar net şekilde özetlemez. Kent neredeyse tarihinin tamamı boyunca kuşatma altında yaşamıştır; savunma sistemleri kentin karakterinin ve tarihinin en derin unsurlarını, güven ve

kaderciliğin, ilahi esin ve pratik yeteneklerin, uzun ömürlülük ve tutuculuğun karışımını yansıtırdı. Kentin kendisi gibi surlar da her zaman orada olmuştu ve her zaman öyle kalacağı Doğu Akdeniz havzasında yaşayan herkes için kuşku duyulmayan bir gerçekti.

Savunma yapıları 5. Yüzyıl'da olgunlaşmış ve sonrasında pek az değişim göstermişti; kökenleri antik Greklerin ve Romalıların yöntemlerine kadar uzanan yapı teknikleri gelenekselliğini korumuştu. Bizanslıların bu teknikleri geliştirmeye ihtiyacı yoktu, çünkü kuşatma savaşı herhangi bir ilerleme kaydetmeden durağanlığını koruyordu. Temel teknikler ve donanım –yani abluka, dehliz kazarak ve merdiven dayayarak hücum, koçbaşlarının, mancınıkların, kulelerin, tünellerin, merdivenlerin kullanımı- herhangi birinin anımsayabileceğinden uzun süreden beri değişmemişti. Avantaj her zaman savunmacılardan yanaydı; Konstantinopolis örneğindeyse, kentin denize kıyısının bulunması bu avantajı daha da arttırıyordu. Surların önünde kamp kuran orduların hiçbirisi çok katmanlı savunmayı aşmayı başaramazken, kentin kendisi devlet politikası gereği, sarnıçların ve tahıl depolarının ağzına kadar dolu olması için en sağgörülü önlemleri alıyordu. Avarlar etkileyici taş fırlatma mekanizmalarıyla gelmiş, ama düzeneklerinin atış yörüngesi duvarlarda gedik açmak için cılız kalmıştı. Araplar soğukta donmuştu. Bulgar Hanı Krum büyüye başvurmuş, insan kurban etmiş, askerlerinin üstüne deniz suyu serpmişti. Düşmanları bile Konstantinopolis'in ilahi koruma altında olduğuna inanıyordu. Sadece Bizanslıların kendisi kentlerini karadan almayı başarmıştı ve bunu her seferinde entrikayla gerçekleştirmişti; uzun iç savaşlar sonunda kapılar her zaman gece vakti ve genellikle içeriden gelen yardımla açılmıştı.

Kara surlarında potansiyel olarak zayıf kabul edilebilecek iki nokta vardı. Orta bölümde arazi Lykos Irmağı'na[28] doğru uzun bir vadi halinde alçalıyor, sonra öte yanda tekrar yükseliyordu. Surlar aşağı doğru olan meyli izlerken kuleler araziye olan hakimiyetini yitiriyordu ve karşı tepedeki kuşatma ordusunun epeyce altında kalıyordu. Dahası, kentin içine bir suyolu halinde giren ırmağın kendisi de o noktada derin bir hendek oluşturmayı olanaksız kılıyordu. Bu bölge kuşatmaya gelen orduların neredeyse hepsi tarafından etkilere açık görülmüş ve her ne kadar başarı sağlayamadılarsa da, saldırganlara umut vermişti. Savunmadaki ikinci bir anormallik kuzey ucundaydı. Üçlü duvarın ilerleyişi Haliç'e yaklaşırken birden kesintiye uğruyordu. Çizgi orada dışarıya doğru ek bir kara çıkıntısı oluşturacak şekilde aniden dönüyor, sur denize ulaşana dek 400 metre uzunluğunda, farklı şekillerdeki kale burçlarıyla yamanmış bir yapı halini alıyordu. Gerçi bir kayaç çıkıntısı üstüne sağlamca inşa edilmişti, ama genelde sadece tek sıra duvardan oluşuyordu, ayrıca büyük bölümü hendekle korunmuyordu. Burası Blakhernai'deki Bakire'nin kutsal tapınağını içeriye almak için sonradan inşa edilmişti. Orijinal halinde kilise dışarıdaydı. Önceleri tipik Bizans mantığıyla Bakire'nin korumasının kilise için yeterli olduğuna inanılıyordu. Yapı 626'da Avarlar tarafından tamamen yakılmanın eşiğine gelince –ve Bakire tarafından kurtarılınca- sur kiliseyi içine alacak şekilde değiştirildi ve Blakhernai Sarayı da o küçük girinti üstünde inşa edildi. Bu algılanabilir zayıf noktaların ikisi de Sultan Mehmet tarafından 1452 yazındaki incelemelerde dikkatle değerlendirilmiş, iki duvarın birleştiği yerdeki dirsek özel dikkat görmüştü.

Bir yandan Guistiniani'nin yönetimi altında duvarları iğreti şekilde onarırken, bir yandan da surlarda kutsal ikonalarla

28 Şimdi Bayrampaşa Deresi. (ç.n.)

düzenlenen geçit törenlerine katılan kent halkının tahkimatın korumasına duyduğu güveni o şekilde vurgulaması hoş görülebilir. Surlar kalıcılığıyla, geçit vermezliğiyle ve yıkılmazlığıyla, küçük bir gücün iradesi kuşatmanın lojistik yükü, ya da dizanteri, ya da genel moralsizlikle çözülene dek devasa bir orduyu zapt edebileceğini zaman boyunca kanıtlamıştı. Duvarlar biraz bozulduysa da, hâlâ dirençliydi. Brocquiere 1430'larda kente geldiğinde, uçtaki etkilere açık kıvrımı bile **iyi ve yüksek** bir surla korunur bulmuştu. Ne var ki, savunmacılar kuşatma savaşının kurallarını değiştirecek teknolojik bir devrimin sivri ucuyla yüzleşmeye hazırlandıklarının farkında değildi.

Osmanlıların topu ne zaman kullanmaya başladığı tam olarak bilinmez. Barutlu silahlar olasılıkla imparatorluğa 1400'lerde Balkanlar yoluyla girmiştir. Ortaçağ standartlarına göre bu, teknolojinin şimşek hızıyla yol alması anlamına gelir, çünkü baruta dair ilk yazılı ifadeler 1313 yılına, ilk temsili resimlerse 1326 yılına dek ortaya çıkmamıştır. Yine de 14. Yüzyıl'ın sonunda top Avrupa'nın her tarafında yaygın olarak imal ediliyordu. Fransa, Almanya ve İtalya'da demir ve bronz imalatıyla uğraşan küçük ölçekli atölyeler mantar gibi bitmeye, çevrelerinde yan sanayiler oluşturmaya başlamıştı. Güherçile 'fabrikaları' ortaya çıktı, orta sınıftan insanlar bakır ve kalay ithal eder, teknoloji ticareti yapanlar metal dökümündeki yeteneklerini en yüksek bedeli ödeyene satar oldu.

Erken dönem barutlu silahların pratikteki yararları kuşkuluydu; Agincourt Savaşı'nda uzun yayın yanında yer alan topçu sonuca pek az katkıda bulunmuştu. Silahların kendileri hantal, hazırlanmaları usanç vericiydi; hassas nişan alınması olanaksızdı ve kullananlar açısından da düşman için olduğu kadar tehlikeliydi. Ancak top ateşinin psikolojik bir etkisi olduğu kesindi. Kral III. Edward, Crechy'de **beş, ya da altı**

parça topuyla gök gürlemesi gibi ses çıkartan o tür bir makineyi ilk kez gören Fransız ordusuna dehşet saldı ve Philip van Artevelde'nin devasa Hollanda topu 1382'de **ateşlendiğinde cehennemin tüm iblislerinin yola çıktığı sanısı veren bir ses çıkartıyordu**. O dönem tasvirlerinde buna benzer metaforlara sıkça rastlanabilir. **Şeytani savaş aletinin** korkunç gürlemesinde cehenneme özgü bir yan vardı. Top işlerin doğal gidişini değiştirmiş şövalyeliği savaş alanından sıyırıp almıştı. Kilise 1137 gibi çok erken bir tarihte barut karışımlarının askeri amaçlar için kullanılmasını men eden bir bildirge yayınladı ve arbaleti aforoz etti, ama bu da bir şeyi değiştirmedi. Cin bir kez şişeden çıkmıştı.

Kuşatmalar hariç tutulursa, topçunun savaş yönetimine katkısı 1420'ye, yani Osmanlıların konuya ciddi ilgi gösterdiği yıla kadar alt düzeyde kaldı. Balkanlara girerek kendi toplarını yapmaya başlamak için gerekli kaynakları ve zanaatkârları elde ettiler ki, bunlara dökümhaneler, yetenekli dökümcüler, bakır madenleri, taş gülle kesicileri, güherçile imalatçıları ve barut imalathaneleri de dahildi. Osmanlılar hızlı öğreniyordu. Yeni teknikleri kabule ve yetenekli Hıristiyanları ordularına katmaya, aynı zamanda kendi askerlerinin eğitimini geliştirmeye son derece açıktılar. Mehmet'in babası Murat, saray ordusu içinde topçu ve top taşıyıcıları sınıfı kurarak yeni gücün altyapısını oluşturdu. Aynı dönem içinde Venedik ve Ceneviz ticaret gemileri, kâfirlere ateşli silah satışını yasadışı ilan eden papalık fermanına rağmen doğu Akdeniz'e silah ve para karşılığı çalışmaya, yeteneklerini yükseliş halindeki saltanata satmaya, Osmanlı sarayına girmeye kararlı teknik uzmanlar taşıdı.

Konstantinopolis bu yeni gücü ilk kez 1422 yılında, Murat kenti kuşattığında sınadı. Grekler onun surların önüne Germenlerin yönetimindeki devasa 'bombalama araçları'

getirdiğini ve bunların genelde etkisiz kaldığını kaydetti; bir kuleye yetmiş gülle isabet etmiş, ama pek az zarar vermişti. Murat yirmi dört yıl sonra toplarını başka bir surun önüne getirdiğinde öykü bu kez tamamen farklı olacaktı. Konstantinus 1440'larda kentin kalan birkaç eyaletinden biri olan Peleponez'i Osmanlı istilasından koruma ve yaklaşık 10 kilometre uzunluğundaki Hexamilion[29] adlı suru Korint kıstağında, denizden denize uzanacak şekilde yeniden inşa ederek yarımadayı kapatma girişiminde bulunuyordu. Uzun süreli bir saldırıya dayanmaya yönelik, doğru bir askeri mühendislik yaklaşımıydı bu. Murat 1446 yılının Aralık ayı başında surlara uzun namlulu toplarla saldırdı ve beş günde gedik açtı. Konstantinus hayatını zor kurtardı.

Konstantinopolis ve Korint kuşatmaları arasında Osmanlılar toplar konusundaki bilgilerini derinleştirmiş ve bunu top yapımı ve patlayıcıların evrimindeki kritik bir noktada gerçekleştirmişti. O arada Avrupa'da, 1420'lerin bir döneminde barut imalatında malzemenin etkisini ve istikrarını arttıracak bir gelişme yaşandı. Barutun bütünü oluşturan malzemeler, yani kükürt, güherçile ve kömür o zamana dek ayrı fıçılarda taşınır ve savaş alanında katıştırılırdı. Bu şekilde yapılan barut yavaş yanan, neme karşı hassas ve ayrışmaya eğilimliydi. 15. Yüzyıl'ın başlarında yapılan deneyler hammaddelerin macun kıvamında karıştırılmasının ve istenilen boyutta parçalara kırılabilecek şekilde form verilerek kurutulmasının daha iyi sonuç verdiğini ortaya koydu. 'Granüle' olarak anılan bu barut daha hızlı yanıyordu, yüzde 30 daha güçlüydü ve atmosferik neme daha dayanıklıydı. Ağır gülleler artık kent surlarına etkileyici momentle fırlatılabilecekti. O döneme gelinene dek namlusu 5 metre uzunluğunda, 350 kilogramdan ağır gülleler atabilen dev kuşatma silahları da ortaya çıkmaya başlamıştı. Büyük Ghent Bombacısı

29 Hexa: Altı. Milion: Mil. 1 (antik) mil: (yaklaşık) 1.5 kilometre. (ç.n.)

Dulle Griete 1412'de Cehennem furilerinden çıkan bir sesle kükrüyor ve Bourges surlarını darmadağın ediyordu. Yeni barut aynı zamanda topçuların kendisine yönelik tehlikeyi de arttırmış ve top kalıpçılığını etkilemişti; namlular daha güçlü ve uzun imal ediliyor, topların tek parçadan ve dökme bronz olması eğilimi yayılıyor, bu da çok büyük bir maliyet farkı getiriyordu. Bronz bir top, dövme demirden yapılma olanın üç katına mal oluyordu, ama sonrasında edilen kârlar maliyet farkını karşılıyordu. Trompetlerin Eriha duvarlarını yıkışından o yana kuşatmacılar ilk kez dayanıklı tahkim edilmiş bir kale karşısında belirgin bir avantaj elde etmişti. 15. Yüzyıl Avrupa'sı büyük kuşatma toplarının kükremesiyle, taş güllelerin taş duvarlara çarpışından ve başka türlü zapt edilemez kale burçlarının ani çöküşünden yükselen gürültülerle yankılandı.

Osmanlılar bu gelişmelerden avantaj sağlamak için benzersiz bir konumdaydı. Genişleyen imparatorluk bakır ve doğal güherçile açısından dışa bağımlı olmamasını sağlayacak kaynaklara sahipti; gerekli uzmanlığı fetih, ya da satın alma yoluyla sağlamış, bunu kendi ordu birlikleri içinde yayacak altyapıyı oluşturmuştu. Toplarını imal etmekte, nakletmekte ve ateşlemekte hızla ustalaşmışlardı ki, bunlar ateşli silah savaşının en derin lojistik gerekleriydi. Etkili bir top bataryasını savaş alanına sürmek, ortaçağ gereç ve malzeme zinciri üstünde ağır dayatmalar yaratabiliyordu. Bunların başında, namluların kalibresine uygun yeterli miktarda taş gülle ve ağır yol alan topların savaş alanına varışına kadar hazırlanacak kullanılabilir nitelikte barut geliyordu. Osmanlılar gerekli işgücü ve malzemeyi imparatorluğun her tarafından topladı; gülleler Karadeniz'den, güherçile Belgrat'tan, kükürt Van'dan, bakır Kastamonu'dan geldi; kalay denizaşırı ticaretten, hurda bronz ise Balkanlar'dan toplanan kilise çanlarından sağlandı. Ve tüm bunlar yük arabaları ve develerle bir karayolu ağı üstünden taşındı. Osmanlı savaş mekanizmasının niteliğini belirleyen şey

derin planlamaydı ve bu yetenek doğal olarak barut çağının o çok özel gereksinmelerine de yansımıştı.

14. Yüzyıl'ın sonunda barut imalatı.

Osmanlıların top teknolojisini özümsemesi o denli hızlıydı ki, 1440'lara gelindiğinde orta çaplı topları savaş alanında kurulan geçici imalathanelerde dökmeye yönelik, başka benzeri olmayan bir yetiye ulaştıkları tanıklar tarafından sıkça tasvir edilir oldu. Murat metali Hexamilion'un önüne taşımış, uzun namlulu toplarının çoğunu orada döktürmüştü. Kuşatma savaşında bu son derece büyük esneklik sağlıyordu; bitirilmiş silahı savaş alanına taşımak yerine, malzeme parçalar halinde çok daha çabuk bir şekilde aktarılıyor, gerekirse sonra tekrar dağıtılıyordu. Kullanım sırasında kırılan toplar (ki bu sık olan bir şeydi) onarılıp tekrar hizmete sokulabiliyordu ve top kalibresiyle eldeki gülle çapının uyuşumunun henüz sağlanmadığı bir çağda namlular eldeki malzemeye uygun ölçüde dökülebiliyordu. (Bu kolaylık Girit'teki Venedik kenti Kandiye 17. Yüzyıl'da destansı bir kuşatmaya sahne olduğunda mantıksal sonucuna ulaştı. Osmanlılar yirmi bir yıllık savaşın ertesinde kendi toplarında kullanılamayacak 30.000 gülle toplamıştı. Düşmanınkinin kalibresine uyan üç top imal ettiler ve gülleleri gerisingeri onlara attılar.)

Osmanlılar için kuşatma topu, kabile ruhunun derinlerinden gelen bir çağrıya verilen yanıt gibiydi: Yerleşim merkezlerinin savunulmasına gösterdikleri köklü muhalefeti besliyordu.

Step göçebelerinin torunları açık savaştaki süregiden üstünlüğünü bu yolla pekiştirecekti, çünkü askeri meseleler ancak yerleşik halkların inşa ettiği kent surlarıyla yüz yüze geldiklerinde denetlenmesi güç hal alıyordu. Topçu gücü uzun süreli kuşatmaların tehlikelerine karşı çabuk çözüm olasılığı sunuyordu. Bu gerçek Konstantinopolis'in aşılmaz duvarlarını inceleyen Mehmet'in bilime yönelik ilgisini hemen tetiklemişti. Daha hükümranlığının başında büyük topların dökümü için deneylere başladı.

Bizanslılar da barutlu silahların sunduğu potansiyelin farkındaydı. Kentte kimi orta ölçekli toplar ve ateşli el silahları vardı, Konstantinus da bu nedenle kaynak stoklamak için gayret gerektiren çabalara girişiyordu. Venediklilerden barut sağlamakta başarılı olmuştu, ama imparatorluk pahalı yeni silahlara yatırım yapamayacak kadar yoksuldu. Bir ara, olasılıkla 1452 yılı öncesinde kente Urban adlı Macar bir top yapım ustası geldi ve talihini imparatorluk sarayında denedi. Urban ticari yaşamını Balkanlar'ın ötesinde sürdürmeyi seçen ve sayısı git gide artan profesyonel teknik adamlardan birisiydi; büyük, tek parçalı bronz toplar dökmek üzere yeteneklerini Bizanslıların hizmetine sunmayı önerdi. Nakit sıkıntısı çeken imparator adamdan etkilenmişti, ancak onun yeteneklerini kullanabilmek için pek az kaynağa sahipti; Urban'ı kentte tutma çabasıyla ona küçük bir maaş bağladı, ama bu bile düzenli ödenmiyordu. Şanssız usta gitgide muhtaç hale düştü, böylece 1452 yılında bir gün kenti terk etti ve Mehmet'in huzuruna çıkma fırsatı bulma umuduyla Edirne'ye gitti.

Sultan, Macar zanaatkârı memnuniyetle kabul ederek ona giyecek ve yiyecek sundu, özenle sorguladı. Bu görüşme Grek tarihyazıcı Dukas tarafından canlı bir şekilde aktarılır. Mehmet bir kentin surlarını dağıtmaya yetecek büyüklükte gülle atabilecek bir top döküp dökemeyeceğini sordu ustaya ve

kafasındaki gülleyi tarif etti. Urban'ın yanıtı onun duymak isteyeceği türdendi: 'Dilediğiniz gülleyi atabilecek bir top dökerim sizin için. Kentin duvarlarını ayrıntılarıyla inceledim. Topumun atacağı gülleler o surları değil, isteseniz Babil duvarlarını bile darmadağın edebilir. O silahı yapmak için gerekli işgücünü sağlayabilirim, ama...' Ama usta verdiği garantinin sınırlarını belirleyecek kadar açıkgözlüydü. 'Ama güllenin nasıl yapılacağını bilmem ve bunun sözünü veremem,' demişti. Mehmet ona topu imal etme emrini verdi ve öteki konularla daha sonra kendisinin ilgileneceğini söyledi.

Bu görüşmenin gerçek ayrıntıları her neyse, Urban ilk büyük topunun imalatına 1452 yazında, Boğazkesen'in inşaatı sürerken girişti. Mehmet ise o zamana gelinene dek toplar ve barut için gerekli hammaddeleri (bakır, kalay, güherçile, kükürt ve kömür) stoklamaya başlamış olmalıydı. Anlaşıldığı kadarıyla, Karadeniz'deki ocaklarda çalışan taş ustalarına granit gülle üretmeleri emrini de göndermişti. Urban Boğaz'ı korumak üzere Boğazkesen'e yerleştirilecek olan ilk büyük topunu üç ay içinde döktü. Rizzo'nun kadırgasını darmadağın edecek ve kenti Osmanlı'nın topçu gücüyle ilgili haberlerle dalgalandıracak olan silah işte buydu. Sonuçtan tatmin olan Mehmet, Urban'a ölçüleri iki katına çıkartma, gerçek bir dev silah, süper-silahların ilk örneğini yapma emrini verdi.

Osmanlılar o zamana gelinene dek olasılıkla Edirne'de top dökmeye başlamıştı; Urban'ın buna katkısıysa, kalıpların hazırlanması ve kritik matematiksel değişkenlerin çok daha ileri düzeyde denetlenmesi yönünde olmuştu. 1452 kışı boyunca muhtemelen o zamana dek yapılmış en büyük topun dökülmesi görevine soyundu. Bu sabır isteyen ve olağanüstü süreci Grek tarihyazıcı Kritovulos ayrıntılarıyla anlatır. Sonunda fıçıyı andıran, boyu 8.5 metreye yaklaşan, ince doğranmış keten ve kenevirle karıştırılmış kilden yapılma bir kalıp çıktı

ortaya. Kalıbın genişliği iki ayrı bölümde değişiyordu: Taş güllenin yerleştirileceği ön bölme 75 santimetre çapındaydı ve barutun yükleneceği arka bölme daha dardı. Devasa bir döküm çukuru kazılması gerekmiş, içine baş aşağı dökülecek olan topun ağzına bakacak, içinde çömlekçi ateşi barındıran bir çekirdek yerleştirilmişti. Bunun üstüne yine kilden, **yuvarlak künk şeklinde** silindirik bir dış kalıp yapılmış ve yerine tam oturacak, ergimiş metale hassas ölçülerde yer bırakacak şekilde koyulmuştu. Ve tüm düzenek kalıba dökülecek metalin büyük ağırlığını destekleyecek şekilde **demir, tahta, toprak ve taş çemberlerle güzelce sarılmıştı**. Son anda kalıbın etrafına ıslak kum serpiştirilecek ve her şey böylece sadece eriyiğin dökülebileceği bir delik bırakılacak şekilde sarmalanıp kapatılmış olacaktı. Urban tüm bu hazırlıklar sürerken, pişmiş kile içten ve dıştan ısı verecek, 1000 derece santigratlık ısıya dayanabilecek tuğla çeperli iki ocak yaptırdı, bunları büyük taşlarla destekledi. Sonra hepsinin üstüne **ocakların hunilere olan ağzı açıkta bırakılmak suretiyle** bir kömür yığını yerleştirdi.

Bir ortaçağ metal ocağının işletilmesi tehlikeliydi. Sonraki dönemlerde bir top imalathanesini ziyaret eden Osmanlı gezgini Evliya Çelebi süreçteki risk ve korku unsurunu iyi yakalamıştır:

Topun dökületeceği günde kalfalar, ustalar, topçubaşı, vardiyabaşı, elinde kum saatiyle muvakkit[30], dökümhane imamı, müezzinleri ve duacıları toplanıp dua ile 'Allah, Allah' dedikten sonra iki fırını da ateşler. Muvakkit saat tutar, ustalar tam bir gün ve bir gece ateş yakarak çamları kubbenin iki tarafındaki deliklerden devamlı atar. Sonra dökümcüler ve ateşçiler elbiselerini çıkartıp bir çeşit örtülü

30 Güneşe bakarak namaz saatlerini saptayan görevli. (ç.n.)

külah giyerler ki, sadece gözleri gözükür. Diğerleri de keçeden elbiseler giyerek hizmet ederler. Yirmi saat sonra ateşin yanına yaklaşmak mümkün değildir.[31]

Ocakların doğru sıcaklığa ulaştığına karar verilince, dökümhane işçileri eritme potasına bakır ve (olasılıkla ironik bir şekilde Hıristiyan kiliselerinin çanlarının parçalarından elde edilen) hurda bronz atmaya başlardı. Bu iş son derece tehlikeliydi. Metali köpükler çıkartarak kaynayan kazana parça parça atmak, yüzeydeki cürufu madeni kepçelerle almak, alaşımlardan çıkan zararlı gazları solumak, hurda metalin nemli olması halinde suyu buharlaştırması, ocağı parçalaması ve yakınında her kim varsa telef etmesi riskiyle yüzleşmek büyük risk içeriyordu. Tüm bu tehlikeler işlemi batıl bir korkunun sarmalamasına da neden oluyordu. Evliya Çelebi'nin anlattığına göre sıra kalayın atılmasına gelince:

Sadrazam'a, Şeyhülislam'a, Kazasker'e ve daha pek çok duası kabul edilen şeyh ve vezire haber verilir. Hepsi tophaneye gelir. Dökümcü ustalarla bulunması lazım gelen işçilerden kırk kişi, vezir ve şeyhlerden de kırk kişi alınarak gerisini dışarıya çıkarırlar. Çünkü tunç deryası aktığı zaman 'nazarı' sevmez. Hazreti Peygamber efendimiz de, 'İnnel'aynu Hakkan,' buyurmuştur. Vezirler ve şeyhler uzak sofralara oturarak, 'Lâhavle velâ kuvvete...' virdlerine[32] **devam eder.**

Ustalar toplanarak yüzlerce kantar[33] **ağırlığındaki çubuk kalayları tahta küreklerle tunç deryasına atar.**

31 Bu ve bunu izleyen iki paragraf birden fazla dil arasında yapılacak ardışık çevirilerde oluşabilecek kayıplar düşünülerek Evliya Çelebi'nin kendi anlatımından alınmıştır. Kaynak: *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, Üçdal Neşriyat, 1986. Sadeleştirenler: Tevfik Temelkuran / Necati Aktaş. (ç.n.)

32 Vird: Belli zamanlarda okunması adet olan Kuran cüzlerini ve dualarını tekrarlamak. (ç.n.)

33 Eski ölçü birimi. 1 Kantar: 56.449 Kg. (ç.n.)

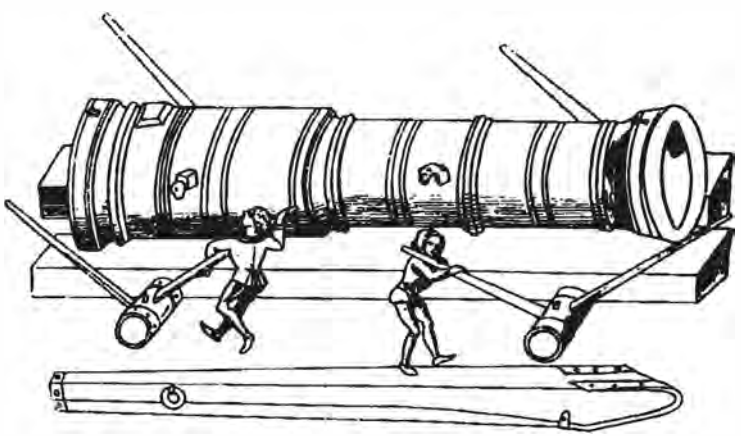
Dökümcübaşı da hazır olanlara hitaben şöyle der: "Sultanım! Din-i mübîn aşkına zekât ve sadakanızdan altın, kuruş, ne olursa olsun şu tunç deryasına bırakın!" Sadrazam, Hazinedar ve diğer vezirler birkaç kere altını dökücübaşına teslim ederler. O da herkesin gözü önünde, "Bismillah," deyip tunç deryasına atar. O an çamdan yapılma ince uzun gemi direklerini tunç deryasına sokarak kalay ve altın kuruşları karıştırırlar. Direkler kırılınca yenisini getirirler. Bu iş tunç denizinin yüzü kaymak tutmaya başlayıncaya kadar devam eder.

Tutuşturulmuş kömür dökümhane işçilerinin oluşturduğu ekiplerce çalıştırılan körüklerle üç gün ve üç gece boyunca, döküm ustası erimiş metalin renginin kırmızının doğru tonuna döndüğüne karar verene dek sıcak tutulurdu. Haftalar süren çalışmanın bir başka kritik anı da asıl döküm işlemiyle ilgiliydi. **Ergime için belirlenen zaman sona ererken, hantal giysiler içindeki ustabaşı ve ustalar, ocağı ellerindeki demir kancalarla ve 'Allah! Allah!' sesleriyle açar. Akmaya başlayan metal adamların yüzüne yüz adımlık mesafeden bir kızıllık verirdi.** Erimiş metal kilden yapılma kanalda kızıl bir lav ırmağı gibi yavaşça akardı. Ter içindeki işçiler ağdalı kütleyi alabildiğine uzun sırıklarla dürtükler, sıcak metalin içinde oluşup onu bozabilecek kabarcıkların çıkmasını sağlardı. **Ağızların açılmasıyla bakır, oluklar vasıtasıyla sözü edilen silindirlerin arasına dökülürdü. Dışarıdaki silindir dolduktan, hatta ağzından taşarak soğuduktan sonra kenarları işlenip düzlenerek parlak ve kaygan hale gelirdi. Topun yapılması işte böyle olurdu.**

Kalıbı sarmalayan nemli kumun soğumayı yavaşlatacağı ve bronzun süreç içinde çatlamamasını sağlayacağı umulurdu. Sonra toprak kazılır, soğuyan namlu kilden yapılma kozası

içindeki muazzam bir larva gibi yerden çıkartılır, çifter çifter bağlanmış öküzlerle taşınırdı. Zahmet gerektiren bir simya işlemiydi bu.

Kalıplar kırılıp alındığında ve metal kazınıp cilalandığında, Urban'ın döküm işliğinden çıkan şey **dehşet verici ve olağanüstü bir canavardı**. İlkel boru kış güneşi altında donuk donuk parlıyordu. 8.20 metre uzunluğundaydı. Namlunun çeperi patlamanın gücünü karşılaması için 20 santimetre kalınlığında somaki bronzdan oluşuyordu, iç çapı da 75 santimetre, yani bir adamın elleri ve dizleri üstünde girmesine yetecek genişlikteydi ve çevresi 2.40 metre gelen, yarım tondan fazla çeken dev bir taş gülleyi içine alacak şekilde tasarlanmıştı.

15. Yüzyıl döküm topu.

1453 yılının Ocak ayında Mehmet, Edirne'deki yeni kraliyet sarayının dışında topla bir deneme atışı yapılmasını emretti. Muazzam silah kapının yakınına yerleştirildi, kent ahalisi ertesi günkü **patlamanın ve çıkacak sesin gök gürültüsü gibi olacağı, bu nedenle gafil yakalanıp dillerinin tutulması, ya da hamile kadınların düşük yapması**

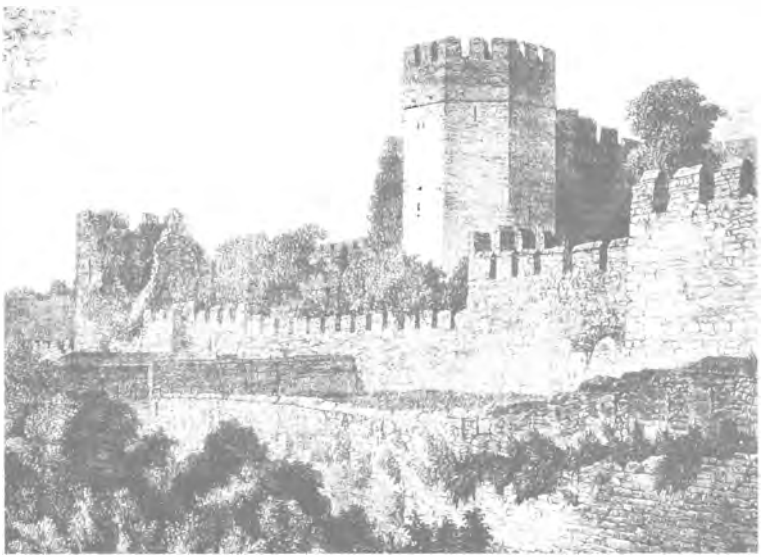
tehlikesine karşı uyarıldı. Topa sabahtan barut dolduruldu. Bir amele grubu dev taş gülleyi namlunun ağzına güçlükle taşıdı ve barut kabininin önüne oturacak şekilde içeriye yuvarladı. Falya deliğine bir kav[34] koyulup yakıldı. Dev mermi kulakları sağır edici bir kükreme ve göğü pus içinde bırakan bir duman bulutuyla fırladı; yumuşak toprağa iki metre kadar gömülmeden önce bir buçuk kilometreden fazla yol aldı. Patlama on beş kilometre uzaktan duyulabilmişti. Olasılıkla denemeye bizzat tanıklık eden Dukas, kullanılanın **çok kuvvetli bir barut** olduğunu kaydeder. Mehmet ise topla ilgili meşum haberin Konstantinopolis'e hızla ulaşmasını sağlayacaktı, çünkü bu pratik olduğu kadar psikolojik de bir silahtı. Urban'ın işliği Edirne'de değişik ölçülerde başka toplar imal etmeyi sürdürdü. Bunların hiçbirisi ilk süper-top kadar büyük değildir ama aralarında boyu 4.5 metreden uzun olan toplar vardı.

Şubat ayının başlarında ilgi, Urban'ın topunun Edirne ve Konstantinopolis arasındaki o zaman için uzun sayılabilecek yol boyunca taşınmasının fiziksel güçlükleri üstüne yoğunlaştı. Bu iş için kalabalık bir insan gücü ve çok sayıda hayvan tahsis edildi. Devasa boru Trakya kırsalında altmış öküzün çektiği, birbirine zincirlerle bağlanmış arabalar üstünde büyük zahmetle ilerletilirken, düşmemesi için iki yüz adam tarafından yanlardan dengeleniyordu ve bir marangoz ve amele ekibi de önden gidiyor, yolu tesviye ediyor, ırmakların, sel yataklarının üstüne ahşap köprüler kuruyordu. Büyük top böylece kent surlarına doğru günde 4 kilometrelik bir hızla yol almaya koyuldu.

34 Bu ateşleme düzeneği birçok kaynakta 'ot' olarak da geçer. (ç.n.)

Yirminci yüzyılın başında kara surları.

1861 yılında çizilmiş gravürde kara surları.

Osmanlı çadırları ve topları.

VII

yıldızlar gibi sayısız

mart – nisan 1453

Yürüdüğünde mızraklarının çokluğundan gök orman gibi görünür, durduğunda çadırlarından yer seçilmez olur.

Mehmet'in tarihyazıcısı Tursun Bey'in Osmanlı ordusu üstüne yazdıkları

Mehmet'in planlarını gerçekleştirmek için hem topçuya, hem de sayısal üstünlüğe ihtiyacı vardı. Konstantinopolis önüne aniden ezici bir güç getirerek, Hıristiyanlık tepki verme fırsatı bulamadan yıkıcı darbeyi indirmek istiyordu. Osmanlılar kalelerin ele geçirilmesinde anahtar kavramın hız olduğunu öğrenmişti. O zamanlar Osmanlıların yanında savaşan Yeniçeri Mikail gibi yabancı gözlemcilerin de açıkça anladığı

bir ilkeydi bu. Mikail şöyle kayıt düşmüştü: 'Türk imparatorları kentlerin ve dahi kalelerin üstüne gidip, orada orduyla fazla uzun zaman kalmadan zapt etmek için gereken her türlü masrafa girerdi.' Başarı askeri ve malzemeyi hızlı ve etkileyici miktarlarda harekete geçirip sevk etme yeteneğine bağlıydı.

Mehmet de bu nedenle, 1453 yılının ilk aylarında geleneksel silah başı çağrısını yaptı. Eski kabile töresi uyarınca sefere çıkılacağını saray avlusuna diktiği tuğ ile duyurdu. **Kente karşı açılan sefere herkesin katılmasını emretmek üzere tüm eyaletlere gidecek teşrifatçılar** bu işaretle yola çıktı. İki Osmanlı ordusunun (Anadolu ve Rumeli) yönetim yapısı çabuk tepki alınmasını sağlıyordu. Girift bir yükümlülükler dizisi ve seferberlik sistemi imparatorluğun her tarafından asker toplanmasını kolaylaştırıyordu. Eyalet süvarileri olan ve birliklerin ağırlığını oluşturan sipahiler, sultana arazi sahipleri tarafından elde tutulan mülkün büyüklüğüyle orantılı olarak sağlanıyordu ve her adamın kendi tolgası, zincir yeleği, at zırhı vardı. Bunların yanı sıra, **zanaatkârlarla köylüler arasından** mevsimlik Müslüman piyadesi olan azaplar derleniyor, ücretleri yurttaşlar tarafından oran hesabıyla ödeniyordu. Bu birlikler seferde topların üstüne öncü olarak gönderiliyordu. Kinik bir İtalyan'ın yaptığı yoruma göre, **çarpışma başladığında herhangi bir merhamet gösterilmeden domuzlar gibi savaşa sürülüyor, çok büyük sayılarda kayıp veriyorlardı.** Mehmet ayrıca, Balkan topraklarından çoğunluğu Slavlardan, Valaklardan oluşan, vasallık yasaları uyarınca gelmek zorunluluğu bulunan destek birimlerini de çağırdı; kendi elit saray birlikleri olan piyadeyi (ki bu ünlü Yeniçerilerdi), süvarileri ve öteki sınıfları teşkil eden silahtar, zırhçı, muhafız ve askeri polisi de hazırladı. Düzenli olarak üç ayda bir ücret alan bu vurucu birliklerin masrafı sultan tarafından karşılanıyordu ve genellikle Balkanlar'dan çocuk yaşta devşirilip Müslümanlığa çevrilmiş Hıristiyanlardan oluşuyordu. Hepsi sadakatini sultana

borçluydu. Sayıca az olmalarına, olasılıkla 5000 kişiyi geçmemelerine karşın, Osmanlı ordusunun sürekliliğe sahip sağlam çekirdeğini oluşturuyorlardı.

Mevsimlik sefer için harekete geçmek olağanüstü etkiliydi. İmparatorluğun ekonomik, politik ve stratejik merkezlerini oluşturan Müslüman yerleşimlerinde zoraki asker toplama yoktu. İnsanlar silahbaşı çağrısına kendi isteğiyle geliyordu ki, bu da aynı dönemde imparatorluğun tutsağı olan Macar Giyorgi gibi görgü tanıklarını hayrete salıyordu:

Tuğ. Osmanlı otoritesinin sembolü.

Ordu için asker derleme süreci başladığında, insanlar savaşa değil de bir düğüne çağrıldıkları sanısı verecek kadar hazırlıklı şekilde ve hızla toplanıyordu. Bir ay içinde derlendikleri düzende, yani piyade süvariden ayrılmış halde, hepsi atanmış şefleriyle birlikte ordugâhta bir araya geliyor, savaşa hazırlanmaya koyuluyorlardı. (...) Öylesine bir coşkuyla öne atılıyorlardı ki, geride kalan komşuları haksızlığa uğradığı düşüncesine kapılıyordu. Evde kalmaktansa savaş alanında düşmanın mızrağı, ya da okuyla ölmenin onları daha mutlu kılacağı iddiasındaydılar. (...) O şekilde savaşta ölenlerin yası tutulmuyor, hepsi örnek oluşturması için aziz ve muzaffer mertebesine yüceltiliyor, en büyük saygıyı görüyordu.

Dukas buna, 'Seferin Kent'e açıldığını duyan, yürüyüşe geçemeyecek kadar genç oğlanlardan, iki büklüm olmuş ihtiyarlara kadar herkes koşarak geldi,' diye eklemede bulunuyor. Hepsi talan olasılığıyla, kişisel ilerleme hırsıyla, kutsal savaşa

katılma arzusuyla ateşlenmişti ki, bunlar Kuran'da birbirinin içine geçecek şekilde işlenen temalardı; şeriata göre, güç kullanarak alınan bir kent üç günlük meşru bir talandan geçirilebilirdi. Coşku yaklaşan görevin bilinciyle daha da keskinleşmişti: Konstantinopolis'in Kızılelma'sı popüler olarak, ama belki yanlış anlaşılarak inanılmaz miktarda altın ve mücevherle bir tutuluyordu. Askerlerle birlikte ordu için derlenmeyen birçoğu da çıkıp geldi: Gönüllüler, serbest çalışan akıncılar, istenmedik asalaklar, dervişler ve eski kehanetlerde esin bulan, halkı Peygamber'in sözleri ve şahadetin görkemiyle harekete geçiren din adamları... Anadolu bir coşku ateşine kapılmıştı ve **Peygamber'in 'Rabbıma yemin ederim ki, siz Kayser'in hazinelerini ele geçireceksiniz,' sözlerini** anımsıyordu. İnsanlar Anadolu'nun dört bir yanından, Tokat, Sivas, Kemah, Erzurum, Çankırı, Bayburt ve Trabzon'dan çıkıp sürüler halinde Bursa'daki toplanma noktalarına geliyor, oradan Avrupa'ya geçip Edirne'ye ulaşıyordu. Mehmet her taraftan **süvari ve piyade çağırmıştı. Silah kullananlarla okçular, kargı ve sapanla donatılmış olanlardan** ayrılıyor, devasa bir güç toplanıyordu. Osmanlı'nın lojistik mekanizması da hızla harekete geçmiş, zırh, kuşatma silahı, top, çadır, gemi, gereç, silah ve yiyecek topluyor, onarıyor, imal ediyordu. Deve katarları uzun plato boyunca gidip geliyordu. Gemiler Gelibolu'da demirlemişti. Birlikler Boğaz'ı Boğazkesen'den geçiyordu. Venedikli casuslardan bilgi derleniyordu. Yeryüzünde hiçbir ordu askeri sefer organizasyonunda Osmanlı'nınkiyle boy ölçüşemezdi.

Şubat ayında önderleri Karaca Bey'in komutası altındaki Rumeli ordusu Kent'in yakın çevresini temizlemeye başladı. Konstantinopolis'in Karadeniz'de, Marmara ve Boğaz'ın kuzey kıyılarında hâlâ donanımlı ileri karakolları vardı. Çevre kırsalda yaşayan Grekler kalelere çekilmişti. Bunların her birisi sistematik şekilde kuşatıldı. Teslim olanların zarar görmeden gitmesine izin verildi; kimileri Marmara üstündeki birkaç

yerde olduğu gibi direndi. Buralara hızla girildi ve garnizon kılıçtan geçirildi. Bazı yerler kolayca alınamadı; bunların üstünde durulmadı, ama sıkı gözetimde tutuldular. Gelişmelere dair haberler Konstantinopolis'e ulaştırıldı, bu da artık dinsel düşmanlıkla bölünmüş olan kent halkının acısını arttırdı. Kentin kendisi de Anadolu'dan gelen üç alayın dikkatli gözetimindeydi, ama Konstantinus ani çıkış harekâtları düzenleyip hazırlıkları aksatıyordu. O arada istihkamcılar Şubat ayından beri Trakya ovalarını geçmeye başlayan top konvoyları ve ağır mühimmat için köprüleri sağlamlaştırarak, yolları tesviye ederek iş başındaydı. Mart ayına gelindiğinde bir filo Gelibolu'dan ayrılıp kentin önünden geçti ve Anadolu ordusunu Avrupa'ya aktarmak üzere yerini aldı.

Sonunda, 23 Mart günü Mehmet de büyük bir debdebeyle Edirne'den ayrıldı; **tüm ordusu, piyadesi ve süvarisiyle birlikte önüne çıkan her şeyi karmakarışık ve harap ederek, gittiği her yere korku ve azap ve muazzam dehşet salarak** ilerlemeye koyuldu. Günlerden Müslümanların kutsal günü Cuma idi ve seferin ilahi yönünü vurgulamak için özellikle seçilmişti. Mehmet'in yanında kayda değer bir dinsel eşlik vardı: **Ulema, şeyhler, Peygamber soyundan gelenler (...) ordunun yanı sıra ve sultanın denetimi altında (...) duaları ardı ardına tekrarlayarak ilerliyordu.** Kuşatmayı Osmanlı açısından yazacak ender kişilerden biri olan Tursun Bey'e göre devlet erkanına bir süvari alayı da dahildi. Bu büyük güç Nisan aynın başında kente yöneldi.

1 Nisan günü, Paskalya Yortusu'na rastlayan Pazar, yani Ortodoks takviminin en kutsal tarihiydi ve kentte dinsel duygularla endişenin karışımıyla kutlanıyordu. Gece yarısı mumlar ve tütsüler kiliselerde İsa peygamberin dirilişine dair gizemi ilan etti. Paskalya duasının kolay anımsanan ve sade nakaratı göğe yükseldi, karanlık kentin üstüne aksak tonlu notalar halinde

Bir Yeniçeri.

geri çöktü. Çanlar çalıyordu. Sadece Hagia Sophia sessiz ve Ortodoks cemaatten yoksundu. Önceki haftalarda insanlar **Tanrı'ya kentin Kutsal Hafta içinde saldırıya uğramaması için yakarmış ve** ikonalarında manevi güç bulmaya çalışmıştı. Bu ikonaların en aziz tutulanlarından biri olan Hodegetria, yani Tanrı'nın Anası'nın mucizeler yaratan sıfatı âdetler gereği Paskalya haftası için imparatorluk sarayı Blakhernai'ye taşınmıştı.

Ertesi gün Osmanlı öncü birlikleri surların önünde belirdi. Konstantinus onları karşılamak için bir çıkış harekatı yaptı ve yaşanan çarpışmada akıncıların bazıları öldürüldü. Ancak gün ilerledikçe ufukta daha fazla Osmanlı birliği görülmeye başladı ve Konstantinus da adamlarını kente çekmeye karar verdi. Hendeğin üstündeki tüm köprüler sistemli şekilde tahrip edildi, kapılar örtüldü. Kent yaklaşan şey her neyse, ona karşı sıkı sıkıya kapatılmıştı. Sultanın ordusu provası iyi yapılmış, hem özen, hem de derin planlama gerektiren bir dizi manevrayla yerini almaya başladı. 2 Nisan günü ana kuvvetler gelip 8 kilometre ötede durdu. Bir bütün oluşturacak parçalar halinde düzenlenmişlerdi ve her alayın yeri belliydi. Ordu sonraki birkaç gün içinde aşamalı bir dizi etapla yerleşti ve bu pervasız devinim izleyenlere **devasa bir denize dönüşen ırmağı** anımsattı ki, bu tarih yazıcıların anlatımlarında olağanüstü bir gücü ve aralıksız ilerleyen bir orduyu betimlemekte sıkça kullandığı bir ifadeydi.

Hazırlık çalışmaları büyük bir hızla sürüyordu. İstihkamcılar toplara temiz atış alanı açmak için surların dışındaki meyve bahçelerini ve bağları kesmeye başlamıştı. Kara surları boyunca bir hendek kazıldı ve bundan 250 metre uzağa topları korumak için siperler kazıldı. Bunların arkasına da bir başka kalkan oluşturması için kafes şekilde yapılmış ahşap perdeler yerleştirildi. Mehmet ordusunun ana bölümünü tüm bu koruyucu katmanların gerisine, kara surlarının 400 metre kadar uzağındaki nihai konumuna getirdi. **Osmanlı tertibine göre ordugâh kurup, Yeniçeri çadırlarını ay halesi gibi daire şeklinde bağladı.** Sultanın kendisi de beyaz başlıklı Yeniçeri okçularının, Türk ve Avrupalı arbaletçilerin, tüfekli askerlerin ve topçuların ortasında, ordugâhın merkezinde yerini alacaktı. Bu hattın sağına ve soluna kızıl başlıklı Azaplar yerleştirilmiş, bunların arkasını süvari tutmuştu. Her alayın yeri tayin edilmişti: İshak Paşa ile bir başka devşirme olan yardımcısı Mahmut Paşa'nın kumandası altındaki Anadolu birlikleri onur konumu olan sağda yer almış, Hıristiyan ve Balkan birlikleri Karaca Paşa'nın önderliğinde sola yerleşmişti. Grek devşirmesi Zağanos Paşa'nın kumandasındaki oldukça büyük bir güçse, Haliç'in ucundaki bataklık arazide yol yapmak ve Boğaz'a inen tepeleri tutup, Galata'daki Ceneviz yerleşiminde gelişecek olası hareketliliği izlemekle görevlendirilmişti. Yine bir Cuma'ya rastlayan 6 Nisan günü Mehmet, sonradan Maltepe adını alan, hem kendi ordusunun merkezini oluşturan, hem de surların saldırıya en dayanıksız kabul edilen noktasının karşısında, araziye hakim tümseğin üstünde bulunan özenle seçilmiş pozisyonunu almak üzere geldi. Bu, babası Murat'ın 1422 kuşatmasını yönettiği noktaydı.

Ovada, surların üstündeki savunmacıların dehşet dolu gözleri önünde bir çadırkent oluşuvermişti. Bir yazara göre **Mehmet'in ordusu kum taneleri gibi sayısızdı ve arazi üstüne kıyıdan kıyıya (...) yine kum gibi yayılmıştı**. Bir Osmanlı

seferinde her şey düzen duygusu ve sessiz bir kararlılıkla yürütülürdü ki, asıl tehditkâr olan bu suskunluktu. Bizanslı tarihyazıcı Halkokondiles, 'Ordularını ve kamplarını daha iyi, öylesine sınırsız malzeme ve düzenle, herhangi bir karışıklıktan ve sıkıntıdan arınmış halde düzenleyecek bir hükümdar daha yoktur,' diyerek Mehmet'in hakkını teslim eder. Konik çadırlar muntazam kümeler halinde, her birimin subayının çadırı merkezde yer alacak, orta direğinde ayırt edici bir flama bulunacak şekilde düzenlenmişti. Mehmet'in zengin işlemeli kızıl ve altın varaklı otağı kampın ortasına törenle kurulmuştu. Sultanın çadırı görkeminin görsel bir simgesi, gücünün görüntüye yansımasıydı ve göçebe lider olarak hanlık kökenlerini çağrıştırırdı. Her sultanın tahta çıkışında törensel bir otağı olurdu; bu hükümranlığı vurgulardı.

Mehmet arbalet menzilinin dışına yerleşmişti ve gelenekler uyarınca sadık muhafızlarının özenle hazırladığı otağı birbirini çevreleyen daireler halindeki kazıklı siper, hendek ve kalkan katmanıyla korunuyordu. **Muhafızları Osmanlı askerinin en seçme bölümüyle hassa askerlerinden** ve diğer kişisel hizmetkârlardan oluşuyordu. Aldıkları emir ki, imparatorluğun güvenliği de buna bağlıydı, sultanı gözbebekleri gibi korumaktı.

Kampın oluşturulması özenle planlanmıştı. Çadır denizinin üstünde bayraklar ve sancaklar dalgalanıyordu; sultanın beyaz üstüne altın işlemeli Aksancak'ı, saray süvarilerinin kızıl sancağı, Yeniçeri piyadesinin yeşil ve kızıl, kızıl ve altın işlemeli sancağı bir ortaçağ ordusunun güç ve düzeninin yapısal amblemlerini taşıyordu. Surlar üstündeki gözlemciler, vezirlerin ve önde gelen kumandanların parlak renkli çadırlarını, farklı asker gruplarının özelliklerini belirten başlıklarını ve giysilerini seçebiliyordu. Yeniçeriler Bektaşi disiplininin diğerlerinden ayırt edilebilen beyaz başlığını, Azaplar kızıl

türbanını, süvariler tepesi sivri türbanlı tolgasını ve zincir zırhtan yapılma üstlüğünü kuşanmıştı; Slavlar ise Balkan giysileri içindeydi. Onları izleyen Avrupalılar düzenleniş şekilleri ve donanımları üstüne yorumlar yaptı. Floransalı tüccar Giacomo Tetaldi şöyle der: 'Askerlerin dörtte biri zincir üstlükler, ya da deri tunikler giymişti; bir bölümü Fransız, bir bölümü Macar tarzı donanım içindeydi ve başkaları demir tolgalar takmış, Türk yayı ve arbaletle silahlanmıştı; geri kalanı enli Türk palası ve kalkan sayılmazsa donanımsızdı.' Surlar üstündeki izleyicileri hayrete düşüren bir başka şeyse hayvanların sayısıydı. Halkokondiles, 'Hayvanların askeri kamplarda insanlardan fazla sayıda bulunması kabul edilebilir bir şeydir, ama karşımızdaki insanlar (...) develeri ve katırları sadece ihtiyaçları doğrultusunda getirmemiş, bunu eğlence amaçlı da yapmıştı ve her birisi ne kadar iyi katıra, ya da ata, ya da deveye sahip olduğunu göstermeye hevesliydi,' diye kaydetmiştir.

Savunmacılar belli bir amacı kovalayan bu devinim denizini korkuyla izlemekten başka şey yapamıyordu. Günbatımı geldiğinde müezzinler düzinelerce noktadan seslenerek insanları ibadete çağırdı. Kamp ateşleri -Osmanlı ordusu sefere idareli çıktığından- günün tek öğünü için yakıldı ve dumanları rüzgârla dağıldı. Surların üstündekiler sadece 250 metre uzaktaki kamp aktivitelerini ayrıntılarıyla izleyebiliyor, alçak sesle yapılan mırıldanmaların oluşturduğu uğultuyu, tokmakların sesini, atların, katırların, develerin bağırtısını, bilenen kılıçların keskin yankısını duyuyordu. Ve daha da kötüsü, olasılıkla Osmanlı ordusunun Hıristiyan kanadından gelen hafif dua seslerini işitebiliyorlardı. Kutsal savaşa girişmiş bir imparatorluk olarak Osmanlılar, vasallarına olağanüstü bir toleransla yaklaşıyordu. Tetaldi'nin belirttiği gibi, **bu insanlar her ne kadar sultanın tebaasındansa da, hiçbirisine Hıristiyan inancını terk etmesi için baskı yapılmıyor, hepsi istediği gibi tapınabiliyor, dua edebiliyordu.** Osmanlı'nın

Hıristiyan tebaadan, paralı askerlerden, dönmelerden ve teknik uzmanlardan aldığı yardım Avrupalı tarihyazıcılar tarafından tekrar ve tekrar işlenen bir sızlanma temasıdır. Başpiskopos Leonard, 'Greklerin, Latinlerin, Germenlerin, Macarların, Bohemyalıların ve tüm Hıristiyan uluslardan gelenlerin Türklerin yanında olduğuna bizzat tanıklık ederim,' diye sızlanır ve ekler: 'Ah, İsa Mesih'in bu şekilde inkar edilmesi yok mu!' Bu sövüp saymaya tamamıyla hak vermek mümkün değildi; Hıristiyan askerlerin çoğu sultanın vasalı olarak zorlamayla gelmişti oraya. Yeniçeri Mikail, 'Stambol'a yürüyüp Türklere yardım etmek zorundaydık,' der ve bunun karşısındaki seçeneğin ölüm olduğunu vurgular. İsteği dışında kuşatmaya getirilenler arasında genç bir Ortodoks Rus olan Nestor İskender de vardı. Güney Rusya'nın uç bölgelerindeki Moldova yakınlarında bir Osmanlı müfrezesi tarafından ele geçirilmiş, sünnet edilip İslam'a döndürülmüştü. Birliği kuşatma için geldiğinde kaçıp kente sığınmış ve bunu izleyen olayları canlı bir dille kaydederek anlatmıştır.

Mehmet'in kuşatmaya kaç asker getirdiği tam olarak bilinmez. Gerek düzenli birlikleri, gerekse gönüllüleri çok büyük ölçeklerde harekete geçirme yeteneğine sahip olan Osmanlılar, karşıtlarını en aşırı tahminleri yapacak kadar şaşırtmıştır. Methiyeci Osmanlı tarihyazıcılarına göre ordu **yıldızlar gibi sayısız** askeriyle **bir çelik ırmağı** oluşturuyordu. Avrupalı tanıklar konuya daha sayısal yaklaşıyordu, ama verilenler yuvarlanmış çok büyük sayılardı. Hesaplamaları 160.000 askerden başlayıp 400.000'e kadar uzanır. Osmanlı ordusunu yakından gözlemlemek, Yeniçeri Mikail'e bu 'gerçekler' konusunda daha 'gerçekçi' bir yaklaşım yapma olanağı sağlamıştı: 'Biliyorum ki, Türk İmparatoru o meydan savaşına insanların azametini vurgularken söylediği kadar büyük bir ordu getirmemiştir. Kimileri kuşatmaya gelen askerin sayısız olduğunu söyler, ama bu, bir ordu sayılamayacak kadar büyük olamayacağı ve her

hükümdar askerinin sayısını bilip ona göre düzenleme yapmayı isteyeceğinden olanaksızdır.' Görüldüğü kadarıyla en gerçekçi rakam, **kuşatmaya olasılıkla altmış bini piyade, otuz ila kırk bini süvari olmak üzere iki yüz bin insan** getirildiğini ağırbaşlı bir hesaplamayla ortaya koyan Tetaldi'ninkidir. Fransızlar ile İngilizlerin 15. Yüzyıl'da Agincourt Savaşı'nı karşılıklı toplam 35.000 askerle yaptığı düşünülürse, bu muazzam büyük bir rakamdır. Tetaldi'nin tahmini gerçeğe biraz yaklaşsa dahi, kuşatmaya getirilen atların sayısı bile son derece etkileyicidir. Osmanlı ordusunun geri kalanı sivil yardımcılardan, askerin peşinden gezenlerden, yani malzeme sağlayıcılardan, marangozlardan, top dökümcülerinden, nalbantlardan, askeri gereç sağlayıcılardan ve tüm bunların yanı sıra **terzilerden, fırıncılardan, sanatçılardan, rütbesiz eğitmenlerden ve orduyu ganimet umuduyla izleyen diğerlerinden oluşuyordu.**

Konstantinus'un ise ordusunun mevcudunu belirlemekte o denli büyük zorlukları yoktu. Askerleri sayıvermişti. Mart ayının sonunda **keşişler de dahil olmak üzere kaç işe yarar adam ve savunmada kullanılabilecek ne kadar silah olduğunu belirlemek için** bir sayım yapılmasını emretmişti. Gelen sonuçları toparlamak konusunda sadık başbakanı ve yaşam boyu dostu Georgios Sphrantzes'e güveniyordu. Sphrantzes bunu şöyle anlatır: 'İmparator beni çağırttı, "Bu görev senin yetki alanında ve ehli sen olduğundan, başka hiç kimse gerekli hesaplamalara ve savunma önlemlerinin alınmasına karışmayacak ve tüm bunlar gizli tutulacak," dedi. "Bu listeleri al, onları evinde incele. Ne kadar silahımız, kalkanımız, yayımız ve topumuz olduğunu hassas şekilde değerlendir," diye ekledi.' Sphrantzes hesapları hakkıyla yaptı. 'İmparatorun emrini yerine getirdim ve kaynaklarımızın ayrıntılı tahminin ona hayli kasvetli şekilde sundum,' diye kayıt düşmüştür. Bu ruh halinin nedeni açıktı: **Kentin büyük ölçülerine karşın savunmacıların sayısı ancak 4773 Grek ve 200 yabancıyı**

buluyordu. Bunun yanı sıra, **savunmaya yardım etmek için gizlice Galata'dan gelen Cenevizler ile Venedikliler** vardı ve **sayıları üç bine ancak ulaşıyordu**, yani 32 kilometre uzunluğundaki suru savunmak için toplam 8000'in altında adam vardı. Dahası, **Greklerin büyük bölümü savaş sanatına vakıf değildi ve kalkanla, kılıçla, mızrakla, yayla yetenekten çok içgüdüyle savaşıyordu**. En büyük eksiklik, **yay ve arbalet kullanmakta ustalaşmış deneyimli askerdi**. Şevki kırılmış Ortodoks halkın amaca katkısının ne olacağı da kesin değildi. Konstantinus verilen bu bilgilerin moraller üstündeki olası etkisinden kaygı duyuyordu ve bu nedenle gizli tutulmalarına karar vermişti. Sphrantzes, 'Gerçek rakamlar imparatorla benim aramda bir sır olarak kaldı,' der. Şurası kesinleşmişti ki, kuşatma sayıca üstün olanla az olan arasındaki bir çatışma olarak gerçekleşecekti.

Konstantinus bu bilgiyi kendine sakladı ve son hazırlıkları yapmaya girişti. 2 Nisan günü kapılar son kez kapandı, imparator zincirli tomruk dizisinin kentin Akropol ucundaki[35] Eugenius Kapısı[36] yakınındaki kuleden alınıp Haliç'e taşınmasını emretti. Görev olasılıkla Galata'daki yurttaşlarını zincirin surlarına bağlanmasına ikna edeceği düşünülerek Ceneviz mühendisi Bartolamio Soligo'ya verilmişti. Bu aslında ihtilaflı bir meseleydi. Öyle bir şeyin yapılmasına izin vererek Galatalıların sıkı tarafsızlığını ihlal ettiği yargısına varılabilirdi. Kuşatma kötü giderse bu Mehmet'in öfkesini üstlerine çekecekti, ama yine de kabul ettiler. Konstantinus'un amacı Haliç boyunca uzanan 6,5 kilometrelik kıyıyı zincir tarafından korunduğu sürece etkili deniz gözetimi dışında bırakmaktı.

Mehmet ordusunu kentin önüne yayarken Konstantinus bir konsey topladı ve Giustiniani ile diğer kumandanları kısıtlı

35 Şimdi Sarayburnu. (ç.n.)

36 Petri Kapısı da denirdi. Sonradan Demirkapı. (ç.n.)

güçlerini 32 kilometrelik cephe boyunca yaymaya çağırdı. Zincir yerinde kaldığı sürece Haliç'in güvende olacağını biliyordu; öteki deniz surları da derin endişeyi gerektirecek durumda değildi. Boğaz'ın akıntıları kentin uç tarafına bir çıkartma yapılmasına izin vermeyecek kadar güçlüydü; Marmara surlarıysa yine akıntılar ve kıyıdaki çıkartma yapılabilecek kumsalların düzensiz yapısı nedeniyle uyum içinde yapılacak bir saldırı için elverişli değildi. Görünüşteki gücüne rağmen en ayrıntılı ilgiye gereksinen unsur kara surlarıydı.

Her iki taraf da iki zayıf noktanın farkındaydı. Bunlardan birincisi, Grekler tarafından Mesoteikhion, yani 'orta sur' olarak anılan, stratejik Ayos Romanos ve Harrissos kapıları arasında uzanan, her iki tarafında doğal yükseltiler bulunan kesimdi. Arazi iki kapı arasında Lykos Vadisi'ne doğru otuz metre kadar bir eğim yapıyordu, en alt noktada da surların altından geçerek kente giren dere bulunuyordu. Burası 1442'deki Osmanlı kuşatmasında da odak oluşturmuştu ve Mehmet kurmay merkezini açık bir ilgi ifadesi olarak tam oraya bakan Maltepe üstünde kurmuştu. İkinci hassas bölge tek sıralı surun Haliç ucu yakınındaki, önünde hendek olmayan ve diğeriyle dik açı yaparak birleştiği yerdeydi. Konstantinus, Mart ayının sonlarında gelen bir Venedik kadırgasının mürettebatını o bölümde alelacele hendek kazmaya ikna etmişti, ama bölge hâlâ kaygı kaynağıydı.

Konstantinus güçlerini birbiriyle ilintili şekilde düzenlemeye devam etti. Kentin on dört bölgesini yirmi askeri birime ayırdı ve birliklerini oralara yerleştirdi. Komuta merkezini Lykos Vadisi'ne kurmaya karar vermişti; böylece sultan ile birbirlerine surların ötesinden bakabileceklerdi. Sayıları 2000'i bulan en iyi askerlerini orada topladı. Giustiniani ilkin Harrissos Kapısı'nı üstten gören sırta konuşlanmıştı, ama sonradan kumandasındaki Cenevizlerin yerini merkezde imparatorla buluşmak

üzere değiştirdi ve böylece kritik bölgedeki duruma göre konum alabileceği bir noktaya yerleşmiş oldu.

Kara surları Konstantinopolis'in **önde gelen yurttaşlarının** kumandası altında savunulmak üzere bölümlenmişti. İmparatorun sağındaki Harrissos Kapısı olasılıkla **yaşlı ama azimli, ok atmada yüksek yeteneklere sahip** bir Karystoslu[37] olan Teodore tarafından tutuluyordu. Kuzey surunun sonraki, yani doksan derecelik dönüş yapan bölümü **kendi masraflarını kendileri karşılayarak ve donanımlarını sağlayarak** gelen Ceneviz Bocchiardi biraderlere teslim edilmişti ki, silahları arasında güçlü arbaletler ve ateşli el tüfekleri de vardı. Böylece Blakhernai Sarayı'nı sarmalayan tek sıralı surların korunması büyük ölçüde İtalyanlara verilmiş oluyordu. Venedik temsilcisi Minotto ise kendine sarayı mekan tutmuştu ve San Marko sancağı kulenin tepesinde, imparatorunkinin yanında dalgalanıyordu. Kapılardan biri olan Kaligaria'ya[38] ise aslen İskoç ve **yetenekli bir mühendis olan profesyonel asker Germenyalı John** kumanda ediyordu. Kentin Grek Ateşi gereksinmesini karşılama görevi de ona verilmişti.

Konstantinus'un elindeki güçler gerçekten çokulusluydu, ama bir yanıyla da dinin, ulusalcılığın ve ticari çıkarların birbiriyle rekabet eden çizgileri arasında bölünmüştü. Anlaşıldığı kadarıyla imparator, Ceneviz ile Venedikli, Ortodoks ile Katolik, Grek ile İtalyan arasındaki olası sürtüşmeyi en aza indirgemek ve karşılıklı dayanışmayı arttırmak umuduyla güçleri birbirine karıştırma politikası izlemişti. Surun hemen kendi sağına rastlayan bölümünü **Palaiologos evinden bir soylu, Yunan edebiyatı üstüne yüksek bilgi sahibi ve geometride uzman olan Grek Teophilus** adlı akrabası kumanda ediyordu ki, bu kişi olasılıkla *İlyada*'yı Truva surlarını savunanlardan daha

37 Eğriboz'un güneyinde bir kent. (ç.n.)

38 Şimdiki Eğrikapı. (ç.n.)

iyi biliyordu. Kara surlarının Altın Kapı yakınında Marmara kıyısıyla buluştuğu köşe noktası, büyük Bizans ailesi Kantakuzenoslardan asil Demetrius'un kumandası altında bulunan ve ardışık olarak dizilen Grekler, Venedikliler ve Cenevizler tarafından korunacaktı.

Marmara kıyısı boyunca hazırlanan savunma hattı daha bile karışıktı. Bir başka Venedikli olan Jacopo Contarini, Studion[39] köyünde konuşlanırken, Ortodoks keşişleri onun bitişiğindeki, küçük bir saldırının beklendiği bölgeyi gözetiyordu. Konstantinus kaçak Türk askerlerinden oluşan birliği düzmece şehzade Orhan'ın kumandası altında Eleutherion Limanı'na yerleştirerek kara surlarından epey uzakta tutmuştu, çünkü kentin düşmesi halinde onları bekleyen kaçınılmaz son düşünülürse, sadakatlerini tartışmaya gerek bile yoktu. Kentin uç bölümünde yer alan kıyıya bir Katalan birliği atanmıştı ve Akropol tepesi de doğrudan Kardinal İsidore ile 200 kişilik bir güce emanet edilmişti. Bu bölümlerde yer alan adamların savaşma yeteneğinden çok denizin sağladığı doğal savunmaya güvenen Konstantinus, her kuleye iki nişancı, bir okçu ve yanında bir arbaletçi, ya da tüfekçi koymaya karar vermişti. Haliç ise Venedikli kaptan Trevisano'nun kumandası altındaki Ceneviz ve Venedik denizcilerine bırakılmıştı; iki Girit gemisinin mürettebatı da Haliç'in ağzına gerilen zincirin yakınlarındaki kapı olan Horaia'ya gönderilmişti. Zincirin kendisinin ve limandaki gemilerin korunması Aluvixe Diedo'nun sorumluluğundaydı.

Konstantinus bu fazlasıyla yayılarak incelmiş 'ordu'ya daha fazla destek sağlamak amacıyla bir ani tepki gücünü yedek olarak tutmaya karar vermişti. İki birlik surların gerisinde hazır bekletilecekti. Bunlardan birisi yetenekli bir asker ve **Konstantinopolis'te imparatordan sonra en önemli kişi olan**

39 Şimdi Samatya ile Yedikule semtleri arasındaki İmrahor. (ç.n.)

Magadük Lukas Notaras'ın kumandası altında Petri'de[40] konuşlanmıştı ve yüz ata, kimi hızlı sevk edilebilir toplara sahipti. Niceporos Palaiologos'un kumanda ettiği güç de merkezin hemen yanındaki metruk Hagios Apostoloi[41] Kilisesi'ndeydi. Bu yedeklerin toplamı bin kişi civarındaydı.

Konstantinus bu düzenlemeleri tüm bir yaşam boyunca edinilmiş savaş ve ordu yönetimi deneyimiyle yapmıştı, ama birbiriyle rekabet halindeki asker grupları üstünde uyguladığı öylesi bir demokrasinin ileriki günlerde ne sonuç vereceğinden habersizdi. Kritik noktaların çoğunu yabancılara bırakmıştı, çünkü kilise birleşmesi meselesindeki tavrının kendisini kentin Ortodoks müminleri karşısında nasıl bir konuma getirdiğinden emin değildi. Kentin birincil kapılarından dördünün anahtarlarını Venediklilere emanet etti ve surların üstündeki Grek kumandanların dinsel eğilimlerinin kiliselerin birleşmesi yönünde olmasına dikkat etti. Birleşme karşıtı olduğu düşünülen Lukas Notaras, surların savunulmasında Katoliklerle işbirliği yapmasını gerektirecek bir konumdan özenle uzak tutuldu.

Konstantinus kıt kaynaklarını 6,5 kilometrelik kara surlarına uygun şekilde yaymanın yolları üstünde çalışırken alınması gereken kritik bir karar daha vardı. Hendek de dahil olmak üzere üçlü tahkimat hem iç duvara, hem de dış duvara adam yerleştirilerek, yani çok daha büyük bir güç tarafından savunulacak şekilde tasarlanmıştı. Konstantinus'un elindeyse iki sur katmanını da olması gerektiği gibi savunacak kaynak yoktu, bu nedenle de ağırlıklı savunmanın nerede yapılacağına karar vermek zorundaydı. Surlar 1422 kuşatmasında topa tutulmuştu ve bunun ertesinde dış duvar onarılırken içteki öylece bırakılmıştı. Önceki kuşatmada da savunmacılar aynı seçeneklerle yüz yüze kalmış, dış duvarı savunmaya karar verip

40 Şimdiki Güzelkapı. (ç.n.)
41 Kutsal Havariler. (ç.n.)

bunda başarılı olmuştu. Konstantinus ile kuşatma uzmanı Giustiniani aynı stratejiyi benimsedi. Bazılarına göre bu tartışılacak bir karardı. Her zaman muhalif kanatta yer alan Başpiskopos Leonard, 'Bu benim öğütlediğimin tersiydi,' diye yazmış ve devam etmiştir: 'Ben daha yüksek olan iç duvarlarımızın savunmasının terk edilmemesinden yanaydım.' Ama bu olasılıkla sonucu gördükten sonra verilen bir öğüttü.

İmparator askerlerinin morali için elinden geleni yapmakta kararlıydı ve Mehmet'in Katolik yardımının Ortodoks kentine ulaşmasından çekindiğini bildiğinden, küçük bir güç gösterisi yapmaya karar verdi. Onun isteği üstüne Venedik kalyonlarındaki askerler 6 Nisan günü karaya çıkıp, kolaylıkla ayırt edilebilen Avrupalı zırhları içinde, **önde bayrakları olduğu halde, kent halkına ferahlama vermek için** kara surları boyunca bir geçit töreni yaptı ki, bu ayrıca Frankların da savunmada yer alacağının görsel bir ifadesiydi. Aynı gün kadırgalar savaş konumunda yerini aldı. Mehmet de kent kapılarına küçük bir süvari birliği gönderdi; flamaları rüzgârda dalgalanan sözcüler görüşme isteğini bildirdi. Orada şeriat uyarınca zorunlu olan teslimiyet davetiyle bulunuyorlardı. Kuran şöyle diyordu: **O hakkı inkara şartlanmış olanlara anlat ki; eğer direnmeyi bırakırlarsa geçmişte olup bitenlerden ötürü kendileri bağışlanacak; ama eğer [hatalı tutumlarına] dönecek olurlarsa, o zaman geçmişte kendileri gibi olanların başına gelenleri hatırlat onlara. Ve artık zulüm ve baskı kalmayıncaya, ve [insanların] kulca yönelişleri bütünüyle ve yalnızca Allah'a adanıncaya kadar onlarla savaşın.**[42] Buna göre Hıristiyan savunmacılar İslamiyet'e dönebilecek, teslim olup kişi başı vergi ödemeye başlayacak, ya da direnip kentlerine girilmesini ve üç gün boyunca yağmalanmasını bekleyecekti. Bizanslılar bu formülü ilk kez 674 yılında duymuş,

42 Enfâl Suresi, 38-39. (ç.n.)

sonrasında da defalarca karşılaşmıştı. Yanıt her zaman aynıydı: Ne vergiye bağlanmayı kabul ediyoruz, ne İslamiyet'i, ne de kentimizin şartlı teslimini. Bu yanıt Osmanlıların kentin şeriat uyarınca yaptırıma açık olduğunu düşünmesine yetiyordu ve elçiler kuşatmanın başladığını ilan etmek için kampa döndü. Mehmet toplarını ileri sürdü.

Konstantinus en üst düzeyde görülebilirlik politikası gütmeye karar vermişti. Karargâhını Ayos Romanos kapısının ardına, her gün minyon yapılı Arap kısrağına binip Georgios Sphrantzes ve Toledolu İspanyol Don Francisco ile birlikte **askerleri yüreklendirmek, nöbetçileri denetlemek ve görev yerlerini terk edenleri belirlemek için teftişe çıkacağı** bir yere kurmuştu. Hangi kilisenin yakınından geçse içeride ayin verildiğini duyuyor, her papazın, her keşişin günahlarını çıkartmak ve savaştan önce son hayır dualarını fısıldamak için bir adamın kulağına eğildiğini görüyordu. Ayrıca kentin selamete kavuşması için gece ve gündüz dua ayinleri düzenlenmesini emretmişti ve sabah ayinleri askerlere moral vermek amacıyla ikonalara caddeler ve surlar boyunca geçit töreni yaptırılarak başlıyordu. Bunu izleyen Müslümanlar, Hıristiyan din adamlarının uzun sakallarını seçebiliyor, bahar havasında yayılan ilahileri duyabiliyordu.

Öte yandan, hava ve çevre koşulları savunmacıların moralini yükseltecek türden değildi. Bir dizi küçük yer sarsıntısı olmuş, korkunç yağmurlarla etrafı sel götürmüştü. Gittikçe yükselen atmosferde belirtiler aranıyor, eski kehanetler anımsanıyordu. Tarihyazıcı Kritovulos şöyle anlatıyor: 'Hatta tapınaklardaki en eski azizlerin tasvirleri, mezar taşları ve heykeller de terliyordu. Kadın erkek herkese bir korku, bir delilik gelmişti; kâhinler gelecek günler hakkında kimi uğursuz haberler veriyor, keşif ve kerametle ilgili eski deyişlerle bunları güçlendiriyordu.' Konstantinus'un kendisiyse, olasılıkla daha çok

topların ortaya çıkmasından rahatsız olmuştu. Herhalde Osmanlı topçusuyla yaşadığı önceki deneyimi, özenle inşa edilmiş olan Hexamilion surlarının 1446'da nasıl beş gün içinde yerle bir olduğunu ve bunu bir katliamın izlediğini anımsatıyordu.

Aracı, gereci, malzemeyi ve devasa sayıdaki insanı düzenlemeye yönelik lojistik yeteneğini ortaya koyan Mehmet artık hazırdı. Gülleler, güherçile, madencilik gereçleri, kuşatma makineleri ve yiyecek toplanmış, sayıma tabi tutulmuş, gerekli siparişler verilmişti; silahlar temizlenmiş, toplar taşınıp konumlarına yerleştirilmiş, her sınıftan asker, piyade ve süvari, okçu ve mızrakçı, zırhçı, tüfekçi, akıncı, lağımcı düzenlenmiş, beklentileri yükseltilmişti. Osmanlı sultanları insanları motive etmenin, coşkusunu ortak bir amaç etrafında yükseltmenin önemini kavramış bir kabile geçmişini paylaşıyordu. Mehmet kutsal savaşa duyulan harareti nasıl körükleyeceğini biliyordu. Ulema askerin arasına yayılmış, kentin düşeceğini anlatan Hadis'i ve bunun İslam açısından ne ifade ettiğini ders gibi işliyordu. Mehmet günlük ibadetini altın işlemeli kızıl otağının önüne kıbleye doğru serilen seccadesinde yapıyordu ki, bu yaklaşık olarak Hagia Sophia'nın da yönüydü. Tüm bunlar kentin güç kullanılarak alınması halinde elde edilecek ganimet vaadine koşut yapılıyordu. Kızılelma'nın cazibesi müminlerin beklenti dolu bakışlarında canlı tutuluyordu. Mehmet vuracağı darbeyi bu çifte ödül vaadinin, yani Allah'ın emrini yerine getirirken ganimet sahibi de olmanın kabile kökenli akıncılar üstündeki etkisine dayandırmıştı.

Şimdi gerekenin hızlı davranmak olduğunu biliyordu ki, yaşlı veziri Halil Paşa bunun ondan bile fazla bilincindeydi. Kentlerin fethedilmesi insanların feda edilmesini gerektirirdi. Saldırıyı kamçılayacak beklenti ve coşku (ve elbette hendekleri yığılıp kalmış cesetlerle doldurmaya duyulan heves) düzeyi

zamanla sınırlıydı. Beklenmedik başarısızlıklar morallerin çabucak düşüşe geçmesine neden olabilirdi; o kadar yoğun bir insan kütlesinin olduğu yerde söylentiler, çekişmeler, savaştan soğuma eğilimleri, çadırlar arasında bir çayırda esen rüzgâr gibi yayılabilirdi ve Osmanlılarınki gibi iyi organize edilmiş bir kamp için bile yazın çok geç zamanlarına kalmak tifüse av olmak demekti. Bu girişimde Mehmet'i büyük tehlikelerin beklediği açıktı. Venedikli casuslarından aldığı bilgilere göre, Hıristiyan güçler kendi aralarında ne kadar bölünmüş, ne kadar kavgalı olursa olsun, Batı sonunda karadan, ya da denizden yardım gönderecekti. Maltepe'den sık kulelerle desteklenmiş surların arazi boyunca yaptığı yükseliş ve inişleri, üçlü savunma sistemini gözleriyle tarar, inatçı direniş tarihlerini anımsarken askerlerinin yiğitliğine olan inancı dile getiriyor olabilirdi, ama asıl güvendiği şey olasılıkla topların potansiyel gücüydü.

Konstantinus için de eşgüdümü olgunlaştırmanın zamanı gelmişti. Savunmacıların hesapları insanı bunaltacak kadar basitti. Kuşatmayı karşı saldırı yaparak kalkmaya zorlamaya imkan yoktu. Tek umutları Batı'dan gelecek bir destek gücü ablukayı savaş yoluyla yarana dek dayanmaktaydı. 678'de Araplara direnmişlerdi. Şimdi de dayanmalıydılar.

Konstantinus'un önemli bir kozu varsa, o da Giovanni Giustiniani'nin kişiliğinde yatıyordu. Bu Cenova yurttaşının **savaşta pişmiş asker** kimliğinin namı kente kendisinden önce ulaşmıştı. Tahkimattaki yadsınamaz zayıflıkları nasıl değerlendireceğini ve bunları giderilebilecek hale nasıl koyacağını, mancınık, ateşli el silahı gibi savunma gereçlerini en etkili nasıl kullanılacağını, kısıtlı sayıdaki askerin en avantajlı şekilde nasıl dağıtılması gerektiğini iyi bilen bir uzmandı. Savunmacılara kuşatma savaşının en etkili tekniklerini öğretip

tatbikatlar yaptırmış ve kentin çeşitli noktalarından karşı hücuma geçme olanaklarını uzun uzun inceleyip değerlendirmişti. İtalyan kent-devletleri arasında yaşanan şiddetli savaşlar onun türünden, kent savunmasını hem bilim, hem de sanat olarak incelemiş yetenekli uzmanlardan, paralı teknik askerlerden oluşan kuşakların yetişmesini sağlamıştı. Öte yandan Giustiniani, daha önce hiç kütlesel topçu saldırısıyla karşı karşıya gelmemişti. Sonrasında gelişecek olaylar onun yeteneklerini limitlerine kadar sınayacaktı.

Marmara Surları

Bir topun ateşlenmesi.

VIII

korkunç kıyamet patlaması

6-19 nisan 1453

Hangi dil yaşanan o felaketlerden ve çekilen onca korkudan söz etme cesaretini bulabilir.

Nestor İskender

Büyük topların Edirne'den bahar yağmurları altında ve ahşap tekerlekli öküz arabalarıyla çamurlu patikalar boyunca çekilip getirilmesi uzun zaman aldı. Yaklaşmaları uzaklardan bile duyulmuştu. Bata çıka ilerleyen öküzlerin böğürtüsü, insanların bağrışması, arabaların dingillerinden çıkan gıcırtılar başka dünyalardan gelen, öylesine uzayıp giden tek notalı,

tekinsiz bir müzik gibiydi. Ön safa ulaştıklarında beher topun indirilmesi, yerleştirilmesi ve hedefe yöneltilmesi sanki asırlar aldı. 6 Nisan günü sadece hafif topların bazısı yerini alabilmişti. Surlara ilk atışlarını pek az hasara neden olarak yaptılar.

Kuşatmanın başlamasının hemen ardından düzensiz birlikler tarafından Lykos Vadisi'ne coşkulu, ama biraz dağınık bir saldırıya kalkıldı. Giustiniani'nin adamları mevzilerinden fırlayıp saldırganlarla savaşa tutuştu, **bazılarını öldürdü ve bir kısmını yaraladı**. Osmanlı kampında düzen, ancak savunmacıları tekrar surların gerisine çekilmeye zorlayan bir karşı atağa geçilince sağlandı. Bu ilk başarısızlık sultanı moralleri daha fazla zedeleme riskini almaktansa topçunun eksiksiz yerleşmesini beklemeye yöneltti.

Bekleyiş sırasında diğer Osmanlı kuşatma prosedürleri uygulandı. Orta bölümdeki yer siperlerinin gerisinde saklanan istihkâmcılar gizli kazı görevlerine başladı; amaçları surlara kadar olan 250 metrelik mesafeyi sonradan çökertilecek tünellerle geçmekti. Verilen bir başka emir de, düzenli saldırıya geçileceği zaman yararlanmak üzere büyük hendeğin uygun noktalarda **taş, kereste ve toprak kümeleri ve başka her türlü malzeme yığılarak** doldurulmaya çalışılmasıydı. Bu askerler için tehlikeli, hatta ölümcül bir işti. Hendek savunulan surdan sadece kırk metre uzaktaydı ve caydırıcı karşı ateş açılmaması halinde menzil içinde kalıyordu. Ayak basacak küçücük bir nokta elde etmek, ya da tutulan çizgiyi biraz ötelemek için girişilen çabalar şiddetli karşılık görüyordu. Giustiniani araziyi incelemiş ve bu tür çabaları aksatacak önlemler almıştı. Sortiler yapıldı, savunmacıların **karanlıkta kent kapılarından çıkacağı, surların dışındakilere saldıracağı pusular kuruldu. Hendekten fırlayıp saldırıya geçenler kimi zaman püskürtülüyordu, kimi zamansa geriye ağızlarından işkenceyle bilgi almak için tutsak edilmiş Türkler ile dönüyorlardı.**

Hendek için girişilen bu şiddetli çatışmalar etkiliydi, ama kayıp oranlarının savunmacılar yönünden kabul edilemez olduğu açık şekilde hemen anlaşıldı. Öldürülen Türklerin sayısı ne olursa olsun, yitirilen her yetenekli savaşçı ayrı öneme sahip olduğundan, askerlerin mevzilerde kalarak, **kiminin arbaletle, kiminin normal yayla ok atarak** savaşmasına karar verildi. Hendekteki mücadele kuşatmanın sert çatışma alanlarından sadece birisi olarak kalacaktı.

Sabırsızlanan sultan ağır topların gelmesini beklerken, 7 Nisan günü ilgisini başka meselelere yöneltti. Osmanlı ordusu Trakya'dan geçerken yolu üstündeki Grek köylerini almıştı, birkaç tahkimatlı kaleyse hâlâ tutunuyordu. Bunlar Mehmet'in açığından geçip gittiği, gözlenmeleri için birlikler bıraktığı yerlerdi. 8 Nisan günü Boğazkesen'in tepesinden Boğaz'a bakan ve daha önceden denetim altına alınan Therepia Kalesi'ni kökünden söküp atmak için ciddi sayılabilecek bir asker gücü ve toplarla yola çıktı. Kale, tahkimatı toplar tarafından yerle bir edilene dek iki gün direndi, sonrasında savunmacıların **büyük bölümü öldü, ya da yaralandı. Geriye kalan kırk kişi aman diledi.** Ve Mehmet de bu kırk adamı kazığa vurdurdu.

Bundan birkaç gün sonra, Mehmet'in amirali Baltaoğlu donanmanın bir bölümünü Marmara Denizi'nde bulunan ve Bizans imparatorluk ailesinin başı derde girdiği zaman çekildiği Prens Adaları'nı kuşatmaya götürdü. Adaların en büyüğü olan Prinkipo'da **otuz ağır silahlı asker** ve kimi yerleşikler tarafından savunulan sağlam bir kale vardı ve teslim olmayı reddetti. Top ateşi savunmacıların direnişini kıramayınca, Baltaoğlu'nun askerleri devasa miktarlarda çalıyı ve odunu surların önüne yığıp ateşe verdi. Kullanılan ziftle kükürdün ve esen sert rüzgârın yardımıyla alevler burçları kısa zamanda tutuşmuş gibi aydınlanacak hale koydu. Canlı canlı yanmayanlar koşulsuz teslim oldu. Askerler oracıkta öldürüldü, köylüler

köle edilmek üzere alındı. Marmara Denizi üstündeki benzer bir kale olan Studius[43] da top ateşiyle çabucak yıkıldı. Bu kez sağ kalma talihsizliğine uğrayan otuz altı asker kent surlarının dışında kazığa geçirildi.

11 Nisan'a gelindiğinde sultan otağına dönmüş, tüm toplar yerini almıştı. Mehmet bunları sur boyundaki hassas kabul edilen yerlere bakan on dört, ya da on beş batarya halinde düzenledi. Urban'ın döktüklerinden biri olan **korkunç top** Haliç yakınındaki tek duvarla korunan, **ne bir dış suru, ne de hendeği olan** Blakhernai karşısına yerleştirilmişti. Bir başkası, iki surun doksan derecelik açı yaptığı birleşim yerine, üçüncüsüyse daha güneydeki Pınar Kapısı'na bakıyordu. Diğerlerinin saldırılara daha açık olduğu düşünülen Lykos Vadisi boyundaki kritik noktalarda görev yapması düşünülmüştü. Urban'ın Grekler tarafından Basilika (İmperyal)[44] olarak adlandırılan süper-silahı sultanın otağının yakınına, **tüm kentin en zayıf girişi** olan Ayos Romanos kapısını tehdit ederken Mehmet'in performansını yakından gözlemleyeceği bir yere koyulmuştu. Her büyük top Osmanlı topçularının duygusal bir tabirle "ayı ve yavruları" olarak andığı daha küçük toplardan oluşan batarya tarafından destekleniyordu. Bunlar ağırlıkları 90 kilogramdan başlayıp, Urban'ın canavar silahında olduğu gibi 680 kilograma kadar ulaşabilen taş gülleler atıyordu. Bir gözlemcinin anlattığına göre, topların en büyük iki tanesi ateşlendiğinde **atışlardan biri surun temele yakın yerine, diğeri kemer olarak bilinen noktasına** isabet ediyordu. Başka bir tanıksa, en büyük **güllenin çevresinin on bir karış** geldiğini kaydetmişti. Bu tanıklar her ne kadar sayısız savaş makinesinden söz etse de, Mehmet kuşatmaya olasılıkla toplamda altmış dokuz top getirmişti ki, bu o günlerin standartlarına

43 Şimdiki Burgaz Ada'da idi. (ç.n.)

44 Osmanlılar tarafından da 'Şahi' olarak adlandırılıyordu. (ç.n.)

göre devasa bir topçu gücüydü; dahası bu silahlar karşı ağırlıklı katapult, mancınık gibi taş fırlatan kıyasla antik teknolojiler tarafından destekleniyordu. Mancınık üç yüz yıl öncesinde Müslümanların Haçlı kalelerini fethinde son derece etkili rol oynamıştı. Şimdiyse göze başka çağdan kalma bir düzenek gibi görünüyordu.

Bir topu yerine yerleştirip atışa hazırlamak zahmet gerektiren işti. Silahın henüz kendisiyle bütünleşmiş taşıyıcıları olmadığından namlular boşta duruyordu ve bir yerden diğerine aktarılması için dayanıklı arabalara yüklenmesi gerekiyordu. Yererine vardıklarında, Osmanlı ön cephesinin güvenli bir noktasında bulunan ve düşman ateşinden kazıklarla yapılmış çitlerle korunacakları, atış anında açılan menteşeli bir kapağın gerisinde duracakları eğimli ahşap platforma indirilmeleri için devasa palanga sistemleri kuruluyordu.

Bu işlemin gerisindeki lojistik destek inanılmaz boyutlardaydı. Büyük ölçülerdeki siyah granit bloklar ocaklardan çıkartılıyor gülle haline getirilmek üzere Karadeniz kıyılarında şekillendiriliyor ve ticari gemilerle sevk ediliyordu. 12 Nisan günü **toplar için taş gülleler, hasır örgü siperler, kereste ve kampta gerekli başka gereçler** getiren bir sevkıyat Çiftedirek'e ulaştı. Topların uzun süre ateşlenmesi halinde ihtiyaç duyulacak bolca güherçile önceden depolanmıştı. Mehmet'in Zağanos Paşa'ya Haliç'in ucunu dolaşacak şekilde yapılmasını emrettiği yol bu tür mühimmatın nakledilmesini kolaylaştırmak üzere hazırlanmıştı. Topların nakli geniş arabalar ve çok sayıda insanla öküz gerektiriyordu. Urban ile Edirne'de çalışan dökümcüler aynı zamanda topun mürettebatını oluşturacaktı. Topları taşıdılar, konuşlandırdılar, doldurdular, barut hakkını elle ayarladılar ve gerektiğinde onları yerinde onardılar. Toplar her ne kadar 240 kilometre ötede imal edildiyse de, Osmanlılar kuşatmaya onarılmalarına, hatta yeni bir cephe

açılması halinde tamamen baştan dökülmelerine yetecek kadar malzeme getirmişti. Bu mantıkla bakıldığında, olasılıkla gerekli demir, bakır ve kalay taşınmış, kömür ocakları kazılıp kubbe altına alınmış, tuğla duvarlı döküm hazneleri inşa edilmişti. Askeri kampın bir bölümü üstünden duman tüten, demirci çekiçlerinin çınlamasının havaya dalga dalga yayıldığı bir imalathaneye dönüştürülmüştü.

Büyük topun ateşe hazırlanması zaman ve ayrıntılara kadar inen özen gerektiriyordu. Barut namluya doldurulur, ardından demir çubuklarla, ya da koyun derisinden yapılma tokmakla vurularak yerine oturtulan ahşap bir tıpayla geriye o derece sağlam itilirdi ki, bu tıkaçın, **barutun patlamasıyla alev alması mümkünse de, başkaca bir yol ve şekilde yerinden çıkartılamazdı.** Gülle insan gücüyle namlunun ağzına getirilip içeriye yuvarlanırdı. Bu taş küre hazneye iyi yerleşecek şekilde yontulurdu, ama topun kalibresiyle çapı her zaman tamı tamına uyuşmayabiliyordu. Nişan **ölçekler ve hesaplarla yön tayin edildikten sonra** alınıyordu (ki bu pratikte deneme-yanılma yöntemi anlamına geliyordu) ve namlunun açısı üstünde durduğu platformun eğimi ahşap takozlarla değiştirilerek ayarlanıyordu. Toplar ayrıca patlamanın gücü ve geri tepmeyle konumunu değiştirmemesi, hedeften sapmaması için üstüne taşlar koyularak bastırılan, amortisör görevi yapacak ahşap kirişlerle sabitleniyordu.

Ateşleme barutu namlulardaki deliklere döküldü ve her şey böylece hazır hale geldi. 12 Nisan günü kavlar yakılıp sultanın 6,5 kilometreye yayılmış toplarının falya deliklerine koyuldu, dünya tarihinin ilk düzenli topçu saldırısı patlamalarla hayata geçti. Savaş tarihinde barutun katlanarak artacak gücü karşısında duyulan dehşetle karışık şaşkınlığın neredeyse elle tutulabilir düzeye ulaştığı ilk bir an varsa, o da 1453

baharında, büyük toplar ateşlendiğinde yaşanmıştır. Kav barutu tutuşturdu ve:

Ve ateş almasıyla müthiş bir ses yeri, hatta uzaklarda olan yerleri sarstı, dehşetli bir gürültü her tarafı kapladı, etrafı alevlendirdi; gülle içeriden bir ateş ve kuru rüzgârla fırladı ki, taşı dahi vurmakla ileriye ittirecek şiddetle surlara çarptı ve bu çarpmanın tesiriyle duvarda birçok yarılmalar oldu, enkaz parçaları etrafa saçıldı ve her yana dağılan bu parçalar rastladığı kişiyi öldürdü.

Devasa taş güllelerin etkisi surların avantaj sağlayacak noktalarına çarptığında yıkıcı oluyordu. **Böyle olmakla beraber, bu etki eşit şekilde değildi ve surun bazen büyük bir bölümü bozulur, bazı defa bunun yarısı kadar hasar olurdu. Bazen de surların yukarı bölümlerindeki koruganların, iç ve dış burçların büyük, ya da küçük bir bölümü zarar görürdü. Atılan taşlara karşı koyacak bir kuvvet düşünülemezdi. Surun son derece kalın, sağlam ve dayanıklı bedenlerinin bile harap olması şaşkınlık vericiydi ve mermilerin doğurduğu sarsıntının şiddetini gösteriyordu.**

Tüm kuşatma savaşı tarihi açılan bombardımanın ilk anlarında savunmacıların gözünün önünden geçer gibi oldu; Teodosius'un kara surları, iki bin yıllık savunma evriminin o ürünü, insan zekâsıyla üretilmiş ve ilahi takdisle korunmuş o mühendislik mucizesi iyi nişanlanmış her güllenin çarptığı yerde çöküyordu. Başpiskopos Leonard saray yakınındaki tek katmanlı sur üstündeki etkileri gözlemlemişti: 'Surlar [güllelerle] ezilip toza dönüyor ve ne kadar kalın ve güçlü olurlarsa olsun bu şaşkınlık verici düzeneğin bombardımanı altında çöküyordu.'

Büyük toptan atılıp surların üstünden geçen gülleler Konstantinopolis'in yüreğine doğru bir buçuk kilometre kadar yol alabiliyor, harap edici bir güçle evlere, kiliselere çarpıyor, sivilleri indiriyor, daha doğru deyişle onları büzüşüp küçülmüş

kentin meyve bahçelerine, tarlalarına gömüyordu. Bir tanık güllelerden birisinin kilise duvarına çarpıp toz gibi dağıldığını hayretle görmüştü. Başka kimilerine göre yer kilometrelerce çapında bir alanı kapsayacak şekilde sarsılıyor, Haliç içinde güvenle demirlenmiş kadırgalar bile patlamaları dayanıklı ahşap kabuklarının üstünde hissediyordu. Topların sesi Asya kıyılarının çok ötesinden, Boğaz'ın 8 kilometre uzağından duyulabiliyordu. O arada mancınıklar da daha eğimli atış yörüngeleriyle surların gerisindeki evlere ve imparatorluk sarayının kimi yerlerine taş fırlatıyordu.

Bombardımanın savunmacılar üstünde yaptığı psikolojik etki başlangıçta fiziksel sonuçlarından daha yıpratıcı oldu. Devasa topların gürültüsü ve titreşimi, çıkarttıkları toz bulutları, taşın taş üstünde yaptığı darmadağın edici etki deneyimli savunmacıları bile dehşete düşürmüştü. Sivil halk için bu, yaklaşan kıyametin ve günahların cezasının kendini göstermeye başlamasıydı. Bir Osmanlı tarihyazıcısına göreyse **kıyametin korkunç patlaması** gibiydi. İnsanlar göğüslerini yumruklayarak, istavroz çıkartarak ve "Kyrie Eleison, şimdi ne olacak!" diye bağırarak evlerinden fırlıyordu. Kadınlar sokaklarda bayıldı. **Kiliseler niyazlar, dualar eden, ağlayan ve pişmanlığını dile getiren insanlarla dolmuştu. Bağrışıyorlardı: "Tanrım, Tanrım! Senden uzaklaştık. Günahlarımızın doğru ve haklı yargılanmasıyla üstümüze ve senin Kutsal Kentine yağan tüm bu şeyleri hak ettik." En kutsal ikonalarından yansıyan titrek mum ışığında hepsinin dudakları aynı duayla kıpırdıyordu: "Düşmanların karşısında bizi terk etme; kıymetdeğer halkını yok etme; sevecen lütfunu üstümüzden çekme ve bizi bu zamanda zayıf kılma."**

Konstantinus ise kentin moralini hem pratik, hem de dinsel yönden yüksek tutmak için hiçbir şeyi esirgemiyordu. Saat başı surları dolaşmaya çıkıyor, kumandanların ve askerlerinin

moralini pekiştiriyordu. Kilise çanları aralıksız çalıyordu ve imparator **tüm insanları umuda sarılmaya, düşman karşısındaki direnişlerini azaltmamaya, kendilerini Yüce Tanrı'ya emanet etmeye yönlendiriyordu.**

Savunmacılar ilk şaşkınlıktan sonra taş güllelerin çarptığı yere uyguladığı şoku hafifletmek için çeşitli stratejilere başvurdu. Surların dış yüzüne kireç ve tuğla tozundan oluşan bir katman döküldü; başka kimi yerlerde güllelerin darbe gücünü emmesi için ahşap kirişlere bağlanmış yün balyaları, deri tabakaları, hatta değerli kumaşlar indirildi. Bu önlemler yine de barutun olağanüstü itme kuvvetine karşı pek az etkili oldu. Savunmacılar büyük topu ellerindeki sayıca az topla vurmak için elinden geleni yaptı, ama güherçileleri azdı ve Osmanlı topları ahşap kazıklardan yapılma perdeler ardında gizleniyordu. Daha da kötüsü, surların ve kulelerin topçu platformu olarak kullanılacak dönemi geride bıraktığı anlaşılmıştı. Ne fazla miktarda cephane barındıracak kadar genişlerdi, ne de **duvarları sallayıp yapıya düşmandan fazla zarar verecek** sarsıntıya dayanacak kadar güçlülerdi. En büyük toplar çabucak patlayıp dağıldı. Bu durum bizar haldeki savunmacıları öylesine öfkelendirdi ki, topçubaşını sultanın emrinde olmakla suçlayıp idam etmeye kalkıştılar, ama **öyle bir sonu hak ettiğine dair açık kanıt olmadığından adamı serbest bıraktılar.** Hepsinin ötesinde açık olan bir şey vardı ki, o da Teodosius surlarının bu yeni savaş çağına uygun inşa edilmediğiydi.

Grek tarihyazıcılar gördüklerini nakletmeye çabaladı, hatta topları tarif etmek için yeni bir sözce oluşturdu. Klasik yaklaşımlı Kritovulos şöyle diyordu: 'Bu şeyin eskiden gelme bir adı yoktur. Meğer ki buna başka bir ad verilebilsin. Şimdiki adamların hepsi birleşik bir ad ile ona *silah* der.' Başka adlar da türetildi: Bombacı, helepole (yani 'kent-düşüren'), işkenceci,

uzaktan-toz-edici. Gündelik lisan bile yaşanan yeni gerçekliğin getirdiği cehennemî deneyimle farklılaşıyordu.

Mehmet'in stratejisi yıpratmaya yönelikti, ama sabır içermiyordu. Surları gün ve gece boyu top ateşiyle dövmeye ve savunmacıları yıpratmaya, son büyük hücum için gedik oluşturmaya yönelik saldırılar düzenlemeye karar verdi. Melissenos şöyle yazacaktı: 'Saldırılar gün ve gece boyu devam etti; çarpışmalardan ve patlamalardan, güllelerin surlara çarpıp yıkmasından gelen sesler hiç kesilmiyordu. Sayımız ordusu karşısında az olduğundan sultan, öldürene ve takatsiz bırakana dek üstümüze darbeler indirmeyi, böylece bize saldırma fırsatı bırakmadan kenti çabucak almayı umuyordu.' Bombardıman ve hendek için girişilen mücadele 12 Nisan'dan 18 Nisan'a dek aralıksız sürdü.

Başlangıçta yaptığı psikolojik etki bir yana bırakılırsa, büyük topun idare edilmesi zahmetli işti. Doldurulması ve nişan alınması öylesine gayret gerektiren çalışmalardı ki, *Şahi* günde sadece yedi kez ateşlenebiliyor, bunların ilki şafaktan hemen önce bir uyarı atışıyla yapılıyordu. Toplar güvenilmez, ters sonuçlar verebilen, zaman zaman kendi ekipleri için de tehlikeli düzeneklerdi. Bahar yağmurları altında konumlarında tutulmalarının zor olduğu anlaşılmıştı; patlamanın geri tepmesiyle sık sık beşiklerinden kurtulup çamura düşüyorlardı. Topun altında ezilip ölmekten daha ciddi bir tehlike varsa, o da parçalanan top namlularından çıkan şarapnellere yakalanmaktı. *Şahi* de Urban için bir endişe kaynağına dönüşmüştü, çünkü yoğun ısı metalin saflığının tam sağlanamadığı noktalarda kılcal çatlaklara neden oluyordu; o ölçekte döküm yapmanın zorlayıcı gerekleri olduğu anlaşılmıştı. Bu konuya derin bir teknik ilgi duyan Grek tarihyazıcı Dukas, meselenin denetim altına alınabilmesi için namlunun sıcak yağa bulandığını,

soğuk havanın gülle atıldığı anda girip çatlakları genişletmesinin bu yolla önlenmeye çalışıldığını anlatır.

Namlunun cam gibi parçalanması olasılığı alınan önlemlere rağmen Urban'ı endişelendirmeye devam etti ve söylenceye göre kiralık teknik adam hak ettiği cezayı kısa zaman sonra buldu. Yapılan yakın inceleme çatlakların ciddi olduğunu ortaya koymuştu. Urban büyük topu çarpışmadan çekip yeniden dökmek istedi. Onun silahlarının performansını bizzat izleyen, her zaman başarıya iştah besleyen Mehmet ise ateşe devam edilmesi emri verdi. Sultan'ı öfkelendirmeyi arızalı bir topla atış yapmanın riskleriyle karşılaştıran Urban silahı yeniden doldurttu ve Mehmet'ten geri durmasını istedi. Barutun tutuşturulmasıyla *Şahi* **üstüne top güllesi düşmüş gibi yarıldı ve paramparça olup çevresindeki birçok insanı öldürdü ve yaraladı** ki, bunların arasında Urban'ın kendi de vardı. Ancak her ne kadar topun kuşatmanın başlarında çatladığı bilinse de, ustasının ölümünün başka şekilde olduğuna dair (Hıristiyan tarih yazıcılar tarafından yürekten desteklenen) güçlü kanıtlar vardır. Top demir kuşaklarla çabucak desteklenip hizmete sokulmuş, ama kısa zamanda tekrar çatlayıp Mehmet'in büyük öfkesini çekmişti. Süper-silah anlaşıldığı kadarıyla dönemin metalürjisinin toleranslarını zorlayarak çalışıyordu. Birincil etkisi psikolojik olmuştu; fiziksel hasar vermekteyse öteki toplardan pek az daha öne çıkmış, ama etkisi yine de çok büyük olmuştu.

O arada Macar John Hunyadi'den gelen bir temsilciler heyeti, Mehmet'in kenti hızla alma gereğinin altını bir kez daha çizdi. Sultanın politikası düşmanlarını bölünmüş halde tutmaktı; bunu sağlamak için zamanında Macar kral naibi olan Hunyadi ile Konstantinopolis girişimi sırasında batıdan herhangi bir kara saldırısı olmayacağını garanti altına alan üç yıllık bir barış antlaşması yapmıştı. Şimdiyse Hunyadi'nin

temsilcileri Osmanlı sultanına gelmiş, kral naibi artık görevinden istifa ettiğine ve yetkileri Kral Vladislas'ın kendisine devrettiğine göre, anlaşmanın da geçerliğini yitirdiğini söylüyordu. Bu nedenle Hunyadi imzalı akdi iade etmek, kendisininkini de geri almak istiyordu. Durum kurnaz Macar tarafından Osmanlı üstünde baskı kurmak için yaratılmıştı ve olasılıkla Vatikan'ın başı altından çıkmıştı. Bu girişim bir Macar ordusunun kuşatmayı çözmek üzere Tuna'yı geçmesi ve Osmanlı ordusu içinde kararsızlık doğması tehlikesinin belirtisiydi; ayrıca haber savunmacıların iradesini de pekiştirecekti.

Ne var ki, yapılan bu ziyaret gelen Macarların Osmanlı amaçlarına değerli bir katkı sağladığı yönünde kimi temelsiz söylentiler çıkmasına neden oldu. Kamptaki Macar elçilerinden biri büyük topların ateş edişini ilgiyle izliyordu. Atılan güllelerden birinin duvara isabet ettiğini ve topçuların aynı noktaya bir atış daha yapmaya hazırlandığını görünce, profesyonel ilgisine yenik düşmüş ve onların saflığına açıktan açığa gülmüştü. Topçulara ikinci atışı **aynı yüksekliğe, ama ilkinden 9 ila 10 metre açığa nişanlamalarını, ardından ikisinin arasına üçüncü bir atış yapmalarını söyledi. Atışlar böylece bir üçgeni tamamlayacak, sonra da duvarın çöktüğü görülecekti.** Bu atış stratejisinin kendini hemen gösteren etkisi topa tutulan bölümlerde duvarların yıkılışının hızlanması yönünde oldu. Kısa zaman sonra 'ayı ve yavruları' eşgüdümlü takımlar halinde çalışmaya başlamıştı. Küçük toplar iki yan atışı yapıyor, Urban'ın büyük toplarından biriyse zayıflamış orta bölgeye nişanlanarak üçgen tamamlanıyordu. **Öyle şeytani bir güç ve dayanılmaz bir şiddetle yapılan atışlar onarımı olanaksız hasara yol açıyordu.** Tarihyazıcılar verilen bu epey yararlı öğüde garip bir açıklama iliştirdi: Bir Sırp azizi Hıristiyanların başına gelen felaketlerin Konstantinopolis Türklerin eline düşmeden son bulmayacağını açıklamıştı. Böylece Macarların ziyareti Hıristiyanların zihnini zaten işgal

eden bir öykü içinde derlendi; Osmanlıların öylesine üst düzey teknolojik bilgiyi ancak Avrupalılardan alabileceği gerçeği, Hıristiyanlığın düşüşe geçmesinin o andaki durum üstündeki etkisi ve dini kehanetlerin katkısı öyküyü güçlendirdi.

Nişan almaktaki zorluklara ve düşük atış yoğunluğuna rağmen bombardıman 12 Nisan'dan başlayarak altı gün kesintisiz sürdü. Şimdi en ağır ateş Lykos Vadisi ile Ayos Romanos Kapısı'na yönlendirilmişti. Kente günde 120 kadar atış yapılıyordu. Surlar kaçınılmaz şekilde ufalanıp çökmeye başladı. Bir hafta içinde dış duvarların bir bölümü, içteyse iki kule ve bir taret yıkılmıştı. Ancak bombardımanın saldığı ilk dehşetten sonra ateş altındaki savunmacılar cesaretini yeniden topluyordu; **sultanın savaş makinelerinin gücüyle her gün yüzleşen askerler bunlara alıştı ve ne korku göstermeye başladı, ne de kaçtı.** Giustiniani hasarı gidermek için aralıksız çalışıyordu ve çökmekte olan dış sur için çabucak etkili bir karşı yöntem geliştirdi. Kazıklarla geçici temeller oluşturuldu, savunmacılar bunların üstüne ellerine ne geçerse atmaya başladı. Gediğe taş, kereste, çalı çırpı, fundalık ve çok büyük miktarda toprak taşındı. Kazıklarla desteklenen dış bölümü yangın oklarından korumak için deri perdeler çekildi ve savunma tepeciği istenen yüksekliğe ulaşınca, toprakla doldurulmuş fıçılar getirilip düzenli aralıklarla en tepeye yerleştirildi. Bunlar savunmacıları Osmanlıların mevzileri temizlemek için açabileceği ateşten koruyacak mazgallı siper görevi yapacaktı. Bu çaba için muazzam insan gücü harcanmıştı; karanlık basınca adamlar ve kadınlar kentten çıkıp geliyor, gündüz yıkılan savunma hatlarını onarmak için gece boyunca çalışarak taş, ahşap, toprak taşıyordu. Hiç ara verilmeyen bu gece çalışması gitgide yorulan halka büyük enerjiye mal oldu, ama sonucun taş güllelerin yıkıcı etkisine karşı şaşılacak derecede etkili olduğu anlaşıldı. Güllelerin şiddeti tıpkı çamura taş atıldığındaki gibi yumuşuyor, yaptıkları etki azalıyordu; yumuşak ve dirençsiz toprağa

gömülüyorlar, bu da sert ve dirençli bir malzemeye çarptıkları zaman olduğu gibi gedik açmalarını önlüyordu.

Tüm bunlar olurken hendeği ele geçirmeye yönelik sert mücadele de sürüyordu. Osmanlı askerleri gün boyunca buldukları her türlü malzemeyi, toprağı, keresteyi, molozu hatta (bir kaynağa göre) kendi çadırlarını koruma ateşi altında sürükleyip insandan arıtılmış bölgeden geçiriyor ve hendeğe atıyordu. Gece olduğunda savunmacılar hendeği tekrardan orijinal derinliğine indirmek için hücum noktalarından karşı saldırılar düzenliyordu. Surlar önünde girişilen çatışmalar sertti ve yakın dövüş halinde yaşanıyordu. Hücuma kalkanlar kimi zaman hendeğe yuvarlanacak değerli top güllelerini geri kazanmak için ağlar kullanıyor, bazı birlikler surların zayıflayan bölümlerini sınamak ve iyice yayılarak seyrelmiş savunmacıların rahatını kaçırmak için ilerleyişe geçiyordu. Kum dolu fıçıları ucu kancalı sırıklardan yararlanarak tepeden aşağı çekmeye çalışıyorlardı.

Yakın mesafeden girişilen bu tür saldırılarda daha iyi zırhlanmış ve saklanmış olan savunmacılar avantajlıydı, ama düşmanın ateş altında gösterdiği cesaret Grek ve İtalyan tanıkları bile etkilemişti. Leonard, 'Türkler yakın mesafede cesaretle dövüşüyor, hepsi öylece ölüp gidiyordu,' der. Surlardan uzun yayla, arbaletle ve arkebüzle açılan ateşin neden olduğu kırım korkunçtu. Toplarının ağır gülleler atmaya uygun olmadığını anlayan savunmacılar, topçu donanımlarını büyük tüfekler halinde yeniden düzenlemişti. Her silaha ceviz iriliğinde beş, ya da on kurşun doldurulabiliyordu. Yakın mesafeden atıldığında bu mermilerin etkisi dehşet vericiydi; **büyük bir delip geçme gücüne sahiplerdi ve böylece zırhlı bir askere çarptıklarında kalkanından ve vücudundan geçiyor, ateş hattında arkasında kim varsa isabet edip aynı şeyi ona da**

yapıyordu; bu barutun gücü tükenene dek böyle devam ediyordu. Bir atışta iki, ya da üç adam öldürülebiliyordu.

Bu sindirici ateşle vurulan Osmanlıların kayıpları korkunçtu ve ölülerini teslim almaktaki isteklilikleri savunmacılara bir yaylım ateşi daha açma fırsatı veriyordu. Venedikli cerrah Nicolo Barbaro gördükleri karşısında dehşete düşmüştü:

Ve bir, ya da iki adam öldüğünde Türkler hemen geliyor, kent duvarlarına ne kadar yakın olduklarına aldırmaksızın ölüyü bir domuza yapıldığı gibi omzuna vurup taşıyordu. Ama mevzilerdeki adamlarımız yoldaşını alıp götürmek için gelen Türklere tüfeklerle ve arbaletlerle nişan alıp ateş açıyor, bu kez ikisi de yere yığılıyor ve ölmekten zerre kadar korkmayan, onunun birden can vermesini tek bir Türk cesedini kent surlarının önünde bırakmış olmanın utancına yeğleyen yenileri geliyordu.

Amansız bombardıman savunmacıların gösterdiği tüm çabalara rağmen hendeğin Lykos Vadisi'ndeki bir bölümünün doldurulması için etkili koruma ateşi sağladı. Mehmet 18 Nisan günü surların gördüğü hasarın ve yıpratma muharebelerinin toplu bir saldırıya kalkmak için yeterli olduğuna karar verdi. Güzel bir bahar günüydü; hava kararırken ezan sesi Osmanlı kampı üstünde güven dolu bir tonda yükseldi, Ortodokslar gece boyu ibadete durmak, mumlar yakmak ve Tanrı'nın Anası'na dualarla niyaz etmek için kiliselere çekildi.

Mehmet güneş battıktan iki saat sonra, bahar mehtabının yumuşak ışığı altında vurucu birliklerinin büyükçe bir bölümüne ilerleme emri verdi. **Yaylı ve mızraklı askerleri ve hassa kuvvetlerini** deve derisi gerili köslerin ritmik vuruşları, boruların bağırtısı, zillerin çınlamasıyla, yani Osmanlı askeri bandosu olan mehter takımının olanca psikolojik ağırlığıyla birlikte ve meşaleler, bağırışlar, savaş çığlıkları eşliğinde harekete geçirdi. Güçlerini Lykos Vadisi'ndeki, surların bir bölümünün

çöktüğü hassas noktaya yöneltmişti. Tam hızla üstlerine gelen Osmanlı saldırısının tüyleri diken diken eden sesiyle ilk kez karşılaşan kentlileri panik sardı. Barbaro daha sonra o anı, 'Surlara gelirkenki bağırışlarını tarif edemem,' diyerek ürpertiyle anımsayacaktı.

Konstantinus alarmdaydı. Hattın tamamı boyunca kalkışılacak bir genel taarruzdan korkuyor ve adamlarının o an için buna hazır olmadığını biliyordu. Kilise çanlarının çalınmasını emretti; dehşete kapılmış insanlar sokaklara döküldü ve askerler karmakarışık halde görev yerlerine koşuşturdu. Osmanlılar yoğun bir top, tüfek ve ok ateşinin koruması altında hendeği geçti. Sindirici ateş, doğaçlama inşa edilmiş toprak mevziler üstünde durmayı olanaksız kıldığından, Yeniçeriler merdivenler ve koçbaşlarıyla surlara kadar ulaşabildi. Mevzilerdeki mazgallı siperleri söktüler ve savunmacıların üstüne yaylım ateşi açtılar. O arada ahşap kazıktan oluşan perdeyi yakma girişimi de başlatılmıştı, ama bu başarısızlığa uğradı; duvardaki gediğin darlığı ve arazideki eğim o noktaya üşüşen askerleri engelliyordu. Nestor İskender'in anlatışıyla karanlıkta bir velvele, karmakarışık bir gürültü kopmuştu:

Tüfeklerin ve arkebüzlerin takırtısı, çanların kükremesi, silahların yıldırım çakar gibi parlamalarla karşılıklı patlaması kentli kadınlar ve erkeklerden gelen inlemelere karışınca, insan yerle göğün birleştiği ve toprağa vurduğu ve her ikisinin de titrediği sanısına kapılıyordu; kimse diğerinin ettiği tek kelimeyi bile işitemiyordu. İnsanların ağlamaları ve feryatları, çığlıkları ve hıçkırıkları, topların kükremesi ve çanların kesintisiz sesi ancak büyük bir fırtınayla kopacak bir patırtının içinde birleşmişti. Ve ayrıca, çıkan birçok yangından ve top ve arkebüz patlamalarından gelen duman iki tarafın da üstüne

çökmüş ve kenti kaplamıştı. Ordular birbirini göremiyor, kimse kiminle çarpıştığını bilemiyordu.

İnsanlar parlak ay ışığı altında daracık yerlere sıkışmış halde birbirini kesip biçerken, avantaj iyi zırhlanmış ve Giustiniani tarafından iyi konuşlandırılmış savunmacılardan yanaydı. Hücuma kalkanların momenti yavaş yavaş azaldı; **dağıldılar ve kendilerini surların önünde tükettiler**. Dört saatin ardından mevzilere aniden gelen bir sessizlik çökmüştü ve bunu sadece hendeğin içinde can vermekte olan insanların inlemeleri bozuyordu. Osmanlılar **ölülerini bile almadan** kamplarına çekildi; mevzilerdekiler altı günlük aralıksız savunmanın ardından ölü gibi yığılarak mücadeleden düştü.

Konstantinus ile maiyetindekiler sabahın serin ışıklarıyla birlikte hasarı incelemeye geldi. Hendeğin içi ve iki yakası paramparça cesetlerle doluydu. Koçbaşları surların önüne terk edilmişti ve orada burada yanan ateşler sabah havasını tütsülüyordu. Konstantinus Hıristiyan cesetlerinin yakılması işini orduya, ya da bitkin düşmüş kent halkına veremeyeceğini bildiğinden, bununla keşişleri görevlendirdi. Kayıplara dair rakamlar her zaman olduğu gibi değişkendi. Osmanlı ölüleri için Nestor İskender 18.000 gibi bir sayı verirken, Barbaro daha gerçekçi olan 200 ölüden söz ediyordu. Konstantinus düşmanın ölülerini almasının hiçbir şekilde engellenmemesi emrini verdi, ama surlar önünde terk edilen koçbaşları yakıldı. Ardından imparator, ruhban takımı ve asillerin eşliğinde **yüceler yücesi Tanrı'ya ve Tanrı'nın her şeyden saf Anası'na şükranlarını sunmak, içlerinden birçoğunun ölümünü gören inançsızların artık çekileceği umuduna yönelik** dualarını etmek üzere Hagia Sophia'ya gitti.

Mehmet'in yanıtıysa bombardımanı yoğunlaştırmak olacaktı.

Deniz surları açığındaki bir yelkenli.

IX

tanrı'dan gelen bir rüzgar

1-20 nisan 1453

Deniz üstünde yapılan savaşlar geri çekilecek, ya da kaçacak bir yer olmadığından, karada yapılan savaşlardan daha tehlikeli ve şiddetlidir; dövüşmekten ve kadere sığınmaktan, her adam için cesaretini ve becerisini göstermekten başka çare yoktur.

Jean Froissart, 14. Yüzyıl Fransız tarihyazıcısı

Nisan ayı başında, büyük toplar kara surlarını dövmekle meşgulken, Mehmet bir diğer silahı olan donanmasını uygun yerlere konuşlandırmaya girişti. Araplardan o yana gelen tüm kuşatmacıların açıkça anladığı bir gerçeği önceden kavrayacak kadar idrakliydi: Kenti almak için yapılacak girişimler denizde sıkı denetim sağlanmadan başarısız olmaya mahkumdu. Babası Murat 1422'de Bizans'a kente uzanan su yollarını boğma olanağından yoksun gelmişti, çünkü donanması

altı yıl önce Venedikliler tarafından Gelibolu'da kıstırılıp yok edilmişti. Boğazlar ablukaya alınmazsa Konstantinopolis, Karadeniz'deki Grek kentlerinden, ya da Akdeniz havzasındaki Hıristiyan sempatizanlardan kolaylıkla destek sağlayabilirdi. 1452 yazında Boğazkesen'i inşa eder ve ağır toplarla donatırken Mehmet'in aklında işte bu vardı. Ve o zamandan beri Boğaz'dan hiçbir gemi denetlenmeden geçememişti.

Mehmet tüm hazırlıklar sürerken donanmanın elden geçirilmesi ve güçlendirilmesi işiyle de ilgilenmişti. 1452 kışı boyunca Gelibolu'daki donanma merkezinde, hatta belki Sinop ve Ege kıyılarındaki tersanelerde hızlı bir gemi yapım çalışması sürdürülmüştü. Kritovulos'a göre, **savaş ve kuşatma için deniz gücünden bekledikleri, kara birliklerinden daha ziyade olduğundan** Mehmet o yöndeki çalışmalarla kişisel olarak ilgilenmişti. İmparatorluk Karadeniz ve Ege kıyılarından hem Grek, hem de İtalyan kökenli deneyimli tersane işçileri, denizciler, seyir subayları derlemişti ve bu yetenekli insan gücü donanmanın yeniden yapılanmasında kullanılabilirdi. Bunun yanı sıra, Mehmet'in donanma kurmak için gerekli doğal kaynaklara erişimi de kolaydı. Ahşap, kenevir, yelkenler için kumaş, çapalar ve çiviler için dövme demir, karinaları kalafat etmek, yağlamak için katran ve donyağı... Bu malzemeler imparatorluk topraklarından ve ötesinden bol miktarlarda temin edilebiliyordu. Tüm bunları savaş için bir araya getiren unsursa Mehmet'in lojistik yeteneğiydi.

Osmanlılar topçu gücü örneğinde olduğu gibi, Hıristiyan düşmanlarının gemilerini benimsemekte de çok hızlı davranmıştı. Akdeniz havzasının anahtar konumdaki savaş gemisi, antik dönemlerdeki Roma ve Grek gemilerinin varisi olan, Bronz Çağı'ndan başlayıp 17. Yüzyıl'a kadar evrimleşerek egemenliğini koruyan kürekli kadırgaydı ve temel form açısından eski Girit yelkeniyle Mısırlıların papirüs teknelerinin gövde şeklini

yansıtıyordu. Ortaçağ'ın geç dönemlerine gelindiğinde, tipik savaş kadırgasının uzunluğu 30, genişliği 3.5 metre kadardı, yükseltilmiş pruva, ya da düşman gemilerine bordalama platformu olarak kullanılabilecek bir mahmuza sahipti. Deniz savaşı taktikleriyse, karadakinden neredeyse hiç farklılık göstermiyordu. Kadırgalar içlerinde karşılıklı atışlardan sonra göğüs göğüse savaşa girmek üzere düşman gemisine geçecek bir savaşçı gücü barındırıyordu.

Bu gemiler suya insanı irkiltecek kadar yakındı. Küreklerin mekanik avantajını en üst düzeye getirmek için yüklü bir savaş kadırgasının sudan yüksekliği altmış santime kadar düşürülebilirdi. Yelken tahrikiyle ilerleyebilirdi, ama kadırgaya asıl vurucu gücünü ve savaştaki esnekliğini veren şey kürek gücüydü. Kürekçiler güvertede genellikle tahta sıralar üstünde iki, ya da üç kişilik tekli oturma düzeninde otururdu ki, bu onları savaş sırasında etkilere korkunç derecede açık hale koyardı. Her adam, uzunluğu oturduğu yerin bordaya olan uzaklığına göre değişen bir küreği tek başına çekerdi. Oldukça sıkışık bir pozisyonda olurlardı. Kadırgada kürek çekmenin zorluğunu anlamak için aynı şeyi günümüzün modern yolcu uçaklarındaki koltuklardan birine oturmuş halde yapmayı düşlemek yeterlidir. Üstelik gemide yan mesafeler de çok dar olduğundan, kürekçilerin bunu dirseklerini sabit tutarken yerinde kalkıp asılarak, sonra geri düşerek yapması gerekirdi. Kadırgada kürek çekecek mürettebatın kusursuz eşgüdümle hareket etmesi bu koşullar altında şaşılacak bir şey değildi ve 9 metre uzunluğundaki 45 kiloluk küreğe gerektiği gibi hakim olmak ciddi kas gücü gerektiriyordu.

Savaş kadırgası çatışma anında hız ve kıvrak manevra yapmak üzere geliştirilmişti; karinası iyi yağlanmış bir kadırga, insan gücü altında yirmi dakika süreyle 7.5 deniz mili hızla seyredebiliyordu. Bir saatten uzun süre için buna yakın

hızlarda gitmek üzere kürek çekilmesinde dayatmaksa müretteba tın gücünü çabucak tüketiyordu. Sakin denizdeki hızına karşın kadırga, kimi son derece büyük dezavantajların sıkıntısını da çekiyordu. Düşük bordası gemiyi Akdeniz'in alçak dalgalarında bile denize şaşılacak kadar elverişsiz kılıyor, böylece kullanımı yaz aylarıyla sınırlı kalıyordu; ayrıca açık denizde uzun yolculuklar yapmak yerine kıyıya yakın seyretme gereği doğuyordu. Kadırga filolarının mevsimsiz fırtınalarla zor duruma düşmesi alışılmadık hallerden değildi. Yelkenler rüzgâr tam kıçtan alındığında kullanışlıydı, küreklerse pruvadan gelen sert esintilerde fazla yararlı değildi. Dahası, hız yapma eğilimi teknenin bordasını nasıl alçak hale koyduysa, kabuğunun da aynı şekilde incelmesine yol açmıştı; bu da ticaret gemilerine, ya da daha yüksek Venedik kalyonlarına saldırırken ciddi dezavantaj yaratıyordu. Sonuçta, kadırganın tüm güçlü ve zayıf yanları Konstantinopolis için verilen mücadelede bir kez daha ortaya çıkacaktı.

Mehmet oldukça büyük bir donanma toplamıştı. Eski gemileri onartıp kalafattan geçirtmiş, küreklerin üçlü sıralar halinde dizildiği bir tür savaş gemisi olan triremler, Avrupalıların *fustae* adını verdiği, ölçeği küçültülmüş, **otuz ya da elli çift kürekle yürüyen, çok süratli manevra kabiliyetine sahip hafif gemiler**, yani bir anlamda 'akıncı' kadırgalar yaptırmıştı. Anlaşıldığı kadarıyla bizzat ilgilenerek, **Asya ve Avrupa kıyılarındaki gemileri toplamış, bunların mürettebatından başka iç ve dış hizmetleri için gerekli tayfayı seçmiş, kaptan ve dümencilerini tayin etmiş ve gereken askerleri büyük bir özen ve hızla tedarik etmiştir.**

Donanmanın bir bölümü askerleri karşıdan karşıya geçirmek için Boğaz'a Mart ayında girmişti, ama asıl gücün **bu işlerde bilgisi, görgüsü ve tecrübesiyle ün almış olan** Baltaoğlu'nun kumandası altında Gelibolu'da toparlanması Nisan

başından önce gerçekleşmedi. **İman'ın savunucularının anayurdu** Gelibolu, Osmanlılar için tılsımlı bir kent, uğurlu bir çıkış noktasıydı. 1354 yılında, rastlantısal bir depremin ertesinde Avrupa'daki ilk tutunma noktasını orada edinmişlerdi. Ve yedi kuşatmadan beri Osmanlılar Konstantinopolis'e ilk kez donanma getiriyordu. Bu kritik bir gelişmeydi.

Kutsal savaş şevki ve fetih özlemiyle yanıp tutuşan filo, Helles Pontos'tan Marmara Denizi'ne doğru çıkmaya başladı. Tarihyazıcılar tarafından aktarıldığına göre, **donanma büyük bir neşe ve moral üstünlüğü içinde yola koyuldu. Yol boyunca türlü yarışmalar, kürek ve yelken ustalıkları ve gösteriler yapıldı. Bu neşe ve bağırışlar kulaklara hayret ve dehşet saldı.** Ama dile getirilen bu coşku, pratikte o kadar tantanalı olmasa gerek, çünkü kürek çekenlerin büyük bölümü olasılıkla bu işi zoraki yapan Hıristiyanlar idi. Daha sonraki dönem tarihçilerden birine göre, **ilahi güçle gelen rüzgâr onları ileriye atıyordu,** ama gerçek yine olasılıkla öyle değildi. Yılın o dönemine gelinene dek baskın rüzgâr kuzeyden esmeye başlamıştı, yani Marmara'ya çıkmak için hem rüzgâra, hem de akıntıya karşı ilerlemek gerekiyordu. Konstantinopolis'e kadar olan yaklaşık 200 kilometrelik mesafeyi aşmak büyük olasılıkla kesintisiz ve zorlu bir yolculuk gerektirmişti.

Donanmanın geliş haberi kendisinden hızlı, panikle karışık bir şaşkınlık yaratarak yol aldı. Mehmet ordu konusunda olduğu gibi donanmada da büyük sayıların psikolojik önemini gözetmişti. Kıyı boyunca yer alan Grek köylerinden izleyenler denizin kürekler ve gemi direkleriyle kaplanması karşısında dehşete düşmüş olmalıydı.

Osmanlı donanmasına ilişkin sayılar açısından Giacomo Tetaldi ve Nicolo Barbaro gibi deneyimli Hıristiyan denizcilerinin verdiği bilgiler, deniz ve gemiler hakkında fazla şey bilmeyen, kolay etkilenebilir kara sakinlerinin verdiklerinden

daha güvenilirdir. Bu iki kaynağın verdiği ortalama sayılara göre filo, triremler ve biremlerden[45] ibaret on iki ila on sekiz tam donanımlı kadırga, yetmiş ila seksen daha küçük *fusta*, yirmi beş kadar *parandaria* (yani ağır nakliyat mavnası), bir sayıda gulet tipi hafif *brigantin* ve küçük kurye botu olmak üzere yaklaşık 140 parçadan oluşuyordu. Bu gücün batı ufkunda belirmeye başlamasını izlemek insanı saygıyla karışık dehşete salan bir deneyimdi.

Mehmet'in etkileyici deniz gücüne dair haberler kente filonun kendisinden çok önce ulaştığından, savunmacıların donanmaya ilişkin planları dikkatle hazırlamak için bolca zamanı olmuştu. 2 Nisan günü kendi gemilerine güvenle demirleyecekleri yer sağlamak ve zayıf deniz surlarını saldırıya kapatmak için Haliç'in ağzına büyük zinciri çektiler. Kentin tarihinde derin yeri olan bir olguydu bu. 717 gibi erken bir tarihte kuşatmaya gelen Müslüman donanmalarını engellemek için de bir zincir kullanılmıştı. Bizanslılar Barbaro'nun anlatımına göre 6 Nisan günü **Tana'dan gelen üç kadırgayı ve iki ince kadırgayı savaşa hazır hale koydu**, ardından mürettebatlarını askeri gücü vurgulamak amacıyla kara surlarının üstüne dizdi. Ayın 9'unda savunmacıların elindeki tüm deniz gücü limanda düzenli ve hazırdı. Bu farklı motiflerin bir araya getirilmesiyle oluşturulmuş karışık bir koleksiyon gibiydi. İtalyan kent devletlerinden (Venedik, Cenova, Ancona, Girit) ve onların kolonilerinden gelenlerin yanı sıra bir Katalan, bir Provence ve on da Bizans gemisi vardı.

1453 Nisan'ı başında Haliç'te demirli filo değişik tip ve ölçülerde gemiler içeriyordu; örneğin İtalyan ticari taşımacılığının hacimli gemileri olan, normal kadırgadan daha yavaş, ama yüksek bordasıyla çok daha dayanıklı yapılmış üç 'büyük' kadırganın yanı sıra, su kesimi alçak, kabuğu daha narin yapılı

45 Kürekçilerin ikili sıra halinde dizildiği savaş gemisi. (ç.n.)

iki 'ince' kadırga da vardı. Geri kalan gemilerin çoğu yüksek bordalı, yelken tahrikli, 'toparlak' tabir edilen ticaret gemileriydi; pupaları kalkıktı, kabukları ve direkleri dayanıklı ahşaptan yapılmaydı. Kuramsal olarak hiçbirisi savaş gemisi değildi, ama farklı yapıları Akdeniz'in tehlikeli, korsan tehdidi barındıran sularında onlara avantaj sağlıyordu. Yükseklikleri, mürettebat seyir yerleri ve direklerdeki çanaklıkları, iyi silahlanmaları ve yetenekli askerlerle donanmaları halinde bu gemilere düşük bordalı savaş kadırgaları karşısında üstünlük veriyordu. Savaş tarihinin o kesitinde bu tür ticari gemiler en kararlı saldırılar karşısında bile genellikle tutunabiliyordu.

Gemilere yerleştirilen toplarsa henüz emekleme dönemindeydi; hem çok küçüklerdi, hem de yapılı ticari gemilerini tehdit etmek için fazla alçakta kalıyorlardı. Venediklilerin kadırgalara gemi batıracak kadar etkili toplar yerleştirmesine daha bir elli yıl kadar vardı.

Tüm bunların ötesinde, varlıklarını ve refahlarını tamamıyla denizlerdeki beceri ve yiğitliklerine bağlamış olan Venedik ve Cenova gemicileri, denizcilikle ilgili her konuya büyük bir kendine güvenle yaklaşıyordu. Bu nedenle de Konstantinopolis'te planlarını eşgüdüm içinde yaptılar. Böylece 9 Nisan günü, en büyük on ticaret gemilerini uç **bastonları ileriye bakacak şekilde ve yakın düzende** Haliç'in ağzındaki zincirin önüne çektiler. Barbaro hepsinin kaptanlarının adını ve büyüklüklerini, en ağırları olan Zorzi Doria'nın kumandasındaki 2500 botte'lik[46] Ceneviz gemisinden başlayıp, 600'er botte'lik en hafif üçüne, Kandia'dan gelme *Filomanti* ve *Guro* ile Ceneviz gemisi *Gataloxa*'ya kadar teker teker kaydetmiştir. Bu gemilerin yanında kadırgaların en dayanıklıları yer alıyordu. **İyi silahlandırılmış, kusursuz düzende konuşlanmış,**

46 Botte: Ceneviz ağırlık ölçüsü. Büyük fıçıyı ifade eder ve 500 libbra, yani yaklaşık 159 kilodur. 2500 botte: 400 ton. 600 botte: 95 ton. (ç.n.)

savaşa katılmak için istekli ve hepsi birbirinden dinç olan gemiler zincir boyunca Galata'dan öte yakaya dek sıralandı. İç limanda kare yelkenli on yedi ticaret gemisi daha, iki başka kadırga ve beş imparatorluk gemisiyle birlikte yedek olarak tutuluyordu ki, bunlar olasılıkla zinciri koruyan gemilerdeki donanım yoğunluğunu arttırmak için silahsızlandırılmıştı. Kalan birkaç ihtiyaç fazlası gemiyse, sıkışık düzende hareket eden bir filonun denizcileri için en korkulu rüyayı oluşturmalarına rağmen topla vurulma riskini ortadan kaldırmak için dip tıpaları açılarak batırılmıştı.

Hem kurdukları savunma hattının, hem de denizcilik yeteneklerinin güvencesi altında olan kaptanlar, ek bir önlem olarak kıyıya yerleştirilmiş topların koruması altında Osmanlı donanmasını beklemeye koyuldu. 140 parçalık bir donanmanın karşısında belki toplam otuz yedi gemileri vardı ve bu kâğıt üstünde büyük bir sayısal uyuşmazlıktı, ama İtalyan gemicileri deniz muharebesine dair kritik meseleleri iyi özümsemişti. Tekne idare etmek iyi eğitilmiş mürettebatlara özgü bir yetenekti, öyleyse deniz üstündeki karşılaşmaların sonucu sayıdan çok deneyime, kararlılığa, bazen de rüzgâr ve akıntılar konusunda şanslı olmaya bağlıydı. Barbaro da Venediklilerin Osmanlı denizcilik yeteneklerini küçümsemeye yönelik tavrını benimseyerek, 'Öylesine etkileyici bir donanmaya sahip olduğumuzu görmek, kendimizi inançsız Türkler karşısında çok güvende hissetmemize yetti,' diyordu.

Osmanlı donanması sonunda, 12 Nisan günü öğlen saat birde kuzey rüzgârına karşı ilerler halde gözüktü. O sırada deniz surlarının üstünün ufuk çizgisinin yavaş yavaş gemi direkleriyle dolmasını izleyen kentlilerle dolu olduğuna şüphe yok. Filo **kararlılık içinde** kürek çekerek yaklaştı, ama Hıristiyan gemilerinin çarpışma hattının ötesinde olduğunu görünce Boğaz'ın karşı kıyısında sıralandı. Duyulan iştahlı naraları ve

çalpara ve tef sesleri donanmadakilerin ve kenttekilerin içini korkuyla doldurmuştu, kasveti arttırmıştı. Donanma o gün öğleden sonra Boğaz'ın üç kilometre kadar kuzeyine gidip Avrupa yakasındaki, Grekler tarafından Çiftedirek olarak adlandırılan ve şimdi Dolmabahçe civarına düşen yere demirledi. Savaşçı filonun büyüklüğü ve gücü şüphesiz ki İtalyanların bile kendilerine olan güvenini zedelemişti, çünkü zincirde nöbet halindeki gemiler bütün gün ve gece boyunca, **saatler saatleri kovalarken bir saldırıya geçilmesini** silah başında beklemiş, ama bir şey olmamıştı. Bu aşındırıcı bir kedi-fare oyununun başlangıcıydı. Gafil avlanma riskini en aza indirgemek için tarafsız Galata'nın Çiftedirek'teki donanmayı ve ötesindeki Boğaz'ı rahatça görebilen surlarında iki adam sürekli nöbet halinde olacaktı. Herhangi bir harekette, aşağıya doğru tek bir gemi bile geçse nöbetçilerden biri Galata sokaklarından Haliç'e inecek, liman kumandanı Aluvixe Diego'yu uyaracaktı. Savaş borazanı çalınacak, gemilerdekiler anında silahbaşı yapacaktı. Bu sinirleri geren hal içinde, gün ve gece boyunca Haliç'in sakin sularında demirlemiş halde salınarak beklediler.

Mehmet'in yeni donanması için belirlediği üç net amaç vardı: Kenti ablukaya almak, Haliç'e yüklenecek bir yol bulmak ve Marmara'dan yukarıya yelken açabilecek herhangi bir destek gücüne karşı koymak. Baltaoğlu o zamana dek gemilerin Marmara kıyısındaki iki küçük limana giriş çıkış yapmasını engellemek için devriye gemileri göndermekten başka şey yapmamıştı. O arada Karadeniz'den ordu için taş gülle ve başka savaş gereçleri taşıyan bir grup gemi gelmişti. Bu mühimmatın gelişi Osmanlı kampında ani bir hareketlilik oluşturmuş gibiydi.

Kent üstünde kurduğu cendereyi sıkıştırmak isteyen Mehmet, Baltaoğlu'na Haliç'i kapatan zincire bir hamle yapmasını emretti. Osmanlı gemileri Haliç'ten içeri girebilirse,

Konstantinus kara surlarındaki çok gereksindiği savunmacıların bir bölümünü kıyı şeridine göndermek zorunda kalacaktı. Her iki taraf da öyle bir girişim için dikkatle hazırlanmıştı. Topçu gücüne yönelik yeniliklere derin ilgi duyan Mehmet'in tüm zorlamalarına karşın Osmanlılar kadırgalarına ancak küçük kalibreli toplar yerleştirebilmişti. Gemilerin savaş güvertelerini ağır piyadeyle doldurdular ve granit top gülleleri, oklar, ciritler ve yanıcı malzeme yüklediler. Galata surlarındaki gözcüler bu hazırlıkları net şekilde görebiliyordu; bu nedenle Bizans donanmasına kumanda edecek olan Lukas Notaras'ın büyük ticaret gemileriyle kadırgaları asker ve mühimmatla doldurmak için bolca zamanı oldu.

18 Nisan günü, olasılıkla Ayos Romanos kapısına yapılan ilk büyük saldırıyla aynı zamanda Baltaoğlu da donanmayı ilk hücumuna kaldırdı. Çiftedirek'ten harekete geçen filo burnu döndü, zincire doğru hızla ilerledi. Gemiler zincirin önünde demirlemiş yüksek teknelerin oluşturduğu muntazam sıraya kürek gücüyle yaklaşırken, mürettebatları da birbirini yüreklendirmek için bağrışıyor ve savaş naraları atıyordu. Ok menziline girince yavaşladılar, bir ok ve top salvosu açtılar; taş gülleler, demir ve alev uçlu oklar ıslık çalarak yükselip aradaki suyu aştı, düşman gemilerinin güvertesine yağdı. İlk yaylım ateşinden sonra filo tekrar harekete geçip, demirli gemilere yaklaşmak için ilerledi borda bordaya gelinince Osmanlılar standart yakın dövüş izleklerini uygulamaya koyuldu. Bir taraftan onlarınkinden yüksek gemilerle yan yana gelip kancaları fırlatmaya ve merdivenleri dayamaya çalışırlarken, bir taraftan da gemilerin demirlerini tutan zincirleri hedef alıyorlardı. Ciritler, kargılar ve mızraklar savunmacıların üstüne dolu fırtınası gibi yağdı. Hücumun şiddeti sorgulanamazdı, ama avantajın daha yüksek ve daha dayanıklı inşa edilmiş gemilerde olduğu kuşkusuzdu. Osmanlı kadırgalarına yerleştirilmiş hafif topların taş gülleleri düşman gemilerinin dayanıklı ahşap

kabuklarını etkilemek için fazlasıyla küçüktü ve deniz piyadeleri tıpkı hendeğin dibinden kara surlarına saldıran askerler gibi alabildiğine aşağıdan hücum ediyordu. Hıristiyan gemilerindeki denizciler ve askerler güvertelerden, pruvadan, kıç platformundan ve direklerdeki çanaklıklardan aşağıya her şeyi atabiliyordu. Denge kanatları olan demir ciritler, oklar ve taşlar bir anlamda savunmasız olan, hücum halindeki teknelerin güvertelerine üstündekilerin **birçoğunu yaralayıp, ciddi bir bölümünü de öldürerek** indi. Hıristiyan gemilerindekiler deniz üstünde girişilen yakın savaşta deneyimliydi; ellerinin altında ateşli okların başlattığı yangınları söndürecek su varilleri vardı ve direklerinden aşağıya sarkıtılmış basit makara sistemleri ağır taşları alıp etrafta kaynaşan narin kabuklu teknelerin üstüne atmalarını, güvertelere **ciddi hasar vermelerini** sağlıyordu.

Haliç'in ağzını kapatan zincir için verilen mücadele şiddetliydi, ama Hıristiyanlar sonunda duruma hakim oldu. Osmanlı kadırga filosunun kanadını çevirmeyi başarmışlardı. Küçük düşürücü bir yenilgiye uğramaktan korkan Baltaoğlu gemilerini geri çekip Çiftedirek'e döndü.

Deniz savaşının ilk raundunu savunmacılar almıştı. Gemilerini iyi tanıyorlardı ve deniz savaşının temel gerçeğini kavramışlardı: Bir ticaret gemisi mürettebatı deneyimli, disiplinli ve iyi donanımlıysa, üstüne akın akın gelen çok sayıdaki alçak bordalı savaş kadırgası karşısında tutunabilirdi. Mehmet'in top gücüne yönelik umutları böylece denizde boşa çıkmıştı. Hafif bir kadırgaya yerleştirilebilecek çaptaki toplar büyük gemilerin dayanıklı kabukları üstünde etkili olamayacak kadar küçüktü ve bunları kullanma koşulları (örneğin barutun deniz üstünde atmosferik nemi emmesini önlemenin güçlüğü, baş kıç vuran bir güvertede etkili nişan almanın olanaksızlığı) başarı şansını daha da azaltıyordu.

Sonuçta, 19 Nisan sabahına gelindiğinde Mehmet'in güçleri hem karada, hem de denizde püskürtülmüş, savunmacıların morali sağlam kalmıştı. Kuşatma süresinin uzaması (o arada Batı'dan yardım gelme olasılığının varlığını koruması) Mehmet'in sabrını günden güne taşırıyordu.

Konstantinus için kentin başarıyla savunulması Hıristiyan Avrupa'dan gelecek yardıma bağlıydı. Kuşatma öncesinde Hıristiyanlığın insan ve malzeme kaynaklarını sağlamak için ricayla geçen bitmek bilmez diplomatik turlar yapılmıştı. Kent halkı her gün başka bir filonun, bu kez Venedik, ya da Cenova gemilerinden oluşan bir gücün Marmara'yı yararak, aslanlı San Marko bayraklarını, ya da Cenova gonfalonlarını tuzlu rüzgârda dalgalandırarak, davullar ve savaş boruları eşliğinde görüneceğini umarak günbatısına bakıyordu. Ama deniz uğursuzluk çağrıştıracak kadar ıssızdı.

Kentin kaderi İtalyan kent devletleri arasındaki karmaşık iç politikalara bağlanıp kalmıştı. Konstantinus henüz 1451 gibi erken bir tarihte Venedik'e haberciler gönderip kentin yardım almadığı takdirde düşeceğini bildirmişti. Konu Venedik senatosunda derinlemesine görüşülmüş, Cenova'da ise her anlama gelebilecek kaçamak bir yanıtla geçiştirilmişti; Papa endişeliydi, ama hâlâ iki kilisenin birleşme koşullarının tam olarak yerine getirildiğine dair kanıtlar bekliyordu. Zaten Venediklilerin desteği olmazsa devreye girmesine yetecek kaynaklardan da yoksundu. Cenova ile Venedik ise soğuk bir ticari rekabet içinde birbirlerini gözlüyor ve hiçbir şey yapmıyordu.

Konstantinus'un Batıya yönelik ricalarının temelinde dinsel kavramlar vardı ve Ortaçağ söylemi içeriyordu; ama bunların yöneldiği devletlerin harekete geçirici güdüleri ekonomik bağlamda ve şaşılacak derecede moderndi. Venedikliler

Bizans'ın kilise birliğinden yana olması, ya da olmamasına kayıtsızdı; inancın savunucusu rolüne soyunmaya pek az iştah duyuyordu. Kendi çıkarını gözeten, aklı ticari anlaşmalarla, deniz yollarının güvenliğiyle ve yatırım hesaplarıyla meşgul ticaret insanlarıydı onlar. İlahiyattan çok korsanları, dinin temel ilkelerinden çok metayı düşünürlerdi. Tüccarları alınıp satılacak malın, tahılın, kürkün, kölenin, şarabın ve altının fiyatını, kadırga filolarına koyulacak insan gücünün maliyetini ve Akdeniz rüzgârlarının yapısını hesap ederdi. Yaşamlarını ticaretten ve denizden; fiyat indirimlerinden ve kâr paylarından, yani hazır paradan çıkartan insanlardı onlar. Ayrıca Venedik doçunun sultanla ilişkileri mükemmeldi ve Edirne ile yapılan ticaret kârlıydı; dahası, Konstantinus son yirmi yıl içinde Venedik'in Peloponez'deki çıkarlarını hayli zedelemişti.

1452 Ağustos'unda yapılan oylamada bir bölüm senatör Konstantinopolis'in kaderine terk edilmesi yönünde oy kullanırken Senato'ya hakim ruh hali buydu. Bu kayıtsızlık sonraki baharda Karadeniz'e açılan ticaret yollarının boğulduğu ve Venedik gemilerinin batırıldığı haberleri gelmeye başlayınca dağıldı. Senato 19 Şubat'ta iki silahlı nakliye gemisi ve on beş kadırgadan oluşan bir filonun hazırlanıp 8 Nisan günü yola çıkartılması kararı aldı. Seferin sorumluluğu Boğazlar'da Osmanlılarla karşı karşıya gelmekten özenle kaçınılması talimatıyla birlikte Alviso Longo'ya verildi. Filo sonunda, 19 Nisan'da, yani surlara yapılan ilk büyük saldırının ertesi günü yola çıktı.

Öteki İtalyan kent devletleri de benzer girişimler içindeydi. 13 Nisan'da Cenova Cumhuriyeti yurttaşlarını, tüccarlarını ve subaylarını Konstantinopolis İmparatoru ile Mora despotuna **Doğu'da, Karadeniz'de ve Suriye'de** her yönden yardımcı olmaya çağırdı. Gemilerin silahlandırılması için Venediklilere borçlanma yetkisiyse bundan beş gün önce verilmişti. Bununla hemen hemen aynı zamanda Papa da Venedik senatosuna bir

mektup yazarak, kentin yardımına gidecek beş gemi hazırlanması için borçlanmak istediğini bildirdi. Alacakları konusunda her zaman titizlik gösteren Venedikliler bunu ilke olarak kabul etti, ama papalığa 1444 yılında Varna'ya açılan Haçlı Seferi için alınan kadırgalardan kalan borcun hâlâ ödenmediğini hatırlatan bir yazı yazdı.

Papa Nicholas bir taraftan hızla bir girişimde daha bulunmuştu. Konstantinopolis'in yazgısından endişe duyarak, Mart ayında üç Ceneviz ticaret gemisi kiralamış, yiyecek, asker ve silahla donattıktan sonra kente doğru yola çıkartmıştı. Bunlar Nisan ayının başında Anadolu kıyısı açıklarındaki Ceneviz adası Khios'a vardı, ama daha fazla ilerleyemedi. Daha önce Osmanlı donanmasına zorluk çıkaran kuzey rüzgârı Cenevizleri orada iki hafta tutacaktı. 15 Nisan günü rüzgâr yön değiştirdi, gemiler yelken açtı. 19 Nisan'da Helles Pontos'a ulaşıp, Bizans imparatorunun Sicilya'dan satın aldığı, Francesco Lecanella adındaki bir İtalyan kaptanın yönetimindeki mısır yüklü ağır nakliye gemisine rastladılar. Boğazdan yukarıya birlikte ilerlediler, tüm Osmanlı donanması Çiftedirek'te demirli olduğundan Gelibolu'dan engellemeyle karşılaşmadan geçtiler.

Gelen gemiler Osmanlıların gözüne birkaç gün önce Haliç'in ağzında karşılaştıklarıyla aynı görünmüştü; yüksek kenarlı, yelken tahrikli, olasılıkla ticaret için kullanılan ve tarihyazıcı Tursun Bey'in 'dev' diye tarif edeceği türden büyük teknelerdi bunlar. Hıristiyanlar güney rüzgârının yardımıyla Marmara'da epey iyi zaman yapmıştı; böylece 20 Nisan sabahı mürettebatları ufukta Hagia Sophia'nın büyük kubbesinin belirdiğini gördü.

Destek filosu gözlemek kentte takıntılı bir meşgale haline gelmişti. Gemiler sabah saat on sularında görüldü ve beyaz zemin üstünde kırmızı haçtan oluşan Ceneviz bayrağı hemen tanındı. Bu haber halkta anında bir dalgalanmaya neden

oldu. Yaklaşan filo Osmanlı deniz devriyeleri tarafından da hemen hemen aynı zamanda farkedildi, hemen Maltepe'deki kampında bulunan Mehmet'e haber gönderildi. Sultan net ve kesin emirlerini Baltaoğlu'na bizzat vermek üzere hiç zaman kaybetmeden dörtnala Çiftedirek'e gitti. Filosunun zincirin önünde uğradığı başarısızlıktan ve ordusunun kara surları önünde püskürtülmesinden şüphesiz rahatsızlık duyan Mehmet'in kumandana verdiği mesaj net ve kesindi: **Düşman gemileri tutuklanarak kendisine getirilecek; bu olmadığı takdirde komutan, subay, ya da herhangi bir gemici canlı olarak geri dönmeyecekti.**

Osmanlı kadırga filosu tüm kürekçileriyle çabucak hazırlandı ve ağır piyadeden, okçulardan, Mehmet'in hassa askeri Yeniçerilerden oluşan vurucu güçler güvertelerde yerini aldı. Hafif toplar yine yüklendi; yangın okları ve **silah namına her ne lazımsa**, yuvarlak ve dikdörtgen kalkanlar, tolgalar, göğüs zırhları, fırlatma taşları, ciritler ve uzun mızraklar alındı. Filo gelenlerle karşılaşmak üzere Boğaz'dan aşağı ilerledi. Moral yönünden başarı zorunluydu, ama bu ikinci deniz savaşı kaprisli sularda, Boğaz'ın olağandışı rüzgârlarına ve güvenilmez akıntılara karşı verilecekti, yani gemilerin yüzleşeceği ağır dayatmalar sonucu zorlayabilirdi.

Ceneviz gemileri rüzgârı arkaya almış, Boğaz'da hızla ilerliyordu. Osmanlı filosu karşıdan esen rüzgâr altında kullanamadığı yelkenleri indirdi ve dalgalı denizde akıntıya karşı kürekle ilerlemeye başladı. Akropol'deki hemen göze çarpan Büyük Demetrius kulesini kerteriz alarak sapmasız bir rota tutturan dört Hıristiyan gemisi, öğle saatlerine gelinirken kentin güneydoğu kıyılarına yaklaşmıştı ve açıkta Haliç'in ağzına doğru manevra yapmaya hazırlanıyordu. Büyük sayısal üstünlük o arada Baltaoğlu'nun adamlarını **gurur ve başarı umudu** ile doldurmuştu. Yönlerini hiç değiştirmeden, **çalparaların gürültüsü ve atılan naralar eşliğinde hızla kürek çekerek,**

zafere özlem duyan insanlara özgü bir şekilde ilerliyorlardı. Kadırga filosu yaklaşırken vurulan davulların gümbürtüsü ve zurnaların tiz sesi suyun üstünde yayılıyordu. Yüz geminin direğinin ve küreklerinin dört ticaret gemisinin oluşturduğu tek noktaya yönelişine bakılınca sonuç kaçınılmaz görünüyordu. Kent halkı surların üstünde, damlarda, hipodromun ayakta kalan bölümünün tepesinde, Marmara'yı ve Boğaz'ın girişini görebilecekleri her yerde toplanmıştı. Mehmet ve maiyetindekilerse Haliç'in öte yanında, Galata surlarının gerisindeki bir tepenin eteğindeydi. Baltaoğlu'nun triremi baştaki gemiye yaklaşırken, birbirine tam karşıdan bakan iki yükseltide de umudun ve heyecanın bir karışımı yaşanıyordu.

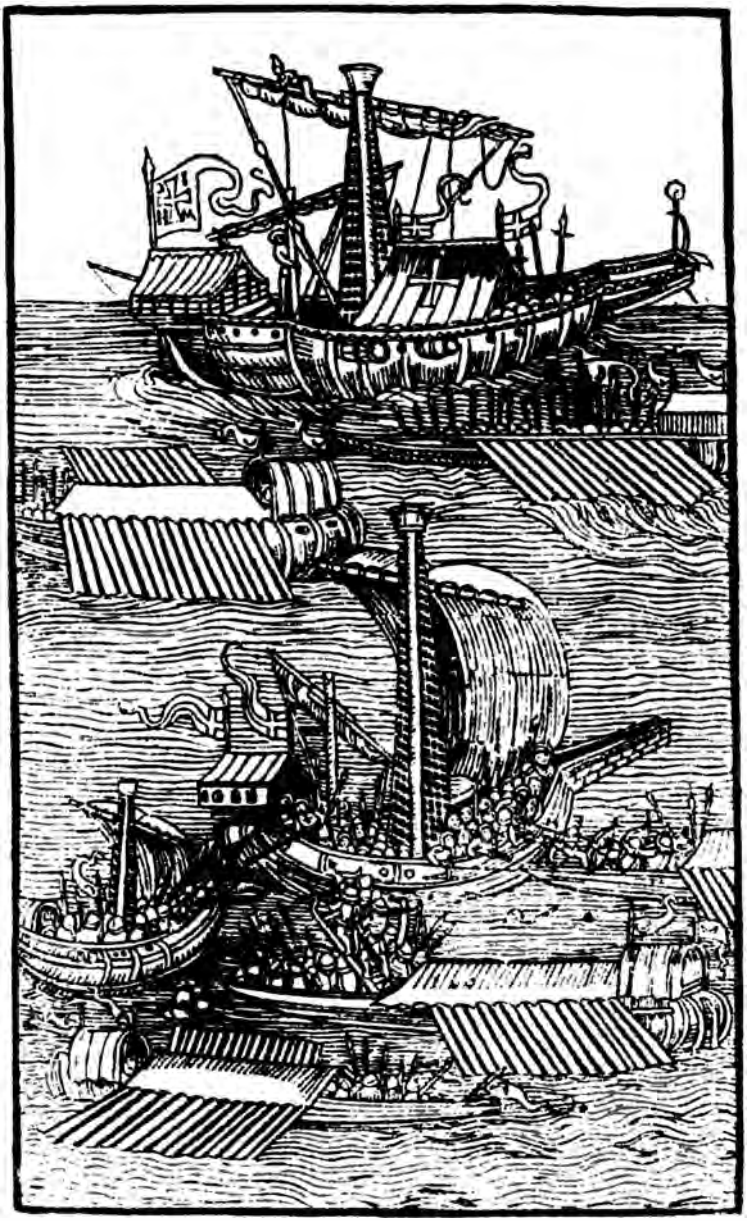
Baltaoğlu gemisinin pruvasına dikilip, gelenlere yelkenlerin hemen indirilmesini emretti. Ama Cenevizler rotasını korudu; Osmanlı kumandanı da gemilerin ateşle taranmasını emretti. Savrulan taşlar havada ıslık çaldı; kurşunlar, mızraklar, yangın okları her yandan gemilerin üstüne yağmaya başladı; Cenevizler yine de bir an duraksamadı. Avantaj yine yüksek bordalı gemilerdeydi; içindekiler **yüksekten savaşıyor, bilhassa da direklerinden ve çanaklıklarından aşağıya oklar, mızraklar, taşlar yağdırıyordu**. Denizin dalgalı olması yelkenlerinde güney rüzgârını bularak ilerleyen gemilere nişan almayı, ya da etraflarında manevra yapmayı zorlaştırıyordu. Osmanlıların dalgalı denizde bordalayabilecek, ya da yelkenleri vurabilecek kadar yaklaşmak için sürekli çaba göstermesi, Cenevizlerin mazgallı pupalardan onların üstüne dolu fırtınası gibi cephane yağdırmasıyla savaş sürekli dönenen bir çatışmaya dönüşmüştü.

Yüksek bordalı gemilerin oluşturduğu küçük konvoy hiç dağılmadan Akropol burnuna yaklaştı, Haliç'in güvenliğine sığınmak için dönüş yapmaya hazırlandı ki, felaket de o sırada patlak verdi. Rüzgâr ansızın durmuştu. Yelkenler cansız bir halde direklerden sallanıp kaldı ve kent duvarlarına artık dokunabilecek kadar yaklaşmış olan gemiler hız kaybetti;

kendilerini sapkın bir karşı akıntıyla Haliç'in ağzı yakınına, savaşı Galata kıyısından izleyen Mehmet ve ordusuna doğru sürüklenir halde buldu. Düşmanın aceleyle yelkenden küreğe dönmesiyle denge sağlanır gibi olunca, Baltaoğlu da hemen daha büyük gemileriyle Cenevizleri sardı ve yine cephane yağmuruna tuttu. Ama hâlâ öncekinden daha etkili olamıyordu. Topları çok küçük ve suya gemilerin kabuklarına, ya da direklerine hasar veremeyecek kadar yakındı. Hıristiyan müretebatlar çıkan yangınları fıçılarda biriktirilmiş sularla hemen söndürüyordu. Kundaklamanın başarısız olduğunu gören Osmanlı amirali **arkadaşlarını teşvik eden bir seslenişle** bu kez filoya iyice yaklaşılmasını ve bordalanmasını emretti.

Kadırgalar havaleli ve artık neredeyse hareketsiz kalmış ticaret gemilerinin etrafında arı sürüsü gibi kaynaşıyordu. Deniz, birbirine karışmış direkler ve küreklerin oluşturduğu yığınla adeta pıhtılaşmış, Grek tarihyazıcı Dukas'ın kaydettiği gibi **sanki karaya dönüşmüştü**. Baltaoğlu trireminin mahmuzunu Hıristiyan gemileri arasında en büyük ve en az silahlanmış olan imparatorluk yük gemisine dayadı. Osmanlı piyadesi kancalı sırıklar ve merdivenlerle gemiye çıkmak, düşmanın kafasını baltayla ezmek, güvertesini meşalelerle ateşe vermek için borda köprülerine üşüştü. Kimisi çapa zincirlerinden ve iplerden tırmanmaya çalışıyor, başka kimileriyse ahşap mevzilere mızraklar ve ciritler yağdırıyordu. Gemilerin birbirine sokulabildiği yerlerde mücadele göğüs göğse sürmeye başlamıştı.

Yüksekte konuşlanmış ve iyi zırhlanmış savunmacılar hücum edenlerin kafalarını gemilere tırmanırken gürzlerle eziyor, tutundukları yerlerde ellerini kılıçla kesiyordu; savrulan mızraklar, kargılar ve taşlar aşağıda köpüren kalabalığın üstüne yağmur gibi iniyordu. Daha yüksek konumdaki seren cundalarından ve direklerdeki çanaklıklardan **korkunç mancınıklarla atış yapıyorlardı ve bir taş yağmuru birbirine yapışacak derecede yakın olan Türk gemilerinin üstüne iniyordu.**

Osmanlı kadırgaları Hıristiyan yelkenlilerine hücum ediyor.

Arbaletçiler iyi nişanlanmış kısa oklarıyla hedeflerini indiriyor, gemiciler önceden planlanarak yerleştirilmiş maçunaları kullanarak ağır taşları, su dolu fıçıları yükseğe kaldırıp hafif ve kırılgan kadırgalara bırakıyor, çoğuna hasar verip bazılarını da batırıyordu. Hava karmakarışık bir ses kütlesine dönüşmüştü. Çığlıklar ve naralar, top kükremeleri, zırhlı adamların suya düşmesinden doğan şapırtı, küreklerin kırılırken, taşın ahşaba, çeliğin çeliğe, kılıcın insan etine çarparken çıkarttığı gürültü, okların ıslığı, yangının gürlemesi ve insan bağırtısı her yeri sarmıştı.

Kritovulos o an yaşananları şöyle anlatır: 'Her iki taraftan savaşçıların haykırmaları ve feryatları ortalığı bürüdü. Bu suretle uğraşmak bir hayli süre devam ettikten sonra, Baltaoğlu'nun teşvikleriyle her iki taraf birbirine daha da şiddetle girişti; savaş dehşetli ve kanlı bir tabloya dönüştü.'

Osmanlı filosu dize getirilemeyen inatçı düşmanıyla iki saat boyunca boğuştu. Askerleri ve denizcileri cesurca ve olağanüstü bir tutkuyla, Başpiskopos Leonard'ın hasetle 'iblisler gibi' demesine neden olacak şekilde dövüştü. Verilen ağır kayıplara rağmen sayısal farklar sonunda kendini göstermeye başladı. Gemilerin biri beş kadırga tarafından sarılmıştı; bir başkasının etrafında otuz savaş botu vardı; üçüncüsüne içi asker dolu kırk mavna saldırıyordu. Ve yukarıdan bakıldığında, hepsi birlikte kendilerinden çok büyük bir böceği alaşağı etmeye çabalayan bir karınca sürüsünü andırıyordu. Osmanlı gemilerinden biri gücünü tüketip geri düşer, ya da ağır zırhlı askerlerini akıntılı sulara gömülmeye, enkaz parçalarına tutunmaya terk ederek batarsa, taze güce sahip başka tekneler avını parçalamak için kürek gücüyle ileri atılıyordu. Baltaoğlu'nun triremi, **askerlere bizzat yardıma koşan kaptan Francesco Lecenella'nın komutası altında kendini çok iyi savunan** en iri ve en az silahlanmış yük gemisine inatla yapışmıştı. Ancak

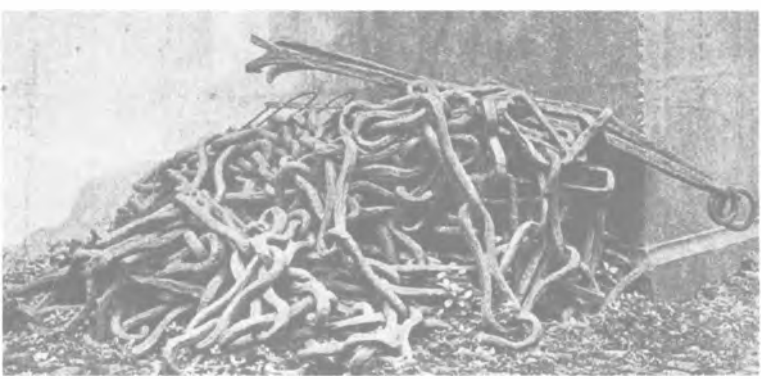
zaman geçtikçe Ceneviz kaptanlar yük gemisinin hızlı bir saldırıyla düşecek duruma geldiğini gördü, önceden provası yapılmış bir manevrayla gemileri yan yana getirmeyi başardı ve birbirine bağladı. Böylece dışarıdan bakan bir gözlemci için **suyun neredeyse hiç görülemediği** bir ahşap kümesine dönüşen denizde, arı sürüsü gibi kaynaşan Osmanlı donanmasının ortasında yükselen dört kuleymiş gibi bir görüntü oluştu.

Kent surlarında ve Haliç'in ağzındaki zincirin gerisinde konuşlanmış gemilerde toplanmış olan izleyiciler, birbirine hasır örgüsü gibi dolanıp neredeyse devasa bir sal halini alan gemilerin Akropol burnundan yukarıya doğru yavaşça sürüklenip Galata kıyısına doğru kayışını çaresizlik içinde izliyordu. Çarpışma kendisine doğru yaklaşınca Mehmet atı üstünde kıyıya yaklaşıp heyecanla emirler vermeye, yiğitçe savaşan askerlerine cesaretlendirici sözler ve tehditler savurmaya koyuldu; hatta bir ara savaşa bizzat kumanda etme isteğine kapılarak atını sığ sulara sürdü. Baltaoğlu kıyıya sultanın bağırarak verdiği emirleri duyacak, ama duymazdan gelecek kadar yakındı. Güneş alçalıyordu. Savaş üç saatten beri olanca şiddetiyle sürüyordu. **Osmanlı gemilerindeki savaşçıların çokluğu yaralananların, ya da şehit olanların yeri kısa zamanda doldurulmasını sağlıyor ve savaşanlar dizisini devamlı olarak genç dilâverler teşkil ediyor**, bu nedenle de mücadeleyi Osmanlıların alacağına artık kesin gözüyle bakılıyordu. Hıristiyanların cephanesi er, ya da geç tükenecek, enerjileri sönecekti.

Sonra dengeyi tekrar değiştirecek bir şey oldu ve bu öylesine beklenmedik bir anda gerçekleşti ki, izleyen Hıristiyanlar bunun gerisinde sadece Tanrı'nın elinin olabileceği yargısına vardı. Güney rüzgârı yavaştan esmeye başlamıştı. Birbirine bağlı dört geminin büyük kare yelkenleri önce hafifçe dalgalandı, ardından şişti ve gemiler rüzgârın engellenmez gücüyle yine bir blok halinde hareketlendi. Hızlanarak çevrelerindeki

hafif ve kırılgan kadırgalardan oluşma duvara çarptılar, öylece Haliç'in ağzına yöneldiler. Mehmet kumandanına ve gemilerine lanetler yağdırıyor **ve duyduğu öfkeyle üstünü başını yırtıyordu.** Ama karanlık çökmeye, gemileri daha öteye kovalama olanağı yok olmaya başlamıştı. Karşısındaki küçük düşürücü manzaranın verdiği öfkeyle filonun Çiftedirek'e çekilmesi emrini verdi.

İki Venedik kadırgası ayın yüzünü göstermediği karanlığa sığınarak zincirden dışarıya çıktı, düşmanı **en az yirmi parçalık** bir filonun geldiğine inandırmak ve daha öte izleme isteğini bastırmak için çokça savaş borusunun çalınması, adamların bağrışması sağlanarak Boğaz'a açıldı. Kadırgalar savaştan çıkan yelkenlileri yedeğe alıp çan seslerinin, kent yurttaşlarının tezahüratlarının yankılandığı limana götürdü. Mehmet olduğu yerde sersemlemiş gibi kalakalmıştı. **Bindiği atı kırbaçlayarak, bir şey söylemeden sessizce oradan ayrıldı.**

Haliç'in ağzına gerilen, her baklası yaklaşık 50 cm olan zincir, 19. yüzyıl fotoğrafında görüldüğü gibi kuşatmanın üstünden 400 yıl geçtikten sonra hâlâ kentin bir köşesinde duruyor.

Ortaçağ mancınığı.

X

kan sarmalları

20-28 nisan 1453

Savaş bir aldatmacadır.

Peygamber'e atfedilen bir deyiş

Boğaz'da yapılan deniz savaşının sonuçları her iki taraf için de önemliydi. Yaşanan birkaç kısa saat kuşatmanın psikolojik dengesini keskin ve beklenmedik bir şekilde savunmacılardan yana değiştirmişti. Yumuşak bahar güneşi kalabalık insan topluluklarına Osmanlı donanmasının alenen utanca uğrayışını görme olanağını vermişti ki, buna hem kentin Grek nüfusu dahildi, hem de Mehmet'in karşı kıyıdaki ordusu.

Ufukta ilk göründüğünde Hıristiyanları öylesine şoke eden kütlesel donanmanın Batı denizciliğiyle baş edemediği iki taraf için de açıkça anlaşılmıştı. Osmanlı filosu üstün deneyim

ve donanım karşısında, ayrıca kendi savaş kadırgasının doğasında bulunan sınırlamalar nedeniyle (ve şansın da etkisiyle) tökezlemişti. Kenti almaya yönelik mücadele, sultanın topları kara surlarında ne kadar başarılı olursa olsun denizde denetim sağlanmadıkça güçleşecekti.

Kentte moral birden yükselmişti; **sultanın büyük emelleri karmaşaya salınmış, namlı gücü sönmeye yüz tutmuştu, çünkü triremlerinin birçoğu bir araya gelmelerine karşın tek bir gemiyi bile ele geçirememişti**. Gelen gemiler sadece sıkıntısı çok çekilen tahılı, silahı ve insan gücünü getirmemiş, savunmacılar için çok değerli olan umudu da taşımıştı. O küçük filotilla daha büyük bir selamet filosunun müjdecisi olabilirdi. Ve eğer dört gemi Osmanlı donanmasına kafa tutabildiyse, İtalyan kent devletlerinden gelecek bir düzine iyi silahlanmış kadırga neden sonucu belirlemesindi? **Hiç beklenmeyen ve birdenbire meydana gelen bu olay, Bizanslılara biraz cesaret ve epey teselli vermiş, yüreklerini daha hayırlı umutlarla doldurmuş ve gelecek iyi günlerin başlangıcı sayılmıştı.** Hararetli dini sürtüşme atmosferi içinde o tür olgular, insana ve maddeye, ya da rüzgârın oyunlarına dönük pratik edimler olarak değil, Tanrı'nın elinin tartışmasız kanıtı olarak kabul edilirdi. Nicolo Barbaro, 'Ebedi ve ezeli Tanrımız Hıristiyanların yakarışlarına kulak verir ve bizi o savaşta muzaffer kılarken, düşman peygamberi Muhammet'e nafile yere dua etti,' diyordu.

Kazanılan bu zafer, ya da Osmanlı başarısızlığı nedeniyle morali yükselen Konstantinus, bir barış önerisi yapmak için doğru zaman olduğuna karar verdi. Mehmet'in onurla çekilmesini sağlayacak, durumu kurtaracak bir tazminat ödeme önerisinde bulundu, hatta kimilerine göre bunu Halil Paşa aracılığıyla yaptı. Kuşatma savaşı kuşatanla kuşatılan arasında karmaşık bir tür ortakyaşam tarzı geliştirirdi ve imparator da

bu nedenle surların önündeki Müslüman kampında bir kriz hali doğmaya başladığını seziyordu. Gerçekten de Osmanlı ordugâhında kuşatma başladığından beri ilk kez ciddi kaygılar dile getiriliyordu. Konstantinopolis Haçlı kaleleri gibi boyun eğmezliğini korumuştu. Kent İman'ın savaşçıları için askeri olduğu kadar psikolojik bir mesele haline gelmişti. Kâfirlerin yenilmesi için teknolojik ve kültürel özgüvene ihtiyaç vardı; tarihin derinlere işlemiş bir temasını altüst etme meselesi bir kez daha ansızın hassas konum almıştı ve Peygamber'in sancaktarı Eyüp'ün sekiz yüzyıl önce surlar önünde can verişi hâlâ akıllardaydı. Osmanlı tarihyazıcısı Tursun Bey bile deniz savaşındaki başarısızlığı kastederek, 'Bu olay İslam ehlinin arasına şüphe ve umutsuzluk saldı,' der.

Girişimin amacına duyulan güven açısından belirleyici bir andı bu. Tüm lojistik ve moral problemlerinin yanı sıra, ortaçağ ordularının belası olan salgın hastalık tehdidi de taşıyarak uzayıp gidecek bir kuşatma olasılığı, 20 Nisan akşamı artık daha büyük bir pratik önem taşıyordu. Ayrıca Mehmet'in otoritesi yönünden de tehlike arz etmeye başlamıştı. Yeniçerilerden gelecek aleni bir ayaklanma düşüncesi olasılığın sınırlarında geziniyordu. Mehmet hiçbir zaman babası Murat gibi ordusunun sevgisine hükmetmemişti. Ordu daha önce hırçın genç sultana karşı iki kez ayaklanmıştı ve bu (özellikle sadrazam Halil Paşa tarafından) hâlâ anımsanıyordu.

Bu duygular Mehmet'in ruhani danışmanı ve Osmanlı ordugâhının önemli dini figürlerinden biri olan Akşemsettin'den o akşam aldığı mektupla keskin bir odağa yerleşti. Mektup ordunun ruh halini anlatıyor ve bir de uyarı getiriyordu:

Bu olay (...) büyük acıya ve moral bozukluğuna sebep oldu. Bu şanstan yararlanamamak aleyhte belli başlı gelişmelerin olması anlamına gelir: Birincisi (...) kâfirler sevinçten bayram etmekte ve taşkın kutlamalar yapmaktadır;

ikincisi, siz soylu padişahımızın emirlerinin yerine getirilmesi konusunda yargı ve yetenek eksikliği sergilediğine dair iddialardır. (...) Sert cezalar uygulanmalıdır. (...) Bu şimdi yapılmazsa (...) mevzilerin yerle bir edilme zamanı geldiğinde ve son hücum emri verildiğinde askerler tam destek sağlamayacaktır.

Akşemssettin ayrıca yenilginin adamların imanını aşındırma tehdidinde bulunduğunu da vurguluyordu. '**Dualarımda yetersiz kalmakla suçlandım,**' diyor ve devam ediyordu: '**Ve kehanetlerimin temelsiz olduğu iddia edildi. (...) Sonunda utanç ve hayal kırıklığıyla çekilmek zorunda kalmamamız için bunun çaresine bakmalısınız.**'

Bu mektupla şevke gelen Mehmet, ertesi sabah, yani 21 Nisan günü yanına **yaklaşık on bin atlı** aldı ve Maltepe'den yola çıkıp donanmanın demirli olduğu Çiftedirek'e gitti. Baltaoğlu denizdeki yenilginin hesabını vermek üzere kıyıya çağrıldı. Talihsiz amiral savaşın harareti içinde kendi adamlarından biri tarafından fırlatılan taşla gözünden kötü yaralanmıştı; sultanın huzuruna çıkıp yere kapandığında korkunç bir görüntü sunuyordu. Mehmet bir Hıristiyan tarihyazıcının renkli anlatımına göre **yüreğinin derinliklerinden kükrüyordu, duyduğu büyük öfkeyle ağzından dumanlar çıkıyordu**. Deniz dümdüzken o gemilerin neden alınamadığını sordu; "Onları bile ele geçiremezken Konstantinopolis limanındaki filoyu almayı nasıl umabilirsin?" dedi. Amiral buna Hıristiyan gemilerini ele geçirmek için gücü dahilindeki her şeyi yaptığını söyleyerek yanıt verdi. "Siz de biliyorsunuz," diye yakardı. "Kadırgamın mahmuzuyla imparatorluk gemisinin pupasını bir an için bile bırakmadığımı herkes gördü. Şiddetle savaşmaktan bir an geri kalmadım. Olanlar açıkça görülebilir şekildeydi; adamlarım öldü ve öteki kadırgalarda da birçok ölü verdik."

Mehmet öylesine öfkeli ve altüsttü ki, amiralinin kazığa vurulmasını emretti. Bundan büyük şaşkınlık duyan divan üyeleri ve saraylılar kendilerini onun önünde yere atıp kumandanın hayatını bağışlaması için yakardı, cesurca dövüştüğünü, gözünün kaybının çabalarının görülebilir kanıtı olduğunu ileri sürdü. Mehmet yumuşayıp merhamet gösterdi. Ölüm cezası hafifletildi. Baltaoğlu'na donanmasının önünde ve bir süvari çemberinin ortasında yüz kırbaç vuruldu. Rütbeleri söküldü, malvarlığına el koyulup Yeniçeriler arasında pay edildi. Mehmet o tür edimlerin olumlu ve olumsuz propaganda değerini iyi kavramıştı. Baltaoğlu tarihin karanlığında kaybolup gitti ve donanma komutanlığının zehirli kadehi Mehmet'in babası zamanında amiral olan Hamza Bey'e geçti. İzleyen denizciler ve askerler, ya da vezirler ve danışmanlar bu gösteriden gerekli dersi aldı. Sultanın hoşnutsuzluğunun doğurabileceği tehlikeleri kendi gözleriyle görmek için bu iyi bir fırsat oluşturmuştu.

Bu faslın kuşatmaya yönelik anlatımları epey canlı, ama pek akla yakın olmayan, Dukas tarafından aktarılan başka bir versiyonu daha vardır. Buna göre Mehmet, Baltaoğlu'nu yere yatırtmış ve yüz sopayı **insanları dövmek için özel yaptırttığı 2,5 kilo ağırlığındaki altın asayı kullanarak** kendi eliyle vurmuştu. Ardından ona yaranma gayretindeki bir yeniçeri adamın kafasına bir taş indirip gözünü çıkartmıştı. Öykü renklidir ve asılsızlığı neredeyse kesindir, ama Batılı bakışının Mehmet'in kendi zenginliği içinde barbarca, zevki doğrultusunda sadistçe, köle bir ordu tarafından sorgulanmadan itaat gören Doğu tarzı tiranlığını nasıl tarif ettiğini iyi yansıtır.

Amirali vasıtasıyla bir ibret dersi veren Mehmet, hemen Konstantinus'un önceki gün yaptığı barış önerisini görüşmek üzere konseyini toplantıya çağırdı. Hızla gelişen olaylar, inisiyatifin her aşamada birbiriyle bağlantılı olarak koyulmasını gerektirir hal almıştı. Ciddi başarısızlığın ertesinde ve hoşnutsuzluk

belirtileri karşısında mesele gelip, kuşatmaya devam etmek, ya da uygun koşullar sağlamaya çalışarak çekilmeye dayanmıştı.

Değişken ruh halli ve her an patlamaya hazır sultanın yönetimi altındaki Osmanlı yüksek kumanda kademesinde, var olmaya ve güçlenmeye yönelik uzun vadeli bir mücadeleye girişmiş iki hizip vardı. Bir tarafta Mehmet'in babası Murat zamanında vezirlik yapmış, kendisine de hükümdarlığının çalkantılı erken dönemlerinde yol göstermiş, Osmanlı yönetici sınıfına mensup etnik bir Türk olan sadrazam Halil Paşa yer alıyordu. 1440'lı kriz yıllarına tanıklık etmiş, Yeniçerilerin Edirne'de Mehmet'e karşı ayaklanmasını görmüş biriydi ve sultanın Grek surları önünde bir aşağılamaya uğraması halinde varlığını koruması konusunda endişeliydi. Halil'in stratejisi ona 'kâfir dostu', 'Grek altını aşığı' gibi lakaplar takan karşıtlarının imalı sataşmalarıyla kuşatma boyunca yıpratılmıştı.

Muhalefetteyse Osmanlı gücünün yeni karakterleri vardı: Çoğunluğu sultanın sürekli genişleyen imparatorluğunun her tarafından devşirilip Müslüman yapılmış bir grup hırslı askeri lider. Bunlar her türlü barış politikasını her zaman reddetmiş ve Mehmet'in cihan fatihi olma düşlerini desteklemişti. Kaderlerini o kentin alınmasına bağlamışlardı. Hizbin başta gelen ismi askeri önderlerden, **en fazla korkulan, sesi ve otoritesi en yüksek** olan ikinci vezir, Yunan devşirmesi Zağanos Paşa idi. Muhalefet, Mehmet'in aşılması güç hocası Molla Ahmet Gürani, Akşemsettin gibi Hıristiyan kentinin alınmasına yönelik İslami ateşi uzun zamandan beri aziz tutan, kutsal savaş yanlısı dini önderlerden destek alıyordu.

Halil kuşatmadan kabul edilebilir koşullarla çekilmek için doğan şansın değerlendirilmesi gerektiğini savunuyordu. Kaybedilen deniz savaşı kentin alınmasının zorluğunu ve sefer uzayıp gidecek olursa bir Macar ordusunun, ya da İtalyan donanmasının yardıma gelebileceğini ortaya koymuştu. Elmanın günün

birinde **tıpkı dalında olgunlaşan bir meyve gibi** sultanın kucağına mutlaka düşeceğini, ama o altın meyvenin henüz olgunlaşmadığını dile getirdi. Bizans'a cezalandırmayı da içeren bir barış düzenlemesi dayatılırsa, o günün gelmesi çabuklaştırılabilirdi. Kuşatmayı kaldırmak için imparatordan yıllık 70.000 duka gibi büyük bir haracın istenmesini öneriyordu.

Savaş yanlıları bu yaklaşıma şiddetle karşı çıktı. Zağanos seferin yoğunlaştırılmış gayretle devam etmesi gerektiği, Ceneviz gemilerinin gelişinin sadece kesin sonuca yönelik bir darbe indirmenin şart olduğunun altını çizdiği yanıtını verdi. Kritik ana gelinmişti. Osmanlı kumandanları kaderlerinin dönüm noktasında olduklarını biliyordu, ama tartışmanın hararetı önde gelen vezirlerin sultanın üstünde etki kurma ve hepsinin ötesinde varlığını devam ettirme mücadelesi verdiklerinin bilincinde olduğunu yansıtıyordu. Rakipler birbirinin arkasına dolaşıp konum almaya çabalarken Mehmet kendini tüm bunların üstünde tutuyordu, ama yaradılış ve eğilim itibariyle her zaman savaştan yana olmuştu. Sonuçta sefere devam kararı alındı. Konstantinus'a barışın, sadece kentin derhal teslim olması halinde sağlanacağı haberi gönderildi. İmparator bütün maiyeti ve hazinesiyle kenti terk edip istediği yere gidecek, kendisine bırakılacak olan Peleponez'deki Mora despotluğunu kabul edecekti. Kent ahalisiyse gitmekte, ya da kalmakta serbest olacaktı. Bu reddedilmesi için yapılmış bir öneriydi, sonuç da zaten çabucak o yönde oldu. Konstantinus tarihin ona verdiği yükümlülüklerin bilincindeydi ve babasının tavrını benimsemişti. Osmanlılar 1397'de kentin kapılarına geldiğinde, II. Manuel'in, "Efendimiz İsa Mesih, o büyük Hıristiyan aleminin Kent'in tüm kutsal ve huşu yaratan İman yadigârlarıyla birlikte İmparator Manuel'in zamanında kâfir eline teslim edildiğinin işitmesine izin verme," diye mırıldandığı duyulmuştu. İmparator da aynı ruhla sonuna dek

savaşacaktı. Savaş yanlıları gelişen olayların baskısıyla çarpışmaları yoğunlaştırmayı kararlaştırırken kuşatma devam etti.

Kente yapılan hücum beş kilometre ötede yaşanan öteki gelişmelerden bağımsız olarak sürerken, Mehmet ve generalleri dışında kimsenin bilemediği bir plan doğrultusunda kimi ilerlemeler kaydediliyordu. Önceki gün başlayan yoğun top ateşi tüm gece ve konseyin toplandığı gün boyunca devam etmişti. Osmanlı ateşi Lykos Vadisi'ndeki Ayos Romanos Kapısı yakınındaki duvara, her iki tarafın da etkilere daha açık olduğunu bildiği yere yoğunlaşıyordu.

Büyük kulelerden biri olan Baktatinian bitmek bilmeyen top ateşi altında çöktü ve onunla birlikte dış duvarın metreler genişliğindeki bir bölümü de yıkıldı. Küçümsenmeyecek büyüklükte bir gedik oluşmuş ve savunmacılar birden düşmanla karşı karşıya kalmıştı. 'Kenttekileri ve donanmadakileri korku böylece sardı,' der Nicolo Barbaro ve devam eder: 'Hemen bir topyekûn saldırıya kalkacaklarından şüphemiz yoktu; neredeyse herkes az zaman sonra kentte Türk türbanını göreceğine inanıyordu.' Savunmacıların moralini bozan bir başka şey de, görünüşte heybetli olan engellerin Osmanlı toplarının ateşi tek bir noktaya yoğunlaştığında o kadar çabuk yıkılabilmesiydi. **Bombardıman birkaç günden beri sürüyordu, ama o gün yıkılan duvarın miktarı bile herkesin moralinin çökmesine neden olmuştu.** Açılan gedikten dışarıya bakan savunmacılara **sadece on bin adamın** o noktaya hücum etmesinin kentin kaybına neden olacağı kesin gibi görünüyordu. Kaçınılmaz hücumu beklemeye koyuldular, ama Mehmet ile kumandanları Çiftedirek'te seferin geleceğini tartışıyordu, bu nedenle de bir saldırı emri verilmedi. Hıristiyan savunmasının dinsel ayrıklar nedeniyle bölünmüş, ağırlıklı olarak kişisel inisiyatife dayalı görünen gönüllü yapısıyla kıyaslandığında,

Osmanlı askeri sadece merkezi emirlere tepki veriyordu. Topların sağladığı avantajın piyade baskısıyla değerlendirilmesi için herhangi bir emir verilmedi, savunmacılar da toparlanmak için zaman buldu.

Giustiniani ve adamları karanlığın korumasına sığınarak hasar gören duvarı onarmak için harekete geçti. **Onarım taş ve toprak doldurulmuş fıçılarla yapıldı, bunların gerisine sonunda set olan geniş bir hendek kazıldı; o da asma sürgünleri ve başka bitki dallarıyla kaplanıp sertleşmesi için sulandı; böylece savunma hattı duvarın kendisi kadar sağlam hale getirildi.** Ahşap, taş ve topraktan yapılma bu engel dev taş güllelerin çarpmasını yumuşatarak etkili olmayı sürdürdü. Onarım her nasılsa **dev topun ve öteki topların attığı sayısız gülle ve el silahlarından gelen mermiler altında** yapılmıştı. Barbaro'nun anlatımına göre gün, duvarın önüne akın akın gelen, o dünyaya ait değilmiş gibi görünen düşmanın akıldan çıkmaz görüntüsüyle kapandı. Gemi doktorunun dehşet dolu gözlerinin önünde surun dibindeki toprak **Türklerle, özellikle de beyaz başlıklarıyla kızıl türbanlı sıradan piyadeden kolaylıkla ayırt edilebilen, Büyük Türk'ün sahip olduğu en cesur asker ve sultanın köleleri olan Yeniçeriler ile kaplı olduğundan görülemiyordu.** Beklenen topyekûn saldırı yine de gelmedi. Anlaşıldığı kadarıyla şans (ve **merhametle dolu bağışlayıcı Yüce İsa Mesih**) o gün kenti esirgemişti.

21 Nisan günü yaşananlar, her iki taraf da kayda değer bir dönemin yaşanacağını anlamış gibi hızlı ve birbiri üstüne gelmişti. Savunmacılar açısından bu kesintisiz bir tepki süreciydi; karşı saldırı çıkışları yapacak kaynaklardan yoksun olduklarından, surların oluşturduğu üçgenden dışarıyı gözetlemekten, tahkimatlarının sağlamlığına güvenmekten, doğan her

kriz halinde gedikleri tıkamak için koşuşturmaktan (ve kendi aralarında sürtüşmekten) başka şey yapamıyorlardı. Saldırının başladığı, ya da yardım gücünün geldiği söylentileriyle bir o tarafa, bir diğerine savruluyorlar, çaresizlik ve umut içinde hattı tutmak için çalışırken, sürekli yaklaşan yelkenlerin belirtisini görmek için gözleriyle batı ufkunu tarıyorlardı.

Mehmet ise son günlerdeki gelişmelerle bir hareketlilik cinnetine savrulmuş gibiydi. Ayın 21'inde kafasını meşgul eden meseleler donanmasının başarısızlığı, kente yardım gelmesi endişesi ve askerlerinin kötümserliğiydi. Altın işlemeli kızıl otağından çıkıp kentin çevresini boydan boya dolaşarak Çiftedirek'e gidiyor, sorunları üç boyutlu olarak inceliyor, 'altın elma'ya farklı açılardan bakıyor, durumu aklında tartıyordu.

Konstantinopolis'e beslediği tutku çocukluğuna dayanırdı. Çocukken gördüğü ilk andan 1452 kışında Edirne sokaklarında yaptığı gece gezintilerine gelinene dek Kent onun için takıntılı bir tutku halini almış, bu eğilim onu kuşatma savaşı üstüne yapılmış Batılı bilimsel yapıtları incelemeye, kentin çevresinde arazi keşiflerine çıkmaya, surların ayrıntılı eskizlerini çizmeye yöneltmişti. Mehmet kovaladığı amaçta ısrarlıydı; sorular soruyor, kaynak ve teknik yetenek toparlıyor, casusları sorguluyor, Osmanlı sarayının planlarını olgunlaşmadan ortaya vurmamaya karar vermesini sağlayacak tehlikeli dünyasını küçük yaştan tanıyordu. Bir gün gelecekteki seferlere dair soru sorulduğunda, "Şuna inanın ki," demişti; "Sakalımın bir teli gizlerimi öğrense, onu kopartıp ateşe atardım." Mehmet'in kuşatmadaki bir sonraki adımı da buna uygun şekilde gizlenmişti.

Gördüğü kadarıyla sorun Haliç'in ağzını kapatan zincirdeydi. O şey donanmasıyla kente birden fazla yönden baskı yapmasını engelliyor ve savunmacıların yetersiz güçlerini kara surlarına yoğunlaştırmasına, kendi son derece büyük sayısal avantajını azaltmasına neden oluyordu. Osmanlı topları Korint

Kıstağı'ndaki savunma surlarını bir haftada yok etmişti, ama Konstantinopolis'te ilerleme, büyük topun Teodosius'un eski yapısında oyuklar açmış olmasına karşın umduğundan yavaştı. Dışarıdan bakıldığında savunma sistemi fazla karmaşık ve katmanlı, hendek hızlı sonuçlar almak için fazla derindi. Ayrıca Giustiniani bir strateji dehası olduğunu kanıtlamış, sınırlı insan gücünü ve malzemeyi son derece iyi yaymıştı. Toprak taşın karşısında etkili olmuş, savunma hattı tutulmuştu; hem de sapasağlam halde.

Kapalı olduğu sürece Haliç, gelecek herhangi bir destek filosuna güvenli demirleme barınağı ve denizden yapılacak karşı saldırılara üs oluşturacaktı. Ayrıca Mehmet'in ordusuyla donanmasındaki kimi bölümler arasında kurulması gereken iletişimin yolunu uzatıyor, askerler kara surlarından Çiftedirek'e gitmek için Haliç'in en dip ucundan dolaşmak zorunda kalıyordu. Zincir sorunu halledilmeliydi.

Fikrin Mehmet'in aklına nerden geldiğini kimse tam olarak bilmez, ama 21 Nisan'da zincir konusunda olağanüstü bir çözüme yönelik çalışmaları hızlandırdı. Zorla alınamıyorsa arkasına dolaşılması gerektiği sonucuna varmıştı ve bu ancak donanmasını karadan geçirip, savunma hattının ötesinde bir noktada Haliç'e indirmekle yapılabilirdi. Çağdaşı Hıristiyan tarihyazıcıların bu stratejinin orijini konusunda kendi kuramları vardır. Örneğin Başpiskopos Leonard'ın hiç şüphesi yoktu: Bu yine hain Avrupalıların teknolojik bilgisi ve danışmanlığıyla yapılmıştı; Mehmet **imansız bir Hıristiyan'ın anımsadıklarıyla o yola sevk edilmişti. Türkleri bu hileye yönelten kişi olasılıkla bunu Garda Gölü'nde uygulanan Venedik stratejisinden öğrenmişti.** Gerçekten de Venedikliler kadırgalarını Adige Irmağı'ndan Garda Gölü'ne taşımış ve bu 1439 gibi fazlaca yakın bir tarihte yaşanmıştı, ama ortaçağ seferleri birbirine emsal olurdu ve Mehmet'in de askeri

tarihe karşı doymak bilmez bir iştahı vardı. Selahattin 12. Yüzyıl'da gemilerini Nil'den Kızıldeniz'e taşımıştı; 1424'de Memluklar kadırgaları Kahire'den Süveyş'e geçirmişti. Kaynağı her ne olursa olsun, plan Nisan'ın 21'inde uygulamaya koyuldu, çünkü gelişmeler aciliyetini vurguluyordu.

Mehmet'in bu manevraya girişmek için bir nedeni daha vardı. Haliç'in karşı yakasındaki Galata'da yerleşik, müphem tarafsızlık anlayışı her iki rakip için de şikayet kaynağı olan Ceneviz kolonisini baskı altına almak istiyordu. Galata hem kentle, hem de kuşatmacılarla kârlı bir alışveriş sürdürüyordu. Süreç içinde iki taraflı geçirgen bir zar gibi çalışmaya başlamıştı. Galata yurttaşlarının gündüzleri Osmanlı kampında büyük topları soğutmak için gerekli yağı sağlayarak ve olabilecek her şeyi satarak alenen dolaştığı, sonra geceleri surun üstündeki yerini almak için Haliç'e sızdığına dair söylentiler vardı. Büyük zincirin ucu Galata surlarının gerisinde güvenceye alınmıştı ve bu noktaya doğrudan ulaşılamazdı, çünkü Mehmet Cenevizlerle açıktan savaşa girmekte istekli değildi. Oraya yöneltilecek düşmanlığın ana kentten güçlü bir filo gönderilmesi riskini taşıdığını biliyordu. Ama aynı zamanda, Galata sakinlerinin doğal sempatisinin Hıristiyan dindaşlarından yana olduğunun da farkındaydı; dahası Giustiniani'nin kendisi Ceneviz idi. Khioslu Leonard'ın da vurguladığı gibi, Ceneviz gemilerinin kente yardıma gelişi de olasılıkla bu sempati dengesinin değişmesine neden olmuştu; **Galata halkı çok dikkatli davranıyordu (...) ama şimdi hem asker, hem de silah sağlamakta istekliydiler, ancak bunu kendilerine barışçıl yaklaşan düşmandan gizli yapmaları gerekiyordu.** Öte yandan, Galatalıların sürdüğü çifte yaşam, istihbaratın her iki tarafa da aktarılabileceği anlamına geliyordu ve bu yakın zamanda trajik sonuçlar doğurabilirdi.

Galata'nın gerisindeki üzüm bağları ve kaba çalılıklarla kaplı tüm arazi Zağanos Paşa'nın denetimindeydi. Çiftedirek yakınındaki bir noktadan başlayıp, yerleşimin ardındaki sırtı sarp vadi boyunca geçecek, oradan bir diğer vadiyi izleyerek surların dışında kalan, bir Ceneviz mezarlığının bulunduğu Soğuksu denen yerde Haliç'e inecek yolun yapılması kararı kuşatmanın hemen başlarında alınmış olabilir. Mehmet girişimi için olasılıkla en uygun güzergâhın bu olduğuna karar vermişti. Yol en yüksek noktasında deniz yüzeyinden 60 metre kadar yukarıdaydı ve kot farkları gemileri karadan aktarma girişiminde epey zorluk çıkartacaktı. Ancak Mehmet'in insan gücünden yana sıkıntısı yoktu. Artık bilinen gizlilik ve ön çalışma anlayışıyla gerekli malzemeyi toparlamış, ilkel bir ray hattı yapmayı sağlayacak keresteyi, gemileri kaldıracak beşik sistemini, hattın kayganlaşmasını sağlayacak yağla dolu fıçıları, insan ve hayvan gücünü bir araya getirmişti. Zemin çalılardan temizlendi ve olabildiğince düzlendi. 21 Nisan günü çalışmalar hızlandı. Ekipler ahşap ray hattını Boğaz'dan vadinin üstüne uzanacak şekilde döşedi, silindir şeklindeki tomruklar hazırlandı ve hayvan yağına bulandı, gemileri sudan kaldıracak beşikler kuruldu. Dikkati bu hazırlıklardan başka yana çekmek için Mehmet, Galata'nın hemen kuzeyindeki tepeye bir top bataryası getirdi ve Zağanos'a Haliç'i koruyan gemileri top ateşine tutmasını emretti.

Hıristiyanların o denli büyük bir mühendislik girişimi konusunda Galata, ya da Osmanlı ordusu içindeki Hıristiyan askerler aracılığıyla nasıl duyum almadığı hâlâ yanıtlanmamış bir sorudur. Cenevizler başlarda zemin çalışmalarının olasılıkla yol yapımına yönelik olduğunu düşünmüştü. Daha sonraysa ya fazla yakından incelemeleri arkalarından açılan top ateşi nedeniyle engellendi, ya da Venediklilerin inandığı gibi onlar da projenin içindeydi. Bir başka olasılık da, Mehmet'in bu işe Hıristiyan kökenli askerlerinden hiçbirini karıştırmamış

olmasıdır. Gerçek her neyse, sonuçta kente yapılmakta olan şeyle ilgili bir haber gitmedi.

22 Nisan Pazar sabahı top ateşi devam eder, Hıristiyanlar kiliselerin yolunu tutarken, ilk kaldırma beşiği Boğaz'ın sularına indirildi. Küçük bir fusta içine yüzdürüldü, ardından makaralarla kaldırılıp taşıma hattı üstündeki yağlı tomruklara yerleştirildi. Çalışmaları başından beri bizzat izleyen sultan yine oradaydı ve girişimi yüreklendiriyordu. **Padişah, altına büyük mertekler, iki tarafına dayanaklar konulup, kalın ip ve halatlarla kuvvetle bağlanarak dengesi güven altına alındıktan ve dirsek teşkil eden yerler kayış urganlarla çevrildikten sonra geminin kızakların üstünde çekilmesini emretti.** Ucuna askerler, öküz katarları, bocurgatlar ve ırgatlar geçen gemi, iki yandan desteklenmiş halde sırttan yukarıya çekilmeye başlandı. Tekne ilerledikçe yoluna yağlı tomruklar yerleştiriliyor, sarp yamaç boyunca 60 metre yukarıdaki tepeye doğru büyük bir insan ve hayvan gücüyle santim santim yol alıyordu.

Denizden uygun rüzgâr esmeye başlamıştı ve Mehmet birden gelen ilhamla mürettebatın bir bölümünün küreklere geçmesini emretti. **Gemilerin yelken vesaire donanımı dahi denizdeymiş gibi yerli yerindeydi. Yürütülmeleri sırasında tayfalar emirle güya denizde gidiyor gibi yelkenleri açıyor, kürekleri çekecekmiş gibi eline alıyor, komutanları da direkler etrafında öteye beriye koşup, ıslık çalarak, seslenerek ve kamçıyla vurarak onların gayretini arttırmaya çalışıyordu.** Gemiler flamalarla donanmıştı, davullar çalınıyor, pruvalardaki küçük müzisyen grupları sazlarını üflüyordu. Kendiliğinden gelişen bir karnavalın gerçeküstü bir görünümü gibiydi bu. Bayraklar dalgalanıyor, müzik çalınıyor, kürekler hareket ediyor, yelkenler sabah rüzgârıyla şişiyor, öküzler bağrışıyor... Savaşın tam içinde yapılan zekice

psikolojik jest, Türklerin geçmişi çok eskilere dayanan Fetih söylencesi için etkili malzeme oluşturuyordu. Gemiler kendi gözleriyle izlemeyenlerin inanmayacağı şekilde, sanki deniz üstündeymiş ve yelken gücüyle hareket edermiş gibi, mürettebatları ve yelkenleri ve tüm donanımlarıyla karada yürütülüyordu. Zağanos Paşa yukarıdaki ovadan limanı dövüyor, üç kilometre ötede daha büyük toplar Ayos Romanos Kapısı'na yükleniyordu.

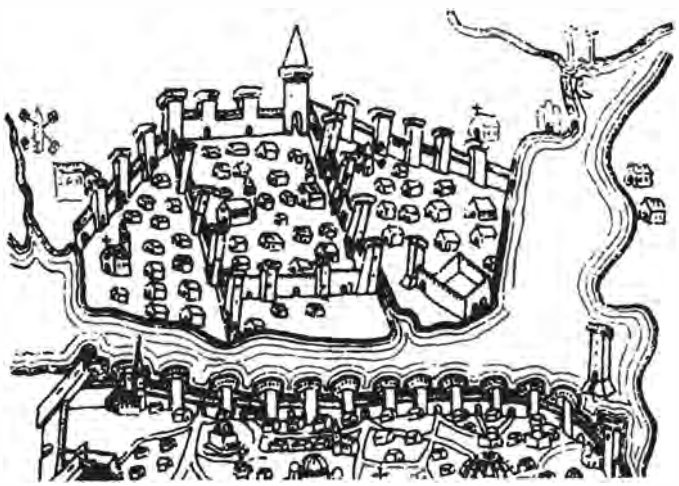
İlk deneme gemisi tepenin üstüne vardığında Soğuksu'ya[47] doğru ağır ağır inmeye başladı. Ayrıntılar konusunda çok dikkatli olan Mehmet, gemilerin denize indirilirken saldırıya uğramasını engellemek için kıyıya ikinci bir top bataryası yerleştirmişti. İlk gemi öğlen saatlerinden epey önce, mürettebatı bir sürpriz saldırıyı karşılamaya hazır şekilde Haliç'in durgun sularına indi; onu ötekiler izledi. Günün geri kalanında yetmiş kadar gemi Soğuksu'ya geçirilerek teker teker Haliç'e bırakıldı. Bunlar fusta, yani **kürekçi sıralarının sayısı on beşten yirmiye, hatta yirmi ikiye kadar** çıkan, olasılıkla 21 metre uzunluğundaki küçük, ama hızlı birem ve triremlerdi. Daha büyük Osmanlı kadırgaları Çiftedirek'teki limanda kalmıştı.

Bu harekâtın tüm ince ayrıntıları, zamanlaması, güzergâhı, kullanılan teknoloji gizemini hâlâ korumaktadır. Bu işin yirmi dört saat içinde yapılmış olması pratikte oldukça zordur. Yetmiş geminin en az 2 kilometrelik, sekiz derece eğimli bir yol boyunca taşınması, ardından bunlara insan, hayvan ve vinç gücüyle bile olsa kontrollü bir iniş yaptırılması ergonomik açıdan çok daha uzun bir süreci gerektirir. Gemilerden büyükçe olanların sökülerek getirilmiş ve Haliç kıyısında 22 Nisan'dan çok önce yeniden birleştirilmiş, ötekilerin taşınmasının da bu süreç içinde gerçekleştirilmiş olması mümkündür.[48]

47 Şimdi Kasımpaşa. (ç.n.)

48 Kimi kaynaklarda Haliç tarafında imal edildikleri de öne sürülür. (ç.n.)

Mehmet'in gizlilik yanlılığı ve derin planlama özellikleri nedeniyle işin nasıl yapıldığına yönelik gerçek hiçbir zaman bilinmeyecek olsa da, tüm tarihyazıcılar gemilerin 22 Nisan sabahı ansızın Galata havzasına girmeye başladığını kaydeder. Zekice tasarlanan ve uygulanan bu operasyon bütünüyle bir stratejik ve psikolojik başarıdır. Daha sonraki dönem Grek yarihyazıcılar bile bunu gıptayla över. Melissenos, 'Muhteşem bir başarı ve deniz taktikleri açısından fevkalade bir manevraydı,' der. Kritovulos Bizanslıları kastederek, 'elim bir manzara' deyişini kullanır ve savunmacıların nasıl **hayret, ıstırap, keder ve telaşa** düştüğünü anlatır.

Galata (Pera) ve Haliç. Çiftedirek sağ üst köşede, Soğuksu soldaki yel değirmeninin altında.

Haliç boyunca uzanan deniz surları zincirin içindeki güvenli konumu ve kara surlarına yapılan muazzam baskı nedeniyle neredeyse hiç korunmuyordu. İlk geminin karşı tepenin yamacında görünüp aşağıya inmeye başlamasını sadece birkaç asker izlemiş olmalı. Bunlar haberi yetiştirince kentte panik hızla yayıldı. İnsanlar dik yokuşlardan aşağı koştu ve

Osmanlı filosunun Haliç'e doğru kayışını mevzilerden dehşet içinde izlemeye koyuldu. Boğaz'daki savaşta alınan zafere verilmiş olağanüstü bir stratejik ve psikolojik yanıttı bu.

Konstantinus zaten yetersiz olan birliklerinin üstünde doğacak etkiyi hemen kavradı. **Haliç'in Osmanlı donanması tarafından işgal edilmesiyle, oradaki surların da korunması gereği doğmuştu. Ama savaşanların oralara aktarılmasıyla öteki taraflar boş kalıyordu. Bu durum kenti büyük bir tehlikeyle açık şekilde karşı karşıya bırakıyordu.**

Deniz harekâtlarının kumandasından sorumlu Venedikliler de son derece tedirgin olmuştu. Osmanlı donanması şimdi sadece birkaç yüz metre genişliğindeki kapalı bir boğazın bir buçuk kilometre uzağındaydı; saldırıya karşı sağlam sığınak oluşturan Haliç şimdi soluk bile alınamayacak kadar klostrofobik bir yere dönüşmüştü. Pertusi *La Caduta*'da şöyle yazacaktı:

Donanmamızdakiler fustaları görünce şüphesiz çok korktu, çünkü bunların bir gece Çiftedirek'teki donanmayla birlikte bizim donanmamıza saldıracakları kesindi. Gemilerimiz zincirin gerisinde, Türklerinkilerse hem önünde, hem de arkasındaydı ve tehlikenin ne kadar büyük olduğu bu tanımdan anlaşılabilir. Ve yangından da çok endişe ediyorduk, çünkü zincirde bekleyen gemilerimizi ateşe vermek için gelebilirlerdi ve biz de böylece, büyük bir Türk korkusuyla deniz üstünde gece ve gündüz silah başında bekleyecektik.

Savunmacılar içteki filoyu yok etmeye yönelik bir girişimin gerekli ve acil olduğunu açıkça anlamıştı. Ertesi gün Venedik balyosu ile imparator Venedik kilisesi Santa Maria'da düşman filosunun yakılması konusunun görüşülmesi için bir savaş konseyi topladı. Sadece on iki kişi çağırılmıştı ve gizli olarak toplanmışlardı. Konstantinus dışında çoğunluğu Venedikliler ile kaptanlar oluşturuyordu. Venediklilerin kendi

meseleleri olarak kabul ettiği konuya dışarıdan sadece tek bir kişi dahil olmuştu: Her yönden güvenilebilecek, düşünceleri evrensel saygıya hükmeden bir adam olan Ceneviz Giovanni Giustiniani. Karşılıklı görüşlerin gayretle savunulduğu uzun ve hararetli bir tartışma oldu. Kimileri tüm filonun Ceneviz gemilerinin de katılımıyla bir gündüz saldırısına kalkmasını istiyordu. Bu öneri Galata ile girişilecek pazarlık görüşmeleri karmaşık olacağı ve hızlı davranma gereği nedeniyle reddedildi. Başka kimileriyse, düşman filosunu koruyan topları imha etmek için bir kara gücü çıkartılmasını, ardından da gemilerin yakılmasını önerdi, ama eldeki az sayıdaki asker düşünüldüğünde bunun çok riskli olduğu kabul edildi. Son olarak Trebizond'dan gelen kadırganın kaptanı olan ve **sözden çok eylem adamı olan** Giacomo Coco üçüncü bir seçeneği dile getirdi: Küçük bir güçle Türk donanmasını gafil avlayacak bir gece saldırısına kalkılabilirdi ve zaman her şey demek olduğuna göre bu Cenevizlere danışmadan ve derhal yapılmalıydı. Coco saldırıyı kendisinin yönetmesini de önerdi. Plan oylandı ve karar alındı.

24 Nisan günü Coco planı uygulamaya koymak için çalışmaya başladı. Sağlam, yüksek bordalı iki ticaret gemisi seçip, yanlarına onları Osmanlı toplarının güllelerinden koruyacak yün ve pamuk balyaları bağlattı. İki büyük kadırga gelecek karşı saldırıyı savuşturmak için bunlara eşlik edecekti, asıl darbe her birinde yetmiş ikişer kürekçi bulunacak bir çift hafif ve hızlı fusta tarafından indirilecekti. Bunlara düşman filosunu yakmak için Grek ateşi ve başka yanıcı maddeler yüklenmişti, her birinin yanında onlara daha fazla malzeme taşıyacak birer küçük gemi olacaktı. Plan basitti: 'Zırhlı' yelkenliler daha hızlı olan öteki gemileri düşmana yeterince yaklaşana kadar top ateşinden koruyacak, sonra geridekiler koruma perdesinin arkasından hızla çıkıp, birbirine yakın konumdaki Osmanlı gemilerini tutuşturmaya çalışacaktı. Gemiler hava kararıktan

bir saat sonra harekete geçecek, saldırı gece yarısı sona erdirilecekti. Her şey hazırdı ve plan hiç beklenmedik şekilde tökezlediğinde, kaptanlar liman kumandanı Aluvixe Diedo'nun kadırgasında son bilgilendirme toplantısı için biraraya gelmişti. Ama kentteki Cenevizlerin bundan bir şekilde haberi olmuştu ve saldırıda rol almak istiyorlardı. Gemilerini hazırlamak için harekâtın ertelenmesinde ısrar ettiler. Venedikliler isteksizce razı oldu; saldırı ertelendi.

Cenevizler gemilerini hazır edene kadar dört gün geçti. Kara surlarının dövülmesiyse aralıksız sürdü. Venedikliler beklemekten perişan olmuştu. Barbaro şöyle kaydediyordu: 'Bu ayın yirmi dördünden yirmi sekizine kadar bekledik. Nisan'ın yirmi sekizinde Efendimiz İsa Mesih'in adıyla kâfir Türklerin donanmasının yakılması girişiminde bulunmaya karar verildi.' Saldırı filosu Cenevizlerin hassaslıklarını giderecek şekilde yeniden düzenlenmiş, Venedikler bir, Cenevizler bir ticaret gemisi vermişti; Gabriel Trevisano ve Zacaria Grioni tarafından kumanda edilecek iki Venedik kadırgası vardı, yanıcı madde taşıyan hızlı fustaların üçü ve katran, çalı çırpı, barut gibi mühimmatı taşıyan bir dizi daha küçük bot ise Coco'nun denetimine verilmişti.

Saldırı gücü 28 Nisan günü şafaktan iki saat önce Galata'nın Haliç'in kuzeyine düşen duvarlarının korumasına gizlenerek sessizce açıldı ve karanlık kıyının yaptığı kıvrımı dolaşıp, bir buçuk kilometreden daha az mesafedeki Soğuksu'ya doğru ilerlemeye koyuldu. Giustiniani'nin de içinde olduğu Ceneviz yelkenlisi başta ilerliyordu. Saldırı gemileri onun korumasındaydı. Sakin suyun yüzünde başka hiçbir şey kıpırdamıyordu. Tek yaşam belirtisi Ceneviz yerleşimindeki Galata Kulesi'nin tepesinde yanan parlak ışıktı. Gemiler Osmanlı donanmasına yaklaşırken mutlak sessizliği korudu.

Büyük gemiler kürek gücüyle ilerlerken korumak üzere donatıldıkları çok kürekli fustalardan belki daha ağır kalıyordu ve nedeni tam olarak bilinmez, ama Giacomo Coco ya yavaş ilerlemenin ve sessizliğin verdiği gerilimle, ya da **dünya yüzünde şan kazanma** isteğiyle birden üstünde özenle çalışılmış planı terk etti. Kendi inisiyatifiyle gemisini konvoyun başına geçirdi ve saldırıyı başlatmak için demirli donanmanın üstüne doğru tam hızla ilerletmeye başladı. Anlık bir sessizlik oldu. Ardından korumasız geminin üstüne top ateşi açıldı. İlk atış hedefi kaçırdı, ama yakınına düştü. İkincisi fustayı tam ortasından yakalayıp deldi ve geçti. Barbaro, 'Ve bu fusta on Babalarımız duası okuyacak zaman kadar bile su yüzünde kalamadı,' der. Zırhlı askerler ve kürekçiler göz açıp kapayana dek kapkara denize dökülüp gözden kaybolmuştu.

Onu izleyen gemiler ne olduğunu karanlıkta göremedi ve ileri atıldı. Yakın mesafeden başka toplar da ateşe başladı. **Toplardan ve el silahlarından o kadar fazla duman çıkıyordu ki, kimse hiçbir şey göremiyor, her iki taraftan da öfkeli bağırışlar duyuluyordu**. Gemiler yaklaştıkça Trevisano'nun büyük kadırgası ateş hattına girdi ve anında teknenin kabuğunu doğrudan delip geçecek iki top güllesiyle vuruldu. Tekne su almaya başladı, ama alt güvertede bulunan iki yaralı denizci büyük basiret göstererek batmasını engelledi. Delikleri pelerinlerle tıkayarak suyun girişini kestiler. Yaralı kadırga kısmen batık halde olmasına rağmen su yüzünde kalmayı başardı ve büyük güçlükle ateş hattının dışına çıkartıldı. Öteki gemiler hücumu sürdürmeye yeltendi, ama taşların, top güllelerinin ve başka cephanenin oluşturduğu baraj ateşi ve yaralı kadırganın görüntüsü onları geri çekilmeye yöneltti.

Şafak sökmeye başlıyordu, ama plan uyarınca savunma konumunda kalan ve ana gücün çekildiğinden habersiz olan iki büyük ticaret gemisindeki karmaşa devam ediyordu. Bu

gemilerin hiç umulmadık şekilde yalnız kaldığını gören Osmanlı donanması onları kuşatmak ve ele geçirmek için demirli olduğu yerden ayrıldı. **Korkunç ve hararetli bir savaş başladı. Cehennemin kendisiydi sanki; sayısız kurşun ve ok atılıyor ve top ateşi açılıyordu. Müslüman denizciler yetmiş küçük gemiyle düşmanla boğuşmak üzere ileri atılırken Allah'ın adını sesleniyordu, ama yanlarına balyalar bağlanmış daha yüksek bordalı yelkenliler ve yetenekli mürettebatları onları zapt etmeyi başarıyordu.** Yakın mesafeden yapılan savaş taraflardan biri avantaj sağlayamadan bir buçuk saat kadar sürdü, sonunda birbirlerinden ayrıldılar ve demir yerlerine döndüler. Osmanlılar bir fusta kaybetmişti, ama günün galibinin hangi taraf olduğu açıktı. Barbaro şöyle der: 'Türk kampının her tarafında kutlamalar yapılıyordu, çünkü usta denizci Giacomo Coco'nun fustasını dibe göndermişlerdi. Ve biz de korkuyla gözyaşı döküyorduk, çünkü Türkler donanmalarıyla bizden bir zaferi kopartıp almıştı.'

İtalyanlar kayıplarını saydı: Bir fusta mürettebatı ve başka birçok adamla, toplam doksan yetenekli denizci ve askerle birlikte batmış, bir kadırga ciddi yara almış, İtalyan deniz üstünlüğü kavramı ciddi zarar görmüştü. Yapılan yoklamayla ortaya çıkan kayıp listesi uzundu ve yoldaşları tarafından iyi bilinen isimler içeriyordu: **Usta Giacomo Coco, ikinci kaptan Antonio de Corfu, yardımcı Andrea Steco, arbaletçi Zuan Maragon, arbaletçi Troilo de Grezi...** Liste böyle uzayıp gidiyordu.

Ancak 29 Nisan sabah saatleri ilerledikçe verilen kayıp daha da kötü görünüm almaya başladı. Geri gelmeyen adamların hepsinin boğulmadığı anlaşılmıştı. Kırk kadarı batmakta olan gemilerinden kurtulmuş, karanlığın ve karmaşanın içinde düşman kıyısına doğru yüzüp tutsak düşmüştü. Mehmet bunların bir ceza ve ibret olarak tüm kentin görebileceği şekilde

kazığa vurulmasını emretmişti. İnsanlar yapılan hazırlıkları surların üstünden dehşetle izliyordu. Gördükleri şey, o dönem Osmanlı İmparatorluğu ile yirmi beş yıl boyunca ticaret yapmış olan Ceneviz tüccarı Jacopo de Campi tarafından neredeyse resimsel bir anlatımla kaydedilmiştir:

Büyük Türk cezalandırmak istediği adamı yere yatırır; makatına uzun ve ucu sivri bir kazık yerleştirilir; cellat iki eliyle birden kavradığı bir tokmağı olanca gücüyle savurur, böylece *palo* diye bilinen kazık insan bedenine girer ve izlediği yola bağlı olarak zavallı ya can çekişir, ya da hemen ölür; ardından kazıkla birlikte kaldırılır ve toprağa dikilir; böylece terk edilen zavallı fazla yaşayamaz.

O gün de Konstantinopolis önünde de kazıklar bu şekilde yerleştirildi ve adamlar surlar üstündeki muhafızların gözü önünde ölmeye bırakıldı.

Dönemin Avrupalı yazarları bu infaz yönteminin barbarca yönüyle epey oynamış ve bunu Türklere özgü bir şey olarak kabul etmiştir. Özellikle kuşatılan kentlerin moralini bozmak için yaygın şekilde kullanılan kazığa vurma yöntemi aslında Osmanlıların Balkan Hıristiyanlarından öğrendiği bir şok taktiğidir. Bu konuda daha sonra kendileri de tarihin en kötü ün yapmış zulümlerinden biriyle yüzleşecektir. 25.000 Osmanlı'nın 1461'de Tuna ovalarında Vlad Dracul'un kazıklarında can verdiği bildirilir. Tanıkların **toprağa dikilmiş, meyveyle değil, insan cesediyle yüklü**, aralarında statüsünü vurgulamak için tam ortaya ve daha yüksekçe bir yere yerleştirilmiş, üstünde amirali Hamza Bey'in hâlâ resmi kızıl ve mor kaftanı olan direğin de bulunduğu sayısız kazığa dair anlattıkları karşısında Mehmet bile dehşete düşmüş, bunu aklından uzun süre atamamıştır.

28 Nisan günü öğleden sonra kazığa geçirilmiş İtalyan denizcilerinin tüm surlardan görülebilen cesetleri arzu edilen

etkiyi yaptı. Melissenos'un belirttiği gibi, **o genç adamlar için kentte ifade edilemez gözyaşı döküldü**, ama sonra üzüntü hızla öfkeye dönüştü, kentliler uğradıkları kaybın acısını ve başarısızlığın verdiği çaresizliği yatıştırmak için kendi zulmünü uygulamaya koyuldu. Kuşatmanın başlangıcından o yana kentte 260 Osmanlı tutsağı vardı. Ertesi gün savunmacılar, bir kabule göre Konstantinus'un emriyle aynı türden bir edime girişti. Pertusi, 'İnsanlarımız korkunç bir öfkeye kapılmıştı ve esir tutulan Türkleri surlara çıkartıp kendi yoldaşlarının gözü önünde vahşice parçaladı,' diye kaydetmiştir. Adamlar birer birer mevzilere getirilmiş ve izleyen Osmanlı ordusunun karşısında daireler oluşturacak şekilde asılmıştı. Başpiskopos Leonard, 'Böylece, kâfirlik ve zulmün bir karışımının da dahil olmasıyla, savaş daha acımasız hal aldı,' der.

Asılı tutsaklar ve kazığa geçirilmiş denizciler ön hattın üstünden birbirine bakıyordu, ama bu şiddet çevriminin sonuçlarının inisiyatifi kuşatmacıdan yana çevirdiği belliydi. Haliç'teki Osmanlı filosu hâlâ yerindeydi ve savunmacıların oradaki kritik öneme sahip denetimi yitirdiği açıktı. Beceriksizce yapılmış gece saldırısı dengeleri kentin aleyhine ciddi şekilde değiştirmişti. Konunun üstüne yoğunlaşıp başarısızlığın nedenleri araştırılınca, kabahat doğrudan İtalyanların üstünde kaldı. Coco'nun saldırısındaki zamanlamanın ölümcül sonuçlara yol açtığı kesindi. Düşman da olasılıkla bir şekilde planlardan haberdar olmuştu ve hazırdı; Mehmet'in iç limanda bir akıncı seferini karşılamak için yerleştirilmiş toplarının sayısı düşünülenden fazlaydı. Galata Kulesi'nin üstündeki ışık da Ceneviz kolonisi içindeki birilerinin verdiği işaretti. İtalyan hiziplerinin karşılıklı şikayet ve suçlamaları kendi mantığını destekleme eğilimindeydi.

Kuşatma kulesi bir kaleye saldırıyor.

XI

dehşetli makineler

28 nisan-25 mayıs 1453

Bir kuşatmayı idare etmek için makinelere gerek vardır; değişik tip ve şekildeki kaplumbağa örtüleri (...) portatif ahşap kuleler (...) merdivenin farklı biçimleri (...) değişik türden duvarları kazarak aşmak için değişik aletler (...) surlara merdivensiz tırmanmak için makineler.

10. Yüzyıl'da yazılmış kuşatma savaşı el kitabından

'Eyvah, en kutsal Babamız; Neptün'ün öfkesinin hepsini bir vuruşta boğması ne korkunç bir felaket!'

Gece saldırısının başarısız olmasıyla ağıtlar ve karşılıklı suçlamalar neredeyse aynı anda başlamıştı ve hepsi birbirinden acıydı. Venedikliler felakette yakın yoldaşlarından seksen, ya da doksanını yitirmişti ve bundan kimi sorumlu tutacağını biliyorlardı. Nicolo Barbaro, 'Bu ihanet Cenova'nın

lanetli Pera'sından, Türk Sultanı'na yaranmak için Hıristiyan imanına isyana kalkanlardan geldi,' diyordu. Galata'dan birilerinin planı haber vermek üzere sultanın kampına gittiğini iddia ediyorlardı. İsimler verdiler; Mehmet'e adam gönderen ya podestanın kendisiydi, ya da Faiuzo denen bir adam. Cenevizler ise buna berbat yenilgiden tamamen Venediklilerin sorumlu olduğu savıyla yanıt veriyordu; harekâtın kumandası elinden alınan Coco **şan ve şöhrete öylesine tamah ediyordu** ki, talimatları yok saymış ve hücumu felakete sürüklemişti. Dahası, Venedikli denizcileri gemilerini gizlice yükleyip kentten kaçmaya hazırlanmakla suçluyorlardı.

Öfke yüklü bir çıngar koptu, **her iki taraf ötekini kaçmaya niyetlenmekle suçladı**. İtalyanlar arasındaki daha derin düşmanlıklar köpürerek yüze çıkmıştı. Venedikliler imparatorun emriyle gemilerini boşalttığını öne sürüyor ve Cenevizlerin de aynısını yapıp, **dümenlerle yelkenleri sökerek, Konstantinopolis'te güvenli bir yere teslim etmeleri** gerektiğini söylüyordu. Cenevizler kenti terk etmek gibi bir niyetleri olmadığı iddiasındaydı; Venediklilerin tersine, onların **kanlarının son damlasına kadar savunmaya hazırlandıkları** Galata'da eşleri, aileleri, mülkleri vardı ve **asil kentlerini, Cenova'nın süsünü onların denetimine** asla etmeyeceklerdi. Ancak Cenevizlerin Galata'daki netameli ve ne olduğu anlaşılamayan konumu onları aldatma ve ihanet şüphelerine her yönden açık kılıyordu. Doğal sempatileri Hıristiyan dindaşlarından yanayken her iki tarafla da ticaret yapıyorlardı ve açıkça vurguladıkları tarafsızlıklarını Haliç'in ağzını kapatan zincirin surları içine bağlanmasına izin vererek tehlikeye atıyorlardı.

Birbirinden şüphe eden İtalyanların arasını olasılıkla Konstantinus buldu, ama Haliç çözüm getirilememiş bir gerginlik bölgesi olarak kaldı. Gece saldırıya uğrama ve Osmanlı donanmasının birisi Haliç'in içindeki Soğuksu'da, öteki Çiftedirek'te

konuşlanmış iki kolunun düzenleyeceği bir cendere harekâtı içinde kısılıp kalma korkusu peşini hiç bırakmayan Hıristiyan donanmasının huzur bulmasına olanak yoktu. Yaklaşacak ateş gemilerinin sesini duymak için gün ve gece boyunca duyularını zorluyorlardı. Soğuksu'daki Osmanlı topları yeni bir saldırıya karşı hazır bekliyordu, ama gemiler kıpırdamıyordu.

Coco'nun ölümünden sonra Venedikliler kendilerine yeni bir düzen vermişti. Yeni kumandan Dolfin Dolfin onun yerine atanmıştı ve ilgi Haliç'in içindeki Osmanlı gemilerinin yok edilmesi stratejilerine yoğunlaşmıştı. Nihayet, 28 Nisan başarısızlığından sonra yeni bir deniz saldırısına girişilmesinin çok riskli olacağı kabul edildi, böylece düşmanı rahatsız etmek için uzun vadeli önlemler alınmasına karar verildi.

3 Mayıs'ta Haliç'e bakan deniz kapılarından birisine epey büyük bir top yerleştirildi ve bu karşı yakadaki Osmanlı filosuna yaklaşık 700 metreden ateş açtı. Başlangıçta alınan sonuçlar umut vericiydi. Bazı fustalar top ateşi altında battı ve Barbaro'ya göre birçok adam bombardıman altında öldü, ama Osmanlılar bu tehdidi karşılamak için hızla önlem aldı. Gemileri menzil dışına çektiler, kendi üç büyük toplarıyla karşılık verip ciddi hasara neden oldular. Toplar on gün boyunca Haliç'in iki yakasından birbirine gece ve gündüz karşılıklı ateş etti, ama diğerini vurup savaş dışı edemedi, çünkü Bizanslıların topu surun gerisindeydi, Türklerinkilerse sağlam toprak setlerle korunuyordu ve bombardıman yarım millik bir mesafeden yapılıyordu. Girişilen mücadele böylece berabere sonuçlandı, ama Haliç'teki baskı kalkmadı.

Mahmet'in sürekli devinen düşünceleri bir zamandan beri aradaki bombardımanın ateş hattında kalan Galata surlarına rağmen zinciri koruyan gemiler üstünde nasıl yoğunlaştırılabileceğine çalışıyordu. Çözüm, Ceneviz yerleşiminin gerisinden ateş açabilecek, daha eğik atış yörüngesi olan bir top

yaratmaktı. Mehmet top dökümcülerini **gülleyi çok yükseğe fırlatacak, böylece inişinde gemilerin tam ortasına isabet edip batmasını sağlayacak** bir silah, yani havan topunun ilkel bir türünü yapmakla görevlendirdi. Yeni top çabucak yapıldı ve hazır edildi. Galata'nın gerisindeki bir tepeden zinciri koruyan gemilere ateş açıldı. Kent surları atış hattının içinde kalırken yörünge hesabı yapmak karmaşık bir işti, ama bu olasılıkla Mehmet'in yararına bir noktaydı; konumundan şüphe duyulan Cenevizlere psikolojik baskı uygulamasına yardım edecekti. Havan topundan atılan ilk gülleler damlarının üstünden uçarken halk, kuşatılmış kentlerinin çevresindeki Osmanlı ilmeğinin sıkışmaya başladığı duygusuna kapılmış olmalı. Günün üçüncü salvosu tepenin üstünden gürültüyle koptu ve gemilerden birinin, ama düşmanınki yerine **üç yüz bottellik[49], on iki bin duka değerinde ipek, balmumu ve diğer ticari mal yüklü Ceneviz ticaret gemisinin güvertesine inip onu doğrudan dibe gönderdi, böylece su yüzünde geminin ne kabuğu kaldı ne direği; üstündeki bir sayıda adam da boğularak can verdi.** Zinciri koruyan gemiler hemen Galata kent surlarına sokularak koruma altına çekildi. Bombardıman devam etti, menzil biraz kısaltıldı ve gülleler kentin kendi duvarlarına, yapıların damlarına çarpmaya başladı. Kadırgalar ve gemiler üstündeki adamlar taş gülleler altında ölmeye devam etti, **kimi atışlar dört kişiyi birden telef etti**, ama surlar filoya başka geminin batmasına engel olacak kadar güvenli bir sığınak sağlıyordu. Cenevizler ilk kez kendilerini doğrudan bombardıman altında bulmuştu ve her ne kadar sivillerden tek bir kişi, **otuz adamın arasında duran, son derece iyi nama sahip bir kadın** öldüyse de, ortaya konan niyet açıktı.

49 1 botte: ~ 159 kilogram. (ç.n.)

Kentten gönderilen bir delegasyon saldırı konusunda şikayetçi olmak üzere sultanın ordugâhının yolunu tuttu. Onları karşılayan vezir ifadesiz bir yüzle batan geminin düşmana ait olduğunu sandıklarını öne sürdü ve fazla üstelemeye gerek bırakmadan, kent fethedildiğinde **zararın her neyse tazmin edileceği** güvencesini verdi. Dukas, Coco'nun saldırısını bozan istihbarata acı bir alayla göndermede bulunarak, **Türklerin kendilerine gösterdikleri dostluğun karşılığını Galata halkına bu saldırgan eylemle verdiği** imasını yapar. O arada taş gülleler de eğik yörüngeler çizerek Haliç'e düşmeye devam etmektedir.

Barbaro'ya göre, 14 Mayıs'a gelinene dek Osmanlılar **her biri en az 90 kilogram çeken 220 gülle** atmıştır. Hıristiyan filosu olduğu yere çakılmıştı ve yararsızdı. Haliç'teki etkili denetimi elinde tutanın artık Hıristiyanlar olmadığı o tarihe gelinmeden epey önce anlaşılmıştı ve kara surlarına daha fazla adamla mühimmat sağlama gereği şimdi denizciler arasındaki bölünmeyi derinleştiriyordu. Mehmet baskıyı arttırmak amacıyla Haliç'i geçip surların hemen dibine ulaşacak, böylece iletişim hatlarını kısaltacak ve askerlerle silahların kolayca aktarılmasını sağlayacak, dubalardan oluşma bir köprü yapılmasını emretti.

Mehmet kara surlarında da cendereyi sıkılaştırıyordu. Taktikleri gitgide artan bir şekilde yıpratıcı ve psikolojik hal almıştı. Savunmacılar hatlara şimdi daha da seyrelmiş şekilde yayıldığından, onları kesintisiz top ateşiyle hırpalamaya karar vermişti. Nisan sonuna doğru büyük toplardan bazılarını surların Ayos Romanos Kapısı yakınlarındaki orta bölüme getirdi, **çünkü orada duvar daha alçak ve daha zayıftı**; yine de dikkat hâlâ saray bölgesindeki tek katmanlı surdaydı. Toplar gün ve gece boyunca patlamayı sürdürdü;

savunmanın kararlılığını sınamak için rastgele saldırılar yapıldı, sonra savunmacıların asılsız bir güven duygusuna gömülüp düş kırıklığına uğramasını sağlamak için birkaç günlüğüne hareketsiz kalındı.

Ay sonu geldiğinde, kesintisiz bombardıman surun yukarıdan on metrelik bir bölümünü yıkmıştı. Giusitiniani'nin adamları karanlık basınca gediği toprak setle kapatmak için bir kez daha harekete geçti, ama toplar ertesi sabah saldırıyı tazeledi. Ancak gün ortasına doğru büyük toplardan birinin barut haznesi (her ne kadar Nestor İskender savunmacıların top ateşiyle vurulduğunu iddia etse de) olasılıkla imalat hatası nedeniyle çatladı. Bu aksamadan ötürü öfkeye kapılan Mehmet, ön hazırlık yapılmadan bir hücuma kalkılmasını emretti. Savunmacılara sürpriz olacak bir saldırıya geçildi. Büyük bir çatışma yaşandı. Kentte çanlar çalıyor, insanlar mevzilere akın ediyordu. **Kent silahların çatırtısı ve patlamasıyla sanki temellerinden sökülüyordu.** Hücum eden Osmanlı askerleri top ve tüfek ateşiyle biçildi, surlara ulaşma çılgınlığıyla arkadan gelenlerin ayakları altında ezildi. Nestor İskender'e göre bu gulyabanilere yaraşır bir şeydi: **Türkler birbiri üstüne yığılıp kalmış insan bedenlerinin üstünde sanki steplerdeymiş gibi ilerliyor ve ölüleri kente uzanan bir köprü, ya da merdiven oluştururken savaşmayı sürdürüyordu.** Karanlık basana kadar sürse de, saldırı sonunda büyük zorlukla püskürtüldü. Cesetler yığılı halde olduğu yerde bırakıldı. Hendeğin gediğin açıldığı yerden vadiye uzanan bölümü kanla dolmuştu. Gösterdikleri çabayla tükenen askerler ve kent halkı, yaralıları surların dışında inler halde terk edip uykuya çekildi.

Ertesi gün keşişler Hıristiyan ölülerini gömmek ve ölen düşman sayısını belirlemekten oluşan kederli görevlerini yerine getirmek üzere bir kez daha işbaşı yaptı. Yıpratma savaşı

karşısında artık zorlanmaya başlayan Konstantinus, kayıplar karşısında görülebilir şekilde sarsılmıştı.

Yorgunluk, açlık ve umutsuzluk savunmacılar üstünde yıkıcı etkisini göstermeye başlıyordu. Mayıs başına gelinirken yiyecek stokları azalmıştı ve Galata'daki Cenevizler ile alışveriş yapmak, balık avlamak için Haliç'e açılmak şimdi artık çok daha güçtü. Surlardaki askerler ortalığın durgun olduğu zamanlarda ailelerine yiyecek aramak için nöbet yerlerini terk ediyordu. Bunun farkına varan Osmanlılar sürpriz akınlara kalkıyor, setin üstündeki içi toprak dolu fıçıları ucu kancalı sırıklarla aşağıya çekmeye çalışıyor, hatta surlara açıktan açığa yaklaşıp atılan gülleleri ağlarla geri topluyordu. Şikayetler ve karşılıklı suçlamalar bir kez daha yükseldi. Başpiskopos Leonard görev yerlerini terk eden Grekleri açıktan açığa korkaklıkla suçladı. '**Ailem muhtaç haldeyken savunma benim için nedir ki?**' yanıtını aldı. Leonard ise onları **Latinlere nefret dolu insanlar** olarak kabul ediyordu. İstifçilik, korkaklık, çıkarcılık ve engelleme suçlanmaları vardı. Ulus, dil ve dinsel inanış farkları, zaten zayıf olan bağları gitgide çürütüyordu. Giustiniani ile Notaras askeri kaynaklar için rekabet halindeydi. Leonard kimi belli başlı insanlara, **yiyecek istifleyen, ya da fiyatını yükselten kan içicilere** sövüp sayıyordu. Kırılgan Hıristiyan koalisyonu savunmanın stresi altında dağılmaya yüz tutmuştu. Leonard imparatoru duruma hakim olamamakla suçladı; ona göre **İmparator sertlik gösteremiyordu ve emirlere uymayanlar ne sözle cezalandırılıyordu, ne kılıçla.** Araların bu şekilde açılması olasılıkla Mehmet'in kulağına kadar gitmişti. Tursun Bey o günler için, 'Bu suretle aralarına çekişme girdi ve düşman iki muhalif tarafa ayrıldı,' kaydını düşmüştür.

Konstantinus surların yiyecek arama gerekçesiyle terk edilmesini önlemek için her şeyin savunmacıların aileleri arasında

eşit paylaştırılması emrini verdi. Durum öylesine ciddiydi ki, bakanlarının tavsiyesiyle kilisenin bağış çanaklarını toplatmaya ve her tür yiyeceği almak için sikke döktürmeye başladı. Kentin başına gelenleri işlenen günahlara ve yapılan hatalara bağlayan dindar Ortodoksların tepkisi açısından tartışılabilecek bir karardı bu.

Kumandanlar arasındaki müzakereler yoğunluk kazandı. Düşman donanmasının Haliç'teki varlığı savunmayı iyice çetrefilli hale getiriyordu ve böylece başka yerlere hem asker, hem de kumandan ayırmak mecburi hale geliyordu. Deniz yirmi dört saat gözleniyordu, ama batı ufkunda hâlâ hiçbir hareket yoktu. Durumun görüşülmesi için 3 Mayıs'ta kumandanların, sivil ileri gelenlerin ve din adamlarının katılacağı büyük bir konsey toplandı. Toplar surları dövmeye devam ediyor, moraller zayıflıyor ve topyekûn bir saldırının yaklaşmakta olduğu endişesi büyüyordu. Önsezi yüklü bir atmosferde Konstantinus'u Peleponez'e gidip yeni güçler toparlaması ve saldırıya geçmesi için ikna etme girişiminde bulunuldu. Tarihyazıcılar Konstantinus'un yanıtına dair duygusal anlatımlar sunar; örneğin Nestor İskender şöyle anlatır:

İmparator uzunca bir zaman için sessizliğe gömüldü ve gözyaşı döktü. Sonra dedi ki: "Bu öğüdünüz için hepinize şükran duyuyor ve teşekkür ediyorum; başka ne söylenir? Ancak bunu nasıl yapar, Tanrı'nın kilisesinin ruhbanlarını ve imparatorluğu ve tüm halkı nasıl bırakabilirim? Dünya benim için ne der, yalvarırım söyleyin bana. Hayır lordlarım, hayır; burada sizlerle birlikte öleceğim." Yerine yığılıp başını karşısındakileri selamlayarak eğdi ve acı içinde ağladı. Hazır bulunan patrik ve tüm insanlar da sessizce ağlamaya başladı.

O an geçip gittikten sonra Konstantinus, Venediklilerin Doğu Akdeniz'de yardım filosu belirtileri aramak üzere hemen gemi göndermesine yönelik pratik bir öneri getirdi. Osmanlı ablukasını yarmayı gerektiren bu tehlikeli göreve on iki kişi gönüllü oldu ve hemen bir brigantin hazırlanmaya başlandı. 3 Mayıs günü gece yarısına doğru Türkler gibi giyinmiş mürettebat zincirin dışına çekilmiş olan küçük gemiye bindi. Osmanlı bayrağı çekip yelken açtı ve karanlığın koruması altında düşman devriyesine gözükmeden sıyrılıp Marmara'dan batıya yöneldi.

Mehmet büyük toplardaki teknik zorluklara rağmen surların bombalanmasına devam ediyordu. 6 Mayıs günü indirici bir darbe vurmak için doğru zamanın geldiğine karar verdi ve **tüm orduya kente yürüyüp bütün gün savaşması emrini verdi**. Olasılıkla kentten gelen haberler moralların çökme noktasında olduğuna onu inandırmıştı; başka kimi raporlarsa, bir İtalyan yardım gücünün yavaş yavaş moment kazandığı uyarısı veriyordu. Mehmet surların merkezindeki zayıflamanın kritik noktaya vardığını da hissetmiş, böylece büyük bir hücuma daha kalkmaya karar vermişti.

Küçükler tarafından desteklenen büyük toplar 6 Mayıs sabahı artık alışılagelen düzeni içinde ateşe başladı, buna **kentlileri korkutmak için savrulan naralar ve vurulan çalparalar eşlik etti.** Kısa zamanda surun bir bölümü daha çöktü. Savunmacılar onarıma girişmek için gecenin çökmesini bekledi, ama bu sefer toplar ateşi karanlıkta da sürdürdü. Gediği onarmak olanaksız hale gelmişti. Toplar ertesi sabah bu kez duvarın alt kesimine sebatla çalıştı ve bir bölümü daha aşağı indirdi. Osmanlılar gün boyunca ateş etti. Ve akşam saat yedi gibi kütlesel bir saldırı, gelenekselleşen şamatası eşliğinde gediğe yöneltildi. Limandaki Hıristiyan askerleri savaş naralarını

duydu ve Osmanlı donanmasının da aynı anda hücuma geçeceği korkusuyla silaha sarıldı. Binlerce adam hendeği aşıp gediğe koştu, ama sayısal üstünlük kısıtlı mesafede avantaj sağlamıyordu ve insanlar ilerlemek için yüklendikçe birbirini ayaklar altında çiğniyorlardı. Giustiniani hücuma kalkanları karşılamak için koşup geldi ve surdaki gedikte umutsuz, göğüs göğse bir mücadele başladı.

İlk dalgaya Murat adında bir yeniçeri önderlik ediyordu ve Giustiniani'ye ancak surdan aşağıya atlayan bir Grek'in ayaklarını baltayla keserek durdurabileceği şiddetle saldırdı. İkinci dalganın başında Rumeli ordusunun kumandanlarından Ömer Bey vardı ve subayları Rhangabes'in komutası altındaki sağlam bir Grek birliği tarafından karşılandı. İki önder çarpışmanın karmaşasıyla göğüs göğse geldi, askerlerinin önünde bire bir dövüşe girişti. Ömer Bey **kılıcını çekip ona saldırdı ve öfkeyle birbirlerine girdiler. Rhangabes bir kayanın üstüne çıkıp kılıcını iki eliyle kavradı, düşmanının omzuna indirip onu ikiye böldü ki, kollarında bunu yapacak güç vardı.** Kumandanlarının ölümüyle gazaba kapılan Osmanlı askerleri Rhangabes'in etrafını sarıp onu öldürdü. İki taraf da *İlyada*'daki sahneyi andırır şekilde cesedi almak için ileri atılmıştı. Bedeni ele geçirmeye çabalayan Grekler kapılardan dışarı fırladı. **Ama bunu başaramadılar ve büyük kayıp verdiler**. Osmanlılar cansız bedeni parçalayıp Grek askerlerini gerisingeri kente sürdü. Savaş olanca şiddetiyle üç saat sürdü, ama savunmacılar hattı tutmayı başardı. Dövüşün gücü sönmeye başlayınca, toplar gediğin doldurulmasını engellemek için tekrar ateşe başladı, Osmanlılar dikkati başka yöne çekmek için hücumun yoğunluğunu saray yakınındaki kapıya çekmeye çalıştı. Bu da savuşturuldu. Giustiniani ve yorgunluktan tükenmiş savunmacılar derme çatma hattı yeniden inşa etmek için karanlıkta çalışmaya koyuldu. Sura yönelen ateş nedeniyle toprak ve ahşaptan oluşan bariyeri

orijinal konumundan biraz geride inşa etmek zorunda kalmışlardı. Ve kentin içinde **Grekler, Rhangabes'in ölümüyle derin bir dehşetle yasa bürünmüştü, çünkü büyük bir savaşçıydı, cesurdu ve İmparator'un gözdesiydi.**

Bombardıman, saldırı ve onarımdan oluşan kesintisiz çevrim savunmacılar için bulanık bir belirsizliğe dönüşmeye başlamıştı. Tarihyazıcıların mevzi savaşına dair tuttuğu günceler de tekrarlarla dolu ve tekdüze hal aldı. Barbaro şöyle yazıyor: 'Mayıs'ın on birinde, kara yönünden surlara yapılan ciddi bombardıman haricinde gün boyunca ne denizde bir olay oldu, ne de karada kayda değer bir şey yaşandı. (...) Mayıs'ın on üçünde surlara bir sayıda Türk geldi, çatışıldı, ama gün ve gece boyunca perişan duvarların sürekli bombalanması dışında dikkate değer bir şey olmadı.'

Nestor İskender zaman izleğini yitirmeye başlamıştı; kaydettikleri artık dizin dışına atlıyordu ve tekrar doluydu. Hem askerler, hem de siviller dövüşmekten, onarım yapmaktan, ceset gömmekten ve düşman ölülerini saymaktan bitkin düşmüş, usanmıştı. Kamplarının hijyeni konusunda çok titiz olan Osmanlılar ise ölülerini uzağa taşıyıp yakıyordu, ama hendek hâlâ çürüyen cesetlerle doluydu. Yaşanan kıyım su kaynaklarının kirlenmesi riskini doğurmuştu; **kan ırmakların yüzünde kalıyor ve büyük bir koku salarak çürüyordu.**

Aklı günah kavramı ve olguların dinsel açıklamalarıyla meşgul olan Konstantinopolisliler kiliselere ve ikonaların mucizeler yaratan gücüne gitgide daha fazla yönelir olmuştu. **İnsan kentin her tarafından adamların ve kadınların gözyaşlarıyla Tanrı'nın kiliselerine akın akın gittiğini, Tanrı'ya ve Tanrı'nın en saf Anası'na niyaz ettiğini ve şükranlarını sunduğunu görebilirdi.** Osmanlı kampındaysa günün saatleri ezanla vurgulanıyordu; dervişler askerlerin arasında iman

sahiplerini oruca davet ederek ve hadisin bildirdiği öngörüyü anımsatarak dolaşıyordu: 'Müslümanların üçte biri yenilecek ve Allah katında asla bağışlanmayacak. Üçte biri şehit düşecek ve Allah'ın en iyi şehitleri olacak. Geriye kalan üçte bir ise savaşı kazanacak, hiç yenilmeyecek ve Konstantiniye'yi ele geçirecek.'

Kayıplar büyümeye başladıkça, kaygı içindeki Konstantinus ile kumandanları boşlukları doldurmakta kullanılacak kaynaklar arıyordu; ama savunmacıların hepsinin eşgüdüm içinde davranmasını sağlamanın zorluğu en derin çabalarını bile boşa çıkartmaya devam ediyordu. Megadük Lukas Notaras ile Giustiniani kavgalıydı ve Venedikliler çoğunlukla bağımsız bir güç gibi davranıyordu. Kullanılmadan kalmış tek insan gücü ve silahlar kadırgalardakilerdi ve Venedik camiasına bununla ilgili bir başvuruda bulunuldu. 8 Mayıs günü Venedik On İkiler Konseyi toplanıp ve üç büyük Venedik kadırgasındaki askerleri surlara nakletmeyi ve sonra da gemileri batırmayı oyladı. Denizcilerin kentin yazgısına tüm yüreklerini koyarak hazırlanmasını sağlamaya yönelik çaresizce bir girişimdi bu, ama başka güçlü tepkilerin doğmasına neden oldu. Boşaltma işlemi tam başlayacaktı ki, mürettebatlar kılıçlarını çekip güverte iskelelerinde direnişe geçti; şöyle diyorlardı: "**Görelim bakalım kim alacakmış bu gemilerin yükünü! (...) Şu anda gitmekte, ya da kalmakta serbestken, kadırgaları boşalttıktan ve onları batırdıktan sonra Greklerin bizi köleleriymişiz gibi kentte güç kullanarak tutacağını biliyoruz.**" Kendi güvenliklerinin de ortadan kalkması korkusuyla kaptanlarla mürettebatları direnişe geçmişti. O arada surların top ateşiyle dövülmesi gün boyu ölçüsüz bir şiddetle devam etti. Durumun aciliyeti konseyi ertesi gün tekrar toplanmaya ve planları değiştirmeye zorladı. Bu kez iki uzun kadırgadan birinin kaptanı olan Gabriel Trevisano gemisini silahsızlandırmayı ve 400 adamını Ayos Romanos Kapısı'nı savunmaya götürmeyi kabul etti. Askerleri eşgüdüm içinde çalışmaya ve

mühimmatı taşımaya ikna etmekse dört gün aldı. Böylece ayın 13'üne gelinmişti ve iş işten geçmek üzereydi.

Mehmet her ne kadar ateşi Ayos Romanos Kapısı çevresine yoğunlaştırmışsa da, kimi toplar Teodosius surlarının tek katmanlı duvarla saray yakınında aykırı birleşim yaptığı noktayı hedef almaya devam ediyordu. 12 Mayıs'a gelinene dek gülleler dış duvarın bir bölümünü çökertmişti ve Mehmet o noktaya yoğun bir gece saldırısı yapmaya karar verdi. Gece yarısına doğru büyük bir güç gediğe doğru harekete geçti. Savunmacılar gafil avlandı ve Anadolu ordusunun sancaktarı Mustafa Bey tarafından kumanda edilen askerler tarafından geriletildi. Surların başka yerlerinden destek geldi, ama Türkler onları da sürmeyi başardı ve duvara merdiven dayamaya başladı. Saray çevresindeki dar sokaklarda dehşet baş gösterdi. Kent halkı koşarak surlardan uzaklaşıyordu ve **aralarında birçoğu kentin o gece kaybedildiğine inanıyordu.**

Nestor İskender'e göre tam o sırada, beş kilometre kadar ötede Hagia Sophia'nın önünde hararetli bir konsey toplantısı yapılıyordu. Durumun sunduğu ağır koşullarla yüzleşmek şart olmuştu. Savunmacıların sayısı günden güne endişe verecek kadar azalıyordu; **bu böyle devam ederse hepsinin yok olması ve düşmanın kenti alması kaçınılmazdı.** Bu gerçekle karşı karşıya kalan Konstantinus, kumandanlarının karşısına sayıları gittikçe azalan bir dizi seçenek koyuyordu: Ya gece düzenlenecek bir yarma harekatına kalkıp Osmanlıları gafil avlayıp yener, ya da Macarların veya İtalyanların geleceğini umarak öylece oturur ve kaçınılmaz olanı beklerlerdi. **Türklerin çoktan surlara çıktığı ve kentlilerin yukarısında bir konum elde ettiği** haberi geldiğinde, Lukas Notaras tutunmayı önerirken, diğerleri de kenti terk etmesi için bir kez daha Konstantinus'a yalvarıyordu.

Konstantinus dörtnala saraya gitti. Karanlıkta gedikten kaçan halka ve askerlere rastlıyordu. Onları geriye döndürmek için boş yere çabaladı, ama durum her dakika daha da kötüye gidiyordu. Osmanlı süvarisi kente girmeye başlamıştı ve çarpışmalar şimdi kent surları içinde yaşanıyordu. Konstantinus'un ve muhafızlarının oraya ulaşması askerleri harekete geçirmeye yetti; **İmparator adamlarına seslendi ve onlara güç verdi.** Giustiniani'nin yardımıyla düşmanı geriletti, dar sokaklardan oluşan bir labirentte kıstırdı ve güçlerini ikiye böldü. Sıkışan Osmanlılar şiddetli karşı hücumlara kalkıyor, imparatora ulaşmaya çalışıyordu. Yara almayan ve dövüşün temposuna kapılan Konstantinus düşmanın bir bölümünü surdaki gediğe kadar geri sürdü ve oradan öte de peşlerine düşmeye yeltendi, **ama çevresindeki asillerle Germen imparatorluk muhafızları onu durdurup geri döndürmeyi başardı.** Kaçamayan Osmanlı askerleri karanlık sokaklarda kılıçtan geçirildi. Kentliler ertesi sabah onların cesetlerini surların üstüne taşıdı ve yoldaşlarının alması için hendeğe attı. Kent dayanmıştı, ama her saldırı var olma olasılıklarını azaltıyordu.

Mehmet'in saray yönündeki surlara kalktığı son büyük hücum oldu bu. Sonuçsuz kalmasına rağmen olasılıkla başarının avucunun içinde olduğunu hissetmişti. Anlaşıldığı kadarıyla artık ateş gücünü surların en zayıf yerinde, Ayos Romanos Kapısı çevresinde yoğunlaşmış halde tutmak istiyordu. 14 Mayıs'ta Hıristiyanların bazı kadırgaları silahsızlandırdığını ve donanmanın büyük bölümünü zincirden alıp küçük bir limana çektiğini öğrenince, Haliç'teki gemilerinin şimdi daha güvenli konumda olduğuna karar verdi. Böylece Galata tepesinde konuşlanmış toplarını kara surlarına aktardı. Onları ilkin saray civarının bombalanmasıyla görevlendirdi, ardından bunun etkisiz kaldığı anlaşılınca tekrar Ayos Romanos

Kapısı'na getirtti. Atışlar geniş bir cepheye yayılmaktan çok tek bir noktaya yoğunlaşır olmuştu. Bombardıman gitgide daha şiddetli hal alıyordu. Barbaro, 'Bu toplar gün ve gece boyunca zavallı haldeki surlarımızı dövmeye, büyük duvar parçalarını yere sermeye ara vermedi ve biz kenttekiler fıçılarla, çalılarla, toprakla ve gereken ne malzeme varsa kullanarak surları yıkılan yerlerde onarmak için gün ve gece boyunca çalıştık,' diyordu. Trevisano'nun uzun kadırgasından getirilen taze gücün **iyi bir top, iyi tüfekler ve çok sayıda arbalet ve diğer donanımla** konuşlandığı yer de orasıydı.

Mehmet o arada zinciri savunan gemilerin de sürekli baskı altında tutulmasını sağlıyordu. 16 Mayıs'ta bazı botların Boğaz'daki Osmanlı ana donanmasından ayrıldığı ve zincire doğru tam hızla ilerlediği görüldü. İzleyen denizciler bunların donanmadan kaçan Hıristiyan devşirmeler olduğunu düşünmüştü ve **onları zincirde büyük bir mutlulukla bekliyordu**. Ama gemiler yaklaşınca savunmacılara ateş açtı. İtalyanlar hemen kendi brigantinlerini öne sürdü ve saldırganlar dönüp kaçtı. Hıristiyan gemileri **neredeyse onları aceleyle kürek çekip kendi donanmalarına sığınmadan yakalıyordu**. Osmanlılar ertesi gün zinciri bu kez beş hızlı fusta ile sınadı. **Yetmişten fazla top atışıyla** selamlanarak uğurlandılar.

Zincire yapılan üçüncü ve sonuncu hücum 21 Mayıs günü seher vakti, bu kez tüm filonun katılımıyla gerçekleştirildi. Hızla kürek çekerek, düşmanı **korkutmak için büyük gürültüyle çalparalar ve tefler çalarak** zincire doğru geldiler, ardından durup karşılarındaki gücü tarttılar. Zincirin gerisindeki Hıristiyan gemileri kentten genel saldırı alarmı verilince hızla silahlanmış ve kaçınılmaz görünen büyük deniz savaşına hazırlanmıştı. Bu alarmla Haliç içindeki tüm gemiler harekete geçip savaş pozisyonlarına ilerledi ve Osmanlılar niyetleri her neyse tekrar gözden geçirmek zorunda kaldı.

Dönüp Çiftedirek'e yelken açtılar, böylece **gün batımından iki saat sonra her iki tarafta da tam sessizlik sağlandı ve denizden bir hücum gerçekleşmedi**. Bu zincire yönelik son girişimdi. Hareket gücü büyük ölçüde Hıristiyan kökenli kürekçilere bağlı olan Osmanlı donanmasında moraller olasılıkla Hıristiyan gemilerinin ciddi bir meydan okumasıyla yüzleşmek için düşüktü, ama yapılan manevralar savunmacıların asla rahat nefes alamayacağını anlamasını sağlamıştı.

Müslümanlar başka bir yerde de tekin olmayan şeyler çağrıştıran faaliyetler içindeydi. 19 Mayıs'ta Osmanlı mühendisleri dubalı köprüyü Haliç boyunca uzanıp surların hemen gerisine ulaşacak hale getirdi. Bu yine olağanüstü bir doğaçlama başarısıydı. Köprüyü taşıyan dubalar, Galata'nın şarap tüketen Hıristiyanlarından geldiği kuşkusuz bin fıçının ikili sıra halinde birbirine bağlanmasından oluşuyordu ve üstlerinde yan yana yürüyecek beş askerin, ya da bir arabanın geçmesine olanak sağlayacak bir platform barındırıyordu. Amaç ordunun iki kanadı arasında uzanan ve Galata'nın gerisindeki tepeyi dolaşmak zorunda olan iletişim hattını kısaltmaktı. Barbaro gerçi Mehmet'in dubalı köprüyü genel hücuma kalktığında askerlerini hızlı aktarmak için kurdurduğu düşüncesindedir, ama bu düzenek konumuna kuşatmanın sonu yaklaşırken yerleştirilmişti ve **topyekûn saldırıya kalkılmadan önce yapılacak isabetli tek bir top atışı dağılmasına neden olurdu**.

Tüm bu hazırlıklar kent surlarından izlenebiliyordu. Ve bunlar savunmacılarda meşum bir sezi yaratıyordu: Mehmet kuşatmaya devasa bir insan gücü ve kaynak getirmiş olabilirdi, ama Hıristiyanları yakın zamanda daha da derin paniğe salacak olan şey örneklerini henüz görmedikleri mühendislik çalışmalarıydı.

Mayıs ortasına doğru Mehmet kentin savunma hatlarını limitlerine kadar esnetmiş, ama henüz kıramamıştı. Ordusunun ve donanmasının kaynaklarını ortaçağ kuşatma savaşının üç anahtarı konumundaki, 'saldırı, abluka, bombardıman'a alabildiğine seferber etmişti. Geriye henüz başvurulmadık tek bir klasik strateji kalıyordu, o da lağımcılık, yani tünel kazılmasıydı.

Osmanlının Sırbistan'daki vasallıkları arasında Balkan içlerinin en önemli kenti olan Novo Brdo bulunuyordu ve Avrupa'nın her tarafında zengin gümüş madenleriyle ün yapmıştı. Sefer için derlenen Slav askerleri arasında bu kentten gelen, olasılıkla Sakson muhacirlerinden oluşan yetenekli, **kazmakta ve dağları delmekte ustalaşmış, kullandıkları gereçlere mermerin balmumu, dağların toz yığını gibi geldiği** bir grup madenci vardı. Kuşatmanın başlarında orta kesimden duvarın altını geçmek için bir girişimde bulunmuşlardı, ama zeminin uygunsuz olması nedeniyle bundan vazgeçilmişti. Öteki yöntemler yetersiz olunca ve kuşatma ikinci ayına sürüklenince, Mayıs ortasında bu kez saray yakınlarından bir kazı denemesine girişildi.

Lağımcılık her ne kadar büyük gayret gerektiren bir işse de, surları yıkmakta en başarılı teknikti ve Müslüman orduları tarafından yüzyıllar boyunca kullanılmıştı. Selahaddin'in ardılları 12. Yüzyıl'ın sonuna doğru Haçlı kalelerini, surları yıkmaya yönelik atışlarla lağımcılığın karışımı teknikler kullanarak altı hafta içinde almayı öğrenmişti.

Mayıs ortalarında barikatlar ve ahşap perdeler gerisinde gizlenen Sakson madenciler, 250 metre uzaklıktan surların altına doğru kazı yapmaya başladı. Bu yetenek isteyen, insanı tüketecek kadar yorucu ve karabasanlara girecek kadar zor bir işti. Yolları isli meşalelerle aydınlatılan madenciler ilerledikçe ahşap direklerle destekleyecekleri dar yeraltı tünelleri açmaya

koyuldu. Önceki Osmanlı kuşatmalarında duvarları tünelle geçme girişimleri başarısız olmuştu ve böylece kentin eski bilgeleri lağımcılığın kaçınılmaz olarak başarısızlığa uğrayacağı, çünkü surların altında somaki kaya olduğu görüşüne varmıştı. Savunmacılar 16 Mayıs gecesi geç saatlerde bunun ne kadar yanlış olduğunu dehşetle kavrayacaktı. Mevzilerdeki askerler tesadüfen surun içinden kazma tıkırtıları ve boğuk sesler geldiğini duydu. Tünelin surların altından geçtiği ve kentin içindeki bilinmeyen bir noktaya yöneldiği anlaşıldı. Hemen Notaras ile Konstantinus'a haber verildi. Panik içinde bir toplantı düzenlendi, kentte bu yeni tehdide karşı koyabilecek madenci deneyimine sahip biri olup olmadığı araştırıldı.

Yeraltından gelen saldırıya karşı savunmayı düzenlemek için seçilen adam garip birisiydi. **İleri düzeyde askeri eğitime sahip bir Germen olan John Grant yetenekli bir askerdi** ve kuşatmaya Giustiniani'nin birliğiyle gelmişti. Aslında Germenya'da çalışan bir İskoç'tu. Onu Konstantinopolis'e getiren olaylar kurgusunu tahmin etmek güç değildir. Oldukça yetenekli bir profesyonel asker, kuşatma uzmanı ve mühendisti ve bir anda kendini o mücadelenin en tuhaf alt öykülerinden birinde kilit rolde bulmuştu. Grant'ın işini iyi bildiği kısa zamanda anlaşıldı. Yapılan çalışmadan gelen seslerden düşmanın konumu belirlendi. Hızla ve gizlice karşı bir tünel açıldı. Sürpriz yapma avantajı bu kez savunmacılardan yanaydı. Karanlıkta düşman tüneline girip destekleri ateşe verdiler ve tüneli kazıcıların üstüne yıkıp onları karanlıkta boğdular.

Bu tünel kentte moralleri yeniden bozmuştu. Böylece tüm önlemler kazı aktivitelerine yöneltildi. Grant zamanın bir dizi standart önlemini kurdu. Su dolu kase, ya da kovalar sur kenarına aralıklarla dizildi ve yer altı titreşimlerini haber verecek yüzey dalgacıkları gözlenmeye başladı. Kazılan tünelin yönünü belirlemek ve bunu hem çabuk, hem de sessizce karşılamak işin

asıl yetenek isteyen bölümüydü. İzleyen günlerde haşin bir yeraltı mücadelesi, kendi gerektirdiği yetenekler ve disiplin doğrultusunda, günışığı dünyasında surlar ve zincir için girişilen savaşımın bir yankısı olarak yaşandı.

16 Mayıs'tan birkaç gün sonra Hıristiyan lağımcılar artık hareket belirtisi duymaz oldu. Ayın 21'inde bir tünel daha bulundu. Bunlar yine askerleri kentin içine çıkartmak amacıyla surların altından geçiriliyordu. Grant'ın adamları tünele girdi, ama destekleri yakarak geri çekilen ve çökmesini sağlayan Osmanlıları gafil avlayamadı. Bundan sonra iş korkunç koşullar altında ve karanlıkta sürecek bir kedi-fare oyununa dönüştü. Ertesi gün Compline[50] saatinde savunmacılar Kaligaria Kapısı yakınından giren bir tünel keşfedip yolunu kesti. Kazıcıları Grek ateşiyle diri diri yaktılar. Birkaç saat sonra belirleyici su dalgacıkları yakınlarda başka bir tünelin daha olduğu haberini verdi, ama bunu engellemenin güç olduğu anlaşıldı. Tünel destekleri her şeye rağmen yakıldı, kazıcılar içeride can verdi.

Sakson madenciler yorulmak bilmiyordu. Yeraltı savaşının yapılmadığı tek bir gün geçmedi. Giacomo Tataldi'nin kaydettiğine göre, **her seferinde Hıristiyanlar karşı tüneller kazıyor ve dinliyor ve yerlerini belirliyor (...) Türkleri kendi tünellerinde dumanla, ya da bazen tiksinti verici ve zararlı kokularla boğuyordu. Kimi savunmacılar tünele su bastırıyor ve kendini göğüs göğüse çarpışma içinde buluyordu.**

Tünel savaşı devam ederken, Mehmet'in mühendisleri yukarıdaki dünyada dikkate değer ve kesinlikle beklenmeyen başka bir şey daha geliştirdi. 19 Mayıs sabahı şafak söktüğünde, Harrissos Kapısı yakınındaki savunmacılar yeni güne hazırlanmak için hareketlenirken düşman çadırlarının oluşturduğu denize doğru baktı ve gördükleri şey karşısında hayrete

50 Günün bölünmüş olduğu yedi dua saatinden sonuncusu. Gece duası. (ç.n.)

düştü. 10 pace[51] kadar ötelerinde ve hendeğin hemen kenarında, **savunma hatlarını oluşturan duvarlara yukarıdan bakan** muazzam bir kule yükseliyordu ve nasıl olmuşsa bir gecede ortaya çıkmıştı. Savunmacılar Osmanlıların hatlardan tekerlekler üstünde getirilen ve şimdi mevzilerle karşı karşıya olan o yapıyı öylesine hızlı şekilde ayağa kaldırması karşısında şaşkınlığa düşmüştü. Kule deve derileriyle kaplı sağlam ahşap kirişler üstüne inşa edilmişti ve etrafında içindeki adamları koruyacak iki katmanlı bir engel vardı. Alt yarısı toprak doldurulmuş, dışına top, ya da tüfek ateşinden hasar görmemesi için yine toprak bir set yapılmıştı. Kulenin her katı birbirine aynı zamanda surlarla aradaki mesafeyi aşmak için de kullanılabilecek merdivenlerle bağlıydı. Muazzam bir insan gücü tek gece içinde kuleyi Osmanlı hatlarına bağlayacak üstü kapalı yol inşa etmişti ki, bu **yarım mil uzunluğundaydı ve üstünde iki katlı koruyucu örtü vardı ve en tepesi deve derisiyle örtülmüştü, yani askerler kuleden kampa kurşunlardan, ya da arbalet oklarından, ya da küçük topların güllelerinden etkilenmeden koruma altında gidip gelebilecekti.**

Bizanslılar bu inanılmaz manzarayı görmek için surların üstüne koştu. Kuşatma kulesi klasik savaşlar döneminden çıkıp gelmiş gibiydi, ama Başpiskopos Leonard'a göre **ancak Romalıların inşa edebileceği** bir düzenekti. Özellikle de surun önündeki hendeği doldurulması için tasarlanmıştı. Kulenin içinde ekipler yeri kazıyor ve çıkan toprağı koruyucu katmanlardaki küçük pencerelerden öndeki hendeğe atıyordu. Bunu yapmayı bütün gün sürdürdüler, o arada okçular kulenin üst katlarından kente koruma ateşi açıyordu.

Tıpkı gemilerin karadan aktarılması gibi, üst düzeyde gizlilikle tasarlanıp uygulamaya koyulan bu proje de Mehmet'in imzasını taşıyordu. Psikolojik etkisi muazzamdı. Kuşatma

51 7.5 ila 10 metre. 1 'pace' 75 santimetreyle 1 metre arasında değişir. (ç.n.)

ordusunun becerikliliği ve kaynaklarının büyüklüğü savunmacıları durmadan tekrar eden bir karabasan gibi çarpıyor olmalıydı. Konstantinus bu acil durumla yüzleşmek için yanında kumandanlarıyla mazgallı siperlere koştu, **o şeyi gördüğünde hepsi ölü gibi yere yığıldı ve kulenin kenti kaybetmelerine neden olabileceği, çünkü savunma duvarlarının üstünde yükseldiği kaygısını dile getirir oldu**.

Kulenin sunduğu tehdit gerçekten de son derece açıktı. Savunmacıların gözü önünde hendeğe yaklaşıyordu ve aşılan koruma ateşi herhangi bir karşı tepki vermeyi zorlaştırıyordu. Akşam vakti Osmanlılar kayda değer ilerleme sağlamıştı. Hendeği kütükler, çalılar ve toprakla dolduruyorlardı. Kuşatma kulesi içeriden itiliyor, ilerliyor ve surlara yaklaşıyordu. Panik içindeki savunmacılar hemen harekete geçmenin zorunlu olduğuna karar verdi; tepelerinde yükselen kulenin gölgesi altında geçirilecek bir gün, daha ölümcül sonuçlara yol açabilirdi. Karanlık bastıktan sonra surların gerisinde barut fıçıları hazırlandı ve fitilleri ateşlenip mevzilerden kuleye doğru yuvarlandı. Bir dizi büyük patlama oldu. **Yer birden büyük bir gök gürlemesini andıran sesle kükredi ve kuşatma taretlerini sarstı ve insanlar fırtınaya tutulmuş gibi bulutlar altında kaldı.** Kule çatırdadı, ardından patladı; **insanlar ve kütükler onca yüksekten aşağıya döküldü**. Savunmacılar inleyen yaralıların üstüne yanan katran fıçıları yuvarladı. Surdan çıkıp hâlâ yaşayanları kılıçtan geçirdiler ve cesetleri yakına kadar getirilmiş kuşatma gereçleriyle, **uzun koçbaşları ve tekerlekli merdivenler ve üstlerinde koruyucu taretler olan arabalarla** birlikte yaktılar. Mehmet bu başarısızlığı uzaktan izliyordu. Öfkeyle adamlarını geri çekti. Sur boyundaki başka noktalara yaklaşan kuleler de ya geri çekildi, ya da savunmacılar tarafından yakıldı. Kuşatma kulelerinin ateş karşısında fazlaca zayıf kaldığı böylece anlaşıldı ve bu bir daha denenmedi.

Yeraltı savaşı bundan sonra iyice yoğunluk kazandı. 23 Mayıs günü savunmacılar bir tünel daha belirledi ve içine sızdı. Dar geçit boyunca meşalelerin titrek ışığında ilerlerlerken birden kendilerini düşmanla yüz yüze buldular. Grek ateşi fırlatarak tavanı çökertmeyi ve madencileri diri diri gömmeyi başardılar, ama o arada ikisini de yüzeye sağ olarak çıkardılar. Bu adamlar tüm diğer çalışmaların yer ve durumunu anlatana dek işkence gördü, **sonunda itiraf ettiklerinde başları kesildi ve bedenleri surların Türk kampına atıldı; Türkler adamlarının duvardan fırlatıldığını görünce gazaba geldi ve Grekler ve İtalyanlara keskin bir öfkeyle doldu.**

Gümüş madencileri ertesi gün taktik değiştirdi. Surların altından ilerleyip kente girilmesi için geçitler açmak yerine, tüneli duvara ulaştıktan sonra yana dönecek ve altından on pace[52] kadar ilerleyecek şekilde kazmaya başladılar. Duvarlar tüneli çökertmek için yakılmaya hazır kalaslarla destekleniyordu. Bu çalışma tam zamanında farkedildi; içeridekiler püskürtüldü ve surlara alttan tuğla duvar örüldü. Gelişmeler kentte epey kaygıya neden oldu. 25 Mayıs'ta bu harekâtı yinelemek için son bir girişim daha yapıldı. Madenciler surların uzun bir bölümünün altını oyup yıkılmak üzere desteklemeyi başardı, ama önleri kesilip püskürtüldüler. Savunmacılara göre bulunan sonuncu tünel en tehlikelisiydi, bu girişim tünel savaşının sonunu vurgulayacaktı. Sakson madenciler on gün boyunca aralıksız çalışmış, on dört tünel açmış, ama Grant hepsini imha etmişti. Mehmet kulelerin ve tünellerin başarısız olduğunu kabullenip top ateşine devam etti.

Konstantinopolis'in epeyce batısında, top sesleri ve gece saldırılarının çok uzağında küçük, ama kayda değer bir başka drama daha sergileniyordu. Doğu Ege'nin ada limanlarından

52 7.5 ila 10 metre. (ç.n.)

birinde küçük bir yelkenli demirli olduğu yerde salınıyordu. Kentten sıyrılıp çıkan Venedik brigantinosuydu bu. Mayıs ayı ortalarından beri yaklaşan bir kurtarma filosunun izlerini arayarak adalar denizinde dolaşıp durmuştu. Mürettebat hiçbir şey bulamamıştı. Gelip geçen gemilerden olumlu bir haber bile alamamışlardı. Ve artık yardım filosu falan olmadığını biliyorlardı. Gerçekteyse, Venedik donanması Osmanlı donanmasının niyetlerine dair bilgi arayarak Yunanistan kıyıları açığında tedbirli bir şekilde bekliyordu; Papa'nın Venedik'e ısmarladığı kadırgalar da yapım halindeydi.

Küçük yelkenlinin bunlardan habersiz mürettebatı kendi durumunu değerlendirmeye dalmıştı. Teknede şimdi ne yapacaklarına dair hararetli bir tartışma yaşanıyordu. Denizcilerden biri yelken açıp kentten uzaklaşmaya ve **bir Hıristiyan toprağına gitmeye yönelik mesnetli bir öneride bulundu, çünkü Türklerin o zamana dek Konstantinopolis'i mutlaka aldığını biliyordu**. Ama arkadaşları imparatorun o görevde kendilerine güvendiğini ve bunun tamamlanmasının bir yükümlülük olduğunu söyledi; **Türklerin eline geçmiş de olsa Hıristiyanlarda da kalsa, bu bir ölüm kalım meselesi bile arz etse yollarına devam edip Konstantinopolis'e dönmek istiyorlardı**. Sonuçları her ne olacaksa olsun geri dönmeye çoğunluğun katılımıyla karar verildi.

Brigantin güney rüzgârını arkasına alıp gerisingeri Helles Pontos'tan yukarıya çıktı, tekrar Türk gemisi görüntüsüne büründü ve 23 Mayıs günü seher vaktinden hemen önce kente ulaştı. Osmanlı filosu bu kez atlatılamadı. Venedik kadırgalarının gelmesi kaygısıyla dikkatle devriye geziyorlardı ve eşlik eder gibi ilerleyen küçük yelkenlinin farkına vardılar. Devriye gemileri yolunu kesmek için kürek gücüyle ona doğru ilerledi, ama brigantin aralarından sıyrıldı, geçmesi için açılan zincirden Haliç'e girdi. Mürettebat gelen herhangi bir filo bulamadığını

hemen o gün imparatora rapor etti. Konstantinus kente döndükleri için denizcilere teşekkürlerini sundu **ve duyduğu şiddetli acıyla sessizce gözyaşı döktü.**

Hıristiyan dünyasının gemi göndermeyeceğinin böylece kesinleşmesi her türlü kurtuluş umudunu söndürmüştü **ve bunu anlayan İmparator kendini en merhametli Efendi İsa Mesih ve onun Ana'sı Madonna Azize Mary'nin ve Kent'in Koruyucusu Aziz Konstantinus'un esirgeyici ellerine teslim etmeye karar verdi.**

Kuşatmanın kırk sekizinci günüydü.

Surlara işlenmiş monogramlar.

XII

alametler ve kehanetler

24-26 mayıs 1453

İnsanların verdiği yanıtlarda ve selamlarda iyi ve kötü alametler ararız. Evcil kuşların bağırtılarını, kargaların uçuşunu kaydeder ve bunlardan kehanetler çıkartırız. Düşleri bir kenara yazar ve onların geleceğe dair haberler verdiğine inanırız (...)
İşte Tanrı'nın cezalarıyla bizi ziyaretini bunlar ve bunlar gibi başka günahlarla hak ederiz.

14. Yüzyıl Bizans yazarı İosephus Bryennius

Kehanet, vahiy, günah... Kuşatma Mayıs'ın son haftalarına girerken, gittikçe derinleşen din kaynaklı korku kent halkını sıkı sıkıya kavramıştı. Alametlere yönelik inançlar her zaman Bizans hayatının bir teması olmuştu. Konstantinopolis'in kendisiyse, mistik bir belirtinin sonucunda, 1240 yıl önce Milvian Köprüsü'ndeki hayati önemi olan savaşın öncesinde Büyük Konstantinus'a bir haç görüntüsünün vaki olmasıyla kurulmuş, kehanetler o zamandan beri gözlenir, yorumlanır olmuştu. İmparatorluğun engellenemez düşüşüyle birlikte bu eğilim de gitgide artan bir şekilde kötümserliğe

dönük hal almıştı. Bizans İmparatorluğu'nun, 'son çağı' 1394 dolaylarında başlayan dünyanın yüzündeki 'son imparatorluk' olacağına yönelik yaygın bir inanç vardı. İnsanlar eski dönem Arap kuşatmalarından kalma vahiy kitaplarını anımsıyordu; bunların özlü, gizli anlamlar yansıtan içerikleri çoğunun ezberindeydi: **Yedi tepenin kenti, felaket yirminci mektup siperlerine vaki olduğunda üstüne gelecek. Düşüşün ve hükümdarlarının yıkımı o zaman çok yakınında olacak.** Öte yandan Türkler, yani bu son yargıyı belirleyecek olan kıyamet halkı, Tanrı tarafından Hıristiyan günahlarını cezalandırmak için gönderilmiş bir musibet olarak görülüyordu.

Bu hava içinde insanlar sürekli imparatorluğun (ya da dünyanın kendi) sonunu haber verebilecek salgın hastalıklar, doğa olayları, meleklerin görünmesi gibi işaretler arıyordu. Halkının idrakinin ötesinde kalacak kadar eski olan kentin kendisiyse, efsanede, antik kehanetlerde ve doğaüstü anlamlarda saygın bir yere koyulmuştu. Orijinal yapım amaçları tarih içinde kaybolmuş 1000 yıllık anıtlarının gelecekte okunabilecek şifreli anlamlar sunduğu söyleniyordu; Boğa Forumu'ndaki heykelin kaidesinde yer alan kabartma kentin sonuna dair bir kehanetin şifrelenmiş haliydi ve İustinianus'un doğuyu işaret eden atlı heykeli artık Persler üstündeki güven dolu hükümranlığı ifade etmiyordu. Nihai yokedicilerin kente geleceği yönü gösteriyordu.

Kuşatma böyle bir arka plan önünde oluşan sahnede uzayıp giderken, son yargı gününe yönelik önseziler günden güne güç kazanıyordu. Mevsim normalleri dışındaki hava koşulları, kesilmek bilmeyen topçu bombardımanın saldığı dehşet Ortodoks müminleri sonun patlamalar ve kara dumanla gelip çattığına inandırmıştı. Deccal, Mehmet'in sıfatında kapıya dayanmıştı. Vahiy içeren düşler ve emareler yaygındı: Bir çocuk kent surlarını koruyan meleğin görev yerini terk ettiğine tanık

olmuştu; kabuklarından kan sızan midyeler bir araya toplanmıştı; büyük bir yılan toprağı kasıp kavurarak yaklaşırken görülmüştü; kenti vuran yer sarsıntıları ve dolu fırtınaları **evrensel yıkımın gelmekte olduğunu** açıkça belli etmişti. Her şey vadenin dolduğu inancını işaret ediyordu. Ayos Georgios Manastırı'nda karelere bölünmüş, imparatorların hükümranlık dönemlerini gösteren ve her imparatora bir karenin ayrıldığı bir kehanet belgesi vardı. **Zaman içinde tüm kareler dolmuştu ve denilene göre tek bir kare boştu**, ona da XI. Konstantinus'un adı yazılacaktı. Zamanın dairesel ve simetrik olduğuna yönelik Bizans inanışı imparatorluk kavramına dönük ikinci bir kehaneti daha doğruluyordu: Kent ikisinin de anasının adı Elena olan birer İmparator Konstantinus tarafından kurulacak ve kaybedilecekti. I. Konstantinus'un da, XI. Konstantinus'un da annelerinin adı Elena idi.

Sivil halkın morali bu atmosfer içinde çözülmeye başlamış gibiydi. Kentin her tarafında yakarı ayinleri düzenleniyordu. Dualar kiliselerden gün ve gece boyu kesintisiz yükseliyordu ki, sadece hâlâ boş ve cemaatsiz kalan Hagia Sophia bunun dışındaydı. Nestor İskender **tüm halkın Tanrı'nın kutsal kiliselerinde toplandığına, gözyaşı dökerek, inleyerek kollarını cennete kaldırdığına ve Tanrı'nın inayetine sığındığına** tanıklık etmişti. Ortodokslarca dua etmek, kentin varlığını koruması açısından surların onarımı için gece boyunca büyük zahmetle taş taşımak kadar elzem bir çalışmaydı. Kenti çevreleyen koruyucu ilahi güç alanını destekliyordu bu. Daha umutlu olanlarsa bir dizi karşı kehaneti anımsıyordu: Tanrı'nın Anası Meryem kendini kente bizzat kalkan etmişti ve bu asla kaldırılamazdı, çünkü Kutsal Haç'ın yadigârları oradaydı; ve düşman kente girmeyi başarsa bile, bir melek cennetten inip kılıcıyla onlarla savaşa tutuşana dek sadece Büyük Konstantinus Sütunu'na kadar ilerleyebilirlerdi.

Bunlara rağmen, 23 Mayıs günü Venedik gemisinin getirdiği cesaret kırıcı haberle birlikte kıyamet kaygısı alevlendi ve yükselerek dolunayın olduğu gece en üst noktasına ulaştı. Tarihler her ne kadar kesin değilse de, bu ertesi gün, yani 24 Mayıs'ta gerçekleşti. Ay kentin ruhunda özel ve ayrılmaz bir yer tutuyordu. Hagia Sophia'nın bakır kubbesi üstünde, Haliç'in ve Boğaz'ın sakin sularına ışıltılar salarak yükselişi eski zamanlardan beri Bizans'ın simgesi olmuştu. Asya tepeleri üstünden her gece kazılıp çıkartılan altın bir sikke gibi doğar, neden olduğu gelgitler kentin eskiliğini ve tarihindeki inişleri çıkışları, ölçülemez ve meşum zaman çevrimlerini vurgulardı. Dünya'nın **hayatın kısa, yazgının güvenilmez olacağı** son binyılına Ay'ın hükmedeceğine inanılırdı.

Mayıs sonuna doğru aya, kentin büyüme evresindeyken asla düşmeyeceği inanışına bağlı olarak özel bir ilgi yoğunlaştırılmıştı; 24'ünden sonra tekrar küçülmeye başlayacaktı ve gelecek yine belirsiz hal alacaktı. Bu tarihin sunduğu olasılıklar kent halkının korkuyla dolmasına neden oluyordu. Kentin tüm vahiy geçmişi bir noktaya doğru sürüklenir gibiydi. İnsanların 24 Mayıs'ta alacakaranlığı evhamla beklemesinin nedeni buydu. Ağır bombardımanla geçen bir günün daha ardından akşam birden her yer sessizliğe bürünmüştü. Her yanıyla güzel bir bahar akşamı, Konstantinopolis'in en büyüleyici olduğu zamanlardan biriydi, güneşin son ışıkları batıda hâlâ göz kırparken, uzaklardan dalgaların deniz tarafındaki surlara vuruşu işitiliyordu. Barbaro, 'Hava açık ve kristal kadar saftı,' diye anımsıyordu. Ama ay günbatımından sonraki ilk saatte yükselirken izleyiciler olağandışı bir manzarayla karşı karşıya kaldı. Eksiksiz altın bir dairenin olması gereken yerde **ancak üç günlük, pek az görülebilir** bir ay vardı. Dört saat boyunca solgunluğunu ve küçüklüğünü korudu, ardından can çekişirken büyük mücadele verir gibi **yavaş yavaş büyüdü ve gecenin altıncı saatinde tam daire halini aldı**. Kısmi tutulma

kehanetin etkisiyle birleşince savunmacıları çarpmıştı. Hilal Mehmet'in ordugâh üstünde dalgalanan sancaklarında da açıkça görülebileceği gibi Osmanlıların simgesi değil miydi? Barbaro'ya göre **İmparator ve tüm lordları bu alamet karşısında korkuya kapıldı (...) ama Türkler işaretle birlikte kamplarında büyük kutlamalar başlattı, çünkü öyle görünüyordu ki, zafer onların olacaktı**. Halkın moralini toparlamak Konstantinus için artık zor bir işti.

Hodegetria'yı gösteren mühür.

Ertesi gün halkın moralini yükseltmek için olasılıkla Konstantinus'un teşvikiyle Bakire'ye doğrudan bir başvuru daha yapılması kararı alındı. Tanrı'nın Anası'nın doğaüstü gücüne muazzam inanç besleniyordu. En kutsal ikonası olan Hodegetria, yani 'yol gösteren' mucizevi güçlere sahip bir tılsım olarak kabul edilirdi. Evangelist Aziz Luka tarafından yapıldığına inanılıyordu ve kentin başarılı savunmalarında tarihsel ve onursal bir rolü vardı. 626'daki Avar kuşatması sırasında mevzilerde dolaştırılmıştı. Ve yine 718'de Konstantinopolis'in Araplar'dan kurtuluşunun onuru Hodegetria'ya yorulmuştu.

Böylece 25 Mayıs sabahı ikonanın kutsal yeri olan ve sur yakınlarındaki Prookhotoi'de[53] bulunan Hagia Maria kilisesinde Bakire'den koruma talep etmek üzere büyük bir kalabalık toplandı. Ahşap bir palet üstüne yerleştirilmiş olan Hodegetria, yerinden alınıp omuzlar üstüne yerleştirildi ve bir tövbekârlar alayı dar yokuşlar boyunca gelensel düzeninde yürüyüşe geçti. Önde haç taşıyıcı vardı, onun arkasından buhurdanlıklarını sallayan siyah cübbeli papazlar, en geride de yalınayak yürüyen cemaat, adamlar, kadınlar, çocuklar geliyordu. Ayin liderleri insanlara kutsal ilahiyi söyletiyordu. İlahilerin akıllara kazınmış çeyrek tonlu nâmeleri, insanların ağlayıp dövünmeleri, tütsü bulutları ve koruyucu Bakire'ye adanmış dualar havada yükseliyordu. Yurttaşlar ruhsal korunmaya yönelik çağrılarını tekrar tekrar haykırıyordu: '**Ey en bilgili ve en iradeli olan, bu kenti kurtar. Sen bizim elimiz, kolumuz, siperimiz, kalkanımız, kumandanımızsın; bu halk için savaş.**' Geçit alayının güzergâhını ikonanın kendisinden ilahi bir değneğin kuvvetli çekişi gibi yayılan gücün belirlediği söylenirdi.

Bu yüklü korku ve kendini adama atmosferi içinde olacaklar mutlak yıkıcı etki yaratacaktı. İkona **hiçbir sebep olmaksızın birden taşıyanların elinden yüzüstü yere düştü**. Dehşetle çarpılan insanlar Bakire'yi kaldırıp yerine koymak için çılgınca bağırışlarla öne atıldı, ama ikona sanki kurşundan dökülmüş gibi yapışmıştı yere. Kaldırılması olanaksızdı. Papazlar ve taşıyıcılar epeyce bir zaman mucizevi sıfatı çamurun içinden çıkartmak için bağırıştı, dualar eşliğinde mücadele etti. Sonunda ikona yerden kaldırıldı, ama halk bu kötü kehanet yansıtan olguyla sarsılmıştı. Ve daha da kötüsü gelmek üzereydi. Titrek bir şekilde tekrar toparlanan geçit alayı ilerlemeye fırsat bulamadan şiddetli bir fırtınaya uğradı. Gök gürültüleri ve şimşekler patladı, gökyüzünde güpegündüz yayıldı;

53 Şimdiki Cankurtaran semti. (ç.n.)

önce bardaktan boşanırcasına yağmur başladı, ardından öylesine şiddetli bir dolu boşandı; **insanlar ne bir adım atabildi, ne de yerinde durabildi. Öyle büyük bir perişanlık yaşandı ki, büyükler tarafından korunmamış olsa çoluk çocuğun sel gibi akan sulara kapılacağına şüphe yoktu.** Geçit alayından vazgeçildi. Kalabalık içine düştüğü duruma dair kesin kabul edilen yorumlar yaparak dağıldı. Bakire dualarını geri çevirmişti; **öyle beklenmeyen dehşette dolu ve yağmurun gelişi sadece bir örnekti ve yaşanan su baskını, felaketin bütün memlekette devam edeceğinin, halkını sürüp götüreceğinin alametiydi.**

Tanrı'nın koruduğu kent.

Ertesi sabah uyandığında insanlar kenti kalın bir sis tabakasıyla kaplanmış halde buldu. Rüzgâr yoktu; hava durgundu ve sis kentin üstünde bütün gün asılı kaldı. Her şey bastırılmış, susturulmuş, görülemez hale gelmişti. Tekinsiz atmosfer histeriye dönük ruh halini pekiştirdi. Sanki hava bile savunmacıların iradesine yavaş yavaş, sinsice zarar veriyordu. Öyle mevsimsiz bir sis için tek yorum yapılabilirdi: **Bu da Tanrı'nın şehri terk ettiğinin, kendi haline bıraktığının, ona arkasını döndüğünün bir işaretiydi. O Tanrı ki, bulutla örtülmüş olarak gelir ve yine öyle geriye döner**[di]. Akşama doğru hava daha da ağırlaşır gibi oldu, **kentin üstünde büyük bir karanlık toplanmaya başladı.** Ve sonra hepsinden öte bir acayipliğe tanık olundu. İlkin surlardaki nöbetçiler Konstantinopolis'in bazı ışıklarla düşman tarafından ateşe verilmiş gibi aydınlandığını gördü. Alarma geçen insanlar ne olduğunu görmek için koşuşturdu ve Hagia Sophia'nın kubbesinin üstüne bakınca haykırmaya başladı. Tepede garip bir ışık titreşiyordu. Kolay heyecana kapılan Nestor İskender gördüğü şeyi şöyle tarif ediyordu:

'Pencerelerin üstünden geniş birer alev taştı; kilisenin kubbesinin çevresini uzunca bir zaman sardı. Sonra alevler birleşip tek oldu; değişime uğradı ve tarif edilemez bir ışık oldu. Hızla göğü sardı. Bunu görenler sersemledi; Grekçe feryat etmeye ve ağlamaya başladı: 'Efendimiz, merhamet! Işığımız cennete çekiliyor.'

Tanrı'nın Konstantinopolis'i terk ettiği müminler için açıktı. Osmanlı ordugâhında da doğal olamayacak kadar ağır bir hava vardı ve o dünyaya ait olamayacak ışık oradaki askerler üstünde de benzer etki yaptı. O görüntü karşısında bir kararsızlık ve panik havası doğmuştu. Otağındaki Mehmet uyuyamıyordu. Kentin üstündeki parıltıyı görünce önce tedirgin oldu ve mollalarını alameti yorumlaması için gönderdi.

Geri geldiler ve hemen kehanetlerin İslam amacından yana olduğunu söylediler: '**Bu büyük bir belirti; Kent lanetlendi.**'

Ertesi gün rahiplerden ve vaizlerden oluşan bir heyet öngörülerini dile getirmek için Konstantinus'a gitti. Gizemli ışığı tarif ettiler ve imparatoru Mehmet'e karşı etkili direniş organize edebileceği güvenli bir yere çekilmeye ikna etmeye çalıştılar.

'İmparator, bu kent için söylenenleri düşünün. Tanrı İmparator İustinianus zamanında ışığını büyük kutsal kilisenin ve bu kentin esirgenmesi için bahşetti. Ama o ışık dün gece cennete çekildi. Bu, Tanrı'nın inayetinin ve cömertliğinin artık bizden uzak olduğu anlamına gelir; Tanrı kentimizi düşmana teslim etmek istiyor (...) Size yalvarıyoruz: Kenti terk edin ki, soyumuz hepten yok olmasın!'

Konstantinus safi bitkinliğin ve yoğun duyguların karışımıyla yere yığılıp kendinden geçti ve uzun zaman baygın kaldı. Kendine geldiğinde yanıtı aynıydı: Kenti terk etmek, adına ölümsüz aşağılama getirmek demekti. Orada kalacak ve gerekiyorsa tebaasıyla birlikte can verecekti. Bunun da ötesinde, halk arasında tedirgin edici sözlerin yayılmamasını emretti: '**Onların çaresizliğe düşmesine izin vermeyin ve savaşta gösterecekleri gayreti kırmayın.**'

Yaşananlara başka kimileri farklı tepki verdi. Nicholas Giustiniani adında Venedikli bir kaptan (ki kuşatmanın kahramanı Giovanni Giustiniani ile bir akrabalığı yoktu) zincirden dışarıya sıyrıldı, gecenin kanatları altında yelken açıp gitti. Birkaç ufak tekne daha Marmara boyundaki surlarda yer alan küçük limanlardan ayrılarak deniz ablukasından kurtuldu ve Grekçe konuşulan Ege limanlarına doğru yola çıktı. Varlıklı yurttaşlardan kimileri nihai felaketin ertesinde en iyi kaçış şansını vereceğini düşündüğü Haliç içindeki İtalyan gemilerinden sığınma istiyordu. Başka kimileri kent içinde güvenli

gizlenme yerleri aramaya koyuldu. Pek azı yenilginin ne getirebileceğini seziyordu.

Kentin moralini yıkan astrolojik emareler ve mevsimsiz hava olayları Ortaçağ dünyasının mistik çerçevesi içinde Tanrı'nın iradesinin açık belirtileri olarak kabul edilmişti. Gerçekteyse, bu dehşet verici olgununun en akılcı açıklaması çok uzaklarda, Pasifik Okyanusu'nda yatıyordu ve Mahşer gününe dair en renkli anlatımlarla bile yarışabilecek nitelikteydi. 1453 yılı başlarında bir zaman, Avustralya'nın 2.000 kilometre kadar doğusundaki Kuwae volkanik adası kelimenin tam anlamıyla havaya uçmuştu. Hiroşima'ya atılan bombanın iki milyon katı bir güç 16 kilometre küplük ergimiş kayayı stratosfere savurmuştu. Bu ortaçağların Krakatoa'sı[54], dünya atmosferinin kararmasına neden olan bir olgu idi. Volkanik toz ısıyı düşürerek, Çin'den İsveç'e kadar her yerde tarım hasadını etkileyerek küresel rüzgârlarla ötelendi. Yang-çe Irmağı'nın iklimi Florida kadar ılıman olan güney havzasına kırk gün boyunca aralıksız kar yağdı. İngiltere'de ağaçların gövdelerindeki yaş halkaları büyümenin yıllar boyunca durduğunu gösterir. Havanın mevsim normallerinin dışında soğumasının ve kenti bahar ayları boyunca afete uğratan yağmurun, dolunun, sisin ve karın sorumlusu Kuwae'den gelen kükürt yüklü parçacıklar olabilir. Bunların atmosferde kalarak ayrıca renkli gün batımları ve garip optik etkiler yaratmış olması da mümkündür. 26 Mayıs akşamı büyük kilisenin bakır kubbesini meşum ateş kurdeleleriyle saran ve kent halkını unutulmuşluk, terk edilmişlik duygusuna salan olgu da, bu atmosferik parçacıkların kendisinden, ya da St. Elmo Ateşi (atmosferik elektriğin boşalmasından doğan ışıma) ile yaptığı ortak etkiden

54 Endonezya'da küçük bir ada. Üstündeki Perbuatan Yanardağı'nın 1883'te patlaması benzer olaylar arasında en fazla bilinenlerdendir. (ç.n.)

kaynaklanmış olabilir. (1883'teki Krakatoa patlamansı ertesinde insanlar New York'ta da parlak ışık efektleri nedeniyle alarma geçmişti, ama daha bilimsel bir çağda yaşandığından, bunların çok büyük yangınlardan kaynaklandığı düşünülüp itfaiyeye haber verilmişti.)

Hummalı kehanet atmosferi sadece kentin kendisiyle sınırlı değildi. Mayıs'ın son haftasına gelinirken Osmanlı kampı da ciddi bir moral kriziyle karşı karşıyaydı. İslam sancaklarının gerisinde alçak sesle mırıldanarak ifade edilen bir rahatsızlık dalgalanıyordu. Arap takviminin beşinci ayı gelmişti; kente yedi haftadan beri hem karadan, hem de denizden saldırılıyordu. İnsanlar sapkın bahar havalarına tanık olmuştu ve surların önünde korkunç kayıplar vermişti. Ağzına kadar dolan hendeklerden ayaklar altında çiğnenmiş sayısız ceset çıkartılıp taşınmıştı; ovanın üstünde her gün cenaze ateşlerinden çıkan dumanlar yükseliyordu. Ve çadırlardan oluşan denizin ötesine baktıklarında surların hâlâ ayakta olduğunu görüyorlardı, büyük toplar tarafından yıkılan yerlerde de inatçı düşmanın meydan okuyuşunu yansıtan, tepelerine fıçılardan yapılma mevziler yerleştirilmiş uzun toprak setler vardı. İmparatorun çift başlı kartalı surlarda dalgalanmaya devam ederken, sarayın tepesindeki San Makro aslanı batılı yardımın varlığını anımsatıyor, dahası destek güçlerin yolda olabileceği korkusunu kamçılıyordu.

Hiçbir ordu uzun süreli bir kuşatmayı Osmanlılar kadar etkili sürdüremezdi. Ordugâh hayatının gerektirdiği kuralları herhangi bir batılı ordudan daha iyi kavramışlardı; cesetlerin hızla yakılması, su kaynaklarının korunması, atıkların sağlıklı şekilde bertaraf edilmesi Osmanlı savaş anlayışının ayrılmaz disiplinini oluşturuyordu, ama bir yandan da kuşatmanın matematiksel gerçekleri karşılarına yığılmış haldeydi.

Ortaçağlarda 25.000 kişilik, yani Konstantinopolis karşısındakinin üçte biri büyüklüğündeki bir kuşatma ordusunun kendini ikmal edebilmesi için gündelik bazda 35.000 litre su ve 30 ton hayvan yemi bulundurması gerektiği kabul edilirdi. Altmış günlük bir kuşatmada öyle bir ordunun 4 milyon litreye yakın insan ve hayvan idrarını, 4.000 ton biyolojik katı atığı boşaltması gerekirdi. Yakında Müslümanların rahatsızlıklarına yaz sıcağı ve salgın hastalık tehdidi de eklenecekti. Saat Osmanlı amacının aleyhine çalışıyordu.

Gerçekte, yedi haftalık savaştan sonra iki tarafın üstüne de muazzam bir bezginlik çökmüştü. Sonucun fazla ertelenemeyeceği kavranmıştı. Sinirler boşalma noktasında gerilmişti. Bu ortamda Konstantinopolis için girişilen mücadele, Mehmet ile Konstantinus'un insanlarının morali üstünde verdiği kişisel bir savaşa dönüşüyordu. Konstantinus kent içinde özgüvenin çözülmekte olduğunu gözlemlerken, benzer bir dert de Osmanlı ordusunun saflarını vurmuştu. 23 Mayıs günü yardım donaması gelmeyeceği haberiyle kente ulaşan Venedik brigantini olasılıkla Türkler tarafından gelen bir donanmanın öncüsü olarak kabul edilmişti. Ertesi gün çadırların arasında güçlü bir filonun Helles Pontos'tan yukarıya doğru çıktığı, aynı zamanda 'heybetli beyaz şövalye' John Hunyadi kumandasındaki bir Macar haçlı ordusunun Tuna'yı geçtiği ve Edirne'ye doğru yürüyüşte olduğu söylentisi yayıldı. Bunun en olası açıklaması, haberi kampa Osmanlıların moralini aşındırmak için Konstantinus'un sızdırdığı yönündedir.

Bu taktik hemen etkisini gösterdi. Belirsizlik ve tedirginlik ovayı sardı. Sonra insanlar eski tarihyazıcıların sözlerini anımsadı: **Konstantinopolis'i çok kral ve sultan kendine amaç edindi (...) büyük ordular toplayıp donattı, ama hiçbiri kalenin eteklerine ulaşamadı. Acı içinde, yaralı ve düş kırıklığına uğramış halde geri çekildi.** Ordugâhı keder ve

ümitsizlik yansıtan bir ruh hali sarmıştı ve Khioslu Leonard **Türklerin sultanları aleyhine sesini yükseltmeye başladığına** inanıyordu. Kuşku ve tehlike sezileri Osmanlı yüksek kumandasını bir kez daha kavradı, kuşatmanın başındaki hizipleşmeler tekrar su yüzüne çıktı.

Mehmet açısından bir kriz anı yaşanıyordu. Kenti almakta başarısız olunursa, bu şânı için ölümcül darbe olabilirdi ve ordusunun sabrı da tükeniyordu. Adamlarının güvenini yeniden toparlaması ve kararlı davranması şarttı. Ay tutulmasının olduğu gece, sönmeye yüz tutan moralleri desteklemek için şansla gelmiş bir fırsattı. Kuşatmaya katılan mollaların ve dervişlerin dinsel gayreti tutulmanın iyiye işaret olduğu yorumunun kampta hızla yayılmasını sağladı, ama kuşatmaya devam edip etmeme kararı belirsizliğini korudu. Mehmet hırçınlığın ve kurnazlığın karışımından oluşan karakteristik tavrıyla bir kez daha Konstantinus'u görüşmeler yoluyla teslime zorlama girişiminde bulunmaya karar verdi.

25 Mayıs dolaylarında devşirme bir Grek soylusu olan İsmail Bey'i Bizanslılara olası yazgılarını açıklaması için elçi olarak kente gönderdi.[55] İsmail Bey durumun umutsuzluğunu vurguladı: "Yunanlar, yazgınız bir usturanın keskin ağzında dengelenmiş halde. Öyleyse neden barış koşullarını görüşmek üzere Sultan'a bir elçi göndermiyorsunuz? Bu meseleyi bana emanet edecek olursanız koşulları onun önermesini sağlarım. Aksi halde kentiniz düşecek, karılarınız ve çocuklarınız köle edilecek ve kendiniz de yok olacaksınız."

Bizanslılar tedbirli bir şekilde öneriyi değerlendirmeye karar verdi, ama kentin önderlerinden birinin hayatını riske atmak yerine, **yüksek rütbeden olmayan** birini göndererek kaçamağa

55 İsmail Hakkı Uzunçarşılı'nın *Osmanlı Tarihi*'nde bu kişinin İsfendiyaroğlu Kasım Bey olduğu belirtilir ve üç maddeyle önerilen anlaşma koşulları arasında yıllık vergi yoktur. (ç.n.)

başvurdu. Bu talihsiz kişi sultanın karşısına çıkartılmak üzere altın işlemeli kırmızı otağa götürüldü. Mehmet az ve öz konuşarak iki seçenek sundu: Kent ya yıllık 100.000 bezant gibi çok büyük bir haraç ödemeyi kabul ederdi, ya da halkın tamamı **sahip oldukları şeyleri yanına alıp istediği yere gitmek üzere** kenti terk ederdi. Teklif imparatora ve konseyine iletildi. Söz konusu haracı ödemek zaten yoksulluğa düşmüş kentin olanaklarının çok ötesindeydi ve Konstantinopolis'i terk edip bir gemiyle uzaklaşmak Konstantinus için düşünülür şey değildi. Yanıtı kent hariç sahip olduğu her şeyi teslim edebileceği yönünde oldu. Mehmet buna geriye kalan seçeneklerin kenti kılıç zoru karşısında teslim etmek, ya da İslamiyet'i kabul etmek olduğunu söyleyerek yanıt verdi.

Konstantinus'un bu tavrının gerisinde olasılıkla, Mehmet'in önerisinin içten olmadığına, İsmail Bey'i **Greklerin aklından geçenleri sınamak (...) durum konusunda ne düşündüklerini ve konumlarının ne düzeyde güvenli olduğunu anlamak için** gönderdiğine inanması yatıyordu. Öte yandan, kendiliğinden teslim olmaları Mehmet açısından hâlâ tercih edilen seçenekti. Bu durumda başkent yapmaya niyetli olduğu kentin kumaşı korunmuş olacaktı; zor kullanarak alınırsa, İslam yasasına göre askerlerinin kenti üç gün boyunca yağmalamasına izin vermek zorundaydı.

Kentin kendi isteğiyle teslim olmanın aslında ne kadar yakınına geldiğini kimse bilmiyordu. Galata'daki kolonileri de dolaylı şekilde tehdit altında olan Cenevizlerin teslimiyet önerisini reddetmesi için imparatora baskı yaptığı öne sürülür, ama tavrı kayda değer şekilde istikrarlı kalan Konstantinus'un kenti vermeyi hiçbir zaman aklından geçirmediği anlaşılmaktadır. Görüşmeler yoluyla teslim çözümü için artık iki taraf açısından da çok geçti. Fazla acı yaşanmıştı. Elli gün boyunca surlarda birbirlerini kılıçtan geçirmişler, tutsakları yoldaşlarının

gözü önünde idam etmişlerdi. Artık ya kuşatmayı kaldırma, ya da fetih aşamasına gelinmişti. Dukas olasılıkla Konstantinus'un yanıtının genel anlamını kavramıştı: **Zaferi mi elde edeceğinizi, yoksa yenilgiye mi uğrayacağınızı bilemeyeceğinizden, olabildiğince büyük bir yıllık vergi için dayatır, ardından bir barış antlaşmasını kabul eder ve çekilirsiniz. Kenti size teslim etmek ne benim gücüm dahilindedir, ne de yurttaşlarımdan herhangi birinin. Kararımız hayatlarımızın esirgenmesindense burada ölmektir.**

Osmanlı kampında bir Batı ordusunun yaklaşmakta olduğu söylentisini yayan eğer Konstantinus'un kendisiyse, bu iki yüzü keskin bir bıçaktı. Surların dışında ne yapılacağı konusunda bir kararsızlık olabilirdi, ama yardım gelmesi tehdidi sonuca yönelik eylem kararını hızlandırmıştı. Konstantinus'un yanıtı Osmanlı ordugâhında önceki tartışmaya tekrar odaklanılmasını sağladı. Mehmet olasılıkla ertesi gün, yani 26 Mayıs'ta meseleyi öyle ya da böyle çözmek, başka deyişle kuşatmayı kaldırmak, ya da ya da topyekûn bir saldırıya geçmek üzere savaş konseyini topladı. Burada yapılan tartışma 21 Nisan'daki deniz yenilgisi ardından toplanan konseyde yaşananın bir tekrarı oldu. Yaşlı Türk vezir Halil Paşa bir kez daha söz aldı. Tedbirliydi; genç sultanın atılganlığının getirebileceği sonuçlardan ve Hıristiyan dünyasını birleşik bir tepki vermeye kışkırtılmasından endişe duyuyordu. Mehmet'in babasının hükümdarlığında talihin nasıl yüz çevirdiğine tanıklık etmişti ve huzursuz bir ordunun tehlikelerini biliyordu. Barışı ateşli bir şekilde savundu: 'Zaten çok büyük olan gücünüzü barışla savaşta olabileceğinden daha fazla büyütebilirsiniz. Savaşın sonuçları belirsizdir; getirdiği başarıdan çok güçlükleriyle karşılaştınız.' Yaklaşan Macar ordusu ve İtalyan donanması meselesini bir kez daha ortaya attı ve Mehmet'i Grekler'e ağır cezalar kesip kuşatmayı kaldırmaya yönlendirdi.

Grek devşirmesi Zağanos Paşa ise, güçler arasındaki devasa rakamsal farkları, savunmacıların takatinin günden güne aşındığını ve hepten tükenmenin eşiğine geldiğini vurgulayarak bir kez daha savaştan yana tavır koydu. Batı'dan yardım geleceği düşüncesini reddediyor ve İtalyan politikaları üstüne olan hatırı sayılır bilgisini ortaya seriyordu: 'Cenevizler hiziplere bölünmüştür, Venedikliler ise Milano Dükü'nün saldırısı altında; yani ikisi de hiç yardım edemez.' Mehmet'in zafer tutkusuna hitap etti ve dayattı: 'Kısa ve keskin bir genel hücum yapma şansını değerlendirmeli ve eğer bunda başarısız olursak siz neyin en doğru olduğunu söylerseniz onu yapmalıyız.' Zağanos bir kez daha Rumeli ordusu kumandanı Turahan Bey ile Akşemsettin ve Molla Gürani gibi güçlü dinsel hiziplerden destek gördü.

Tartışma hararetlenmişti. Osmanlı sarayındaki iki hizip arasında on yıldan beri süren güç kazanma mücadelesinde belirleyici bir andı. Sonuç Osmanlı devletinin geleceğinde büyük ölçüde etkili olacaktı, ama her iki taraf da aslında hayatları için mücadele ettiğini biliyordu; başarısızlığa uğrayan bir politikanın sahibini celladın ilmeğine, ya da boğma ipine götürmesi kaçınılmazdı. Mehmet sonunda başarısızlık, ya da orduda isyan olasılıklarını ortadan kaldırmak için askeri zafer seçeneğine yönelmeye karar verdi, ama bundan önce Zağanos'u kampı dolaşmaya ve ordunun ruh haliyle ilgili bir rapor getirmeye göndermiş olabilir. Eğer öyleyse, yanıt doğal olarak başka anlama çekilmeyecek kadar netti; Zağanos ordunun nihai bir saldırıyı heyecanla beklediğini 'keşfetmişti'. Mehmet tereddütlerin böylece giderildiğine karar verdi ve emretti: "Hücumun gününü kararlaştır, Zağanos. Orduyu hazırla ve Galata'yı kuşat ki düşmana yardım edemesin. Ve bu hazırlıkları çabucak yap."

Bu emirler saldırının birkaç gün içinde yapılabilmesi için hızla kampa yayıldı. Mehmet son saldırı öncesinde, askerlerinin sönmeye yüz tutan moralini yükseltmek ve düşmanı etkileyip sersemletmek için zamanı iyi kullanması gerektiğini biliyordu. 26 Mayıs günü karanlık çökerken tellallar sultanın emirlerini duyurarak ordugâhta dolaşmaya başladı. Çadırların önünde ateşler ve meşaleler olacaktı. **Kamptaki her çadır iki ateş yakacak ve bu ateşler öylesine büyük olacaktı ki, verdikleri ışıkla ortalık gündüz gibi aydınlanacaktı.** Ateş çemberi kamptan başlayıp tüm ufku kaplayacak şekilde Galata'nın gerisindeki tepelere ve suyun öte yanındaki Asya kıyılarına yayılırken, burçlardaki savunmacılar bunu şaşkınlık ve merakla izliyordu. Ortalık o kadar aydınlıktı ki, çadırlar tek tek sayılabilirdi. Dukas, 'Bu tuhaf manzara gerçekten inanılmazdı; denizin yüzü şimşek gibi ışıldıyordu,' der. Tetaldi, 'Hem deniz, hem de kara tutuşmuş gibiydi,' diye anımsar. Geceyi aydınlatan parlak ışığın yanı sıra, davulların, zillerin ve 'Lâ ilâhe illallâh!' diye Allah'ın adını anan müminlerin sesi duyulmaya, bu sesler gittikçe yükselmeye başladı ve sonunda öyle bir hale geldi ki, **duyanlar göğün yarıldığını sandı.** Osmanlı kampında nihai hücuma kendini yürekten adamanın yarattığı olağanüstü heyecan ve sevinç sahneleri yaşanıyordu.

Surların üstündekilerden bazıları önce iyimser bir düşünceye kapılarak düşman kampında yangın çıktığını sanmıştı. Manzarayı izlemek için koşuşturmuşlar, ama sonra ışıldayan ufkun gerçekte ne anlama geldiğini anlamışlardı. Ateş çemberi kent üstünde istenen etkiyi yapıyor, savunmacıların cesaretini onları **yarı ölü gibi görünür, soluk bile alıp veremez** hale getirecek kadar söndürüyordu. Bu dinsel ateşlilik gösterisi karşısında duyulan hayret kısa zamanda yerini paniğe bıraktı. Bakire'ye hararetli yakarılar gönderildi, 'Esirge bizi, ey Tanrı,' diye başlayan kurtuluş duaları ardı ardına tekrarlandı. Bağırışların ve ateşin anlamının teyit edilmesi gerekiyorsa, kısa

zaman sonra o da oldu. Sultan'ın ordusundaki Hıristiyan devşirmeler, ucuna yaklaşan saldırının haberini veren mektuplar iliştirilmiş oklarını karanlıkta burçların üstünden içeriye attı.

Meşum hazırlıklar ateşlerin yakılmasıyla başlatılmıştı. Sonra etraf hendeği doldurmak üzere hazırlanan çalıları ve öteki malzemeyi taşıyan siluetlerle canlandı. Toplar Giustiniani'nin Lykos Vadisi'ndeki mevzilerini gün boyunca dövmüştü. Bu olasılıkla büyük sisin çöktüğü, yani savunmacıların korkunç kehanetlerle perişan olduğu gündü. Aralıksız taş gülle ve mermi yağıyordu. Savunma hatlarında gedikler belirmeye başlamıştı. Barbaro, 'Topların o gün duvarlara yaptığını tarif bile edemem,' diyor ve ekliyordu: 'Büyük acı ve büyük korku içindeydik.' Gece çöktü ve tükenmenin eşiğindeki savunmacılar yine de Giustiniani'nin komutasında gedikleri doldurmaya hazırlandı, ama surlar alevlerin parlak ışığıyla alabildiğine aydınlanmıştı ve top ateşi geceye sarktı. Ve ardından, gece yarısına doğru ateşler ürpertici bir sessizlikle söndürüldü, coşku bağırışları ansızın dindi, bombardıman durdu ve Mayıs gecesine mevzilerin üstündeki savunmacıları çılgınca kutlamalar kadar dehşete düşüren bir sessizlik hakim oldu. Giustiniani ile kent yurttaşları kalan karanlık saatlerde mevzileri güçlendirmek için elinden geleni yaptı.

Duvarlarda o zamana gelinene dek oluşan hasar, savunmacıları düzenlemelerinde küçük değişiklikler yapmaya zorlamıştı. Düşmanın sur önünde yaptığı hazırlıkları aksatmak için zaman zaman sürpriz saldırılarla dış duvarlardan çıkmayı adet edinmişlerdi. Duvar tahrip edilip yerini toprak sete bıraktıkça, bu saldırılara dikkati çekmeden kalkmak da zorlaşmıştı. Kentin kimi yaşlıları, Teodosius duvarıyla, daha düzensiz ilerleyen Komnenus duvarının saray yakınlarında keskin bir açıyla birleştiği yerde kapatılmış bir saldırı noktası olduğunu biliyordu. Bu eski kapı Sirk Kapısı, Cambazhane Kapısı,

ya da Tahta Kapı gibi isimlerle biliniyordu, çünkü bir zamanlar kentin dışında, tam kapının karşısında ahşap karkaslı bir gösteri arenası kurulmuştu. Küçük giriş sonraları arkadan taş duvarlarla perdelenmişti, ama askerlerin dışarıya hücum edip düşmanın ön düzlükteki faaliyetini engellemeye yarayacak konumdaydı. Konstantinus saldırıların sürdürülmesi için kapının önündeki engellerin sökülmesini emretti.

Anlaşıldığı kadarıyla kimse başka bir eski kehaneti anımsamamıştı. 669'daki ilk Arap kuşatması sırasında ortaya 'Sahte Metodius Apokalipsi' olarak anılan tuhaf bir kehanet kitabı çıkmıştı. İçerdiği birçok kehanetin yanı sıra şu satırlar da vardı kitapta: 'Vay haline, Bizans. Çünkü İsmail [Araplar] seni ele geçirecek, başlarında bulunan senin karşına çadırını kuracak ve savaş başlayacak, [sonra] Ksilokeros Kapısı'nı[56] kırıp Öküz'e[57] kadar varacak.'[58]

56 Bu kapı belki de hiç var olmamıştır ve apokalipsi yazdığı düşünülen Mezopotamyalı Hıristiyan'ın Konstantinopolis hakkındaki eksik bilgisinden kaynaklanır. Yine de söylencede sağlam bir yer edinmiştir ve İstanbul'un alınması sırasında 'açık unutulan/bırakılan kapı' meselesi günümüzde hâlâ tartışılmaktadır. (ç.n.)

57 Öküz Forumu kastediliyor. Burası şimdiki Aksaray'dır. (ç.n.)

58 Sahte Metodius Apokalipsi'nden yapılan alıntı İngilizceden çevrilmemiş, bunun yerine Stefanos Yerasimos tarafından Anastasios Lolos'un *Die Apokalypse des Ps.-Methodios* başlıklı çalışmasından yapılan çeviriden yararlanılmıştır. Nedeni diğer dipnotlar için yine Stefanos Yerasimos'un *Cogito*'nun 'Bizans' başlıklı 17. sayısındaki açıklamalardan yararlanılmış olmasıdır. (ç.n.)

Kara surları üstündeki bir yazıt: 'Tanrı'nın koruduğu hükümdarımız Konstantinus'un yazgısı zaferler kazanmaktır.'

XIII

'bugünün tarihini unutma'

27-28 mayıs 1453

Bu zahmetler Allah içindir. Zira elimizde İslam kılıcı vardır. Eğer bu zahmeti ihtiyar etmeyüz bize gazi demek layık olmaz. Ve hem yarın Hak hazretinde hacîl oluruz.[59]

II. Mehmet

Mehmet'in fetih yöntemleriyle ilgili olarak Sırp tarihyazıcısı Yeniçeri Mikail tarafından aktarılan masalsı bir öykü vardır. Buna göre sultan soylularını çağırır ve **büyük bir halının getirilip önüne yayılmasını, ortasına da bir elma koyulmasını emreder; sonra da onlara şöyle diyerek bir**

59 Yazar 'Kaynakça Notları'nda bu ifadenin Prof. Dr. Halil İnalcık'ın *Osmanlı İmparatorluğu-Klasik Çağ (1300-1600)* başlıklı kitabından alındığını belirtmiş biz de İngilizceden tekrar Türkçeye çevirmek yerine öyle yaptık. İhtiyar etmek: Seçmek, üstün tutmak. Hacîl olmak: Utanca uğramak. (ç.n.)

bilmece sorar: "Şu elmayı halıya basmadan alabilir misiniz?" Ve diğerleri bunun nasıl yapılabileceğini düşünerek aralarında tartışır ve hiçbirisi bunu yapacak hileyi bulamaz; ta ki Mehmet kendisi kalkıp halının yanına gidene ve kenarını iki eliyle tutup önünde dürerek ilerleyene ve böylece elmayı alıp halıyı eski haline getirene dek.

Mehmet için artık elmayı almanın zamanı gelmişti. Son mücadelenin artık başlamak üzere olduğu iki taraf için de açıktı. Sultan surun bir bölümü nasıl top ateşi altında sendeliyorsa, direnişin de son bir kütlesel atak karşısında çökeceğini umuyordu. Konstantinus ise casuslarından, hatta belki de Halil Paşa'nın kendisinden aldığı bilgiler doğrultusunda bu son saldırıya dayanabilirlerse kuşatmanın kalkabileceği ve kilise çanlarının sevinç için çalacağını anlamıştı. İki kumandan da olabilecek en büyük gayreti göstermeye hazırlanıyordu.

Mehmet kendini bir eylemlilik cinnetine kaptırmıştı. Son günlerde sürekli hareket halindeydi; at üstünde askerlerinin arasına karışıyor, sırmalı kızıl otağında kabullerde bulunuyor, moralleri yükseltiyor, emirler veriyor, ödüllerle şevklendiriyor, cezalarla tehdit ediyor, son hazırlıkların tamamını bizzat düzenliyordu. Padişahın fiziksel varlığı savaşmaya ve ölmeye hazırlanma aşamasında askerlerin morali için vazgeçilmez esin kaynağı olarak kabul edilmişti. Mehmet bunun bir kader ânı olduğunu biliyordu. Zafer düşleri artık uzanıp alabileceği kadar yakınındaydı; karşı olasılıksa akla bile getirilmemesi gereken başarısızlıktı. Hiçbir şeyin şansa bırakılmamasını bizzat sağlamakta kararlıydı.

27 Mayıs Pazar sabahı topların tekrar ateş açmasını emretti. Bu olasılıkla tüm kuşatmanın en ağır bombardımanı oldu. Büyük toplar topyekûn bir saldırının geçeceği ardışık gedikler oluşturma ve bunların onarımını engelleme amacını vurgulayarak gün boyunca surların merkez kesimini dövdü.

Ağır granit gülleler büyükçe bir bölümünü aşağı indirmeden önce duvara üç kez çarpıyordu. Gün ışığı ve bu yıpratıcı bombardıman altında onarıma devam etmek olanaksızdı; zaten herhangi bir saldırıya da kalkılmadı. Barbaro'nun anlatımına göre [Osmanlılar] **zavallı surları gün boyunca bombalamaktan başka şey yapmadı ve duvarları birçok yerde dağıtıp yere indirdi ve birçok yerde kötü hasara uğrattı.** Gedikler genişliyordu ve Mehmet de onarılmalarının gitgide daha zor hale gelmesini sağlıyordu. Amacı savunmacıların son hücumdan önceki günlerde hiç dinlenmemesini sağlamaktı.

Mehmet gün içinde **tüm devlet büyüklerini, sergerdeleri, binbaşıları, yüzbaşıları, mülazımları,** [yani] **ordusunun büyük, küçük** [tüm] **subaylarını, emrinde bulunan hassa askerini ve bunlardan başka fırka komutanlarını, gemi kaptanlarını ve donanmanın bütün amirallerini** otağının dışında toplayıp onlara hitap etti. Alınmak üzere onları bekleyen inanılmaz zenginliği dile getirdi: Saraylarda ve evlerde istiflenmiş altınlar, kiliselerdeki altın ve gümüş ve değerli taşlar ve paha biçilmez incilerle süslenmiş adaklıklar ve yadigârlar; fidye karşılığı verilebilecek soylular, evlenilecek, köle edilecek güzel kadınlar, çocuklar; içinde yaşayacakları ve keyfini çıkartacakları zarif evler, bahçeler... Sadece dünya yüzündeki en ünlü kentin fethini izleyecek ölümsüz onuru dile getirmekle kalmadı, bunun gerekliliğini de vurguladı. Konstantinopolis Hıristiyanların elinde kaldığı sürece Osmanlı İmparatorluğu'nun güvenliği açısında elle tutulabilecek kadar belirgin bir tehdit oluşturacaktı. O kentin fethi daha öte fetihler için bir atlama taşı olacaktı.

Yaklaşan görevin artık kolaylaştığını anlattı. Surlar fena halde dağılmıştı, hendek doldurulmuştu ve savunmacıların sayısı azalmış, moralleri çökmüştü. Onu dinleyenler açısından psikolojik sorun olduğunu bildiği İtalyanların kararlılığını

hafife alırken özellikle zorlandı. Her ne kadar bir Grek olan Kritovulos sözünü etmese de, Mehmet'in kutsal savaştan, yüzyıllardan beri Konstantinopolis'e beslenen Müslüman emellerinden, Peygamber'in sözlerinden ve şahadetin erdemlerinden de söz ettiği kesindir.

Ardından savaş taktiklerine geçti. İnanıyordu ki (ve bunda çok haklıydı) savunmacılar sürekli bombardıman ve çatışmalar nedeniyle bitkin haldeydi. Sayıların üstünlüğünden doğan avantajı kullanmanın zamanı gelmişti. Birlikler görevi diğerinden teslim alarak hücum edecekti. Biri takatsiz düştüğünde öteki onun yerini alacaktı. Taze birlikler yıpranmış savunmacılar çökene dek birbiri ardından dalgalar halinde surlara hücum edecekti. Bu ne kadar gerekiyorsa o kadar sürecekti ve asla ara verilmeyecekti. "Bir kez savaşa başlayınca gece gündüz devam edeceğiz," diyordu Mehmet, "İzlediğimiz amaç olumlu şekilde sonuçlanmadıkça ne mütareke yapılacak, ne de dövüş durdurulacak." Dövüşün uyumak, ya da yemeksizin, dinlenmek, ya da içmeksizin, hiç ara vermeksizin, düşman mücadeleden düşürülene dek kesintisiz sürdürüleceği anlamına geliyordu bu. Kente her noktadan aynı anda, eşgüdüm içinde saldırılacak, böylece savunmacıların destek güçlerini belli başlı baskı noktalarına kaydırması olanaksız hale gelecekti. Abartılı konuşma sanatında dile getirilişi bir yana bırakılırsa, sınırsız hücum olanaksızdı; topyekûn bir saldırının pratikteki zamansal akışı, sıkıştırılmış birkaç saatle sınırlı kalacaktı. İnatçı bir direniş, hızla gelen askerler üstünde kıyım etkisine neden olacaktı ve askerler savunmacılara çabucak üstünlük kuramazsa geri çekilme kaçınılmazdı.

Her kumandana ayrıntılı emirler verildi. Çiftedirek'teki donanma kenti saracak ve savunmacıları deniz tarafındaki surlarda bağlayacaktı. Haliç içindeki gemiler dubalı köprüye destek verecekti. Ardından Zağanos Paşa birliklerini Soğuksu'dan

karşıya geçirecek ve kara surlarının ucuna hücum edecekti. Sonra da Karaca Bey'in güçleri imparatorluk sarayı karşısındaki surlara yüklenecek, Mehmet ise Halil Paşa ve yeniçerileriyle birlikte, birçok tarihçi tarafından kader belirleyici sahnenin açılacağı yer olarak kabul edilen merkezde, yani surların ve toprak setin dağıldığı Lykos Vadisi'nde konuşlanmış olacaktı. İshak Paşa ile Mahmut Paşa onun sağından surları Marmara Denizi'ne doğru geçme girişiminde bulunacaktı. Mehmet tüm bu planları askerin disiplini konusu üstünde özellikle durarak hazırlamıştı. Asker emirlere harfiyen uymalı, **gerektiğinde sessizlikle hareket etmeli, tek bir ses bile çıkartmamalı ve gerektiği zaman bağırıp, haykırıp**, insanın kanını donduracak naralar atmalıydılar. Bu saldırının ulaşacağı başarının Osmanlı halkının geleceği konusunda ne kadar önemli olduğunu tekrar ve tekrar vurguladı, bizzat kendisi tarafından yönetileceği sözünü verdi. Böylece subayları birliklerinin başına geri gönderdi.

Ardından atına binip, yanında beyaz başlıklarıyla diğerlerinden hemen ayırt edilebilen Yeniçerileri ve hücum emirlerini yayan teşrifatçıları olduğu halde kampta dolaşmaya koyuldu. Tellalların çadırlardan oluşan denizin üstünde yankılanan duyuruları askerin heyecanını ateşleyecek şekilde hazırlanmıştı. Kente girenlere geleneksel ödüller verilecekti. Sultan şöyle diyordu: 'Anadolu ve Rumeli'nde ne kadar eyaletimin olduğunu bilirsiniz. Bunlar arasında en iyilerini surları ilk aşanlara dağıtacağım. Ve her birine hak ettiği onuru bahşedeceğim ve onları varlıklı yerlere getirecek ve neslimizin mutlu insanları arasına katacağım.' Tüm büyük Osmanlı savaşlarından önce askerin şevkini kamçılamaya yönelik bir dizi onur payesi sözü verilirdi. Bununla eşleşecek bir dizi de ceza vardı: **Ama bir asker ki, çadırlar arasında oyalanırken görülür, can çekişerek ölmekten kurtulamaz[idi].** Bu Osmanlı fetih anlayışının olağanın üstünde gayreti görülen askeri onur ve maddi

kâr ile ödüllendirerek gayrete getirmeye yönelik etkili psikolojik taktiklerinden birisiydi. Pratikteki uygulamaysa, savaş alanında sultanın habercileri olan ve doğrudan kendisine rapor veren *Çavuşlar* tarafından yürütülüyordu. Askerin tek bir cesaret edimi anında terfi ile sonuçlanabiliyordu. Herkes önemli yararlıkların mutlaka ödüllendirilebileceğinin bilincindeydi.

Mehmet bu konuda daha da ileri gitti. İslami yasalar gereğince, kent teslim olmadığına göre yağmalanmak üzere üç gün boyunca askerlere bırakılacaktı. Mehmet talan edilecek malın tümünü, erkek ve kadın herkesi ve kentteki her şeyi onlara terk edeceğine ve bu sözünden dönmeyeceğine **Allah, Muhammet, dört bin peygamber, babasının ruhu ve çocukları ve kuşandığı kılıç üstüne yemin etti.**

Harabeler kenti. Yarı yıkık durumdaki hipodrom ve kentin boş arsaları.

Bekleyen ganimetleri ve harikalarıyla olanca zenginlik vaat eden Kızılelma, kentlerin refahına özlem duyan ve at üstünde yaşayan, göçebe akıncı ruha sahip bireyin tutkularının en başta geleniydi. Bu kavram bahar yağmurları altında sıkıntıyla geçen yedi haftadan sonra insanları bedensel açlıkla

koşut bir etkiyle vurmuş olmalı. Oysa daha geniş uzanımda düşlerdeki kent aslında yoktu. Mehmet tarafından askerin aklında şekillendirilen Konstantinopolis iki buçuk asır önce Hıristiyan haçlılar tarafından talan edilmişti. Olağanüstü hazineleri, altın süslemeleri, mücevher kakmalı yadigârları 1204 felaketinde büyük ölçüde gitmişti; Norman şövalyeleri tarafından eritilmiş, ya da bronz atlarla birlikte Venedik'e taşınmışlardı. 1453 Mayıs'ına gelindiğinde geriye kalan, yoksullaştırılmış, önceki halinin bir gölgesine indirgenecek şekilde büzüşmüş, ana varlığı artık sadece halkı olan bir kentti. Gennadius can vermekte olan Konstantinopolis için 'Zamanında bilgeliğin kentiydi, şimdi harabelerin,' demişti. Birkaç varlıklı kişinin evlerinde saklı altını olabilirdi ve kiliseler hâlâ değerli şeylere sahipti, ama kent artık Osmanlı askerlerinin surlarına bakarken özlemle düşlediği define sandığına sahip değildi.

Sultanın bildirisi yine de orduyu büyük bir heyecan ateşine sürükleyecek şekilde kamçıladı. Bağırışları surlardan izleyen bezgin savunmacılara kadar gitti. Leonard, 'Ah, cennete kadar yükselen seslerini duysanız sahiden felç olurdunuz,' diyordu. Kentin yağmalanması olasılıkla Mehmet'in isteksizce verdiği bir sözdü, ama homurdanan askerleri kazanmak için gerekli bir manivela haline gelmişti. Oysa müzakerelerle varılacak bir teslim, Mehmet'in kaçınmayı umduğu düzeyde bir yıkımı engelleyecekti. Kızılelma onun için yağmalanacak ganimet sandığı değildi; imparatorluğunun merkezi olacaktı ve dokunulmamış halde korunmasında kararlıydı. Bu nedenle de vaadine kesin ve sert bir uyarı ekledi: Kentin surları ve binaları sultanın mülkü olarak kalacaktı; kente girildiğine bunlar hiçbir koşulda yıkılmayacak, ya da zarar görmeyecekti. İstanbul'un fethi Ortaçağların en muhteşem kenti olan ve 1258'de Moğollar tarafından ateşe verilen Bağdat'ınki gibi yıkımla sonuçlanmayacaktı.

Hücum iki gün sonrası, yani 29 Mayıs için planlandı. Askeri dinsel coşkuluğun doruğuna çıkartmak ve olumsuz düşünceleri bastırmak için ertesi gün, yani 28 Mayıs kefaret günü ilan edildi. Askerler gün boyu oruç tuttu, abdestini alıp beş vakit namazını kıldı ve kentin fethinde Allah'ın yardımını diledi. Fener alayı sonraki iki gece boyunca da sürecekti. Işıkların gizemi ve huşusu, dualar ve müzikle birleşince hem Osmanlı askeri, hem de düşman üstünde güçlü bir psikolojik araca dönüştü, Konstantinopolis surları dışında tam bir etki yaptı.

Ordugâhtaki çalışmalar tazelenmiş bir şevkle sürüyordu. Muazzam miktarda toprak ve çalı çırpı hendeği doldurmak için toplanıp yığıldı, hareketli merdivenler yapıldı, yığınlarla ok hazırlandı, tekerlekli koruyucu paneller yapıldı. Karanlık çökerken kent bir kez daha parlak bir ışık çemberiyle sarıldı; kamptan yükselen davul sesleri, zil çınlamaları, zurna ezgileri Allah'ın adının anıldığı ritmik ilahilere eşlik ediyordu. Barbaro'ya göre sesler Boğaz'ın öte yakasındaki Anadolu kıyılarından duyulacak kadar yüksekti ve **tüm Hıristiyanlar dehşetlerin en büyüğüne kapılmıştı**. Kentte de Azizler Günü nedeniyle oruç tutuldu, ama kiliselerde huzurdan eser yoktu, sadece kesintisiz tövbekarlık duaları, yardım yakarıları duyuluyordu.

Günün sonunda Giustiniani ile adamları dış duvardaki hasarı onarmak için tekrar toplandı, ama top ateşi kamptan gelen ışıkla iyice aydınlanan havada hafiflemeden sürdü. Savunmacılar dehşet verecek kadar göz önündeydi ve Nestor İskender'e göre Giustiniani'nin kişisel şansı sönmeye başlıyordu. Çalışmaları yönetirken taş güllerin birinden kopan bir parça olasılıkla sekerek Ceneviz kumandanına isabet etti, zırhını deldi ve göğsüne gömüldü. Yere yığılan kumandan yatağına taşındı.

Giustiniani'nin Bizans'ın davası açısından sunduğu önem son derece büyüktü. 1453 yılının Ocak ayında ışıltılı zırhları içindeki 700 yetenekli savaşçısıyla birlikte ve dramatik bir şekilde

rıhtıma ayak bastığından beri kent savunmasının ikonu haline gelmişti. Oraya gönüllü olarak ve kendi masraflarını kendisi karşılayarak, **Hıristiyan imanının yanında yer almak üzere ve dünyanın onuru için** gelmişti. Teknik yeteneklere sahip, kara surlarının savunulmasında yorulmak bilmeyen ve cesur biri olarak, hem Venediklilerin, hem de Greklerin sadakatini kazanmıştı ki, bu iki tarafın da Cenevizlere duyduğu nefrete rağmen yöneldiği bir istisna oluşturuyordu. Toprak setin yapımı çok parlak bir doğaçlama tasarımdı ve etkinliği Osmanlı askerlerinin moralinde epey çentik açmıştı. Yurttaşı Khioslu Leonard'ın fazla güvenilmez tanıklığına göre, baş düşmanına öfkeyle karışık bir hayranlık duymuş ve onu önemli bir para karşılığı satın almaya kalkışmıştı. Sonuçta, kendilerine esin kaynağı olan önderlerinin düşmesiyle savunmacılar çaresizliğe düşmüş olmalı. Surların onarımı karmaşa içinde terk edildi. Durum kendisine bildirildiğinde Konstantinus'un **kararlılığı anında yok oldu, imparator düşünceler içinde yitip gitti.**

Gece yarısı sesler bir kez daha aniden dindi ve ateşler söndü. Sessizlik ve karanlık, çadırların, sancakların, topların, atların, gemilerin, Haliç'in durgun sularının ve darmadağın olmuş duvarların üstüne birdenbire çöktü. Yaralı Giustiniani'nin başını bekleyen doktorlar **onu gece boyunca tedavi etti ve ayakta kalması için çaba gösterdi.** Kent halkı pek az dinlenebildi.

Mehmet 28 Mayıs Pazartesi gününü saldırı için son hazırlıkları yaparak geçirdi. Şafakla kalkıp topçusuna hazırlanma ve surların harabeye döndüğü yerlere nişan alma emri vermişti; böylece işaretle birlikte etkilere şimdi daha açık olan savunmacıları hedef alacaklardı. Süvari ve piyade bölüklerinin kumandanları son emirleri almak için çağrıldı ve daha büyük birimler oluşturacak şekilde yeniden derlendi, talimatlar kampa yayıldı.

Top ateşi başladığında Barbaro'ya göre **o dünyaya ait olamayacak bir şeydi ve bunun nedeni bombardımanın son günü olmasıydı.** Top ateşinin yoğunluğuna rağmen bir hücuma kalkılmamıştı. Görülebilir tek hareketlilik binlerce uzun merdivenin ve askerlere barikatın üstüne tırmanırlarken kalkan oluşturacak çok sayıda ahşap engelin surların yakınına getirilmesiydi. Süvarilerin atları meralardan toplanmıştı. Baharın son günleriydi ve güneş parlıyordu. Osmanlı kampında askerler hazırlıklarını sürdürüyordu; oruç tutup dua ediyorlar, kılıçlarını biliyorlar, kalkanlarının ve zırhlarının kayışlarını kontrol edip sıkılaştırıyorlar, dinleniyorlardı. Bir içgözlem hali son saldırıya hazırlanan askerlerin durgunlaşmasına neden olmuştu. Ordunun dinsel sessizliği ve disiplini surların üstünden izleyenlerin cesaretini kırıyordu. Kimi eylemsizliğin geri çekilme hazırlığı olduğunu umuyordu; kimiyse daha gerçekçiydi.

Mehmet günlerden beri adamlarının moralini yükseltmek, düşünceleri kimi kuşkulardan başka yana çekmek için özenle düşünülmüş tedbirler uyguluyordu. Mollalar ve dervişler doğru yaklaşımın yaratılmasında kilit rol oynuyordu. Binlerce gezginci din adamı Anadolu'nun yüksek platolarından ve kasabalarından ateşli dinsel beklentilerle gelip kuşatmaya dahil olmuştu. Tozlu cübbeleri içinde, gözleri heyecanla tutuşmuş halde kampın içinde dolaştılar. Konuyla ilintili Kuran ayetlerini ve hadisleri okudular, şahadet ve kehanet öyküleri anlattılar. Askerlere Peygamber'in Konstantinopolis Araplar tarafından ilk kuşatıldığında can veren yoldaşlarının izinde yürüdüğünü anımsattılar. Şehitlerin ve hepsinin ötesinde Ebu Eyüp el-Ensari'nin adı anıldı. Din adamları dinleyicilerine Peygamber'in kendi sözlerini hayata geçirme onurunun onlara düştüğünü sakin, içlerine işleyen seslerle anlattı:

Meclisinde onu dinleyenlere Peygamber şöyle dedi: "Hiç duydunuz mu, bir kent ki bir yanı kara, iki yanı deniz ola?"

Dinleyenler cevap verdi: "Evet, ya Resûlullah." Peygamber devam etti: "Kıyamet kopmaz. Ta ki, Ben-i İshak'tan yetmiş bin asker tekbirlerle Konstantiniye'yi fethede. Ona ulaştıklarında silahlarla ve mancınıklarla değil, 'Lâ ilâhe illa'llâh,' sözleriyle savaş edecekler. Sonra ilkin denizdeki duvarlardan biri çökecek ve ikinci olarak öteki denizdeki duvar ve sonra karadan yana olan. Ve bir araya gelen asker içeriye girecek.

Peygamber'e mal edilen sözler gerçekte ona ait olmayabilir, ama içerdiği duyarlılık ve fikir gerçekti. Ordu, tarihin dinsel önderlerce başlatılmış bir çevrimini tamamlama, Müslümanların İslamiyet'in kendisi kadar eski, süregelen düşünü gerçekleştirme ve ölümsüz üne sahip olma amacının peşindeydi artık. Ve savaşta ölenler şahadet mertebesi ve onları bekleyen cennetle kutsanacaktı: '**Öyleyse, dünya hayatına karşılık ahireti satın alanlar Allah yolunda çarpışsın. Kim Allah yolunda çarpışırsa, ister öldürülsün, ister galip gelsin, Biz ona büyük bir ödül vereceğiz.**'[60]

Bu çarpıcı bir karışımdı, ama ordugâhta Akşemsettin'in bizzat kendisi gibi askerin motivasyonu konusunda son derece gerçekçi olanlar da vardı. Kuşatmanın ilk dönemlerinde Mehmet'e şöyle yazmıştı: 'Gayet iyi biliyorsunuz ki, askerlerin çoğu güç kullanılarak devşirilmiştir. Allah aşkına hayatını vermeye hazır olanların sayısı son derece azdır. Öte yandan, ganimet elde etmek olasılığını görecek olurlarsa kaçınılmaz ölüme dahi koşacaklardır.' Kuran da onları buna teşvik ediyordu: 'Daha önceden Allah'tan verilmiş bir hüküm olmasaydı, aldığınız dünya malından dolayı size büyük azap değerdi. Elde ettiğiniz ganimetleri helal hoş olarak yiyin. Doğrusu Allah çok bağışlayıcı ve merhametlidir.'[61]

60 Nisa Suresi, 74 (ç.n.).

61 Enfal Suresi, 68, 69. (ç.n.)

Mehmet evhamla son bir teftiş turuna çıktı. Hamza Paşa'ya deniz saldırısı için talimatlarını vermek üzere beraberindeki kalabalık süvari birliğiyle Çiftedirek'e gitti. Donanma yelken açıp kentin çevresini saracak, gemiler savunmacılarla aralıksız çarpışmak üzere ateş hattına girecekti. Paşa eğer mümkün olursa bazılarını karaya oturtacak ve deniz surlarını aşma girişiminde bulunacaktı ki, Marmara'nın hızlı akıntıları düşünülürse bunun başarı şansı fazla yüksek görülmüyordu. Haliç içindeki filoya da benzer emirler verildi. Mehmet geriye dönerken Galata'nın ana kapısı önünde durdu ve üst makamlardaki memurların kendini huzurda takdim etmesini istedi. Bunlar kente ertesi gün yardım gönderilmemesi konusunda kesin ve sert bir tavırla uyarıldı.

Öğleden sonra Mehmet yine at sırtındaydı; bu kez ordunun tamamını denetleyerek, askerlerini cesaretlendirerek, subaylara birer birer adlarıyla hitap ederek, onlara savaş heyecanı vererek bir kıyıdan ötekine geçti. Sopanın ucuna takılı havuç mesajı bir kez daha verildi: Büyük ödüller de, başarısızlık halinde gelecek korkunç cezalar da hemen oracıktaydı. Herkes subaylarının emirlerini harfiyen uygulayacak, yoksa ölüm cezasına çarptırılacaktı. Mehmet olasılıkla en sert ve ödünsüzlüğünü vurgulayan konuşmasını Zağanos Paşa'nın emri altındaki Hıristiyan devşirmelerine yapmıştı. Hazırlıklardan tatmin olarak otağına döndü.

Kent içinde de dışarıdakilere koşut hazırlıklar yapılıyordu. Konstantinus ile doktorların olanca kötümserliğine karşın Giustiniani geceyi sağ kapatmıştı. Dış surların durumu konusunda saplantı düzeyinde kaygı beslediğinden, çalışmalara bizzat nezaret etmek üzere mevzilere taşınmasında diretti. Savunmacılar gediklerin doldurulması işine bir kez daha girişti ve Osmanlı topçusu bunun farkına varana dek epey iş

çıkarttı. Bir ateş yağmuru onları yine engelledi. Anlaşıldığına göre, sonrasında Giustiniani kritik bölgedeki savunmanın komutasına tekrar geçecek kadar toparlandı.

Başka yerlerdeyse son hücuma karşı yapılan savunma hazırlıkları çeşitli ulusal ve dinsel sürtüşmeler nedeniyle aksıyordu. Farklı çıkar gruplarının kökleri derinlerdeki rekabetler ve birbiriyle sürtüşen öncelik anlayışları, yeterli yiyeceği sağlamaktaki güçlükler, aralıksız çalışmanın verdiği bitkinlik ve bombardımanın şokuyla geçen elli üç günlük kuşatmadan sonra sinirler kopma düzeyinde gerilmiş, anlaşmazlıklar aleni çatışmalara dönüşmüştü. Yaklaşan hücuma hazırlanan Giustiniani ile Notaras birkaç değerli topun yerleştirilmesi tartışılırken yumruklaşmanın eşiğine gelmişti. Giustiniani, Notaras'ın topları kara surlarının savunulması için kendi denetimine bırakması gerektiğinde dayatıyordu. Notaras ise bunlara deniz surlarının savunmasında gerek olduğunu ileri sürerek karşı çıkıyordu. Öfke dolu bir çıngar koptu. Giustiniani, Noratas'ın üstüne kılıçla yürüdü.

Bir başka tartışma da kara surlarına gönderilecek mühimmat üstüne yaşandı. Darmadağın olmuş mevziler düşman ateşine dayanmak için etkili savunma yapılarına gereksiniyordu. Venedikliler Haliç'in ucundaki kendi bölümleri olan Palation'daki[62] marangozhanelerde ahşap koruganlar yapmaya girişti. Yedi öküz arabası dolusu korugan meydanda toplandı. Venedik balyosu Greklere bunları üç kilometre uzaktaki surların üstüne taşımasını emretti. Grekler ise bedeli ödenmedikçe bunu yapmayı reddediyordu. Venedikliler onları açgözlülükle suçladı ama beslemeleri gereken aç aileleri olan ve İtalyanların kibrine tepki duyan Greklerin gün sonuna dek yiyecek bulmak için paraya, ya da zamana ihtiyacı vardı. Çekişme sürüp gitti,

62 Şimdi Balat. (ç.n.)

koruganlar gece yarısına kadar yerlerine ulaştırılamadı ki, bu da kullanılmaları için artık çok geç olduğu anlamına geliyordu.

Alevlenen husumetin derin bir geçmişi vardı. Dinsel hizipler, Konstantinopolis'in Dördüncü Haçlı Seferi sırasında yağmalanması, Cenevizlerle Venedikliler arasındaki ticari rekabet... Tüm bunlar o son günlerde karşılıklı yağdırılan tamahkârlık, ihanet, tembellik suçlamalarını besliyordu. Yine de, yüzeydeki çekişmenin ve huzursuzluğun gerisinde, 28 Mayıs günü tarafların ortak savunmaya yönelik hazırlıklar için genellikle elinden geleni yaptığı bellidir.

Konstantinus'un kendisi günü düzenlemeler yaparak, denetlemelere çıkarak, kent yurttaşlarını ve onlarla birlikte savaşanları (Grekleri, Venediklileri, Cenevizleri, Türkleri, İspanyolları) amaç uğruna birlikte mücadele için gayrete getirerek geçirdi. Kadınlar ve çocuklar surlardan düşmanın üstüne yağdırılacak taşları taşıyarak gün boyunca büyük emek verdi. Venedik balyosu **kendine Venedikli diyenin öncelikle Tanrı aşkı, sonra kent ve Hıristiyanlığın onuru için saf tutması ve orada can vermeye gönüllü olması** yönünde yürekten bir çağrı yaptı. Limandaysa zincir gözden geçirildi ve tüm gemiler savaş konumuna getirildi. Galata halkı son mücadele için yapılan hazırlıkları karşı kıyıdan gittikçe büyüyen bir kaygıyla izliyordu. Podesta olasılıkla o aşamada görülmeden Haliç'in öte yakasına geçmeleri ve savunmaya katılmaları için kentin erkeklerine son ve gizli bir çağrı yapmıştır, çünkü yabancı güçlerce çevrelenmiş Ceneviz kolonisinin yazgısının Konstantinopolis'in ayakta kalmasına bağlı olduğunu biliyordu.

Osmanlı kampındaki sessizliğin tersine, Konstantinopolis gürültüyle canlanmış gibiydi. Kilise çanları ve davullar gün boyunca çalındı, ahşap gonklar son hazırlıkları yapan insanları şevke getirmek için vuruldu. Sonu gelmek bilmez dualar, ayinler ve esirgeme yakarıları önceki gün gelen korkunç

kehanetlerle yoğunluk kazanmıştı. 28 Mayıs sabahı en yüksek tınıya ulaştılar. Kent içindeki dinsel ateşlilik ovada yayılanla denkti. Sabahın erken saatlerinde papazlardan, erkek, kadın ve çocuklardan oluşan büyük bir cemaat Hagia Sophia'nın dışında toplandı. Kentin en kutsal ikonaları tapınaklardan ve kiliselerden çıkartılıp getirildi. Kötü kehaneti anımsatan Hodegetria'nın yanı sıra, azizlerin kemikleri, Kutsal Haç'ın parçacıklarını üstünde barındıran yaldızlı ve mücevherli haçlar ve bir dizi başka ikona da oraya taşındı. Brokarlı cüppeleri içindeki piskoposlar ve papazlar başı çekti. Cemaat onların peşinden yalınayak ve tövbekâr halde, ağlayarak ve göğüslerini döverek, günahları için bağışlanma dileyerek ve ilahilere katılarak yürüdü. Geçit alayı kent içinde ilerledi, kara surlarını boydan boya geçti. Her önemli savunma noktasına geldiklerinde surları koruyacak ve müminlerine zaferi bahşedecek olan Tanrı'ya eski duaları okuyordu. Piskoposlar haçlı asalarını kaldırıyor ve savunmacıları üstlerine kurutulmuş fesleğen demetleriyle kutsal su serperek takdis ediyordu. Birçoğu için günbatımıyla açılacak bir oruç günüydü bu. Savunmacıların moralini yükseltmek için son çarelere de başvuruluyordu.

Geçit alayına olasılıkla imparatorun kendi de katılmıştı ve sona erdiğinde, kent içindeki tüm hiziplere mensup asillerle kumandanları son bir birlik ve beraberlik çağrısı yapmak üzere topladı. Konstantinus'un verdiği söylev Mehmet'inkinin aynadaki yansıması gibiydi. Başpiskopos Leonard buna tanıklık etti ve kendi üslubunca kaydetti. İmparator kendi düşüncelerini ve inançlarını dile getirerek her gruba teker teker hitap etti. Önce kendi halkına, kentin yerleşik Greklerine yöneldi. Onları geçen elli üç gün boyunca yurtlarını korumakta gösterdikleri kararlı direnişten ötürü övdü ve **kötü Türklerin** oluşturduğu cahil güruhun vahşi naralarından ürkmemelerini rica etti; halkının gücü Tanrı'nın koruması ve bunun yanı sıra kendi üstün zırhlarında yatıyordu. Onlara Mehmet'in savaşı

nasıl antlaşmaları çiğneyerek, barış kisvesi altında Boğaz'da kale yapmak suretiyle başlattığını anımsattı. Yurt, din ve Yunanistan'ın geleceği kavramlarına değinerek, Mehmet'in **Büyük Konstantinus'un kentini, anayurdu, Hıristiyan sığınmacıların desteğini ve tüm Greklerin koruyucusunu ele geçirmek, Tanrı'nın en kutsal tapınaklarına, oraları atları için ahır haline koyarak, hürmetsizlik etmek** niyetinde olduğunu anlattı.

Sonra önce Cenevizlere, ardından da Venediklilere dönerek onları cesaretlerinden ve kenti savunmadaki kararlılıklarından ötürü kutladı. "Bu kenti kendinizinmiş gibi büyük ve asil adamlarla donattınız," dedi ve ekledi: "Şimdi de mağrur ruhlarınızı bu mücadele için yükseltiniz." Son olarak tüm savaşçılara bir bütün olarak hitap etti, tüm emirlere harfiyen uymalarını rica etti ve sözünü neredeyse Mehmet'inkilerle eş bir şekilde, hem o dünyada, hem de cennette muzaffer olmaya dua ederek tamamladı: "Zafer gününüzün geldiğini bilin ki, o günde tek bir damla kanınızı bile dökerseniz kendinizi bir şehidin tacına ve ölümsüz şânına hazırlamış olursunuz." Bu duygusal yaklaşım dinleyenler üstünde arzu edilen etkiyi yaptı. Orada bulunan herkes Konstantinus'un sözleriyle cesaret buldu ve yaklaşan savaşta sağlam durmaya ve **Tanrı'nın yardımıyla zafere ulaşmayı beklediğine** yemin etti. Hepsi kişisel düşmanlıkları ve sorunları bir yana bırakıp ortak amaçta birleşmekte kararlı görünüyordu. Ardından görev yerlerine gitmek üzere dağıldılar.

Gerçekteyse Konstantinus ile Giustiniani, güçlerinin artık ne kadar incelerek yayıldığının bilincindeydi. Yedi haftalık yıpratma savaşından sonra başlangıçta olasılıkla 8.000 civarında olan askerlerinin sayısı 4.000'e kadar düşmüştü ve bunlar çevresi 32 kilometre olan bir bölgeyi savunacaktı. Mehmet son hücum hazırlıkları başlarken yaptığı konuşmada adamlarına,

"Bazı yerlerde bir kuleyi savunan sadece iki ya da üç kişi var ve kuleler arasındaki mevzilerde de aynı sayıda adam bulunuyor," derken belki haklıydı. Haliç boyundaki, Soğuksu'da konuşlanmış Osmanlı gemilerinin ve dubalı köprü üstünden gelecek askerlerin saldırısına uğraması beklenen beş kilometre uzunluğundaki hat 500 nitelikli arbaletçi ve okçu tarafından korunuyordu. Zincirin ötesinde, yine sekiz kilometre uzunluğundaki deniz surlarında her kuleye birer okçu, arbaletçi, ya da tüfekçi yerleştirilmişti ve bunların yedeği, eğitimsiz kent yurttaşlarıyla keşişlerin oluşturduğu müfrezelerdi. Deniz surlarının belli başlı bölümleri farklı guruplara bölüştürülmüştü; bazı kuleleri Giritli denizciler, bir başkasını küçük bir Katalan birliği tutuyordu. Sultan'ın amcası olan düzmece şehzade Orhan surların Marmara'ya bakan bölümündeydi. Emrindeki gücün ise son çarpışmaya kalırsa dövüşerek öleceği kesindi. Teslim olmak onlar için seçenek oluşturmuyordu. Aslına bakılırsa, deniz surlarının Marmara'nın akıntılarıyla iyi korunduğu kabul edilirdi ve oraya ayrılan adamların hepsi kara surlarının merkez bölümüne gönderilebilirdi. En yoğun saldırının Lykos Vadisi'ne, topların Romanus ve Harrissos kapılarının arasında kalan dış surları bölüm bölüm yıktığı yere yöneleceği herkesçe açık olarak biliniyordu. Son gün barikatlarda elden geldiğince onarım yapılmıştı ve savunmalarına askerler ayrılmıştı. Orta bölümün kumandası emrinde 400 İtalyan ve Bizans gücünün ağırlığını oluşturan 2000 adam olan Giustiniani'de idi. Konstantinus da ona tam destek sağlayabilmek için karargâhını buraya kurmuştu.

Öğleüzeri saatlerine gelinirken savunmacılar askerlerin duvarların ötesinde toplanmaya başladığını görebiliyordu. Hava güzeldi. Güneş batıya doğru alçalmaya başlamıştı. Osmanlı ordusu ovada dönerek, manevralar yaparak, sancaklarını

açarak, ufku bir uçtan diğerine doldurarak alay düzeni alıyordu. İleri kollar hendeği dolduruyor, toplar olabildiğince yakına getiriliyor ve muazzam miktarda kuşatma malzemesi yığılmaya devam ediyordu. Haliç içinde seksen parçalık bir Osmanlı filosu dubalı köprüyü korumak üzere deniz surlarının hemen ötesinde yerini almıştı ve zincirin gerisinde de Hamza Paşa'nın kumandasındaki ana filo Akropol burnunu geçip, Marmara kıyılarına dönerek kenti kuşatıyordu. Her gemi askerle, taş fırlatma düzenekleriyle ve duvarların kendisi kadar uzun merdivenlerle doluydu. Mevzilerdeki askerlerse beklemedeydi.

Akşamüstüne doğru dinsel teselli arayışındaki kent halkı beş aydan beri ilk kez Hagia Sophia'ya yöneldi. Ortodoks müminlerin boykot ettiği karanlık kilise kaygılı, tövbekâr, ateşli insanlarla dolmuştu ve gereklerin en kritik düzeye tırmanmasıyla, Katoliklerle Ortodokslar 1064 yazından beri ilk kez kentte birlikte dua ediyordu; 400 yıllık hizip ve Haçlıların yaşattığı acılar son yakarma ayini için bir kenara itilmişti. İustinianus'un 1000 yıllık büyük kilisesi gizemli kandillerin ışığıyla aydınlanmıştı ve ayinin yükselip alçalan notalarıyla yankılanıyordu. Konstantinus da ayine katıldı. Sunağın sağındaki imparatorluk tahtına geçti ve papazların dualarına büyük şevkle katıldı, ardından **yere kapanıp, Tanrı'dan günahları için şefkatini ve merhameti esirgememesini yakardı**. Din adamları ve cemaatle birlikte her yönü selamladıktan sonra kiliseyi terk etti. Nestor İskender'in hararetli anlatımına göre, **tüm papazlar ve hazır bulunan cemaat onun arkasından gözyaşı dökmeye başladı; kadınlar ve çocuklar feryat etti ve inledi; sesleri cennete kadar ulaştı**. Kumandanların hepsi görev yerlerine döndü. Sivil halkın bir bölümüyse, tüm gece boyunca ibadet etmek üzere kilisede kaldı. Diğerleri saklanmaya gitti. İnsanlar yeraltı sarnıçlarının sütunlar arasındaki küçük kayıklar içinde bekleşecekleri yankılı karanlığına indi. Tam üstlerindeyse, İustinianus bronz atının üstünden hâlâ doğuyu işaret ediyordu.

Akşam karanlığı çökerken Osmanlılar azığı paylaşarak orucunu açtı ve gece için hazırlanmaya koyuldu. Savaş öncesi yemeği ortak aş kazanları çevresinde toplanan askerler arasındaki dayanışmayı ve özveri anlayışını pekiştirmek için iyi bir fırsattı. Ateşler ve kandiller önceki iki geceden daha parlak yandı. Borular ve neyler bir kez daha gönençli yaşamla mutlu ölümün çifte mesajını veren haykırışlara eşlik etti: '**Muhammed'in evlatları, şuna yürekten inanın ki, yarın birçok Hıristiyan elimize geçmiş olacak ve biz iki tanesini bir duka altına satacağız ve bizi altına gark edecek zenginliğe kavuşacağız ve Greklerin sakallarından köpeklerimize tasma yapacağız ve ailelerini köle edeceğiz. Öyleyse, inanın ve Muhammed aşkına ölüme şen gitmeye hazırlanın.**' Askerlerin heyecanlı duaları dev bir dalganın kırılma noktasına ulaşması gibi yavaşça yükselirken kampın üstünde bir sevinç havası esti. Işıklar ve ritmik haykırışlar bekleyen Hıristiyanların kanını donduruyordu.

Karanlığın içinden savunmacılara **cehennemin ta kendisinin üstlerine geldiğini düşündürecek** kütlesel bir bombardıman başlatıldı. Ve gece yarısı Osmanlı kampına yine sessizlik ve karanlık çöktü. **Askerler tüm silahları ve oklardan oluşan dağlarla** birlikte düzen içinde görev yerlerini aldı. Yaklaşan savaşla adrenalin yüklenmiş halde, şahadeti ve altını düşleyerek sessizlik içinde hücum işaretinin verilmesini beklediler.

Yapacak başka bir şey yoktu artık. İki taraf da yaklaşan günün doruksal öneminin bilincindeydi. İki taraf da ruhsal hazırlıklarını yapıyordu. Ağırlıklı olarak elbette ki Hıristiyan Tanrısı'ndan yana yer alacak olan Barbaro, 'Ve her iki taraf zafer için tanrılarına, onlar kendilerininkine, biz kendimizinkine yakarırken, Cennetteki Babamız ile Anne ertesi gün yapılacak o çok şiddetli savaşta kimin başarılı olması gerektiğine karar verdi,' diyordu. Saduddin'e göreyse, **şafak vaktinden akşam**

karanlığına dek savaş şevki pekişmiş (...) methe değer işlerin üstesinden gelmiş Osmanlı askerleri (...) geceyi dua ederek geçirdi.

O güne dair sonradan ortaya çıkan bir anlatım vardır. Georgios Sphrantzes tuttuğu kayıtlarda, Konstantinus'u kentin karanlık sokaklarında Arap kısrağını sürerken gördüğünü ve imparatorun Blakhernai Sarayı'na çok geç döndüğüne tanık olduğunu yazar. Hizmetkârlarını ve çalışanlarını çağırmış, onlardan haklarını helal etmelerini istemiş; helalleştikten sonra yanında Sphrantzes olduğu halde atına binmiş ve nöbetçileri uyarmak ve uykuya dalmamalarını sağlamak için surları dolaşmaya koyulmuştu.

Her şeyin yolunda olduğuna ve kapıların güvenli şekilde kilitlendiğine kanaat getirince, ilk horoz ötüşüyle birlikte düşmanın karanlıkta yaptığı hazırlıkları görmek için hem ovaya, hem de Haliç'e hakim görüş açısı olan Kaligaria Kulesi'ne çıktılar. Oradan mevzilerin ilerisindeki gözükmeyen kuşatma kulelerinin gıcırtılarını, uzun merdivenlerin sıkıştırılmış toprak üstünde sürüklenişini ve çok sayıda askerin darmadağın olmuş surların ötesindeki hendeği doldururken çıkardığı sesleri duyabiliyorlardı. Güneyde, Hagia Sopia'nın yükselen kubbesinin ötesindeki konumlarına doğru ilerleyen büyük kadırgaların Boğaz'ın ve Marmara'nın yakamozlu sularında kayan uzak, hayaletleri andıran siluetleri sezilirken, Haliç'in içinde de narin fustalar dubalı köprüyü desteklemek üzere yerlerini alıyor, deniz tarafındaki surlara yaklaşmak için manevralar yapıyordu.

Bu hazır bulunanları derinden kavrayan gözlemsel bir an, uzun zamandan beri çok şeye göğüs geren Konstantinopolis'in akıllarda kalacak bir imajıdır: Asil imparator ile sadık dostu dış surlar üstündeki kulede duruyor, son saldırının meşum hazırlıklarını, dışarıdaki karanlık dünyayı dinliyor ve kader

ânının karşısında hareketsiz dikiliyor. Küçücük güçleri elli üç gün boyunca Osmanlı ordusunun kudretini mahcubiyete uğratmıştı; imal edilmiş en büyük toplarla açılan, Orta Çağların en ağır bombardımanına, 25 ton barutla ateşlenen 5.000 gülleye göğüs germişti; üç büyük ölçekli hücuma ve düzinelerce çarpışmaya dayanmış, onbinlerce Osmanlı askerini öldürmüş, kazılan tünelleri ve kuşatma kulelerini tahrip etmiş, deniz savaşları yapmış, karşı saldırılara kalkmış, barış görüşmeleri sürdürmüş, düşmanın moralini aşındırmak için aralıksız çalışmıştı. Ve olasılıkla başarının bilincine varamadıkları kadar yakınına gelmişlerdi.

Oluşan sahne coğrafik ve pratik ayrıntılarıyla gerçeğe tamı tamına uygundur: Kentin yüksek mevzilerindeki nöbetçiler karanlıkta Osmanlı birliklerinin surların önünde manevra yaptığını duyabiliyordu ve hem karaya, hem de deniz hakim konumdaydı. Ancak Konstantinus ile Sphrantzes'in gerçekten onların arasında olup olmadığına dair net bir fikrimiz yoktur. Buna yönelik anlatım olasılıkla uydurmadır ve düzmece olaylarla harmanlanmış sahte tasvirleriyle ünlenecek bir rahip tarafından yüz yıl kadar sonra aktarılmıştır.[63] Bildiğimiz, Konstantinus ile bakanının 28 Mayıs tarihinde bir noktada ayrı düştüğü ve Sphrantzes'in o gün ve anlamına dair kendi önsezilerine sahip olduğudur. İki adam kendini bildik bileli dosttu. Sphrantzes Bizans'ın çekişmeyle dolu son yılları boyunca efendisine etrafını saran kişilerde görülemeyen bir sadakatle hizmet etmişti. Yirmi üç yıl önce Patras kuşatmasında Konstantinus'un hayatını kurtarmıştı. Yaralanıp esir düşmüş, salıverilene dek fare dolu zindanlarda ayağında prangayla bir ay geçirmişti. Otuz yıllık bir dönem boyunca, aralarında nafile geçen üç yıl süreyle Karadeniz'de imparatora eş aramak

63 Monemvasia Metropoliti Makarios Melissenos tarafından yazıldığı kanıtlanan ve 'düzmece Sphrantzes kitabı' olarak da anılan yapıt. Daha fazla bilgi kitabın *Kaynaklar Hakkında* başlıklı bölümünde. (ç.n.)

da olan sonsuz diplomatik göreve çıkmıştı. Konstantinus da bunların karşılığında Sphrantzes'i Patras valisi ilan etmiş, nikâhında şahitlik etmesini ve çocuklarının vaftiz babalığını yapmasını istemişti. Sphrantzes'in kuşatma süresince savunmacıların çoğuna kıyasla kaybedeceği çok fazla şey vardı; ailesi kentteydi. 28 Mayıs günü iki adam her nasıl ayrı düştüyse, bunda olasılıkla Sphrantzes'e çok önceden malum olan şeylerin etkisi vardı. O günden iki yıl önce Konstantinopolis'ten uzaktayken bir uyarı vaki olmuştu. Şöyle yazar Sphrantzes: 'Aynı 28 Mayıs [1451] gecesi bir düş gördüm. Kente dönmüşüm gibi geldi bana; yere kapanmak ve ayaklarını öpmek için hamle ettiğimde İmparator beni engelledi, ayağa kaldırdı ve gözlerimden öptü. Sonra uyandım ve yanımda uyuyana şu sözleri söyledim: "Bir düş gördüm. Bugünün tarihini unutma."

Osmanlı askeri bandosu. Dehşet salmak ve esin vermek üzere tasarlanmış.

XIV

kilitli kapılar

29 mayıs 1453, 01.30

Muzaffer olmayı sağlayacak donanım ve sayısal üstünlük var olsa bile, savaşta zafer kesin değildir. Yengi ve savaşta üstünlük şans ve talihle gelir.

14. Yüzyıl Bizans Arap tarihçisi İbni Haldun

28 Mayıs Pazartesi günü hava kararırken büyük toplar kara surlarını kırk yedi günden beri dövüyordu. Mehmet zaman içinde bataryalarını üç yere yoğunlaştırmıştı: Kuzeyde Blakhernai Sarayı ile Harrissos Kapısı arasına, merkezde Lykos Vadisi çevresine ve güneye, Marmara'ya doğru Üçüncü Askeri Kapı'ya. Bu noktaların hepsinde ciddi hasar oluşmuştu;

bu nedenle de savaştan önce kumandanlarına hitap ederken hendeğin doldurulduğu ve kara surlarının üç noktada sadece onlar gibi **hafif silahlı olanların değil, atlar ve ağır surette silahlı süvarinin bile kolayca geçmesi mümkün olacak kadar** yıkıldığını rahatça ifade edebiliyordu. Gerçekteyse, yoğunlaştırılmış bir hücumun tek bir noktada, Ayos Romanos ve Harrissos kapıları arasındaki merkez kesimde, yani Mesoteikhion'da odaklanacağı her iki taraf için de bir zamandan beri açıkça anlaşılmıştı. Burası savunma sisteminin Aşil topuğuydu ve Mehmet de en büyük ateş gücünü orada toplamıştı.

Topyekûn saldırıdan önceki gece dış surlarda birbirine yakın dokuz gedik vardı, bunlardan bazıları on metre kadar genişlikteydi ve çoğunlukla Giustiniani'nin barikatıyla arkadan kapatılan yere denk geliyordu. Duvarın nerede gedik verirse yamandığı derme çatma bir strüktürdü bu. Temel çerçevesini birbirine bağlanmış tomruklarla yıkılan duvardan toplanan molozlar oluşturuyor, bunların hacmi el altındaki başka malzemelerle, çalılarla kamış demetleriyle arttırılıyor ve hepsi toprakla dolduruluyordu ki, ortaya çıkan yapı taş güllelerin darbe gücünü emmekte herhangi bir taş duvara kıyasla çok daha avantajlıydı. Süreç içinde orijinal duvar kadar yükselmişti ve üstünde uygun dövüş platformu oluşturacak kadar da genişti. Savunmacılar düşman ateşinden içi toprak dolu fıçılarla, ince dallardan örülmüş büyük sepetlerle korunuyordu ve bir hücumda Osmanlı askerlerinin ilk amacını bunların çekilip alınması oluşturuyordu. 21 Nisan'dan bu yana kentteki en büyük öncelik setin bakımı ve güçlendirilmesindeydi. Hem siviller, hem de askerler uzatılması ve onarılması için aralıksız çalışıyordu. Kadınlar, erkekler ve çocuklar, keşişler ve rahibeler çalışmalara katılıyor, duvar nerede geçit verirse arkası kesilmeyen yıkım-onarım çevriminden geri kalmamak için yorucu bir çalışmayla taş, kereste, arabalar dolusu toprak, ağaç dalları, asma kütükleri taşıyordu. Oluşan boşlukları, gedikleri

top ateşi ve piyade hücumu altında, gece ve gündüz, yağmurda ve güneşte çalışarak dolduruyorlardı. Set halkın tamamının kolektif enerjisini gerektiriyordu ve bu Giustiniani'nin yönetimi altında toplanıyor, kente karşı yapılan her girişimi püskürtüyor, düşmanın moralini bozuyordu.

Eldeki savaşçılar 28 Mayıs'ta, o güneşli öğleden sonra işte bu setin gerisindeydi. Dukas'a göre Giustiniani ile gelen 700 kişilik birlik, Venedik kadırgalarının gemicileri ve Bizans'ın kendi askerleriyle birlikte 3.000 kişilik bir güç oluşturuyordu. Hangi olasılık göz önüne alınırsa alınsın, bu sayı 2.000 dolaylarındaydı. Zincir yelekler ve levha zırhlarla donanmışlar, tolga takmışlar, arbaletler, tüfekler, küçük toplar, uzun yaylar, kılıçlar ve topuzlarla, yani hem düşmanı uzaktan indirmekte, hem de yakın dövüşte kullanılacak her türlü silahla donanmışlardı. Bunlara ek olarak, siviller tarafından ön hatlara çok büyük sayıda taşla Grek ateşi ve zift dolu fıçılar gibi yanıcı malzeme getirilmişti. Askerler ara bölüme iç surlardaki kapılardan geçerek giriyor ve Mesoteikhion'u 1.000 metre boyunca tutmak için set üstüne yayılıyordu. Ara bölüm sadece yirmi metre genişliğindeydi, arkası daha yüksek olan iç sur ve barikatı oluşturmak için kullanılan toprak kazılırken oluşan bir hendekle çevriliydi. Barikatı tutan adamların gerisinde ancak atla aşağı yukarı gidip gelmek için yer vardı. İç duvarlarda boylu boyunca sadece dört giriş bulunuyordu, bunlar Ayos Romanos ile Harrissos kapılarının sağında ve solunda kalan sırtlarda, sadece kuzey yükseltisinin bir bölümüne açılan Beşinci Askeri Kapı'da ve Giustiniani tarafından kente giriş çıkışı kolaylaştırmak için açılan, ama yeri tam bilinmeyen bir noktadaydı. Savaşın sette kazanılıp kaybedileceği, o pozisyonu terk ederek geri çekilmek gibi bir seçenek olmadığı herkesçe biliniyordu. Bu nedenle de, kente açılan yan kapıların savunmacılar ara bölgeye girerse kilitlenmesi ve anahtarların güvenilir kumandanlara teslim edilmesi kararı alındı. Ya başarılı

olacaklardı, ya da sırtları iç surlara dayanmış halde liderleriyle birlikte öleceklerdi.

Gece inerken herkes yerini alıp beklemeye koyuldu. Karanlıkta yoğun bir sağanak bastırdı, ama Osmanlı askerleri dışarıya kuşatma gereçleri yığmaya devam etti. Giustiniani ara bölüme girdi, ardından yanında soyluların oluşturduğu maiyetiyle Konstantinus geldi; Toledolu İspanyol Don Francisco, kuzeni Teopilus Palaiologos ve sadık savaş yoldaşı İoannus Damlata da bunların arasındaydı. Olasılıkla pek azı 'zaferin kesin olduğu' beyanında bulunan Galata podestasının iyimserliğini paylaşıyorsa da, hiçbiri son bir saldırıyla yüzleşecek güven ve cesaretten yoksun değildi.

Osmanlı askerleri gece yarısını biraz geçe savaşa hazır hale geldi. Mehmet otağının loşluğunda apdest alıp namazını kıldı, kentin düşmesi için Allah'a müracaat etti. Kişisel hazırlıkları içinde kem talihe karşı Kuran'dan ayetlerin ve Allah'ın adlarının zengin işlemelerle yazılı olduğu tılsımlı mintanı giymenin de olduğu söylenir. Türbanını ve kaftanını kuşandı, kılıcını beline astı, dışarıya çıkıp belli başlı kumandanlarıyla birlikte hücumu yönetmek üzere atına bindi.

Karadan ve denizden eşzamanlı kalkılacak topyekûn bir hücumun hazırlıkları özenle yapılmış, planlar hiç dışına çıkılmadan izlenmişti. Haliç ve Marmara'daki gemiler pozisyonlarını almıştı; askerler Lykos Vadisi başta olmak üzere kara surlarının anahtar konumdaki noktalarına hücum etmek üzere yığılmıştı. Mehmet sete büyük sayıda asker göndermeye karar vermiş, alaylarını yararlılık ve yetenek sıralamasına tabi tutmuştu. İlk saldırının azaplar adı verilen ve yabancı destek birliklerinden oluşan, imparatorluğun vasalı ülkelerden esasta talan için derlenmiş fazla nitelikli olmayan birlikler tarafından yapılmasını emretti. Bu adamların büyük bölümünü Barbaro'ya göre

kampta kendi rızaları dışında tutulan, Leonard'a göreyse **Grekler, Latinler, Germenler, Macarlar**, tüm Hıristiyan diyarlarından gelme insanlar oluşturuyordu. Azaplar bir ırklar ve ilkeler karışımıydı ve yine karışık şekilde, yaylar, sapanlar, ya da tüfeklerle silahlanmışlardı, ama büyük bölümünde sadece pala ve kalkan vardı. Hiçbir yönden disiplinli bir savaş gücü kabul edilemezlerdi, ama zaten Mehmet'in amacı da daha değerli birlikleri kıyım bölgesine sürmeden önce harcanabilir kâfirlerle düşmanın gücünü yıpratmaktı. Bu adamlar merdivenlerle donanmış halde surun kuzeyinden getirildiler ve Mesoteikhion'a boydan boya, sete de kısmen saldırmak üzere hazırlandılar. Binlercesi karanlıkta harekete geçilecek anı bekliyordu.

Saat 01.30'da borular, davullar ve ziller saldırı işaretini verdi. Her yönden, hem karadan, hem denizden top ateşi açıldı, Osmanlı güçleri yürüyüşe geçti. Kesin emirler alan başıbozuklar uygun adım ve sessizlik içinde ilerliyordu. Menzile girince **okçular yaylarını boşaltarak, sapancılar taş fırlatarak, topçular ve arkebüzcüler kurşun ve taş misketler atarak** bir yaylım ateşi açtı. İkinci bir emirle doldurulmuş hendeği koşarak geçtiler, ellerinde kargıları, mızrakları ve ciritleriyle bağırarak kendilerini surlara attılar. Savunmacılar iyi hazırlanmıştı. Başıbozuklar duvara tırmanmaya çabaladıkça Hıristiyanlar onların merdivenlerini itekliyor, setin dibinde kaynaşanların üstüne ateş ve kızgın yağ döküyordu. Karanlığı ve karmaşayı sadece meşalelerin solgun ışığı ve şiddetli naralar ile küfürler ve lanetler yarıyordu. Giustiniani adamlarının başındaydı ve imparatorun varlığı savunmaya cesaret katıyordu. Avantaj mevzilerden büyük taşlar yuvarlayan ve düşmanın sıkışık saflarına ok ve kurşun yağdıran savunmacılardan yanaydı. Arkadan gelenler kararsızlıkla yavaşladı ve döndü. Ancak Mehmet başıbozukları limitlerine kadar zorlamakta kararlıydı. Geri hatlara yaptırımcı olarak ağır sopalar ve kırbaçlarla donanmış askeri

polis çavuşları yerleştirmişti; onların gerisinde de bu kordonu yarıp kaçmaya yeltenecekleri kılıçtan geçirmek için bekleyen palalı yeniçeriler vardı. Önden gelen cephane yağmuruyla arkadan yapılan sistematik baskı arasında kısılan, böylece iki taraftan birinde ölme seçeneğiyle karşı karşıya kalan adamlardan korkunç bağırışlar yükseldi. Tekrar sete saldırmak için döndüler, kesintisiz ateş altında merdivenlerini kaldırmak için öfke dolu bir çaresizlikle çırpındılar ve büyük bölümü öylece yok oldu. Bu harcanabilir adamlar uğradıkları büyük kayba rağmen amaca hizmet etti. Mehmet kalanların kıyımdan çekilmesine ve aksayarak hatlara dönmesine izin verene dek iki saat boyunca setin üstündeki düşmanın enerjisini yıprattılar.

Anlık bir duraksama oldu. Saat sabahın üç buçuğuydu, hava hâlâ karanlıktı ve ova meşalelerle aydınlanıyordu. Setin üstündekiler soluklandı; yeniden düzene girmek ve onarım yapmak için zamanları vardı. Hattın aşağısındaki başka yerlerde başıbozukların saldırısı daha az gayret içeriyordu; tamamen sağlam haldeki surların gücü oralarda sonuç almalarını zorlaştırıyordu. Bu noktalara yapılan saldırılar daha çok, savunmacıların tüm bölgeye yayılı kalmasını sağlamaya ve Mesoteikhion'da baskı altında olanlara taze güç gönderilmesini önlemeye yönelik bir taktik gereğiydi. Kuvvetler yayılarak öylesine incelmişti ki, bir buçuk kilometre ötede merkezdeki güçlerin yedeği olarak tutulan askerlerin sayısı 300'e kadar düşmüştü. Surların üstündekiler gözlerini ovaya dikmiş, düşmanın gecelemek için çekildiğini görmeyi boş yere umut ediyordu. Öyle bir şey olmadı.

Çatışmaya kızıştırmanın zamanı gelmişti. Mehmet sağında, Ayos Romanos Kapısı'nın hemen ötesinde konuşlanmış olan Anadolu ordusunu ileri sürdü. Bunlar zincir örgülü zırhlarla iyi donatılmış, deneyimli, disiplinli ve amaca yönelik İslami şevk taşıyan ağır piyadeden oluşuyordu. Yirmi bir yaşındaki sultan

onlara gündelik lisanı kullanarak, kabile mirası olarak aldığı babacan tonla hitap etti: 'Davranın evlatlarım! Yiğit adamlar olduğunuzu göstermenin şimdi tam vaktidir.' Birlikler vadinin kenarı boyunca indi, setin karşısına geçmek için hızlandı ve Allah'ın adını anan sedalar ve **korku salan naralarla** sıkışık bir insan kütlesi halinde ileri atıldı. Nicolo Barbaro onların **surlara zincirlerinden boşanmış aslanlar gibi** geldiğini söyler. Bu kararlı ilerleyiş savunmacıları alarma geçirdi. İnsanları tekrar görev yerlerine çağırmak için kentin her köşesinde kilise çanları çalmaya başladı. Halkın büyük bölümü yardım etmek için koşarak surlara geldi. Kalanlar kiliselerde yeni bir gayretle dua etmeye başladı. Üç kilometre ötede, Hagia Sophia'nın ruhban sınıfı da kendi desteğini verdi; **çanları duyunca ilahi ikonaları aldılar, kilisenin dışına çıktılar, dua ettiler ve haçlarla tüm kenti kutsadılar; gözyaşları içinde, "Yaşamı bize geri getir, Efendimiz ve sonunda yok olmamamız için yardım et," diyerek yakardılar.**

Anadolu askerleri hendeği bir koşuda geçti, sıkıştırılmış bir çelik kütlesi halinde öne atıldı. **Onları inanılmaz sayılarla öldüren** arbalet ve top ateşiyle biçildiler. Yine de kendilerini kaya ve cephane yağmurundan korumaya, barikata yüklenmeye çalışarak gelmeye devam ettiler. Başpiskopos Leonard, 'Üstlerine ölümcül cephaneler yağdırdık ve sıkışık saflarına arbaletler boşalttık,' diyordu. Anadolulular büyük sayısal üstünlük sayesinde barikata merdivenlerini dayamayı başardı. Bunlar gerisingeri itildi ve hücuma kalkanlar kayalarla ezildi, kaynar ziftle yakıldı. Osmanlılar kısa bir süre için geriledi, ama hemen tekrar bastırmaya başladı. Barikatın gerisindeki savunmacılar düşmanının insanın sınırları ötesindeki bir güç tarafından motive edilmiş gibi algılanan şevki karşısında hayrete ve dehşete düşmüştü. Açık şekilde belliydi ki, fazladan motivasyona gerek yoktu; Barbaro'nun da kaydettiği gibi **hepsi cesur adamlardan oluşuyordu**. Şöyle diyordu Barbaro: 'Bağrışlarını

göğe yükseltmeye devam ettiler ve sancaklarını daha da şevkle dalgalandırdılar. Ah, o canavarlar karşısında hayrete düşerdiniz! Orduları yok ediliyordu, ama onlar sınırsız bir cesaretle hendeği geçmeye çalışıyordu.' Anadoluluları kendi sayısal çoklukları da engellemeye başladı ve ölüleri önlerinde bir dalga gibi kabardı. İnsanlar barikatın tepesine ulaşmaya çabaladıkça yine insandan oluşma bir piramidin tepesinde birbirini çiğniyordu. Kimi oraya çıkmayı başardı, düşmanlarını çılgınca kesip biçmeye koyuldu. Toprak platformun üstünde göğüs göğüse bir çarpışma başladı; adamlar üst üste yığıldı. Hareket edecek kısıtlı alanda öylesine ağır bir bedensel baskı vardı ki, Anadolu askerinin düşmanını geriletmesini, ya da kaynaşarak, bağrışarak, lanetler sayıp dökerek ölen, ölmekte olan yoldaşlarının, fırlatılıp atılmış silahların, tolgaların, türbanların ve kalkanların üstüne düşmesini silahlı mücadele kadar bu basınç da belirleyecekti.

Durum her an değişebiliyordu. Ağır piyade bazen **surların ve barikatların üstüne çıkarak bir süre dayanıyor, ama bazen de şiddetle geri sürülüyordu.** Mehmet'in kendisi de dörtnala ileri atıldı, askerlerini bağırış ve naralarla gayrete getirdi, öndekiler öldüğü, ya da sendelemeye başladığında taze güç gönderdi. Büyük topların doldurulması emrini verdi. Yapılan atışlar surları dağıttı, savunmacıların üstüne taş yağdırdı ve Anadolu askerini arkadan vurup yıktı. Yaz şafağı öncesinde her şey karanlığa ve karmaşaya gömülmüştü; savaşın olağanüstü gürültüsü, çemballerin insanın iç organlarını sarsan gümbürtüsü, zurnaların çığlığı, kilise çanlarının tangırtısı, havada ıslık çalan okların saplanırken çıkarttığı tok sesler, Osmanlı toplarının her tarafı titreten ve yerin altından gelir gibi algılanan kükremesi, ateşli el silahlarının kuru patlaması öylesine sağır ediciydi ki, **havanın kendisi bile sanki çözünüyordu.** Kılıçlar zırhların üstünde haşin şakırtılarla patladı, bıçaklar boğazları keserken, ok başları göğüslere gömülürken,

kurşunlar kaburgaları parçalarken, kayalar kafataslarını dağıtırken çıkan seslerse daha yumuşaktı. Ve tüm bu gürültülerin ötesinde daha da korkunç olan insan sesleri, yükselen dualar ve savaş naraları, cesaretlendirme bağırtıları, lanetler, ulumalar, hıçkırıklardan oluşan bir vaveyla vardı ki, yine can vermekte olanların inlemeleri yanlarında daha yumuşak kalıyordu.

Duman ve toz sürüklenip ön hatlara çöktü. İslam'ın sancakları karanlıkta umutla yükseltildi. Sakallı yüzler, tolgalar ve zırhlar dumanlı meşalelerle aydınlanıyordu; bataryaların mürettebatları topların patlamasının oluşturduğu canlı ışımada birkaç saniyeliğine donup kalmış tablolar gibi algılanıyordu; el silahlarından çıkan daha küçük alev dilleri karanlıkta keskin çakmalar yapıyordu; kovalar dolusu Grek ateşi eğriler çizerek surlardan aşağıya, altın yağmuruymuş gibi iniyordu.

Şafaktan bir saat önce büyük toplardan biri barikata doğrudan isabet sağlayıp bir gedik açtı. Toz ve top barutundan çıkan duman ön hatları karartıp gözden sakladı, ama tepki vermekte hızlı olan Anadolu askeri açılan yarığa bastırdı. Savunmacılar toparlanamadan 300 kadarı içeriye daldı. Osmanlılar surlar arasındaki bölüme ilk kez giriyordu. İçeriye kaos hakim oldu. Savunmacılar telaşla tekrar gruplaştı ve Anadolulularla iki sur arasındaki dar alanda karşılaştı. Oluşan gedik daha büyük bir insan dalgasının geçmesine izin verecek kadar geniş değildi ve hücum edenler kısa zamanda kendilerini sarılmış ve köşeye sıkıştırılmış halde buldu. Grekler ve İtalyanlar onları sistematik şekilde kılıçtan geçirdi. Bu noktasal zaferin verdiği mutlulukla tezahürat yaparak Anadolu askerini barikattan sürdüler. Cesareti kırılan Osmanlılar ilk kez duralar gibi oldu ve geri çekildi. Saat beş buçuktu. Savunmacılar dört saatten beri dinlenmeksizin savaşıyordu.

Sabahın o saatlerinde Osmanlı askerleri başka kimi yerlerde noktasal ilerlemeler sağladı. Haliç içinde Zağanos Paşa dubalı köprüyü gece boyunca konumunda tutmayı ve epey bir sayıda askeri kara surlarının ucuna çıkartmayı başardı. Bunun yanı sıra, kadırgaları okçuların ve tüfekçilerin surları tarayabileceği kadar yakına getirdi. Duvarlara merdivenler ve ahşap kuleler gönderip piyadeyle mevzileri aşmaya çalıştı. Girişim başarısız oldu. Halil Paşa'nın Marmara'dan yaptığı çıkartma da aynı şekilde başarısızlığa uğradı. Akıntılar gemileri uygun pozisyonda tutmayı olanaksız kılıyordu ve suya tam yukarıdan bakan deniz surlarının hakim konumu kıyıda bir köprü başı oluşturulmasına olanak vermiyordu. Her ne kadar mevziler seyrelmiş güçlerle tutulmuş ve bazı yerler sadece keşişlere emanet edilmişse de, hücuma kalkanlar kolayca püskürtülüyor, ya da tutsak edilip kafaları kesiliyordu. Mesoteikhion'un güneyinde İshak Paşa savunmacılar üstünde baskı kurmayı başardı, ama en iyi askerleri barikatı ele geçirme görevine kaydırıldı. Daha ciddi bir girişimse Karaca Paşa'nın adamları tarafından Blakhernai Sarayı civarında gerçekleştirildi ki, burası Mehmet'in kente kolay erişim için seçtiği noktalardan birisiydi. Surların oluşumu nedeniyle **kent savunması orada zayıftı**, ama ve hepsi de yetenekli Ceneviz profesyonel askeri olan üç Bocchiardi birader tutunmayı başardı. Başpiskopos Leonard'ın anlatımıyla **hiçbir şeyden, duvarların ateş altında çökmesinden, ya da topların patlamasından korkmayan (...) arbaletleri ve korkunç tüfekleriyle gün ve gece boyu uyanık duran adamlardı**. Zaman zaman düşmanın hareketliliğini sekteye uğratmak için Cambazhane Kapısı'nın yan çıkışlarından karşı saldırılara kalkıyorlardı. Karaca Paşa'nın askerleri onlara karşı ilerleme kaydedemedi. San Marko bayrağı hâlâ karanlık sarayın üstünde dalgalanıyordu.

Başıbozukların ve Anadolu birliklerinin dört saatlik şiddetli çağrışmanın sonrasında başarıya ulaşamaması görünüşe göre Mehmet'i öfkelendirmişti. Dahası, telaşlanmasına neden olmuştu. Saray alaylarından geriye tek bir taze güç kalmıştı ki, bu da kendi muhafızlarını oluşturan 5.000 kişilik profesyonel güçtü. Bunlar iyi silahlanmış, atılgan ve cesur, diğerlerinden çok daha deneyimli askerlerdi. Ordunun vurucu gücüydü ve ağır piyadeden, okçu ve mızrakçılardan oluşuyordu; yanlarında da yeniçeri tugayı vardı. Mehmet onları savunmacılar toparlanma fırsatı bulamadan savaşa sürmeye karar verdi. Her şey bu manevraya bağlıydı; sonraki birkaç saat içinde direniş hattını kırmayı başaramazlarsa saldırının momenti kaybedilecek, tükenen askerler geri çekilecek ve kuşatma pratikte kalkmış olacaktı.

İki sur arasındaki bölümde duraklamaya zaman yoktu. İkinci hücum dalgasında kayıplar daha büyük olmuştu ve askerlerin yorgunluğu da bununla orantılı olarak artmıştı. Öte yandan, direniş ruhu sağlamlığını koruyordu; Kritovulos'a göre **hiçbir şey tarafından caydırılamazdı; etkisini gittikçe arttıran açlık ve uykusuzluk** [askerlerin] **kesintisiz savaşmasını zorlaştırıyordu, ama başta gösterdikleri sebat ve metaneti yürekli bir şekilde sürdürüyorlardı.** Aslına bakılırsa, dayanıp savaşmanın ötesinde seçenekleri yoktu; başka destek olmadığından taze güçlerle değiştirilemezlerdi. Ama İtalyanlar Giustiniani'nin kumandasında ve Grekler de imparatorlarının varlığında Osmanlı ordusunun Mehmet'te bulduğu gibi motive edici figürler yakalamıştı.

Mehmet hücum iyice yavaşlamadan tekrar vurması gerektiğini biliyordu. Maaşlı askerlerinin aldığı parayı hak etmesine şimdi her zamankinden çok gerek vardı. Atını sürüp öne çıktı ve onları kahramanlıklarını kanıtlamaya çağırdı. Net emirler verildi ve sultan düzgün saflar halinde ilerleyen askerlerin

başına bizzat geçip hendeğin kenarına kadar ilerledi. Gündoğumuna hâlâ bir saat vardı, ama yıldızlar artık parlaklığını yitiriyor, **gecenin karanlığı şafağa doğru çekiliyordu**. Hendekte durdular. Mehmet **okçulara, sapancı ve tüfekçilere surları vurmalarını (...) emretti**. Surlara doğru bir ateş fırtınası koptu; **o kadar fazla tüfek atılmış ve ok fırlatılmıştı ki, gökyüzünü görmek imkânsızdı**. Savunmacılar kar taneleri gibi düşen ok ve diğer cephane yağmuru altında barikatın gerisine sinmek zorunda kaldı. Bir başka işaretle piyade korkunç bir savaş narası patlatarak, **Türkler gibi değil, aslanlar gibi** ilerlemeye başladı. Osmanlı ordularının etkili psikolojik silahı olan ve kamptan sekiz kilometre uzaktaki Asya kıyılarından bile duyulan bir gürültüyle barikata yüklendiler. Davulların ve zurnaların sesi, subayların teşvik edici bağırışları topların gök gürlemesini andıran kükremesi ve askerlerin kendi haşin naraları hem onların adrenalin boşaltmasına, hem de düşmanın sinirlerinin perişan olmasına yarıyor, istenen etkiyi yaratıyordu. 'Çıkarttıkları muazzam sesle cesaretimizi alıp götürdüler ve kentin üstüne korku saldılar,' diye kaydeder Barbaro. Altı buçuk kilometrelik kara surları boyunca her yerde, bir dalganın gelip vuruşunu andırır şekilde eşzamanlı olarak hücuma kalkılmıştı. Kilise çanları uyarı için bir kez daha çalmaya başladı, savaşın dışında kalanlar dualarını hızlandırdı.

Ağır piyade ve yeniçeriler **taze güce ve şevke sahipti**. Sultanın varlığında onur ve mevzilere ilk çıkacak olmanın getireceği ödül için savaşıyorlardı. Barikatın üstünde **kente girmeye kararlı,** işini bilen insanın tavrıyla, sendelemeden, ya da duraksamadan ilerleme kaydettiler. Fıçıları ve ahşap taretleri ucu kancalı sırıklarla çekip aldılar; barikatın ahşap yapı çerçevesini parçaladılar, merdivenleri mevzilere dayadılar ve kalkanlarını başlarının üstüne kaldırıp kesintisiz kaya ve cephane yağmuru altında yukarıya yüklendiler. Subayları arkalarından

talimatlar yağdırıyordu ve sultanın kendisi de atının üstünde ileri geri gidip gelirken bağırıyor, onlara cesaret veriyordu.

Yorgun Grekler ile İtalyanlar olanca gücüyle karşı koydu. Giustiniani ve adamları, **tüm soyluları ve önde gelen şövalyeleri ve en cesur yoldaşları eşliğindeki Konstantinus, ciritler, kargılar, mızraklar ve öteki silahlarla** barikata yüklendi. Osmanlı hassa askerinin ilk dalgası **taşla vurularak düştü, çoğu öldü**, ama başkaları tırmanıp onların yerini aldı. Hiçbir duraksama yoktu. Kısa zamanda mevzilerin denetimi için göğüs göğse, yüz yüze, her iki tarafın da inançla dövüştüğü bir mücadele başladı; biri onur, Allah ve büyük ödüller adına, öteki Tanrı ve var olmak adına savaşıyordu. Yakın çarpışmayla birlikte havayı **korkunç sesler, mızrağı saplayanla saplananın, ölenle öldürülenin, tüm o korkunç şeyleri öfke ve gazapla birbirine yapan** insanların karşılıklı bağırışları sardı. Toplar geriden devasa güllelerini ateşledi ve savaş alanının üstüne duman çöktü, savaşçıların üstünü bir örttü, bir ortada bıraktı. Barbaro, 'Başka bir dünyanın görüntüleri gibiydi,' diyordu.

Çarpışma hassa askerlerinin pek az ilerlemesiyle bir saat kadar sürdü. Savunmacılar hiç geri adım atmadı. Leonard şöyle kaydedecekti: 'Onlara gayretle karşı koyduk, ama çok adamımız yaralanmış ve savaş dışı kalmıştı. Yine de kumandanımız Giustiniani sağlam duruyor ve öteki kumandanlar savaş pozisyonlarını koruyordu.' Sonra bir an geldi, barikatın içindekiler Osmanlıların baskısının belli belirsiz azaldığını hisseder gibi oldu. Bu çok önemli zaman kesiti savaşın dönüm noktasıydı. Konstantinus bunu sezip savunmacıları hamleye zorladı. Leonard'ın anlatımına göre adamlarına şöyle sesleniyordu: "Cesur askerler, düşman ordusu zayıflıyor; zafer tacı bizimdir. Tanrı yanımızda; dövüşmeye devam edin!" Osmanlılar gücünü ve

hızını kaybetti. Yorgun savunmacılar saflarında yeni bir gayret buldu.

Ve sonra kaderin iki tuhaf anı savaşın gidişatını düşmandan yana çevirdi.

Bocchiardi biraderler ana hücum hattının sekiz yüz metre kadar ilerisinde, Blakhernai Sarayı yakınındaki mevzilerinde Karaca Paşa'nın birliklerini püskürtmekte başarılı oluyor, surların yaptığı açılar arasındaki gizli çıkışları kullanarak Cambazhane Kapısı'ndan arada sırada karşı hücumlara kalkıyordu. İşte o kapı eski bir kehaneti hayata geçirecekti. Bir akından dönerken İtalyan askerlerden birisi yan geçişi kapatmayı ihmal etti. Yavaş yavaş artan aydınlıkta Karaca Paşa'nın adamları bunun farkına vardı ve içeriye girdi. Ellisi merdivenlerden surun üstüne çıkıp yukarıdaki askerleri gafil avlamayı başardı. Kimini öldürdüler, kimiyse surlardan atlamayı yeğledi. Sonrasında ne olduğu kesin bilinmez; anlaşıldığı kadarıyla içeriye girenler başarıyla izole edilmiş, daha fazla zarar vermeden çevreleri sarılmıştır. Ama o arada kimi kulelerden San Marko bayrağıyla imparatorun sancağını indirip yerine Osmanlı sancaklarını çekmişlerdi.

Konstantinus ile Giustiniani aşağıdaki barikatta bu gelişmelerden habersizdi. **Kötü ve acımasız** talih daha da ciddi bir darbe indirdiğinde hâlâ hatları sıkı sıkıya tutuyorlardı. Giustiniani yaralandı. Kimilerine göre o anı belirleyen, hangi tarafın, Hıristiyanların mı, yoksa Müslümanların mı dualarına yanıt vereceğinde karar kılan Tanrı idi. Kitaplara meraklı Grekler içinse doğrudan Homeros'un öykülerinden çıkma bir sahneydi bu: Savaşı Olimposlulara has bir kayıtsızlık içinde izleyen, sakin ve acımasız bir tanrıça yazgıyı kötü yönde değiştirerek sonucu belirlemeye karar vermiş ve kahramanı toza çalıp yüreğini pelteye döndürmüştü.

Ne olduğuna dair net bir söz birliği yoktur, ama bunun önemini herkes kabul edecektir, çünkü Ceneviz askerleri arasında ânında bir şaşkınlık ve korku doğmuştur. İzleyen olgulara dair anlatımlar bölük pörçük ve tutarsızdır; 'Akhilleus'un zırhını kuşanmış' Giustiniani bir düzine kadar farklı şekilde düşer. Örneğin sağ bacağından bir okla vurulmuştur; göğsüne bir arbalet oku isabet etmiştir; mevzilerde savaşırken karnından hançerlenmiştir; bir kurşun kolunun arkasından girip göğüs zırhını delmiştir; bir mızrak omzuna isabet etmiştir; kendi adamlarından biri tarafından kazara (ya da kasten) arkadan vurulmuştur. En akla yakın anlatım, göğüs zırhına bir merminin isabet ettiği, böylece ciddi iç hasara neden olacak küçük bir deliğin açıldığı yönünde olandır.

Giustiniani kuşatmanın başından beri aralıksız savaşıyordu ve şüphesiz dayanmanın ötesinde bitkin düşmüştü. Önceki gün yaralanmıştı, bunun üstüne aldığı ikinci yara maneviyatını kırmıştı. Ayakta duramaz ve dışarıdan görüldüğünden daha ciddi yaralı bir halde adamlarına kendisini tedavi için gemisine taşımalarını emretti. Onlar da imparatora gidip kapılardan birinin anahtarını istedi. Konstantinus en önde gelen kumandanının geri çekilmesinin nasıl bir tehlikeye yol açacağını sezmişti; ona ve subaylarına tehlike geçene kadar kalmaları için yalvardı, ama bu kabul edilmedi. Giustiniani askerlerinin kumandasını subaylarından ikisine emanet etti, yarasına ilk müdahale yapıldıktan sonra döneceğine dair söz verdi. Konstantinus bunun üstüne isteksizce de olsa anahtarı teslim etti. Kapı açıldı ve kumandan Haliç'teki gemisine taşındı. Bu felakete yol açabilecek bir karardı. Kapının açılması öteki Cenevizler için fazlasıyla ayartıcıydı; kumandanlarının savaş hattından ayrıldığını görünce onun arkasından akın ettiler.

Konstantinus ile beraberindekiler bu çekilme dalgasını çaresizce durdurmaya çalıştı. Greklerin ara bölgede İtalyanları

izlemesini kesinlikle yasakladı ve oluşan boşlukları doldurmak için ön safları sıklaştırma emri verildi. Mehmet savunmanın sendelediğini sezmiş olmalı ki, askerlerini bir hücuma daha zorladı. "Evlatlarım!" diye seslendi onlara; "Düşman dayanamayıp kaçıyor ve surlarda Bizanslılardan başka kimse kalmadı. Şehir artık elimizdedir!"

Mehmet'in en sevdiği subaylarından biri olan Cafer Bey kumandasındaki bir grup Yeniçeri, 'Allahu ekber,' sedalarıyla ileri atıldı. Kulaklarında sultanın, 'Atılın şahinlerim, ilerleyin aslanlarım!' diye çınlayan sesi, akıllarında bayrağı surlara ilk dikecek olana verilecek ödüllerle barikata yüklendiler. En önde Osmanlı sancağını taşıyan ve dev gibi bir adam olan Ulubatlı Hasan ile çevresindeki otuz kadar yeniçeri vardı. Hasan başını kalkanıyla örterek mevzilere ulaşmayı başardı, sendeleyen savunmacıları geriletti ve tepeye çıktı. Elinde sancakla, Yeniçerilerin hızla oraya gelmesi için ilham oluşturarak kısa bir zaman orada tutundu. Bu Osmanlı morali için belirleyici, tüyler ürpertici bir görüntüydü; dev yeniçeri sonunda İslam'ın bayrağını Hıristiyan kentine dikmiş, ulus yaratacak kadar büyük bir efsanede yerini almıştı.

Ancak fazla zaman geçmeden savunmacılar tekrar toparlandı ve kayalarla, oklarla, mızraklarla bir baraj ateşi açtı. Otuz askerin bir bölümünü geriletip Hasan'ın etrafını sardılar, sonunda onu dizlerinin üstüne çöktürüp parçaladılar. Ama yeniçeriler artık her taraftan geliyor ve barikattaki gediklerden içeriye girip mevzilere ulaşıyordu. Binlerce adam iki sur arasındaki boşluğa sel gibi doldu, düşmanı sayısal üstünlükleriyle acımasızca geriletti. Savunmacılar kısa zamanda iç sura doğru bastırıldı ki, onun önünde de barikata toprak sağlamak için kazılan hendek vardı. Bazıları bunun içinde sıkışıp kaldı, diğer kısma tırmanamayınca kılıçtan geçirildi.

Osmanlı askerleri şimdi genişleyen cepheden iki sur arasındaki bölgeye doluyordu; setin üstündeki savunmacıların açtığı ateşle çok adam öldü, ama akın artık durdurulamazdı. Barbaro'ya göre on beş dakika içinde 30.000 adam kulağa cehennemin kendisinden kopmuş gibi gelen naralar atarak içeriye dolmuştu. Bunlardan bazısı Cambazhane Kapısı civarındaki kulelere dikilen sancaklar gördü ve bir bağırış koptu: 'Kent düştü!' Savunmacılar körlemesine panikledi. Dönüp kaçmaya, kente girebilecekleri bir kapı aramaya başladılar. O sırada Mehmet'in askerleri iç surlara tırmanmaya başlamıştı ve üstlerine yukarıdan da ateş açılıyordu.

Tek bir olası çıkış yolu vardı, bu da Giustiniani'nin çıkartıldığı küçük yan kapıydı. İtişen, birbirini ayaklar altında ezen bir insan kütlesi oradan geçme umuduyla tek bir noktaya yöneldi; böylece kapının önünde yaşayan insanlardan bir höyük oluştu, kimsenin geçmesine imkan kalmadı. Kimi düşüp ezilerek öldü, kimi artık ara bölgeye düzenli bir şekilde girmekte olan Osmanlı askerileri tarafından kılıçtan geçirildi. İnsan bedeninden oluşan yığın büyüdü, kaçma şansı tamamen ortadan kalktı. Barikatta kalan savunmacıların hepsi öldürüldü. Herrissos, Beşinci Askeri gibi başka kapıların önünde de kaçan, ama kente girmeyi başaramayan insanların cesetlerinden oluşan yığınlar vardı.

Bu boğucu, panik yüklü meydan savaşının bir köşesinde, çevresi Teopilus Palaiologos, İonannus Damlata, Toledolu Don Francisco ile çevrili olan Konstantinus son bir kez daha görüldü. Orada olmadığı neredeyse kesin sözde tanıklar imparatorun tarihten yaşam ötesi efsaneye göçmeden önceki son anlarına dair, mücadele ettiği, şevkle karşı koyduğu, vurulduğu, ayaklar altında ezildiği gibi tutarsız bilgiler vermiştir.

Bir yeniçeri müfrezesi cesetlerin üstüne güçlükle tırmandı ve Beşinci Askeri Kapı'yı zorladı, kimileriyse soldaki Harrissos

Kapısı'na yönelip onu içeriden açtı; bir bölümü de doğrudan Ayos Romanos Kapısı'na yöneldi. Osmanlı bayrakları teker teker kuleler üstünde dalgalanmaya başlamıştı. **Bundan sonra asker (...) büyük surdan içeri hücum etti. Padişah ise Liva-i Osmani[64] önünde dalgalanarak surun karşısına gelmiş, olanları izliyordu.** Şafak vaktiydi. Güneş doğuyordu. Osmanlı askerleri yere yıkılmış olanların arasında ölülerin ve ölmekte olanların kafasını gövdesinden ayırarak ilerledi. Başları üstünde yırtıcı kuşlar daireler çiziyordu. Savunma beş saatten kısa zaman içinde çökmüştü.

64 Osmanlı'nın Bayrağı. (ç.n.)

Letuftehanne'l Konstantaiyyetu feleni'mel-emirû emiruhâ ve leni' me'l-cayşa zâlik'l-ceyş.[65]

XV

bir avuç toz

29 mayıs 1453, sabah 06.00

Lütfen söyleyin bana, bu dünyanın sonu nasıl ve ne zaman gelecek? Ve insanlar bu sonun yaklaştığını nasıl bilecek; kapıya dayandığında mı? Son onlara nasıl belirtilerle gösterilecek? Ve bu kent, Yeni Kudüs o zaman nereye gidecek? Burada dikilen kutsal mabetlere, kutsanmış ikonalara, Azizlerin yadigârlarına ve kitaplara ne olacak? Lütfen bilgilendiriniz beni.

10. Yüzyıl Ortodoks keşişi Epiphanios'tan St. Andrew'e

Osmanlı askerleri kentin içine akar ve sancakları kulelerde dalgalanırken sivil halk büyük bir paniğe kapılmıştı. 'Kent düştü!' bağırışları sokaklarda yankılanıyordu. İnsanlar kaçmaya başladı. Cambazhane Kapısı yakınındaki Bocchiardi biraderler mevzilerinin yanından koşarak geçenleri gördü. Atlarına binip düşmanın üstüne yürüdüler, onları geçici olarak gerilettiler. Ama az zaman sonra durumun umutsuzluğunu

65 Türkçesi: Konstantiniye elbette fetholunacaktır! Onun [fethin] komutanı ne güzel komutan ve o asker ne güzel askerdir!

onlar da kavradı. Mevzilere çıkan Osmanlı askerleri yukarıdan üstlerine cephane yağdırıyordu ve Paolo başından yaralanmıştı. Etraflarının sarılma tehlikesinin çok yakınlarında olduğunu anladılar. Paolo kıstırılıp öldürüldü, ama kardeşleri dövüşerek yollarını açıp adamlarıyla birlikte Haliç'e indi. Yaralı Giustiniani limanda savunmanın çöktüğü haberini aldı ve **adamlarını çağırmak için çekilme borusu çalınması emrini verdi**. Kimi başkaları için artık çok geçti. Venedik balyosu Minotto, önde gelen Venediklilerin çoğu ve savunmaya katılmak için kadırgalardan getirilen denizciler Blakhernai Sarayı'nda kuşatılıp ele geçirilmişti. Surların Marmara Denizi'ne yakın olan, savunmanın hâlâ sağlam tutulduğu kesimindeyse askerler kendilerini arkadan saldırıya uğrar halde buldu. Çoğu öldürüldü; kumandanlar Philippo Contari ve Demetrius Kantakuzenus'un da içlerinde olduğu diğerleri esir düştü.

Kentte karmaşa olağanüstü bir hızla yayılıyordu. Ön hatlardaki çöküş öylesine dramatik ve beklenmedikti ki, birçok insan gafil avlanmıştı. Kara surlarından kaçanların bir bölümü gemilere binme umuduyla Haliç'e yönelirken, başkaları ön hatlara doğru koşuyordu. Savaşın sesleriyle alarma geçen bazı siviller çapul için kentin içlerine giren ve **üstlerine büyük öfke ve şiddetle saldırıp** onları kılıçtan geçirecek olan ilk Osmanlı kollarıyla karşılaştığında askerlere yardım etmek için surlara yönelmişti. Kentte yaşanan ilk kıyımı ateşleyen şey korku ve öfkenin bir karışımıydı. Kendilerini ansızın dar sokaklardan oluşan bir labirentte bulan Osmanlı askerlerinin aklı karışmıştı ve üstlerine endişe çökmüştü. Daha büyük ve kararlı bir orduyla karşılaşmayı bekliyorlardı; kentin tüm askeri gücünü barikattaki 2.000 kişinin oluşturduğuna inanmak olanaksızdı. Bunun yanı sıra, haftalardır çekilen acılar ve Grekler tarafından mevzilerden yağdırılan aşağılamalar da onları bilemiş, acımasızlaşmalarına yol açmıştı. Kent şimdi görüşme yoluyla teslim olmamanın bedelini ödeyecekti. İlkin **yaygın bir**

terör yaratmak amacıyla öldürdüler; kısa bir süre için **palalarının ucunda gördükleri herkesi, adamları ve kadınları, yaşlıları ve gençleri, her haldeki her insanı infaz ettiler**. Bu acımasızlık olasılıkla halkın direnişe geçtiği, **onlara damlardan tuğlalar, yol kaplama taşları attığı (...) ve üstlerine ateş yağdırdığı** dar kesimlerdeki çatışmalarla da körüklendi. Sokaklar kandan kaygan hal aldı.

Sultanın sancağının kara surlarındaki yüksek kulelerde dalgalandığı haberi hızla Osmanlı hatlarına taşınmıştı. Haliç boyundaki Osmanlı filosu saldırılarını arttırdı ve savunmacılar gerilerken denizciler kapıları birer birer ele geçirmeye başladı. Venedik bölümünün hemen yakınındaki Palati Kapısı biraz sonra açıldı ve askerler gruplar halinde kentin yüreğine akmaya başladı. Haber kıyının daha ilerilerindeki Hamza Bey ile Marmara filosuna da ulaştı. Gemiciler yağmaya katılma hevesiyle gemileri tekrar kıyıya yanaştırdı ve merdivenleri duvarlara dayadı.

Gelişigüzel kıyım kısa bir süre için olanca şiddetiyle sürdü. Halkokondiles'e göre **tüm kent ölen ve öldüren, kaçan ve kovalayan insanlarla dolmuştu**. O panik içinde herkes kendisi için en iyi olacağına inandığı şeye yöneliyordu. İtalyanlar Haliç'e, gemilerinin güvenliğine, Grekler eşlerini ve çocuklarını korumak için evlerine koştu. Bunlardan bazıları yolda yakalandı; başka kimileri **eşlerinin ve çocuklarının kaçırıldığını, sahip oldukları her şeyin yağmalandığını** görecekleri evlerine ulaştı. Ama bu insanlar da yakalandı ve **en yakınlarıyla ve eşleriyle birlikte zincire vuruldu**. İşgalcilerden önce eve varanların çoğu teslim olmanın ne gibi sonuçları olacağını kestirerek ailelerini savunurken ölmeyi yeğleyecekti. İnsanlar mahzenlere ve su sarnıçlarına saklandı, ya da kent sokaklarında şaşkınlıkla uyuşmuş halde yakalanmayı, öldürülmeyi bekleyerek avare dolanmaya koyuldu. Haliç yakınlarındaki

Teodosia Kilisesi'nde acınacak bir sahne yaşanıyordu. Azizlerin oruç günüydü ve bugünün gereği olan ritüeller yüzyıllardan beri tapınmayla, dinsel şevkle yerine getirilirdi. Kilisenin cephesi erken bahar gülleriyle süslenmişti. İçerdeyse, azizenin kabri başındaki gece boyu süren ibadet yerine getirilmiş, mumlar kısa yaz gecesini aydınlatmıştı. Sabahın erken saatlerinde erkekler ve kadınlardan oluşan bir cemaat duanın mucizevi gücüne körlemesine güven bağlamış halde kiliseye doğru yol alıyordu. Askerler tarafından durdurulup derdest edildiklerinde, ellerinde geleneksel armağanlar, **güzel kabartmalar ve işlemelerle süslenmiş şamdanlar ve tütsüler** vardı; tüm cemaat tutsak alındı, duacıların adaklarıyla dolu kilise bunlardan arındırıldı. Teodosia'nın kemikleri köpeklere atıldı.

Sabah saatleri ilerledikçe ve Osmanlılar gerçeği, yani artık organize bir direniş kalmadığını kavramaya başladıkça kıyımın gidişi daha ayırt edici hal aldı. Hoca Sadettin'e göre Osmanlı askerleri kurallı bir şekilde kıyım yapıyor, **yaşlıları öldürüyor ve gençleri tutsak alıyordu**. Öncelik ganimetten yana kaymıştı. İçlerinde Hıristiyanların da olduğu **çeşitli milliyetlere, göreneklere ve dillere sahip** başıbozuklar değerli kölelere, genç kadınlara ve çocuklara dönük bir av başlattı. Yağma, yıkım, soygun, cinayet, aşağılama ve kadın, erkek, büyük ve küçük çocuk, rahip ve keşiş, her yaştan, her konumdan insanın derlenmesi ön plana çıktı.

Bu zulmün anlatımları daha çok Hıristiyanlar tarafından kaleme alınmıştır ve Osmanlı tarihyazıcıları konudan biraz geri durmuştur, ama o sabah havanın bir terör sahnesi üstüne aydınlandığına hiç şüphe yoktur. Genelde Osmanlı yanlısı olan Grek yazar Kritovulos kentin nasıl perişan hale düştüğünü uzun uzun anlatır. Geriye **korkunç, acı dolu, tüm trajedilerin ötesinde** manzaralar kalmıştı. Kadınlar **yatak odalarından alınıp sürüklendi**. Çocuklar ebeveynlerinden kopartıldı;

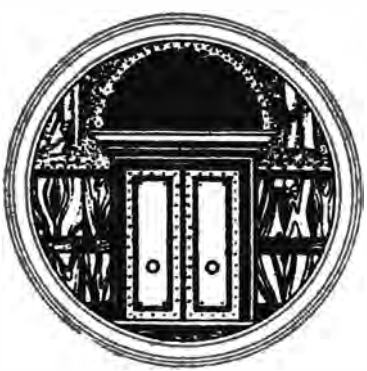
evlerinden kaçamayan yaşlıların yanı sıra **zayıf akıllılar, cüzamlılar ve mecalsizler acımasızca kesildi. Yeni doğmuş bebekler meydanlara atıldı.** Kadınlara ve oğlanlara tecavüz edildi, sonra bunlar kendilerini derleyenler tarafından karışık gruplar halinde birbirine bağlandı; **güdülerek, çekiştirilerek, itilip kakılarak, köşe başlarında büyük utanca çarptırılarak aşağılamaya ve korkunç şeylere uğrayarak şiddetle sürüklendi**. Sağ kalanlar, özellikle **genç ve iffetli, soylu ve varlıklı ailelerden gelen, evde durmaya alışkın olanlar** yaşamda görüleceğini düşünmedikleri bir travmaya uğradı. Kimi kızlar ve evli kadınlar kendilerini kuyulara atmayı bu yazgıya katlanmaya yeğledi. Yağmacılar arasında en güzel kızlar üstüne kavgalar çıktı, bunların bazısı ölümle sonuçlandı.

Kiliseler ve manastırlar özellikle aranıp bulunmuştu. Kara surları yakınında olanlar, Harrissos Kapısı civarındaki askeri Hagia Georgios, Petra'daki Vaftizci Yahya Kilisesi ve Khora[66] Manastırı çabucak talan edildi. Hodegetria'nın mucizeler yaratan ikonası dört parçaya ayrıldı ve değerli çerçevesi için askerler arasında pay edildi. Haçlar kiliselerin çatılarından indirilip yere çalındı; azizlerin mezarları kırılarak açıldı ve gömü arandı; kabirlerin içindekiler parçalandı ve sokaklara saçıldı. **Kilise hazineleri, ayin tasları, kadehler, kutsal eserler ve çokça altınla işlenmiş, değerli taşlarla incilerle parlayan gösterişli ve pahalı roblar** at arabalarına yüklenip götürüldü ve eritildi. Mihraplar alaşağı edildi, **kiliselerin ve mabetlerin duvarları altın aranırken yıkıldı**. Leonardo'ya göre, **Tanrı'nın azizlerinin kutsanmış sıfatları tecavüz sahnelerine tanık oldu**. Kadınların manastırlarına girildi, **rahibeler filoya götürüldü ve tecavüze uğradı**; keşişler hücrelerinde öldürüldü, **ya da sığınma aradıkları kiliselerden alınıp aşağılamalarla götürüldü.** İmparatorların mezarları saklı altınları

66 Şimdi Kariye. (ç.n.)

aramak için demir çubuklarla kırılarak açıldı. 'Şehir az zaman içinde harabeye dönerek kötü bir hal aldı,' diye kederle kaydeder Kritovulos. Bin yıllık Hıristiyan Konstantinopolis birkaç saat içinde büyük ölçüde yok olmuştu.

Yapabilenler bu büyük cezir dalgasının önünde panikle kaçıyordu. Birçoğu içgüdüler ve batıl inançlarla Hagia Sophia'ya yöneldi. Eski bir kehaneti anımsıyorlardı: Düşman kenti boydan boya, Konstantinus Sütunu'na gelene dek geçecek, orada eli kılıçlı bir intikam meleği inecek, bundan ilham alan savunmacılar onları kentten ve **Batı'dan ve Anadolu'nun kendisinden, Pers ülkesi sınırlarına, Kızılelma denen ağacın olduğu yere kadar sürecekti**. Ruhban sınıfın ve erkekler, kadınlar, çocuklardan oluşan büyük bir cemaat gece ayininden sonra büyük kilisede toplanmış, yazgısını Tanrı'ya teslim etmişti. Kilisenin masif bronz kapıları kapatıldı ve sürgülendi. Saat sabahın sekiziydi.

Hagia Sophia'nın kapıları.

Başka kimi yerlerde, kentin uzak noktalarında bazıları görüşmeler yoluyla teslim olma olanağını bulmuşu. 15. Yüzyıl'ın ortalarına gelinene dek Bizans nüfusu surların içinde öylesine küçülecek hale gelmişti ki, kentin kimi bölgelerindeki köyler kendi duvarları ve kazıklı barikatları tarafından korunuyordu.

Bunlardan bazıları (örneğin Marmara kıyısındaki Studion ve Haliç yakınlarındaki balıkçı köyü Petrion) evlerinin genel yağmadan esirgenmesi koşuluyla kapılarını açmaya razı oldu. Bu tür olaylarda yerleşimin başındaki kişi köyünü resmen teslim etmek üzere sultana götürüldü ve Mehmet de olasılıkla evleri koruması için bir askeri polis müfrezesi görevlendirdi. Öyle teslimiyetçi yaklaşımlar İslami savaş yasaları uyarınca dokunulmazlığı sağlıyordu ve bunun sonucunda bir sayıda kilise ve manastır ilişilmeden ayakta kalabildi.

Başka kimi yerlerdeyse kahramanca, ya da çaresizce sürdürülen kimi noktasal direnişler vardı. Haliç boyunda bir grup Giritli asker kendilerini üç kuleye kapatmıştı ve teslim olmayı reddediyordu. Tüm sabah saatleri boyunca onları yerinden sökmeye yönelik Osmanlı girişimlerine direndiler. Kara surlarına en uzaktaki kıyı duvarlarının bile büyük bölümü aşılmış, genel durumdan habersiz olan bazıları birden düşmanı arkasında bulmuştu. Kimi kendini mevzilerden aşağı attı, kimiyse koşulsuz teslim oldu. Osmanlı tahtında hak iddia eden düzmece şehzade Orhan ve ona bağlı küçük Türk birliği teslim olma seçeneğine sahip değildi. Bukoleon Sarayı yakınlarındaki Katalanlar gibi savaşmayı sürdürdüler.

Yaşanan yıkımın ortasında Osmanlı denizcileri kimilerinin kaderini belirleyecek bir karar verdi. Ordunun surların gerisine geçtiğini görünce, yağma fırsatını kaçıracaklarından korkarak gemilerini kıyıya sürdüler ve **altın, mücevher ve başka değerli şeyler** aramak için gemileri terk ettiler. Denizciler Haliç kıyısına çıkmakta öylesine istekliydi ki, İtalyanların surları ters istikamette geçerek kaçtığını görmezden geldi. Bu ender rastlanan bir şans oluşturacaktı.

Ganimet arayışı saplantı halini aldı. Haliç'in alt kesimlerindeki Yahudi mahallesi geleneksel kıymetli taş alışverişi nedeniyle ilk yağma hedeflerinden biri oldu, İtalyan tüccarlar da

benzer şekilde aranıp bulundu. Ganimet toplama işlemi gün ilerledikçe daha organize yapıya büründü. Bir eve giren ilk askerler oranın halledildiğini belirtmek için üstüne bayrak dikiyor, sonraki gruplar hiç duraksamadan başka yer arıyordu. **Böylece bayraklarını her yere, manastırların ve kiliselerin bile üstüne diktiler.** Adamlar ekipler halinde çalışıyor, tutsaklarla ganimeti arabalara yükleyip kampa, ya da gemilere götürüyor, sonra daha fazlası için geri dönüyordu. El değmemiş tek bir köşe bile kalmadı; **kiliseler, eski tonozlar, yeraltı odaları ve gizli hücreler, kaya çatlakları, mağaralar, kovuklar arandı. Tüm saklı köşeler yoklandı, gizlenmiş bir şeyler, ya da birileri varsa sürüklenip gün ışığına çıkarıldı**. Askerlerden bazıları kamptaki muhafazasız ganimeti çalarak ikinci işe bile soyundu.

Tüm bunlar olurken yaşamda kalma mücadelesi de sürüyordu. Sabah saatleri boyunca yüzlerce kişinin yazgısı şans tarafından belirlendi. Kiev Başpiskoposu Kardinal İsidore hizmetkârlarının yardımıyla pahalı piskoposluk giysilerini sokakta yatan ölü bir askerinkilerle değiştirmeyi başardı. Osmanlı askerleri piskoposun giysileri içindeki cesede rastlayınca başını kesti ve zaferle sokaklarda dolaştırdı. Yaşlı İsidore de çabucak yakalandı, ama tanınmadı, köle edilme zahmetine değmeyecek kadar perişan kabul edildi. Böylece özgürlüğünü kendisini yakalayanlardan oracıkta küçük bir bedel karşılığında satın alıp, limandaki İtalyan gemilerinden birine binmeyi başardı.

Şehzade Orhan onun kadar şanslı değildi. Kurtuluşu sıradan asker kılığında ve akıcı Grekçesiyle deniz tarafındaki surlarda ararken tanındı ve peşine düşüldü. Durumun umutsuzluğunu anlayınca kendini mevzilerden aşağı attı. Kesilen başı yazgısını merak eden Mehmet'e götürüldü. Öteki önde gelen soylular sağ ele geçirildi; Lukas Notaras ile ailesi olasılıkla saraylarında yakalandı, Georgios Sphrantzes ile yakınlarının

akıbeti de aynı oldu. Kiliselerin birleşmesine muhalefet eden keşiş Gennadius ise hücresinde bulundu.

Direnişi sürdüren Katalanlar yakalanana, ya da ölene dek dövüşmeye devam etti, ama Haliç'in gerisindeki kulelerinde tutunan Giritliler yerlerinden sökülemedi. Sonunda birisi bunu Mehmet'e bildirdi, o da karakteristik şövalyece jestlerinden birini yaparak onlara ateşkes ve gemileriyle çekip gitme şansı tanıdı. Giritliler kısa bir duraksamanın ardından bunu kabul etti ve oradan özgür insanlar olarak ayrıldı.

Haliç birçoğuna kurtuluş şansı olarak görünmüştü. Sabahın erken saatlerinde yüzlerce asker ve sivil limandaki İtalyan gemilerinden birine tırmanma umuduyla dar sokaklardan denize doğru aktı. Haliç'e bakan surlardaki kapılar tam bir karmaşa ve paniğe sahne oluyordu. Birçok insan kendini kalabalık sandallara öylesine attı, bunlar alabora olup üstündekilerin boğulmasına neden olarak battı. Trajedinin boyutları kimi kapı görevlileri tarafından alınan bir kararla büyütüldü. Bazıları Grek hemşerilerinin kıyıya doğru kaçtığını görmüş, düşmanın Konstantinus sütunundan püskürtüleceğine dair eski kehaneti anımsamış ve yolları kesilirse insanların dönüp düşmanı geri sürmeye ikna olacağına karar vermişti. Böylece anahtarları surların üstünden fırlatıp attılar ve daha öteye kaçışı engellediler. Açıktaki İtalyan gemilerine ulaşma olanağı her yönden ortadan kalkınca, kıyıda yaşananlar gitgide acınacak hal aldı; **erkekler, kadınlar, keşişler ve rahibeler ağlıyor, göğsünü dövüyor, gemilere gelip kendilerini kurtarması için yalvarıyordu**, ama gemilerdeki duruma da panik hakim olmuştu, kaptanlar yapılacak en iyi şeyin ne olduğu konusunda kendi arasında bölünmüştü. Floransalı tüccar Giacomo Tetaldi ön hatların çökmesinden iki saat kadar sonra kıyıya ulaştığında yüzmek, ya da **Türklerin öfkesiyle** yüzleşmeyi beklemekten başka seçenek kalmamıştı. Boğularak ölme riskini

almayı yeğleyen Tetaldi, soyunup gemilerden birine yüzdü ve güverteye alındı. Bunu tam zamanında yapmıştı. Kıyıya baktığında onu izlemek için zırhlarını çıkartmaya koyulmuş kırk kadar askerin Osmanlılar tarafından çevrildiğini gördü. Sonradan notlarına, 'Tanrı yardımcıları olsun,' diye yazacaktı. Kıyıda sıralanmış ve kaygıdan çılgına dönmüş insanlardan bazısını karşı yakadaki Galata podestası kurtarmış ve kıyasla daha güvenli olan Ceneviz kolonisinde kalmalarına ikna edilmişti. Pertusi de bunların arasındaydı ve 'Tehlike yaklaşmadan korunaklı kente götürüldüm; böyle korkunç bir şey daha görmemişsinizdir,' diye yazıyordu.

İtalyan gemilerinde durumu kilitleyen bir kararsızlık vardı. Direniş çağrısı yapan kilise çanlarının sabahın erken saatlerinde birer birer sustuğunu, Osmanlılar gemilerini karaya yanaştırdıkça ve askerler Haliç surlarından içeri girdikçe çığlıkların suyun üstünde yayılarak geldiğini duymuşlardı. Halkın zavallı halini görmüş olan Venedikliler kaptanlara gemilerini kıyıya yanaştırıp insanları onlara ulaşmaya çalışırken boğulmadan kurtarmaları için yalvardı, ama bu çok tehlikeliydi; düşman tarafından yakalanma olasılığı bir yana, çaresiz insanların topluca saldırmasının gemiyi tehlikeye atması işten bile değildi. Dahası, İtalyan kadırga mürettebatlarının büyük bölümü surlara gönderildiğinden ciddi bir personel azlığı vardı. Ancak Osmanlı donanmasındakilerin yağmaya katılmak amacıyla gemileri terk etmiş olması büyük bir şans oluşturuyor ve çok kısa olduğundan kimsenin kuşku duymadığı bir süre için kaçış fırsatı sunuyordu. Filonun Osmanlı disiplini yeniden kurulmadan önce harekete geçmesi şarttı.

Kararsızlık hali Galata'da da kendini gösteriyordu. Kentin düştüğü kesinleşince halk panikledi. Podesta Angelo Lomellino daha sonra, 'Konstantinopolis kaybedildiği takdirde burasının da kaybedileceğini her zaman biliyordum,' diye yazacaktı.

Mesele nasıl davranılacağındaydı. Cenevizleri kentin savunulmasına yardım etmekten suçlu kabul eden Mehmet'in alacağı tavır belirsizdi. Gerçekten de, koloninin eli silah tutan erkeklerinin büyük bölümü karşı yakada savaşıyordu ki, buna podestanın kendi yeğeni de dahildi. Kentte sadece 600 erkek kalmıştı. Bunların büyük bölümü Galata'yı bir an önce terk etme eğilimindeydi. Çok sayıda insan evlerini ve sahip oldukları şeyleri geride bırakarak kaçmak üzere bir Ceneviz gemisine bindi; genellikle kadınları taşıyan bir başka gemi Osmanlılar tarafından ele geçirildi. Lomellino ise bir örnek oluşturmak için kentte kalmaya karar vermişti. Kendisi de terk ederse, kentin yağmalanmasının kaçınılmaz olacağını düşünmüştü.

Bu meseleler tartışılırken, Venedik filosunun kumandanı Aluxive Diedo zırhçısı ve doktoru Nicolo Barbaro yanında olduğu halde ne yapılacağını podesta ile görüşmek için karaya çıktı. Ceneviz ve Venedik gemileri birlikte Osmanlı'ya direnerek İtalyan Cumhuriyetleri ve sultan arasında açık bir savaş hali mi yaratmalıydı, yoksa kaçıp kurtulmalı mıydı? Lomellino onlara Mehmet'e bir elçi gönderene dek beklemeleri için yalvardı, ama kaptanların zamanı daralıyordu. Düşen kentten yüzerek kaçanları toplarken fazla oyalanmışlardı ve gemilerini denize hazırlamak için gereken zamanı da düşünerek daha uzun süre beklemek istemiyorlardı. Diedo ile arkadaşları körfezin ağzındaki gemilerin açılmaya hazırlandığını Galata'dan gördü ve onlara ulaşmak için aceleyle geri döndü, ama Lomellino'nun kitlesel bir göçü engellemek için kapıları kapattırdığını anlayınca dehşete düştü. 'Korkunç bir durumdaydık,' diyordu Barbaro. 'Kentte kapalı kalmıştık ve kaptanları olmadan gitmeye hazırlanan kadırgalar yelken açıyor, küreklerini suya indiriyordu.' Filonun açılmaya hazırlandığını görebiliyorlardı ve Mehmet'in düşman donanmasının kaptanına merhamet göstermeyeceği kesindi. Gitmelerine izin vermesi için podestaya çaresizlikle yalvarmaya başladılar. Kentin

yöneticisi sonunda kapıların açılmasına razı oldu. Kıyıya tam zamanında inip gemilere alındılar.

Kadırgalar tonoz çapalarıyla hareket ederek hâlâ Haliç'in ağzına gerili olan zincire yaklaşmaya başlamıştı. İki adam ellerinde baltalarla suya atladı ve zinciri yüzer halde tutan ahşap dubalardan birini parçaladı. Osmanlı kumandanları kıyıdan çaresizlikle karışık bir öfkeyle izlerken, gemiler oluşan dar gedikten birer birer Boğaz'a açılmaya başladı. Filo Galata'nın oluşturduğu burnu dönüp Çiftedirek'teki şimdi boş olan Osmanlı limanında pozisyon aldı. Orada mürettebattan arkadaşlarını, ya da kurtulan başkalarını güverteye almak umuduyla gün ortasına kadar beklediler, ama öğlen saatlerinde herkesin öldüğü, ya da esir düştüğü kesinleşince daha fazla duramadılar. Şans bir kez daha Hıristiyan gemilerine güldü. Nisan sonunda Ceneviz gemilerine boğazlardan yukarıya çıkmaları için epey yardım eden güney rüzgârı şimdi yön değiştirmiş, kuzeyden 12 deniz mili hızında esmeye başlamıştı. Barbaro'ya göre talihin bu cilvesi olmasa hepsi tutsak düşecekti.

Ve böylece, **Tana filosu kaptanı Aluvixe Diedo Efendi Yüce Tanrı'nın yardımıyla gün ortasında yelken açtı** ve Venedik ve Girit gemileri ile kadırgalarından oluşan küçük bir filo da onunla birlikte yola çıktı. Trebizond'dan gelen ve mürettebatından 164 kişiyi kaybeden büyük kadırga yelkenlerine hakim olmakta zorlanıyordu, ama gemiler karşılarına bir engel çıkmadığından, deniz üstünde **bir kanaldaki karpuzlar gibi yüzen** Müslüman ve Hıristiyan cesetlerinin arasından geçip Marmara'ya açılmayı başardı, Helles Pontos'a doğru yol almaya koyuldu. Bir yandan şanslarına şükrederken, bir yandan da **kimi boğulan, kimi bombardımanda, ya da savaşın başka evresinde can veren**, aralarında Trevisano'nun da olduğu yitik yoldaşlarının anısıyla acıya boğulmuşlardı. Son felaket saatlerinden kurtulan 400 kişiyi taşıyorlardı ve ayrıca

güvertelerinde kent düşmeden önce binmeyi başaran şaşılacak kadar çok sayıda Bizanslı soylu vardı. Biri yaralı Giustiniani'yi taşıyan yedi Ceneviz gemisi de denize açılmıştı. Onlar hareket geçerken Hamza Bey Osmanlı donanmasını toplamayı başarmış, Haliç'e girmiş ve hâlâ orada bekleyen, imparatora, Ancona'ya ve Cenova'ya ait, mültecilerle dolu on beş gemiyi ele geçirmişti. Başka kimi zavallıların oluşturduğu gruplar kıyıda toplaşmış, yola çıkan kadırgalara feryat ediyor, kendilerini de almaları için yalvarıyordu. Osmanlı denizcileri onları öylece çevirdi ve hayvan gibi güderek kendi gemilerine bindirdi.

Kara surlarından kentin merkezine olan uzaklık beş kilometre kadardı. Şafak saatlerinde azimli yeniçeri kolları Ayos Romanos Kapısı'ndan geçip Hagia Sophia'yı hedefleyerek merkeze yönelmişti. Osmanlı kampında Kızılelma'nın yanı sıra dolaşan yaygın bir inanç daha vardı: Sonuç alınamayan kuşatma haftaları boyunca ufukta öylesine görülebilir şekilde duran Hagia Sophia'nın temelleri arasındaki yeraltı kemerleri muazzam bir altın, gümüş ve değerli taş hazinesi barındırıyordu. Yeniçeriler terkedilmiş meydanlardan, boş caddelerden silahları şakırdayarak geçti; Öküz Forumu ile Teodosius Forumu'nu geride bıraktılar, kentin merkezine uzanan Ortayol olan Messe'den aşağı inmeye başladılar. Bir kol da daha kuzeydeki Harrissos Kapısı'ndan girip, yağmalanmadan kalan Hagios Apostoloi Manastırı'nı geçti. Mehmet anlaşıldığı kadarıyla kentin anıtlarının topyekûn yıkılmasını önlemek için buraya nöbetçi dikmişti.

Pek az direniş vardı. Kentin kurucusunun görkemli sütunun üstünden baktığı Konstantinus Forumu'na geldiklerinde bir melek çıkıp ateşli kılıcıyla onları kovalamadı. Aynı sıralarda Haliç'teki ve Marmara'daki filoların denizcileri de yarımadanın ucundaki çarşıları ve kiliseleri talan ediyordu. Sabah

saat yediye doğru iki grup kent merkezine ulaştı ve Augusteum Forumu'na dağıldı. Burada Bizans ihtişamının geri kalan yadigârları bulunuyordu: Hâlâ atının üstünden doğuya bakan İustinianus, imparatorluktaki tüm mesafelerin ölçüldüğü Milion taşı; onun gerisinde uzanan Hipodrom ve Büyük İustinianus'un kenti çok daha eskilere bağlayan kendi ganimetleri; Greklerin İ.Ö. 479 yılında Perslere karşı Plataea Savaşı'nda aldığı yenginin yadigârı, Delphi'deki Apollon tapınağından gelme üç başlı bronz yılan, hatta ondan da eski olan Mısır firavunu III. Tutmose'nin dikilitaşı... Bu anıtın cilalı granit yüzeyindeki kusursuz korunmuş hiyeroglifler Osmanlı askerleri onlara ilk kez baktığında üç bin yaşındaydı.

Öte uçta Hagia Sophia'nın kendisi, Büyük Kilise, **cennete uzanır gibi** yükseliyordu. İçerideyse sabah ayinleri başlamıştı ve kilisenin bronz kaplı dokuz kapısı çekilmiş, kol demirleri vurulmuştu. Çok büyük bir cemaat kendilerini kapıdaki düşmandan kurtaracak bir mucize olması için dua ediyordu. Kadınlar galeri katındaki alışılageldik yerini almıştı, erkeklerse aşağıdaydı. Rahipler mihrapta ayini yönetiyordu. Bazıları büyük yapının en uzak köşelerine saklanmış, bazılarıysa ayin koridorlarına ve kubbeye tırmanmıştı. Yeniçeriler iç avluya girince kapıları kapalı buldu ve imparatorla maiyetinin girişine ayrılmış olan ortadaki kapıyı sert darbelerle dövmeye başladı. On santim kalınlığındaki kapı ardı ardına inen balta vuruşları altında parçalandı ve kırılıp açıldı; Osmanlı askerleri büyük yapının içine dağıldı. Başları üstündeki mavili ve altın işlemeli mozaikteki İsa Mesih sıfatı bir elini kutsamayla kaldırmış ifadesiz bir yüzle bakıyordu ve solundaki kitaba, 'Barış ve düzenlik içinde bulunan ben, dünyanın ışığıyım,' ifadesi işlenmişti.

Bizans'ın öldüğü anı tam belirtmek gerekirse, o da son balta darbesinin kapıya inişidir. Hagia Sophia azametli kentin

yaşadığı birçok drama tanıklık etmişti. Orada bin yıldan beri bir kilise olmuştu ve İustinianus'un büyük kilisesiyse 900 yıldır yerindeydi. Heybetli yapı kentin çalkantılı ruhani yaşamını izlemiş ve yansıtmıştı. Sonuncusunun oluşturduğu uğursuz istisna dışında her imparator orada taç giymiş, imparatorluğun kader belirleyici dramlarının çoğu **cennetten altın zincirle asılı kubbenin** altında yaşanmıştı. Mermer döşemelerinin üstüne kan bulaşmıştı; patrikler ve imparatorlar ayaktakımının oluşturduğu kalabalıklar, ya da entrikacılar karşısında orada sığınma aramış, ya da oradan sürüklenerek çıkartılmıştı. Kubbe üç kez depremle yıkılmıştı. Heybetli kapıları papalık delegasyonunun aforoz bildirisiyle girişini görmüştü. Vikingler duvarlara resimler kazımıştı; barbar Frank haçlıları acımasızca talan etmişti. Tüm Rusya halkı Ortodoks ayininin o dünyaya ait olamayacak güzelliğinin bir sonucu olarak Hıristiyanlığı seçmişti. Büyük dinsel çekişmeler yine orada sahnelenmiş ve sıradan insanlar zemini ayakları ve dualarıyla aşındırıp parlatmıştı. Kutsal Bilgelik Kilisesi'nin tarihi Bizans'ın bir yansımasıydı; kutsal ve bayağı, güzel ve zalim, tanrısal kabul edilen ve insanca olan orada birlikte bulunmuştu. Ve bu, başlangıcından 1123 yıl ve 27 gün sonra sona ermek üzereydi.

Askerler içeriye dalınca büyük kalabalıktan bir korku feryadı koptu. Bağırışlar Tanrı'ya yöneldi, ama bir şeyi değiştirmedi; insanlar **ağa düşmüş gibi** kısılıp kalmıştı. Pek az kan döküldü. Birkaç kişi direndi ve belki birkaç yaşlı ve dermansız kişi öldürüldü, ama asıl büyük çoğunluk **koyunlar gibi** teslim alındı. Osmanlı askerleri ganimet ve kâr peşindeydi. Her asker kendi ödülünü güvence altına almaya çabalarken, erkeklerin, kadınların ve çocukların feryadı duymazdan gelindi. Genç kızlar en değerli köleler olarak hemen ayrıldı. Rahibeler ve asil sınıftan kadınlar, yaşlılar ve gençler, efendiler ve hizmetkârlar birbirine bağlanıp çekilerek kiliseden çıkartıldı. Kadınlar kendi peçeleriyle, erkeklerse iplerle bağlanmıştı. Ekip halinde

çalışan adamların **her birisi kendi tutsağını belli bir yere götürüp güvene alıyor, ikinci, hatta bazen üçüncü ödül için geri dönüyordu**. Cemaatin tamamı bir saat içinde toplandı. Dukas, 'Sonu gelmez gibi görünen, davar gibi ve koyun sürüsü gibi güdülen tutsak dizilerinin mabetten ve mabedin sunduğu güvenden dışarı götürülmesi olağanüstü bir manzaraydı!' diye kaydedecekti. Sabah havasını korkunç bir ağıt sarmıştı.

Askerler dikkatini bu kez kiliseye yöneltti. İkonaları parçalayıp çerçevelerindeki değerli metalleri aldılar ve Dukas'ın anlatımına göre, **mabette saklanan değerli ve kutsal yadigârları, altın ve gümüş ve öteki kıymetli maddelerden yapılma tasları an içinde ele geçirdiler**. Bunları Müslümanların dindışı put, ya da askerlerin hak kabul ettiği başka eşyalar; zincirler, kollu şamdanlar ve lambalar, kutsal yeri cemaatten ayıran bölümdeki ve mihraptaki örtüler, kilise eşyaları, imparatorun tahtı izledi; kısa zaman içinde her şey kiliseyi **perişan ve harabe halinde** bırakacak şekilde ya toparlanıp götürüldü, ya da sistemli şekilde yok edildi. Büyük kilise bir kabuk haline koyuldu.

Greklerin yaşadığı bu kader belirleyici kayıp anı, kutsal kente olan duygusallıkları ve mucizelerin gücüne inanışlarıyla uyuşur şekilde bir söylencenin doğmasına neden oldu. Askerler mihraba ulaştığı anda oradaki rahipler kutsal tasları alıp sığınma aramış (ve öyküye göre) duvar açılıp onları kabul etmiş, sonra arkalarından kapanmıştı; böylece bir Ortodoks imparator Hagia Sophia'yı tekrar kilise haline koyana dek orada güven içinde kalacaklardı. Bu hikâyenin temelinde olasılıkla bazı rahiplerin kiliseyi patriğin konutuna bağlayan geçitlere girmeyi ve kurtulmayı başarması yatar.

Ve küçük, ama acı bir de teselli vardı. Osmanlılar kente iki yüz elli yıl önce benzer bir yıkım getiren ve nefret edilen Venedik doçu Enrico Dandolo'nun mezarını kırıp açmıştı.

Orada hazine bulamamış, ama dukanın kemiklerini köpeklerin kemirmesi için sokaklara saçmışlardı.

Mehmet sabah saatleri boyunca surların dışındaki kampında kaldı ve kentin ele geçirilmesiyle, yağmalanmasıyla ilgili haberleri bekledi. Korku içindeki halktan temsilciler akın ediyordu. Galata podestasından armağanlar getiren, tarafsızlık anlaşmasının yürürlükte olduğunun teyidini bekleyen elçileri kabul etti, ama herhangi bir net yanıt vermedi. Askerler Orhan'ın kellesini getirdi, ama onun daha büyük heyecanla görmek istediği Konstantinus'un yüzüydü. Ancak imparatorun yazgısı ve ölümünü doğrulayacak bilgiler karmaşa içinde kalacak ve doğruluğu onaylanamayacak, olasılıkla sonradan uydurulmuş öyküler yansıtacaktı. Bu konuda uzunca bir süre tatminkâr bilgi gelmeyince Mehmet, imparatorun cesedinin savaş alanında aranması emrini vermiş olabilir. Günün ilerleyen saatlerinde Yeniçeriler, olasılıkla Sırplar, sultana kesik bir baş getirdi ki, Dukas'a göre bu sahne yaşandığında Megadük Notaras da huzurdaydı ve efendisini o teşhis edecekti. Kesik baş (ya da herhangi bir kesik baş) imparatorlarının öldüğünün kanıtını Greklere sunmak üzere Hagia Sophia'nın karşındaki İustinianus sütununa koyuldu. Daha sonra derisi yüzülüp içine saman doldurulduu ve Müslüman dünyasının önde gelen saraylarında şaşaalı törenlerle fethin bir amblemi olarak gösterildi.

İmparatorun gerçekte nasıl öldüğü (hatta kimilerine göre ölüp ölmediği) anlaşılamadı. O ana tanıklık eden güvenilir birileri yoktu ve gerçekler yanlı, sonradan yakıştırma anlatımlar içinde parçacıklar halinde dağılmıştı. Osmanlı tarihyazıcıları bu konuda küçük düşürücü, ama oldukça ayrıntılar sunan anlatımlarda birleşir ki, bunların çoğu olaydan epeyce sonra yazılmıştır ve biri diğerinden esinlenmiş niteliktedir. Örneğin

yürek gözü kör imparator savaşın kaybedileceği anlaşılınca kaçmaya çalışmıştır. Maiyetiyle birlikte bir gemi aramak için Haliç'e, ya da Marmara'ya ulaşmak için dik yokuşlardan inerken talana çıkan bir Azap ve Yeniçeri koluna rastlamıştır. Gerisi Tursun Bey'e göre şöyledir: '**Tekfur yaralı bir Azap erinin üstüne saldırdı, ama atının ayağı sürçtü. Yaralı Azap kâfiri altına aldı ve başını kesti. Diğer kâfirler Tekfur'un düştüğünü gördü. Galip iken mağlup oldular. Bu durumda askerler bunların kimini esir etti, kimini de cehenneme gönderdi. Bu kâfirler hassa askeriydi. Atlarında ve silahlarında cevahir** [mücevher], **yedeklerinde** [yanlarında] **cins akçeleri ve filori buldular ki, hesabı deftere sığmaz.**'

Grek anlatımlarıysa, genellikle imparatoru ön saflar çökerken, yanında sadık soylularından oluşan bir grupla birlikte hücuma kalkmış halde gösterir. Halkokondiles şöyle anlatır: 'İmparator, Kantakuzenus ve beraberindeki birkaç kişiye döndü ve "Bu barbarların üstüne yürüyelim dostlar," dedi. Cesur bir adam olan Kantakuzenus öldürüldü, İmparator Konstantinus gerilemeye zorlandı, aralıksız kovalandı, omzundan yaralandı ve sonra öldürüldü.' Bu öykünün Ayos Romanos Kapısı, ya da kilitli yan kapıların önünde yükselen ceset yığınında son bulan birçok çeşitlemesi vardır; bunların hepsi de Greklere imparatorlarıyla ilgili kalıcı efsaneler sunmuştur. Giacomo Tetaldi hiç süslenmedik bir basitlikle, 'Konstantinopolis İmparatoru öldürüldü,' der ve devam eder: 'Kimi başının kesildiğini söyler, kimi kapılara yüklenen kalabalık arasında öldüğünü. Her ikisi de çok mümkündür.' Kentteki Ancona konsülü olan Benvenuto ise, 'Öldürüldü ve kafası Türklerin Efendisi'ne bir mızrağın ucunda sunuldu,' diye kaydetmiştir.

Gerçekteyse, Konstantinus'un son çarpışmada imparatorluk alametlerini üstünden atıp sıradan bir asker gibi dövüşerek öldüğüne dair hiçbir net belirleme yoktur. Cesetlerin çoğunun

boynu vurulmuştu ve ölülerin birini diğerinden ayırt etmek zordu. Buna dair çok sayıda sonradan uydurma öykü vardır ki, aralarında imparatorun gemiyle kaçtığı bile geçer. Ama Mehmet'in onun bedenini kent içindeki tam olarak bilinmeyen, birçok olası noktadan birine gömülmek üzere Greklere verdiği bilgisi dışında çoğunun aslı yoktur. İmparatorun sonuna yönelik belirsizlik, gittikçe büyüyen bir Grek söylencesine odak oluşturacak, elden kaçan zafere duyulan üzüntü şarkılara ve ağıtlara yansıyacaktır:

Ağlayın Doğu'nun ve Batı'nın Hıristiyanları. 1453 yılında, Mayıs ayının 29. günü Hagar'ın evlatları Konstantinopolis kentini aldı. (...) Ve Konstantinus Dragases (...) bu haberi duyduğunda (...) mızrağını aldı, kılıcını kuşandı, kısrağına bindi ki, o kısrak beyaz ayaklıydı, Türkleri, o kâfir köpekleri vurdu. On paşa ve altmış Yeniçeri öldürdü, ama kılıcı kırıldı ve mızrağı kırıldı ve yalnız, hiçbir yardım olmaksızın kaldı (...) ve bir Türk onu başından vurdu ve zavallı Konstantinus kısrağının üstünden düştü; ve yerde, tozun ve kanın içinde öylece uzanıp yattı. Başını kestiler onun ve alıp mızrağa taktılar ve bedenini bir defne ağacının altına gömdüler.

Talihsiz imparator öldüğünde kırk dokuz yaşındaydı. Ölümünü çevreleyen koşullar her ne olursa olsun, sonuna dek Bizans ateşini yanar halde tutmaya çabaladığı açıktır. Tarihyazıcı Oruç Bey, Osmanlıların fazla rağbet etmediği bir saygı notu düşerek, 'İstanbul hükümdarı cesurdu ve aman dilemedi,' der. İmparator gözü pek bir rakip çıkmıştı.

Günün ilerleyen saatlerinde, kaos ortamı yatışır gibi olunca ve görünüşte biraz düzen sağlanınca Mehmet, Konstantinopolis'e zafer girişini yapmaya karar verdi. Vezirleri, beylerbeyleri, uleması, kumandanları ve hassa askerleri yaya olarak

kendisine eşlik ederken, söylenceyle daha da büyüyecek olan bir debdebeyle at sırtında Harrissos Kapısı'ndan geçti. Süvariler kemerli kapıdan koşumlarını şakırdatarak girerken İslam'ın yeşil bayrağıyla sultanın kırmızı sancağı başları üstünde dalgalanıyordu. Kemal Atatürk'ün portrelerinden sonra olasılıkla Türk tarihinin en ünlü imajı budur ve şiirlerle, resimlerle sonsuz kez işlenmiştir. 19. Yüzyıl baskılarından birinde sakallı yüzünü bir yana dönmüş olan Mehmet gururla yürüyen atının üstünde dimdik oturur. Yanında fitilli tüfekler, mızraklar ve savaş baltaları taşıyan kalın bıyıklı Yeniçerilerle, ak sakalları İslamiyet'in bilgeliğini temsil eden imamlar vardır ve geri planda dalgalanan sancaklarla çok sayıdaki mızrak ufka kadar uzanır. Soldaki bir sporcu kadar kaslı olan asker, İman'ın Peygamber tarafından vaat edilen gazilik mirasına dahil olması kabul edilmiş tüm diğer uluslarını gururla temsil eder. Palasının ucu sultanın ayaklarının dibine yığılmış, kalkanlarının üstünde İslamiyet'in Hıristiyanlık karşısındaki zaferini anımsatan haçlar bulunan düşman cesetlerine dönüktür.

Söylenceye göre Mehmet orada durmuş ve Allah'a şükretmiştir. Ardından dönüp, **yetmiş, seksen bin** Müslüman kahramanını şöyle kutlayacaktır: "Fetihleriniz daim olsun! Allah'a şükürler olsun! Sizler Konstantinopolis fatihlerisiniz!" Mehmet'in Türkler tarafından her zaman adıyla birlikte anılacak olan 'Fatih' adını aldığı ve Osmanlı İmparatorluğu'na tamamen hakim olduğu ikonik an işte budur. Yirmi bir yaşındaydı.

Fatih Sultan Mehmet bundan sonra uzaktan çok incelediği yapıların durumunu görmek için kent merkezine doğru ilerlemeye koyuldu; Hagios Apostoloi kilisesini, heybetli Valens su kemerini[67] geçti. Gördükleri karşısında etkilenmekten çok olasılıkla durgunlaşmıştır. Aldığı yer Altın Kent'ten ziyade Pompei'yi andırıyordu. Denetim dışına çıkan ordu kentin kuma-

67 Şimdi Bozdoğan Kemeri. (ç.n.)

şını oluşturan yapıların dokunulmadan bırakılması yönündeki fermanı unutmuştu. Kritovulos'un anlatımıyla Konstantinopolis'in üstüne çöküp abartılı bir şekilde, **şu derece ki, az bir süre önce orasının bütün ziynet ve ihtişamıyla zamanın en parlak şehri olduğuna ve insanlarla dolduğuna inanılamayacak** kadar tahrip etmişti. Fatih Sultan Mehmet her ne kadar ordusuna üç günlük talan sözü vermiş idiyse de, bu iş tek bir gün içinde etkili şekilde halledilmişti. Daha büyük bir yıkımı önlemek için sözünü geri aldı ve yağmanın ilk gün gece yarısı bitirilmesi emrini verdi ki, bu ordu disiplinin temelini oluşturan çavuşların itaati güç kullanarak sağlama yetkisi olduğunu da vurguluyordu.

Fatih Sultan Mehmet yol boyunca kimi önemli noktaları incelemek için duralayarak kent içinde ilerlemeye devam etti. Söylenceye göre, Delphi'nin yılanlı sütunundan geçerken topuzunu savurmuş ve kafalardan birinin alt çenesini kırmıştı. İustinianus sütununu geçip atını Hagia Sophia'nın ön kapısına sürdü ve indi. Secde etti; Allah karşısındaki mütevazı yerini vurgulamak için türbanına bir avuç toprak sürdü. Ardından harap haldeki kiliseye girdi. Gördükleri karşısında hem hayrete, hem de dehşete düşmüş gibi tasvir edilir. Geniş mekânı boydan boya geçer ve yukarıdaki kubbeye bakarken gözüne mermer döşemeyi kırmakla meşgul bir asker ilişti. Ona yeri neden tahrip ettiğini sordu. Adam, "İman adına," yanıtını verdi. Binaların korunması yönündeki emirlerinin alenen çiğnenmesi karşısında büyük öfkeye kapılan Fatih Sultan Mehmet ona kılıcıyla vurdu. Adam yarı ölü halde dışarıya sürüklendi. Hâlâ yapının gizli girintilerinde saklanmakta olan birkaç Grek yerinden çıkıp onun ayaklarına kapandı ve birkaç da rahip göründü (ki bunlar olasılıkla mucizevi şekilde duvarlar tarafından yutulanlardı). Karakteristik hal almış olan beklenmedik merhamet edimlerinden birini daha sergileyen Fatih Sultan Mehmet, bu adamların koruma altında evlerine götürülmesini

emretti. Ardından minbere çıkıp ezan okuyacak bir imam çağırttı ve kendisi de *mihraba yüz sürüp namazını kıldı.*[68]

Osmanlı tarihyazıcısı Tursun Bey'e göre, Fatih daha sonra kilisenin üst galerilerini dolaştı ve oradan **dairevi ve rengarenk süslerle bir adem** [İsa Mesih] **sureti resmedilmiş ki, her ne taraftan bakılsa o taraftan suretini görmek mümkün** olan kubbeye çıktı. Bulunduğu yerden Hıristiyan kentinin tam yüreğine bakabiliyordu. Bir zamanların gururlu imparatorluğundan geriye kalanlar net bir şekilde gözüküyordu. Kiliseyi çevreleyen binaların büyük bölümü yıkılmıştı ki, bunlara Hipodrom'un yükseltilmiş oturma bölümlerinin çoğu ve Kraliyet Sarayı da dahildi. Zamanında imparatorluk gücünün merkezi olan bu saray çok önceleri, 1204 yılında haçlılar tarafından harabeye çevrilmişti. Fatih perişan manzaraya bakarken o dünyanın süreklilik arz etmekten nasıl da yoksun olduğunu, istikrarsızlığını ve en büyük yıkımlarını düşünüyor, Pers İmparatorluğu'nun 7. Yüzyıl'da Araplar tarafından yıkılışını anlatan şiirin bir beytini anımsıyordu:

Baykuş Efrâsiyabın kubbesinde ötmede
Kayserin kasrında örümcek ağını örmede[69]

68 Bu notu, metinde ima edilen namaz konusundaki tartışmalar günümüzde sürdüğünden düşmek zorunda kaldık. Yukarıda italik harflerle yazılmış olan bölüm orijinal metinde, 'he himself climbed onto the altar and bowed down and prayed to the victorious God', yani tam çevirirsek, 'kendisi de mihraba çıktı ve başını eğerek selamladı ve muzaffer [kılan] Tanrı'ya [Allah'a] dua etti' olarak geçer. Fatih'in Ayasofya'da namaz kıldığına dair önemli kaynaklarda bir kayıt yoktur. Konuya yakın herkes tarafından kuşatmanın tamamını Osmanlı yanlısı bir bakışla yansıttığı kabul edilen Kritovulos'ta bundan bahsedilmez; muhtemelen orada bulunan Tursun Bey kitabında Fatih'in Ayasofya'yı gezip harap halini incelediğini anlatır, ama yazdıklarında namaz, ya da ibadete dair bir şey yoktur. İsmail Hakkı Uzunçarşılı'nın *Osmanlı Tarihi* adlı kitabına aldığı, yazarı bilinmeyen, ama *Belleten*'de yayınlanan çok ayrıntılı bir vakayiname' ise, Fatih'in yere kapanıp üstüne başına toprak sürdüğünü ve sonrasında kilise içinde yaşanan birçok şeyi ayrıntılarıyla anlatır, ama yine namazdan söz etmez. (ç.n.)

69 Beyit İngilizceden çevrilmemiş, Osmanlıcadaki orijinali kullanılmıştır. Efrâsiyab: Eski Türk geleneklerinde anılan efsanevi kahraman Alp Er Tunga'nın İran destanlarındaki adı. (ç.n.)

Melankolik bir görüntüydü. Mehmet düşlediği her şeyi başarmış, elde etmişti; kendi düşüşünün eşiğine kadar gelmesine rağmen, müthiş bir günün sonunda Osmanlı İmparatorluğu'nun çağın süper gücü olduğunu kanıtlamıştı. Atına binip harap kenti geçerek geri döndü. Uzun tutsak sıraları, hendeğin dışına kurulmuş derme çatma tentelerin altına doğru güdülüyordu. 50.000 kişilik nüfusun neredeyse tamamı gemilere, ya da kampa götürülmüş, gün boyu süren çarpışmalarda belki 4.000 kadarı öldürülmüştü. Ailelerinden ayrı düşen çocukların annelerine, adamların karılarına seslenişi duyuluyordu; **hepsi öylesi bir felaket karşısında sersemlemişti**. Osmanlı kampında ateşler yakılmış, kutlamalar, şarkılar, davul ve zurna eşliğinde yapılan danslar başlatılmıştı. Atlara papazların cüppeleri giydirilmiş ve İsa Mesih'in çarmıhtaki sıfatı başına bir Türk takkesi geçirilmiş halde alayla Osmanlı kampı içinde dolaştırılmıştı. Ganimet el değiştiriyordu, kıymetli taşlar alınıp satılıyordu. Sonradan kimilerinin mücevherleri **birkaç kuruş karşılığında satın alarak** bir gece içinde zengin olduğu, **altın ve gümüşün teneke fiyatına alışveriş edildiği** söylenecekti.

Eğer o gün içinde acımasızca sahneler ve korkunç kıyım anları yaşandıysa, İslamiyet'in bu tür davranışlarla özellikle ilgisi yoktur. Bir kenti güç kullanarak alan herhangi bir ortaçağ ordusunun beklenen tepkisidir bu. Bizans tarihi benzer birçok olay içerir ki, bunların farkı tamamen dinsel zeminde yürütülmüş olmasıdır. O gün Konstantinopolis'te yaşananlar, Bizanslılar 961 senesinde Girit'teki Saracen kenti Kandia'yı aldığında, takma adı 'Saracenlerin beyaz ölümü' olan Nicehorus Phocas ordusunun denetimini yitirince girişilen üç günlük hayret verici katliamdan daha kötü değildi; Haçlılar 1204'te Konstantinopolis'in kendisini yağmalarken yaşananlardan daha kötü değildi; hatta Bizanslılar'ın 1183'te akıldışı bir yabancı düşmanlığına kapılıp kentteki her Latin'i, **çocukları ve kadınları, yaşlıları ve mecalsizleri ve dahi hastanelerdeki**

hastaları katledişine kıyasla daha disiplinliydi. Ama 29 Mayıs 1453 günü Boğaz'ın ve kentin üstüne karanlık çökünce ve Hagia Sophia'nın pencere kubbelerinden içeriye girince ve imparatorların, azizlerin mozaik portrelerini, somaki sütunları, mermer döşemeleri, parçalanmış eşyaları, kurumuş kan gölcüklerini görünmez kılınca, Bizans'ın üstünü de bir daha kalkmamak üzere örtüp onu aldı götürdü.

Fatih'in yaşlılık halini gösteren,
1481'e yani öldüğü yıla tarihlenmiş bir madalyon.

XVI
dünyanın yeni dehşeti
1453 - 1683

Ne yana baksam dert görüyorum.

Angelo Lomellino'nun; kardeşine yazdığı 23 Haziran 1453 tarihli mektuptan

Kentin düşüşünü hemen hesaplaşma faslı izledi. Ertesi gün ganimetin paylaştırılması vardı; geleneğe göre kumandan sıfatıyla Fatih, ele geçirilen her şeyin beşte birine hak kazanıyordu. Köle edilen Greklerden payına düşenleri Haliç civarındaki Phanar[70] yöresine yerleştirdi ve bu bölge modern zamanlara dek geleneksel Rum yerleşimi olarak kaldı. Sıradan yurttaşların çok büyük bölümü (30.000 kadarı) Edirne, Bursa

70 Grekçede 'kaya' anlamındaki 'petrion' sözcüğünden gelir. Semtin Haliç'e açılan kapısının adı Phanarion idi ve halk bunu 'fenari' olarak söylerdi. Türkçeye 'Fener'e dönüşerek geçmiştir ve semtin hâlâ kullanılan adıdır. (ç.n.)

ve Ankara'daki köle pazarlarına götürüldü. Bazılarının yazgısının ne olduğunu biliyoruz, çünkü bunlar daha sonra fidye karşılığında özgürlüğünü kazanan önemli kişilerdi. Aralarında babası ve kardeşi öldürülen, ailesi dağıtılan Matteus Camariotes de vardı ve yakınlarını bulmak için büyük zahmet gerektiren bir çabaya soyunacaktı. Şöyle yazar: 'Kız kardeşimi fidye ödeyerek bir yerden aldım, annemi başka bir yerden; sonra da kardeşimin oğlunu buldum. Tanrı'ya nice şükürler olsun ki, serbest kalmalarını sağladım.' Ne olursa olsun, geneline bakıldığında çok acı bir deneyimdi bu. Sevdiklerinin ölümü ve kaybolmasının ötesinde, Camariotes kendisi için en perişan edici şeyin, **dört erkek yeğenden üçünün (heyhat!) gençliğin verdiği kırılganlıkla Hıristiyan imanından dönme felaketine uğradığını** öğrenmek olduğunu kaydediyor ve ekliyordu: 'Babamla kardeşim sağ olsa bu belki gerçekleşemezdi (...) ve ben öylesi bir acı ve keder içinde sürdürülen hayatı, adına hayat denirse yaşadım.'

Oysa dinden çıkma çok alışılmadık bir olgu değildi, çünkü onca duanın ve kutsal yadigârın Tanrı tarafından korunan kentin İslam'ın eline düşmesini önleyememesi son derece travmatikti. Birçok tutsak Osmanlı İmparatorluğu'nun gen havuzunda öylece yitip gitti; Ankaralı Ermeni şair Abraham'ın ağıtında dile getirdiği gibi, **dünyanın her tarafına toz misali saçıldı**.

Kentin hayatta kalan ileri gelenlerini ise, daha hızlı sonlar bekliyordu. Fatih bulabildiği, aralarında Megadük Notaras ile ailesinin de bulunduğu tüm önemli kişileri alıkoydu. Akdeniz havzasındaki baş rakibi olarak gördüğü Venedikliler en haşin muameleyle karşılaştı. Kentin savunulmasında canlı bir rol üstlenen Venedik kolonisinin balyosu Minotto, oğlu ve başka Venedikli ileri gelenlerle birlikte idam edildi; başka otuz dokuz kişi fidye karşılığında İtalya'ya verildi. Katalan konsülüyle yakın adamları da idama mahkum edilirken, kiliselerin

birleşmesinde yana olan ve tanınmadan kaçmayı başaran din adamları Khioslu Leonard ile Kievli İsidore için nafile bir ava çıkıldı. Hayatta kalan iki Bocchiardi birader için Galata'da yapılan arama tarama da aynı şekilde başarısız oldu; saklanmış ve hayatta kalmayı başarmışlardı.

Galata Podestası Angelo Lomellino, Ceneviz kolonisini kurtarmak için hemen harekete geçmişti. Konstantinopolis'in savunulmasına olan katkısı onu cezalandırılmaya son derece açık hale koyuyordu. Kardeşine yazdığı mektupta sultanın ona, 'Konstantinopolis'in kurtulması için ellerinden gelen her şeyi yaptıklarını söylediğini (...) ve bununla kesinlikle gerçeği dile getirdiğini,' vurguluyor, 'Tehlikelerin en büyüğüyle karşı karşıyaydık ve onun öfkesinden kaçınmak için istediklerini yapmamız gerekiyordu,' diyordu. Fatih deniz tarafında olanlar haricindeki koloni surlarının ve hendeğin derhal ortadan kaldırılmasını, savunma kulelerinin yıkılmasını ve toplarla tüm diğer silahların teslimini emretti. Podestanın yeğeni de Bizans soylularının bir dizi oğluyla birlikte rehin olarak saray hizmetinde tutulmuştu ki, bu hem uyumlu davranışı garanti altına alacak, hem de eğitimli genç devşirmelerden imparatorluk yönetiminde yararlanmayı sağlayacak bir politikaydı.

Megadük Lukas Notaras'ın yazgısına da bu bağlamda karar verildi. En yüksek rütbeli Bizans soylusu olarak Notaras, kuşatma boyunca çekişmeye açık bir konum oluşturmuş, İtalyanlara sürekli olumsuz baskı yapmıştı. Kiliselerin birleşmesine karşı olduğu açıktı; sık sık tekrarladığı, 'Kentte kardinal külahını görmektense sultanın sarığını yeğlerim,' yorumu İtalyan yazarları tarafından Ortodoks Greklerin uzlaşmaz tavrının kanıtı olarak çokça kullanılmıştı. Anlaşıldığı kadarıyla Fatih, ilkin Notaras'ı kent valiliği için düşündü ki, bu da onun Konstantinopolis konusundaki daha derinlerde yatan planlarının bir göstergesiydi. Ama olasılıkla vezirleri tarafından ikna edilerek

kararını değiştirdi. Anlatımları her zaman çok renkli olan Dukas'a göre Fatih, **epey şarap içmiş ve esriklikle uyuşmuş haldeyken** Notaras'a şehvetini dindirmesi için oğlunu kendisine teslim etmesinde diretti. Notaras bunu reddedince Mehmet aileyi cellada gönderdi. Tüm erkekleri öldürdükten sonra **cellat kesik başları aldı ve verilen şölene dönüp onları kana susamış canavara sundu**. Bunun Notaras'ın çocuklarının rehin alınmasına karşı çıkması ve Fatih'in önde gelen bir Bizans soylusunu sağ bırakmanın fazla riskli olacağına karar vermesi şeklinde yaşanmış olması çok daha olasıdır.

Hagia Sophia'nın camiye çevrilmesi işi neredeyse anında başlatıldı. Ezan okunması için hızla ahşap bir minare inşa edildi ve kubbenin altında bulunan, Mehmet'in mekanın ruhunu gözeterek korunmasına karar verdiği dört koruyucu melek haricindeki tüm figüratif mozaiklerin üstüne beyaz boya çekildi. Kentin öteki 'pagan' tılsımları, İustinianus'un at üstündeki heykeli, Delphi'den gelen yılanlı sütun ve Mısır dikilitaşı da bir süre dokunulmadan varlığını korudu.

2 Haziran Cuma günü artık Ayasofya Camii olan eskinin büyük kilisesinden ilk ezan sesi duyuldu ve **Sultan Mehmet Han Gazi adına hutbe okundu**. Osmanlı tarihyazıcılarına göre, **Müslüman imanının o latif ezgisi** [ezan] **kentin üstünde beş kez yükseldi** ve Fatih dindarlığın öne çıktığı bir anda kenti için yeni bir ad türetti: *İslambol*. Bu anlaşıldığı gibi 'İslam'ın bol olduğu yer' vurgusu yapıyordu, ama nedense Türklerin kulağında beklenen yankıyı bulmadı. O arada Hoca Akşemsettin de mucizevi bir şekilde Peygamber'in ilk kuşatmada şehit olan ve ölümü kente yönelik öylesi güçlü bir kutsal savaş güdüsü oluşturan sancaktarı Eyüp'ün mezarını buldu.

Müslüman dindarlığına dönük bu simgelere rağmen Fatih'in kenti yeniden imar edişi geleneksel İslam anlayışıyla büyük ölçüde çelişir şekildeydi. Padişah, Konstantinopolis'in

üstüne çöken yıkımdan derin bir rahatsızlık duymuştu. Kenti ilk kez dolaşırken, "**Böyle bir şehri yağma ederek harabeye çevirdik,**" dediği kaydedilmiş, 21 Haziran'da Edirne'ye dönmek için yola çıktığında ardında insandan mahrum edilmiş, melankoli dolu bir harabe bırakmıştı. İmparatorluk başkentini yeniden inşa etmek hükümranlığının en önemli meşguliyetlerinden birini oluşturacak, ama uygulayacağı model İslami olmayacaktı.

29 Mayıs sabahı kaçan gemiler kentin düşüş haberini Batı'ya taşıdı. Kulelerdeki kahramanca savunmaları Fatih'in onları salıvermesini sağlayan gemicileri taşıyan üç gemi Haziran ayı başında Girit'e ulaştı. Haber adayı dehşete boğmuştu. Bir keşiş, 'Bundan kötü bir şey ne olmuştur, ne de olacaktır,' diye yazıyordu. O arada Venedik kadırgaları da Yunanistan kıyıları açığındaki Negroponte[71] Adası'na vardı ve insanları paniğe saldı; öyle ki, balyos halkın adayı topyekûn terk edilmesini güçlükle önledi. İvedilikle Venedik senatosuna bir mektup gönderdi. Gemiler Ege'de haberi yayarak mekik dokurken, olanlar gittikçe daha hızlı bir şekilde adalarda ve doğu denizlerinin limanlarında duyuluyor, haber Kıbrıs'a, Rodos'a, Korfu'ya, Khios'a, Monemvasia'ya, Modon'a, Lepanto'ya ulaşıyordu. Panik dalgası Akdeniz havzasına dev bir kaya atılmış gibi Cebelitarık'a, oradan da daha ötelere yayıldı.

Haber Avrupa anakarasına 29 Haziran 1453 günü sabahı Venedik'te ulaştı. Lepanto'dan yola çıkan beş çift kürekli hızlı bir filika Bacino'daki ahşap iskeleye yanaştığında, insanlar kentten, ailelerinden, ticari yatırımlarından haber alma isteğiyle balkonlardan ve pencerelerden sarkmıştı. Konstantinopolis'in düştüğünü öğrendiklerinde **büyük bir feryat, ağlama, inleme koptu (...) insanlar bir babanın, ya da bir**

71 Eğriboz. (ç.n.)

oğlun, ya da kardeşin, hatta yatırımlarının kaybının verdiği acıyla göğsünü yumruklamaya, saçını başını yolmaya başladı. Senato haberi taş kesilmiş gibi bir sessizlikle karşıladı; oylamalar ertelendi. **Konstantinopolis ve Pera [Galata] kentlerinin korkunç ve içler acısı** düşüş haberi uçan kuryelerle hemen İtalya'nın her tarafına iletildi. Bu bilgi Bolonya'ya 4 Temmuz'da, Cenova'ya 6 Temmuz'da, Roma'ya 8 Temmuz'da ve Napoli'ye de hemen ardından ulaştı. Çoğu insan yenilmez kentin düşebileceği haberine önce inanmadı; haberin doğruluğu teyit edilince de sokaklar yasa boğuldu. Duyulan dehşet en çılgınca söylentileri yaratıp büyüttü. Altı yaşın üstündeki herkesin katledildiği, 40.000 kişinin Türkler tarafından kör edildiği, tüm kiliselerin yıkıldığı ve sultanın bu kez de İtalya'yı işgal etmek için büyük bir güç toparlamakta olduğu konuşuluyordu. Türklerin hayvani hallerini, Hıristiyanlığa saldırılarında nasıl ateşli olduklarını vurgulayan sözler ağızdan ağza yayılıyordu ki, bunlar Avrupa'da yüzyıllar boyunca yankılanacak temalardı.

Ortaçağ olgularında modern bir duyarlılık sezmenin mümkün olduğu bir an varsa, o da Konstantinopolis'in düştüğü haberine verilen tepkilerde saklıdır. Kennedy suikastı, ya da 11 Eylül'de olduğu gibi, Avrupa'nın her tarafındaki insanlar haberi ilk duyduğunda nerede olduğunu tamı tamına anımsıyordu. Bir Gürcü tarihyazıcı, '**Türklerin Konstantinopolis'i aldığı gün güneş karardı,**' diyecekti. Aeneas Sylvius Piccolomini Papa'ya gönderdiği mektupta şöyle yazıyordu: '**Bizi Konstantinopolis'e yönelik endişelere sürükleyen bu melun haber ne böyle? Yazarken bile ellerim titriyor; ruhum dehşetle doluyor.**' Haber Germenya'da kendisine ulaştığında III. Frederick ağlamıştı. Sözler Avrupa'da bir geminin yelkenle, bir atın dörtnalla yol alabileceği, bir şarkının söylenebileceği hızda ışıyordu. İtalya'dan Fransa'ya, İspanya'ya, Portekiz'e, Benelüks'e, Sırbistan'a, Macaristan'a, Polonya'ya ve daha

ötelere yayıldılar. Londra'da bir tarihyazıcı, '**Bu yıl asil Konstantinopolis Kenti Hıristiyanlar tarafından kaybedildi ve Türklerin Prensi Muhammed tarafından kazanıldı,**' diye kayıt düşüyordu; Danimarka ve Norveç kralı I. Christian Mehmet'i denizden yükselen bir 'Kıyamet Canavarı' olarak tarif ediyordu. Avrupa sarayları arasındaki diplomatik kanallarda bir Haçlı Seferi düzenlenmesine yönelik haberler ve uyarılar ve düşünceler mırıldanıyordu. Hıristiyan dünyasının her tarafına mektuplar, kronikler, tarih kayıtları, kehanetler, şarkılar, ağıtlar saçılıyor, bunlar Sırpçadan Fransızcaya, Ermeniceden İngilizceye kadar İman'ın tüm dillerine çevriliyordu.

Konstantinopolis'in öyküsü sadece saraylarda değil, yol kavşaklarında, pazaryerlerinde ve hanlarda da duyulmuştu. Avrupa'nın en uzak köşelerine, en sade insanlarına kadar ulaştı; hatta İzlanda'daki Luteran dua kitabına **Papa'nın şeytanlığından ve Türk'ün dehşetinden kurtuluşa** dair bir yakarı girdi. Bu çok büyük bir İslamiyet karşıtı duyarlılığın tazelenme sürecinin henüz başıydı.

İslamiyet'in kendi içindeyse haber dindar Müslümanlar tarafından büyük bir sevinçle karşılandı. Fatih'in gönderdiği elçi 27 Ekim'de kentin fethedildiği haberi ve bunun görsel kanıtı olan iki Bizans soylusuyla birlikte Kahire'ye ulaştı. Bir Müslüman tarihyazıcı şöyle kaydediyordu: '**Sultan ve tüm adamları bu fevkalade fetihten büyük sevinç duydu; iyi haber her sabah telallarca duyuruldu ve Kahire iki gün boyunca süslendi (...) insanlar dükkânlarını ve evlerini en şaşaalı şekillerde donattı (...) Bu yüce zaferden ötürü Allah'a şükürler olsun.**'

Gerçekten de İslam dünyası için muazzam önemi olan bir zaferdi bu; Hz. Muhammed'e atfedilen tüm sözde kehanetleri yerine getiriyor ve İman'ın yayılması söylemine itibarını yeniden

kazandırmış gibi görülüyordu. Fatih Sultan Mehmet'e de çok büyük saygınlık sağlamıştı. Fatih, İslam dünyasının önde gelen hükümdarlarına kutsal savaşın gerçek lideri olduğu iddiasını taşıyan geleneksel zafer mektubunu göndermişti ve İslamiyet'in zafer dolu ilk dönemindeki 'Halife'nin rüzgârının soluğu' unvanıyla doğrudan ilintilendirilebilecek olan 'Fetihlerin Babası' unvanını aldığını bildiriyordu. Dukas'a göre Konstantinus'un **saman doldurulmuş** başı da İranlıların, Arapların ve öteki Türklerin önderleri karşısında sergilenmiş, Fatih ayrıca Mısır, Tunus ve Granada hükümdarlarının her birine 400'er Grek çocuğu göndermişti. Bu öylesine bir armağan değildi. Fatih, İman'ın savunucusu konumunda ve bu konumun sunacağı üst düzeydeki ödüllerde hak iddiasında bulunuyordu ki, bunların başında Mekke, Medine ve Kudüs'ün koruyuculuğu geliyordu. Kahire'deki Memluk sultanını buyurgan bir şekilde uyararak şöyle diyordu: 'Hac yollarını açık tutmak senin sorumluluğundadır; biz önceki gazilerin görevini üstlendik.' Aynı zamanda kendini 'iki denizin ve iki diyarın hükümdarı', yani hem emperyal, hem de dinsel dünya hakimiyeti tutkusu besleyen Sezarların imparatorluğunun varisi ilan etmişti; "**Dünya imparatorluğu, tek bir din ve hükümdarla tek olmalıdır,**" diyordu.

Konstantinopolis'in düşüşü Batı'da hiçbir şeyi değiştirmemişti ve her şeyi değiştirmişti. Olgulara yakın kişiler için kentin savunulamaz olduğu açıktı. Çevresi yabancı ve düşman topraklarla çevrili olduğundan bu son kaçınılmazdı; Konstantinus Osmanlı kuşatmasını savuşturmayı başarsa bile, bir başka saldırının sonuca ulaşması sadece zaman meselesiydi. Konuya derinlemesine bakma zahmeti gösterenler için -dinsel perspektife bağlı olarak- Konstantinopolis'in düşmesi, ya da İstanbul'un fethi yerleşik hal alan bir gerçeğin daha geniş

anlamdaki simgesiydi: Osmanlılar Avrupa'da sağlam şekilde tutunmaya başlamış bir dünya gücüydü. Pek az insan gerçeğe bu denli yaklaştı. Casusları ve senatolarına kesintisiz diplomatik bilgi akışı olan Venedikliler bile Mehmet'in askeri kapasitesinden büyük ölçüde habersizdi. Venedik kurtarma gücünün gecikmesi konusunda Marco Barbaro, '**Senatörlerimiz Türklerin Konstantinopolis karşısına bir donanma getireceğine inanmadı,**' yorumunu yapıyordu. Sadece o kadar değil, toplarının gücünü, ya da Mehmet'in becerikliliğini de kavramamışlardı. Kentin düşüşünün altını çizdiği şey, Akdeniz'de güç dengelerinin değiştiğiydi ve Konstantinopolis'in Hıristiyan uluslarına ve çıkarlarına tampon bölge oluşturması, bu tehdidin o zamana dek gözardı edilmesini cesaretlendirmişti.

Fethin sonuçları tüm Hıristiyan dünyasında kendini dini, askeri, ekonomik ve psikolojik yönlerden gösterdi. Mehmet'in korkunç imajı ve hırsları, Grekler, Venedikliler, Cenevizler, Roma'daki Papa, Macarlar, Eflak eyaletlerindekiler için keskin bir odak oluşturdu. Büyük Türk'ün amansız figürü ve çağın İskender'i olmaya yönelik doymaz bilmez iştahı Avrupa düşsellik perdesine olanca şiddetiyle vurmuştu. Bir kaynak Fatih'in kente girerken, "Bu fevkalade zaferi bahşettiği için Allah'a şükrediyor, ancak bana Eski Roma'yı da Yeni Roma'ya yaptığım gibi fethedecek ve boyun eğdirecek kadar uzun hayat ihsan etmesi için dua ediyorum," dediğini aktarır. Bu yaklaşım temelsiz değildir. Fatih'in bakışına göre Kızılelma şimdi batıya, Konstantinopolis'ten Roma'ya kaymıştı. Osmanlı ordularının 'Roma, Roma!' bağırışlarıyla savaşarak İtalya'yı işgale girişmesine fazla zaman kalmamıştı.

İnsan cismine bürünmüş Deccal, Hıristiyan dünyasına doğru engellenemez şekilde adım adım ilerler gibiydi. 1453'ü izleyen yıllarda Cenevizler ve Greklerin Karadeniz'deki kolonilerini mum söndürür gibi birbiri ardından alacak, Sinop,

Trebizond ve Kaffa düşecekti. 1462'de Eflak eyaletlerini işgal etti, bunu ertesi yıl Bosna izledi. Mora Yarımadası Osmanlı egemenliği altına 1464'te girdi. Fatih 1474'te Arnavutluk'ta, 1476'da Moldova'da idi; ilerleyen Osmanlı dalgası durdurulamaz gibi görünüyordu. 1480'deki ünlü kuşatmada askerleri Rodos'u almayı başaramadı, ama bu sadece geçici bir aksamaydı. Venediklilerin korkusu ötekilerin hepsinin üstündeydi; Mehmet'in 1463'te onlara açtığı savaş 15 yıl sürecekti ki, bu muazzam bir fethin sadece başlangıcını oluşturuyordu. Venedik o arada Negroponte'deki önemli ticaret eşiğini yitirdi; daha da kötüsü Osmanlı akıncıları kentin kendi hinterlantını talan etti; o kadar yakına gelmişlerdi ki, yaktıkları ateşlerin dumanı San Marko'nun çan kulelerinden görülebiliyordu. Venedik İslam'ın sıcak soluğunu ensesinde hissediyordu. Calso Maffei, doça yazdığı mektupta şöyle diyordu: '**Düşman kapılarımızda! İlahi yardım yetişmezse, kıyamet Hıristiyan namının üstünedir.**'

Osmanlılar sonunda, 1481 yılının Temmuz ayında İtalya'nın topuğuna bir ordu çıkarttı ve Roma'ya yürüdü. Ortanto'yı aldıklarında başpiskopos katedralinin mihrabında yere yığıldı ve 12.000 kent yurttaşı idam edildi. Roma'da Papa kaçmayı düşünüyordu ve halk panik içindeydi, ama tam o anda Fatih'in ölüm haberi orduya ulaştı; İtalya seferi çöktü.

Konstantinopolis'in düşüşünün verdiği dürtüyle papa ve kardinaller, 16. Yüzyıl'ın epey ilerleyen zamanlarına dek din amaçlı haçlı seferlerine yönelik projeleri canlandırmaya çalıştı. Tüm Hıristiyan kültürünü tehlike altında gören Papa II. Pius, 1459 yılında Hıristiyanlığın birbiriyle sürtüşen uluslarını birleştirmek amacıyla topladığı Mantua Konsili'nde sesini yükseltti. İki saatlik, yankı getiren söylevinde durumun hatlarını en kasvetli terimlerle çizdi:

Konstantinopolis'in, doğunun başkentinin Türkler tarafından alınmasına izin veren bizleriz. Ve yine biz evlerimizde rehavet ve ataletle otururken, o barbarların orduları Tuna'ya ve Sava'ya yaklaşıyor. Doğu'nun imparatorluk kentinde Konstantinus'un varisini katlettiler, Tanrı'nın tapınaklarına hürmetsizlik gösterdiler, Muhammed'in kerih mezhebiyle İustinianus'un büyük abidesini kirlettiler; Tanrı'nın anasının ve öteki azizlerin sıfatlarını tahrip ettiler, mihrapları tepesi aşağı getirdiler, şehitlerin yadigârlarını domuzlara attılar, rahipleri öldürdüler, kadınların ve kızların, hatta kendini Tanrı'ya adamış bakirelerin onurunu lekelediler, kentin soylularını sultanın sofrası önünde katlettiler, Kurtarıcımız'ın çarmıhtaki sıfatını horgörü ve alay dolu, 'İşte Hıristiyanların Tanrı'sı!' bağırışları içinde kamplarında dolaştırdılar ve onu çamur ve tükürükle pislettiler. Bunların hepsi gözlerimizin önünde oldu, ama biz derin bir uyku içindeyiz. (...) Mehmet zafer, ya da topyekûn yenilgi olmadan asla silahını bırakmayacaktır. Kazanacağı her zafer, Batı'nın tüm prensliklerini ele geçirene, Mesih'in İncil'ini yok edene ve sahte peygamberinin yasasını tüm dünyaya dayatana dek bir sonrakine atlama taşı oluşturacaktır.

Bu tür ateşli sözler, tıpkı Konstantinopolis'in kendisini kurtarmaya yönelik girişimlerde olduğu gibi pratik girişimleri harekete geçirmeye yetmedi. Avrupa'nın güçleri Hıristiyanlık adına bile olsa birlik oluşturmak için fazlasıyla kıskançtı, bölünmüştü ve kimi bakımlardan ruhani olmaktan kopuktu; hatta Venediklilerin Osmanlıların Otranto'ya çıkmasına suç ortaklığı ettiği söylentisi bile vardı. Ne olursa olsun, yaşananlar Avrupalıların İslamiyet'e dönük derin korkularını canlandırmaya yetmişti. Osmanlı'nın Avrupa'daki ilerleyişinin 1683'te Viyana kapılarında kesin olarak durdurulmasına kadar aradan

iki yüz yıl geçecekti; bu süre boyunca Hıristiyanlıkla İslamiyet, ırkçı belleklerden uzun zaman silinmeyecek, hem soğuk, hem de sıcak bir savaş içinde olacaktı; bu da iki iman anlayışı arasındaki olgular zincirine uzun bir bölüm ekleyecekti.

Konstantinopolis'in düşüşü hem Avrupa'da, hem de İslam dünyasında Haçlıların bıraktığı derin anıları uyandırmıştı. Osmanlı tehlikesi İslamiyet'in Hıristiyan dünyasına karşı kalktığı hücumun devamı olarak görülüyordu; 'Türk' sözcüğü Müslümanlara verilen ve nereden geldiği belli olmayan 'Saracen' adının yerine geçmişti ve zalim, amansız düşman kavramının taşıdığı tüm ikincil tanımları içinde barındırıyordu. Osmanlılar cihad ruhunu yaşatmıştı ve şimdi de bunu emperyal misyonlarına yansıtıyordu. İslam dünyasının önde gelen merkezlerinde Müslümanlığın üstünlüğü kavramı zindelik bulmuştu. Kızılelma efsanesi olağanüstü revaçtaydı; Roma'dan sonra önce Budapeşte'ye, ardında Viyana'ya yorulan bir kavram hali almıştı. Bu maddi hedefler dışında, nihai zaferin İman'dan yana olacağına yönelik Peygamber katından gelen mesajı da yansıtıyorlardı. Avrupa'da Türk imajı inançsızlık ve zalimlikle eş anlamlı hal aldı. 1536 yılına gelindiğinde, *Oxford English Dictionary*'deki tarifinde de belirtildiği gibi, İngilizcede, 'barbarca, ya da vahşice davranan kişi' olarak kullanılıyordu. Ve bu eğilimleri körükleyecek şey (aynı zamanda Rönesans aydınlanmasının simgesi haline gelecek olan) matbaanın keşfiydi.

Konstantinopolis'in düşüşü tam da farklı yönlerde uzanan iki eğrinin teğet oluşturduğu noktaya denk gelmişti; bilimsel buluşların engellenemez ilerleyişi Batı'da dine rağmen hız kazanıyordu. Bu yöndeki kimi etkenler kuşatma savaşında da kendini göstermişti; barutun gücü, yelkenli gemilerin üstünlüğü, ortaçağ tarzı kuşatma savaşlarının sonunu getirmişti.

Sonraki yetmiş yıl ise Avrupa'ya (dişlerde altın dolgu, cep saati, usturlap[72], denizde seyir el kitapları, frengi, Yeni Ahit'in çevirisi, Kopernik ve Leonardo da Vinci, Kristof Kolomb ve Luther gibi) başka birçok şeyin yanı sıra dizilebilir matbaa harflerini de getirecekti.

Gutenberg'in buluşu kitlesel iletişimde bir devrim yarattı ve İslam'ın kutsal savaşına dair yeni görüşleri yaydı. Sonraki 150 yıl boyunca devasa bir Haçlı yanlısı ve İslam karşıtı külliyat Avrupa'nın basımevlerinden çıkıp yayıldı. Modern matbaacılığın varlığını hâlâ koruyan erken dönem örneklerinden birisi, V. Nikolas tarafından 1451 yılında Kıbrıs'ı Türklerden kurtarmak amacıyla para toplamak için yayınlanan pişmanlık risalesidir. Bu tür (modern gazetelerin öncüsü sayılabilecek) dokümanların binlercesi 'kâfir Büyük Türk tehlikesi' karşısında açılan savaşa dair haberler yayarak Avrupa'nın her tarafına dağıldı. Bunu bir kitap patlaması izledi; 1480 ile 1609 yılları arasında sadece Fransa'da Osmanlılar ile ilgili seksen kitap yayımlanmıştı ki, bu sayının Amerika kıtalarındaki karşılığı kırktı. Richard Knolles 1603 yılında *Türklerin Tarihi* başlıklı 'çoksatan' kitabını yazdığında, İngiliz dilinde insanların 'dünyanın yeni dehşeti' olarak andığı kavrama yönelik canlı bir edebiyat oluşmuştu bile. Bu edebiyatı oluşturan çalışmaların açık imâlar yönelten başlıkları vardı: *Türklerin Savaşları, Saracenlerin Dikkate Değer Tarihi, Sultan Selim'in Yenilgiye Uğratıldığı Acımasız ve Kanlı Savaşın Ayrıntılı Anlatımı, Türklere Karşı Kazanılan Önemli Zaferin Gerçekleri, Türk Tabası Altında Yaşayan Hıristiyanların Terekesi.* İleti akışı sonsuz ve kesintisizdi.

Zamanın dünya savaşına Othello da katılmış, **ortak düşman Osmanlı'ya, habis ve türbanlı Türk'e** karşı mücadele

72 Gök cisimlerinin yükseltisini ölçmekte kullanılan seyir aracı. (ç.n.)

etmişti ve Müslümanların dünyasından uzakta yaşayan Hıristiyanlar ilk kez düşmanlarının sıfatını Bartholomew Georgevich'in *Türk'ün Haracında ve Esaretindeki Hıristiyanların Çektiği Zorluklar ve Sefaletler* örneğinde olduğu gibi, hayli etkili şekilde resimlendirilmiş kitaplarda görüyordu. Bu kitaplardaki resimler türbanlı Müslümanlar ile zırhlı şövalyeler arasında geçen ateşli savaşları ve inançsızların tüm barbarlığını gösteriyordu; tutsakların kafasını kesen Türkler, kadın ve çocuklardan oluşan uzun köle dizileri, mızrağının ucuna bebek saplanmış halde atını süren süvariler çokça rastlanan görüntülerdi. Türkler meselesi yaygın şekilde İslamiyet ile olan uzun vadeli, aslında bin yıldan beri süren rekabetin devamı olarak görülüyordu. Bunun özellikleri ve amaçları Batı'da ayrıntılarıyla, uzun uzun incelendi. Thomas Brightman 1644'te, **630 yılı dolaylarında ortaya çıkan Saracenlerin ilk çekirge sürüsü** [olduğunu]**, bunları ebeveynlerinden daha tehlikeli, sonunda Saracen analarını da yok edecek olan kuluçkadaki zehirli yılanlar, Türklerin izlediğini** yazdı. İslamiyet ile olan mesele bir şekilde her zaman farklıydı; daha derin, daha tehdit edici, karabasana yakın bir şeydi.

Konstantinopolis'in düşüşünün üstünden iki yüz yıl geçtikten sonra, Avrupa'nın zenginleşmiş, güçlenmiş bir Osmanlı İmparatorluğu'ndan korkmak için artık daha fazla nedeni vardı, ama Hıristiyanlığın ölmekte olduğu düşüncesi yavaş yavaş hakim olurken bile rakibinin imajını dinsel terimlere dayandırmaya devam ediyordu. Oysa Osmanlı'nın iç ve dış dünyası iki farklı yüze sahipti ve bu kendini başka hiçbir yerde Konstantinopolis'te olduğu kadar iyi göstermemişti.

Düşmanın tanınması için. Osmanlı süvarisini gösteren bir 16. Yüzyıl Germen baskısı.

Gerçi Hoca Sadettin İstanbul'un fethi ertesinde **kent içindeki kiliselerin iğrenç putlardan temizlendiğini ve pis ve putsal sıfatlardan arındırıldığını** ifade ediyordu, ama gerçek oldukça farklıydı. Fatih'in düşüşünden sonra yeniden imar ettiği kent, İslamiyet'in Hıristiyanlarca farz edilen dehşet verici

imajıyla uzlaşmıyordu. Padişah kendisini sadece Müslüman bir hükümdar olarak değil, Roma İmparatorluğu'nun varisi olarak da görüyordu ve tüm hemşerilerinin belli başlı haklara sahip olacağı çokkültürlü bir başkent kurmaya soyunmuştu. Hem Hıristiyan Grekleri, hem de Müslüman Türkleri zorla kente geri getirip yerleştirdi, Galata'daki Cenevizlere güvenlik garantisi verdi ve Türklerin orada yaşamasını yasakladı. Kiliselerin birleşmesine ateşli bir tavırla karşı çıkan keşiş Gennadius Edirne'de kölelikten kurtarıldı ve bir formül bulunarak başkentteki Ortodoks cemaatinin patrikliğine getirildi; 'Hayırlısıyla Patrik ol ve dostluğumuza inan ve önceki patriklerin yetkilerini kuşan,' dendi. Hıristiyanlar kendi mahallelerinde yaşayacak ve kiliselerinin bazıları açık olacaktı, ama bu kimi düzenlemelere dayandırılacaktı. Ayırt edilebilir şekilde giyinmeliydiler ve silah taşımaları yasaktı ki, zamanın koşullarına göre bu olağanüstü toleranslı bir politikaydı.

Akdeniz'in öte ucundaysa, İspanya'nın Katolik krallarca geri alınması süreci 1492'de tüm Müslümanların ve Yahudilerin dinlerinden döndürülmesi, ya da ülkeden kovulmasıyla sonuçlandı. İspanyol Yahudileri genel sürgün deneyimi içinde çok daha olumlu kabulle karşılanacakları dünya barınağı Osmanlı İmparatorluğu'na göçmeye teşvik edildi. Hahamlardan birisi Avrupa'daki kardeşlerine şöyle yazıyordu: '**Burada, Türklerin topraklarında hiçbir şeyden şikayetçi değiliz. Büyük servetler yapıyoruz; gani altın ve gümüş ellerimizde. Ağır vergi yüklerimiz yok ve ticaret bedelsiz ve engellenmiyor.**' Fatih Sultan Mehmet bu politikalarından ötürü ciddi İslami eleştiri alıyordu. Daha sofu olan oğlu II. Bayezit, babasının **fesatçılar ve ikiyüzlülerin danışmanlığıyla Peygamber Yasası'nı ihlal ettiğini** öne sürmüştü.

Konstantinopolis her ne kadar izleyen yüzyıllarda daha İslami bir kent olduysa da, Mehmet şaşırtıcı düzeyde çokkültürlü bir ton, bir Levanten kenti modeli inşa ettirmişti. İstanbul artık üstünkörü oluşturulmuş şablonlar gerisinden bakan batılar için çok sayıda sürpriz barındırıyordu. Germen Arnold von Harf kente 1499'da geldiğinde Galata'daki iki Franciskan Manastırı'nda Katolik ayinlerinin hâlâ yapıldığını görünce çok şaşıracaktı. Kâfir kabul edilen bu insanları yakından tanıyanlar içinse durum açıktı. Macar Giyorgi 15. Yüzyıl'da, 'Türkler dinlerini kabul etmesi için kimseyi zorlamaz, ikna etmek için fazlaca üstelemez ve dininden dönenlere karşı önyargılı değildir,' diye yazıyordu. Reform döneminde Avrupa'yı parçalayan din savaşlarıyla çarpıcı bir karşıtlık oluşturuyordu bu. Kentin düşüşünden sonra oluşan muhacir akını genelde tek yönlüydü: Hıristiyan topraklarından Osmanlı İmparatorluğu'na doğru. Mehmet dünyayı İslamiyet'e çevirmekten çok, bir dünya imparatorluğu yaratmakla ilgiliydi.

Konstantinopolis'in düşüşü Batı için bir travmaydı; sadece Hıristiyanlığın güvenini sarsmakla kalmamış, klasik dünyanın trajik sonu, **Homeros ile Plato'nun ikinci ölümü** olarak kabul edilmişti. Ve dahası fetih, kenti yoksulluktan, yalıtılmışlıktan ve harabe halinden kurtarıyordu. Prokopius'un 6. Yüzyıl'da kutladığı **sudan çelenkle** çevrili kent şimdi iki dünya ve bir düzine ticaret yolu üstüne yerleşmiş, varlıklı, çokkültürlü bir imparatorluğun başkenti olarak eski atılım gücünü ve enerjisini geri kazanıyordu. Ve o imparatorluğun Batı'da Kıyamet Günü'nden fırlamış, **insanla atın birleşiminden oluşmuş** kuyruklu canavarlar olduğuna inanılan insanları, hayretler verici, güzelliklerle dolu, belki zamanının Hıristiyan Altın Kent'inden farklı, ama ona eşdeğer ışıltılı renklere bürünmüş bir kenti yeniden yaratıyordu.

Konstantinopolis, Kapalıçarşı'nın labirenti andıran sokaklarında ve Mısır Çarşısı'nda dünyanın her tarafından gelen malların ticaretini yeniden yapmaya başladı; deve katarları ve gemiler onu yine Levant'ın ana merkezlerine bağlar oldu. Ama kente Marmara'dan yaklaşan denizciler ufkun şimdi yeni bir siluetle kaplı olduğunu görecekti. Kentin Ayasofya'nın ötesindeki tepeleri camilerin kurşun kaplı kubbeleriyle kabarcıklanıyordu. İğne kadar ince, ya da kurşun kalem kadar enli, yivli ya da burgulu, oyma taşla zarif biçimde süslenmiş kat kat şerefeli minareler göğü deliyordu. Birbiri ardından gelen parlak cami mimarları kubbelerin altında soyut ve zaman kavramından kopmuş mekânlar yaratıyordu; huzur veren ışığın, karmaşık geometrik desenlerle süslü çinilerin, hat sanatının, duyarlı renklerle -parlak domates kırmızısıyla, turkuvazla, kırlangıçotu yeşiliyle, denizlerin derinliklerinin berrak mavisiyle- çizilmiş stilize çiçeklerin mekanıydı bunlar ve Kuran'da vaat edilen **ebedi zevk bahçesinin** bir yansımasını oluşturuyorlardı.

Osmanlı İstanbul'u göze ve kulağa çok canlı şekilde hitap eden bir kentti. Ahşap evleri, servileri, çeşmeleri, bahçeleri, zarif mezarları; ses ve imalat telaşına bürünmüş, her işkoluna ve mesleğe ayrılmış bir bölümü içinde barındıran, Levant'ın her ırkından insanın birbirinden ayırt edilebilir kılıklar ve saç şekilleriyle çalıştığı, alışveriş yaptığı yeraltı çarşıları; bir köşeyi dönünce, ya da bir caminin avlusuna girince ışıldayarak yüzünü gösteren deniz; kenti bir uçtan ötekine saran düzinelerce camiden yükselen ezan sesi ve gezgin satıcıların şafaktan seher vaktine kadar sokaklarda yankılanan bağırışları İstanbul'u bambaşka bir yer haline getiriyordu. Osmanlı padişahları duvarların ötesindeki Topkapı Sarayı'nda binadan çok çadırı andıran bir dizi narin yapılı, çinilerle bezenmiş köşkle, Boğaz'ı ve Asya tepelerini seyredebilecekleri şık bahçelerle kendilerine Elhamra'nın ve İsfahan'ın yansımalarını yaratmıştı.

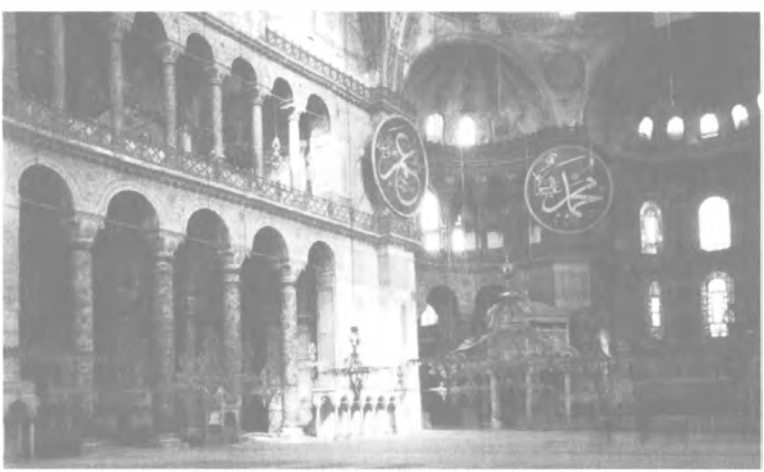
Osmanlı hat sanatı.

Osmanlı sanatı, mimarlığı ve tören düzeni, batılı ziyaretçileri Hıristiyan Konstantinopolis karşısında duyduklarına eş düzeyde hayranlığa sürükleyecek kadar zengin bir görsellik yansıtıyordu. Edward Lithgow 1640'ta şöyle yazacaktı: 'O küçük dünyanın, büyük Konstantinopolis kentinin bakan kişiyi şaşkına çeviren gerçek bir ihtişam sunan manzarasını gözlemledim. O kent size öyle şeyler anlatır ki, dünyanın geri kalanına denk tutulmaz.'

Osmanlı İstanbulu'nun duyarlı dokusu hiçbir yerde sultanların zaferlerini betimleyen sayısız minyatürden daha canlı anlatılmaz. Ana renklerin çiniler ve halılar üstünde olduğu gibi düz ve perspektifsiz kullanımıyla oluşturulan neşe dolu bir dünyadır bu. Saray kabullerini ve yemekleri, savaşları ve kuşatmaları, idamları, geçit alaylarını ve şenlikleri, çadırları ve sancakları, çeşmeleri ve köşkleri, şık işlemeli kaftanları ve zırhları ve güzel atları onlarda görebilirsiniz. Törensellik, ses ve ışıkla aşk yaşayan bir dünyadır bu. Koç dövüşleri, taklacılar, kebapçılar, havai fişek gösterileri; davullarını döverek, borularını çalarak sayfanın bir ucundan ötekine kızıl bir ışıltı gibi, ama sessizce ilerleyen mehteran bölüğü; Haliç'i gemilerin direkleri arasında gerili iplerin üstünden yürüyerek geçen cambazlar, şık işlemeli çadırların önündeki beyaz türbanlı sipahi alayları, kentin mücevherler gibi ışıldayan haritaları ve rengin olanca canlılığı minyatürlerdedir. Parlak kırmızı, turuncu,

mavi, lila, limon sarısı, kahverengi, gri, pembe ve zümrüt yeşiline altın varak eşlik eder. Minyatürlerin dünyası Osmanlı başarısının, iki yüz yıl içinde kabileden imparatorluğa yükselişinin hem sevincini vurgular, hem de gururunu; Selçukluların zamanında kutsal kent Konya'nın girişine yazdığı sözlerin bir yankısıdır sanki bu: Yarattığımın dünya yüzünde eşi yoktur.

İngiltere Kraliçesi I. Elizabeth 1599 yılında Sultan III. Mehmet'e dostluk hediyesi olarak bir org gönderir. Orgu İstanbul'a Osmanlı hükümdarına çalmak üzere yapan kişi olan Thomas Dallam getirmiştir. Usta müzisyen sarayın birbirine açılan salonlarından geçirilerek sultanın huzuruna çıkartıldığında öylesine sersemlemişti ki, sonradan, "Gördüklerim beni neredeyse başka bir dünyada olduğuma inandırdı," diyecekti. Büyük Konstantinus 4. Yüzyıl'da ikinci Roma'nın, ikinci Kudüs'ün temellerini attığında da ziyaretçiler kenti görünce aynı hayret ve hayranlık ünlemlerini çıkartıyordu. Fransız Pierre Gilles 16. Yüzyıl'da, 'Bana öyle geliyor ki, diğer kentler ölümlüyken bu, yeryüzünde insan olduğu sürece daim olacaktır,' diye yazmıştır.

Ayasofya

Yeni ufuk çizgisi: Müslüman kentin denizden görünüşü.

Osmanlı kentinden bir görünüş.

sondeyiş: huzur mekânları

Hıristiyanlığın ve İtalya'nın şansınadır ki, ölüm ateşli ve yılmaz barbarı yokladı.

17. Yüzyıl Venedik soylusu Giovanni Sagredo

Sultanın tuğu 1481 yılı baharında kentten alınıp, o yılki seferin Asya'ya düzenleneceğini gösterecek şekilde Anadolu kıyısına dikildi. Mehmet'in tipik gizlilik düşkünlüğü nedeniyle kimse, hatta önde gelen bakanları bile seferin gerçek amacını bilmiyordu. Savaş büyük olasılıkla Mısır'daki rakip Müslüman hanedan olan Memluklara karşı açılacaktı.

Sultan otuz yıl boyunca devlet işlerini bizzat yöneterek bir dünya imparatorluğu kurmak için çalışmıştı; vezirler atayarak ve idam ederek, ülkeleri haraca bağlayarak, İstanbul'u yeniden yapılandırarak, ekonomiyi baştan düzenleyerek, antlaşmalar

yaparak, inatçı halkları korkunç ölümlerle ziyaret ederek, ibadet özgürlüğü sağlayarak, batıya her yıl ordular göndererek, ya da bunlara bizzat kumanda ederek yapmıştı bunu. Kırk dokuz yaşındaydı ve sağlığı iyi değildi. Yıllar ve ödün veremediği zevkleri kaçınılmaz zararı yapmıştı. Zamanın söz kaçamaklarına sapmadan yazılmış raporlarından birine göre şişman, **kısa ve kalın boyunlu, soluk benizli, yine de kalkık omuzlu ve güçlü sesli** biriydi. 'Savaş Yıldırımı', 'Gücün ve Karada ve Denizdeki Zaferin Efendisi', 'Roma ve Dünya İmparatoru', Cihan Fatihi' gibi unvanları savaş madalyaları gibi toplayan Fatih, artık zorlukla yürüyebilen bir insandı. Gut hastalığından çekiyordu, marazi şekilde şişmanlamıştı ve kendini insan gözünden uzak Topkapı Sarayı'na kapatmıştı. Batı'nın 'Kaniçici', 'İkinci Neron' diye andığı adam grotesk bir görünüm almıştı. Fransız diplomat Philippe de Commynes, onu gören birisinin ağzından **bacağında devasa bir şişlik oluştuğunu, yaza doğru bunun bir insan bedeni kadar büyüdüğünü ve yarılamadığını ve sonra indiğini** anlatır.

Mehmet saray duvarlarının arkasında bir tiranın tipik uğraşları dışında kalan şeylerle ilgileniyordu; örneğin bahçecilik, el sanatları ve Venedik'ten getirtilen Gentile Bellini'yi freskler yapmakla görevlendirmek gibi. Bellini'nin yaptığı, altın bir kemer ve üstündeki imparatorluk tacıyla çevrelenmiş ünlü son portresi bir adamın ödün verilmedik özünden izler taşır: Cihan Fatihi sonuna dek değişken ruh halli, batıl inanışlı ve huzursuz kişiliğini korumuştur.

Fatih yıllık sefere çıkmak üzere Asya'ya 25 Nisan günü geçti, ama neredeyse hemen akut mide sancılarına tutuldu. İnanılmaz acılarla geçen birkaç günden sonra 3 Mayıs 1481 günü Gebze yakınlarında, bir başka dünya fatihi olan Hannibal'in zehirle intihar ettiği yerde öldü. Gizemle kaplı bir sondur bu. En yakın olasılık Fatih'in de İranlı doktoru tarafından

zehirlendiğidir. Yıllar içinde sayısız Venedik kökenli suikast girişimi yapılmış olmasına rağmen şüphenin parmağı en güçlü şekilde oğlu Bayezit'e yönelmektedir. Mehmet'in kardeş katlini vacip kılan yasası şehzadeyi tahta giden yolu zamanından önce açma girişiminde bulunmaya yöneltmiş (ve başarmasını sağlamış) olabilir. Baba ile oğul birbirine yakın değildi; dindar Bayezid babasının ortodoks olmaktan uzak dinsel görüşlerinden nefret ediyordu. Hatta bir İtalyan saray dedikodusu Bayezid'in **babasının despotça hüküm sürdüğünü ve Hz. Muhammed'e inanmadığını** söylediğini vurgular. Otuz yıl sonra Bayezit de kendi oğlu Yavuz Selim tarafından zehirlenecektir.

Fatih'in ölüm haberi İtalya'da özel kutlamalarla karşılandı. Toplar atıldı, çanlar çalındı; Roma'da havai fişekler ateşlendi ve şükran ayinleri düzenlendi. Venedik'e gelen ulak haberi, 'Koca kartal öldü,' diyerek duyurdu. Kahire'deki Memluk sultanı bile bu haberle rahat bir nefes aldı.

Fatih kendi adını taşıyan semtte bulunan külliyedeki türbesinde yatar. Külliyenin yerleşimi rastgele seçilmiş değildir. Tüm Bizans kiliseleri içinde en ünlü ve tarihi olanlardan birinin, Kutsal Havariler Kilisesi'nin kalıntıları üstüne yapılmıştır ki, kentin kurucusu Büyük Konstantinus da 337 yılında görkemli bir törenle orada toprağa verilmiştir. Mehmet ölümde de yaşamda olduğu gibi imparatorluk mirasını üstlenmiştir. Orijinal türbe bir depremle yıkılmış, ardından iç tezyini möbleli köşe saati, barok tavan dekorasyonu ve pendent kristal avizesiyle eksiksiz bir 19. Yüzyıl Fransız çalışma odası kadar ışıltılı şekilde, Müslüman bir Napoleon'un istirahatgâhı gibi yeniden düzenlenmiştir. Zengin işlemeli kabir yeşil kumaşla kaplıdır ve ucunda küçük bir top kadar uzun stilize bir türban vardır. İnsanlar Kuran okumak, fotoğraf çekmek için oraya gider. Fatih geçen zaman içinde İman'ın azizlerinden biri olmuş, Müslüman müminler için bir anlamda kutsallık

mertebesine ermiştir ki, bu açıdan bakıldığında hem dinsel kutsiyete sahip, hem de laik bir kişilik yansıtır. Churchill gibi ulusal bir markadır; adı çok tercih edilen bir kamyon modeline, Boğaz'ın iki yakasını biraraya getiren köprülerden birine verilmiştir ve kahramanlık simgesi olan, dörtnala koşan at üstündeki betimlemesine anısına basılmış bir posta pulundan, herhangi bir okul binasının cephesine kadar her yerde rastlanabilir. Ve ayrıca bir dindarlık simgesidir.

Fatih semti hem gelenekselliği sahiplenen, hem de çağdaş bilince ulaşmakta olan Müslüman İstanbul'un merkezlerinden biridir. Huzur dolu bir yerdir; başörtülü kadınlar dua sonrası sohbet etmek için çınarların altında bir araya gelir; çocukları toplanıp birlikte oynar; tezgah açanlar simit, oyuncak, balon satar. Mehmet'in türbesinin kapı eşiğindeyse taş bir gülle adak olarak bırakılmış gibi durmaktadır.

Kuşatmada rol alan öteki belli başlı Osmanlı aktörlerinin yazgısı sultana hizmet etmenin netameli yanını vurgular gibidir. Savaş politikasına sürekli muhalefet eden Halil Paşa için son çabuk geldi. 1453 yılının Ağustos, ya da Eylül ayında Edirne'de asıldı, yerine savaşı aktif olarak desteklemiş olan Grek devşirmesi Zağanos Paşa getirildi. Yaşlı sadrazamın yazgısı devlet politikasında belirleyici bir kayma olmasına yol açacaktı; ondan sonra gelen sadrazamların neredeyse tamamının kökeni eski Türk aristokrasisi değil, devşirme sistemidir. Zaferin anahtar konumdaki mimarlarından biri olan Urban'ın kuşatmadan sağ çıkıp sultan tarafından ödüllendirildiğine dair net bir kanıt vardır; fetihten sonra İstanbul'un bir bölgesinin Topçular mahallesi olarak anılması, Macar ustanın surlarının yıkılmasına onca katkıda bulunduğu kentte yerleştiğini gösterir. Ve Peygamber'in ilk Arap kuşatmasındaki şahadeti gazilere büyük ilham veren yoldaşı Eyüp de, şimdi kendi adını taşıyan, yüzlerce yıl Osmanlı padişahlarının tahta çıkma törenlerine

mekan oluşturan ve kutsal hac yeri kabul edilen cami külliyesinde istirahat eder.

Savunmacılardan kurtulanların yazgıları da çeşitli oldu. Grek mülteciler genellikle sürgünün tipik deneyimlerinden geçti; onları yabancı bir ülkede yoksulluk ve kaybedilen kente duyulan nostalji bekliyordu. Çoğu İtalya'da ve Ortodoks kilisesinin kalesi sayılan Girit'te kıt kanaat geçinerek yaşadı, ama geri kalanı Londra'ya kadar dünyanın her tarafına saçıldı. (1478 yılında sadece Venedik'te 4.000 Grek vardı.) Palaiologos sülalesinden gelenler zaman içinde Avrupa aristokrasisinin oluşturduğu havuzda kaybolup gitti. Bir, ya da ikisi gerek yoksullukla, gerekse sıla hasretiyle İstanbul'a döndü ve kendini sultanın merhametine teslim etti. Bunlardan en az biri, Andreas İslam'a döndü ve Mehmet Paşa adıyla saray memuriyetine geldi.

Greklerin kentin düşüşü ertesindeki durumuna ilişkin melankolik örneklerden birini Georgios Sphrantzes ile eşininki oluşturur. Günlerini Korfu'da, Sphrantzes'in hayatının olgularını kısa, acı dolu vakayinâmesinde toplayacağı bir manastırda tamamladılar. Bu vakayinâme şöyle başlar: 'Ben acınası Georgios Spheantzes, İmparatorluk Gardrobu Birinci Lordu. Zavallı yaşamım boyunca geçen olayları yazdım. Hiç doğmamış olmak, ya da çocuklukta ölmek benim için daha iyi olurdu. Ama öyle olmadığına göre, bırakalım 30 Ağustos 1401 günü doğduğum bilinsin.' Sphrantzes Osmanlı ilerlemesinin yol açtığı çifte (yani ulusal ve kişisel) trajediyi özlü ve biraz bastırılmış bir anlatımla kaydetmiştir. Çocuklarının ikisi de saraya alınmış, oğlu 1453'te idam edilmiştir. 1455 yılı Eylül'ünde şöyle yazmıştır: 'Güzel kızım Tamar, Sultan'ın haremindė bir bulaşıcı hastalıktan öldü. Vah bana, biçare babasına! On dört yaş ve beş aylıktı.' Sphrantzes 1477 yılına dek, Greklerin tamamen Osmanlı egemenliği altına girdiğini görecek kadar yaşadı.

Yazdıkları *filioque* kavramı, kuşatma sırasında ve öncesi o kadar soruna neden olan dinsel mesele karşısındaki Ortodoks tavrını bir kez daha vurgulayan, vasiyeti andıran bir ifadeyle son bulur: Kutsal Ruh'un İtalyanların iddia ettiği gibi Baba ve Oğul'dan gelmediğini, Baba'nın kendini ifadesinin ayrılmaz parçası olduğunu kattiyetle itiraf ederim.

Fetihten sağ kurtulan İtalyanların yazgısı da farklı farklı oldu. Giustiniani yaralı halde Khios'a dönmeyi başardı, ancak fazla yaşamadı ve kendisi gibi Ceneviz olan Başpiskopos Leonard'ın ifadesiyle, **ya aldığı yara, ya da** hemen hemen herkes tarafından son yenilgiden sorumlu tutulmakla **kaybettiği itibarın acısıyla** orada öldü. Şimdi kayıp olan mezar kitabesinde şöyle yazıyordu: 'Burada Konstantinopolis'in düşmesi ve Doğulu Hıristiyanların son imparatoru ve cesur önder, çok latif Konstantinus'un Türk hükümdarı Mehmet'in elinde can vermesi sırasında aldığı ölümcül yara nedeniyle 8 Ağustos 1453'te ölen büyük adam, Ceneviz ve Khios soylusu Giovanni Giustiniani yatar.'

Leonard 1459'da Cenova'da öldü. Grekleri Katoliklik'te birleştirmek için gelen Kiev Kardinali İsidore ise, Papa tarafından hiçbir meşru yetkisi olamayacak şekilde, *in absentia*[73] Konstantinopolis Patriği yapıldı; bunadıktan sonra 1463'te Roma'da öldü.

Konstantinus'un kendisine yönelik kesin bilgiyse yoktur; mezarı bilinmez. İmparatorun ölümü Bizans dünyasının bürüneceği gölgenin önünü açmış ve Byron'a kadar sürecek olan *Turkocratia*'nın, yani Yunanistan'daki Türk işgalinin başlangıcını belirlemiştir. Konstantinus'un bilinmeyen akıbeti zaman içinde Grek ruhunda Bizans'ın kayıp ihtişamına yönelik bir özlem odağı haline geldi ve adı zengin bir kehanet öğesiyle

73 *Mevcutsuz* olarak çevrilebilir; *bir yerde bizzat bulunmadan* anlamındadır. (ç.n.)

birlikte anılır oldu. Grek popüler kültüründe bir tür Kral Arthur figürü haline geldi; Yaldızlıkapı'nın yanındaki mezarında uyuyan 'Bir Zamanın ve Geleceğin Kralı' günün birinde o kapıdan geçip gelecek ve Türkleri doğuya, Kızılelma Ağacı'nın olduğu yere kadar kovalayıp kentini geri alacaktı. Osmanlılar imparatorun efsanevi hal alan figüründen rahatsızdı. Fatih, Konstantinus'un kardeşlerini dikkatle izledi ve Yaldızlıkapı'yı ördürüp kapattırdı. Bu söylence talihsiz Konstantinus'u mezarında da trajik bir şekilde izleyecekti. 19. Yüzyıl'ın sonuna doğru, Yunan ulusal vizyonu olan *Magalo Idea*, yani Bizans'ın Grek halkını bir Yunan devleti altında yeniden toplama düşüyle birleşti. Bu birleşim Türk Anadolu'yu içine alan ve 1922'de Kemal Atatürk tarafından ezilecek olan, felaket boyutlarında bir girişimi kışkırttı; Grek nüfus büyük çalkantılar yaşadı ve bunu halk kitlelerinin mübadelesi izledi. Bizans'ı yeniden kurma umutları ancak o zaman tamamen öldü.

Artık Konstantinus'un ruhunu içinde barındıran bir yer varsa, bu da Konstantinopolis değil 1.500 kilometre ötedeki Peleponez'dir. İmparatorun bir zamanlar Mora despotluğu yaptığı küçük Ortaçağ kenti olan Mistra, iki yüz yıl boyunca Bizans geleneğinin tomurcuklanmasına tanıklık etti. Hâlâ da Bizans ruhunun mihrabı gibidir; hisarın eteklerinde kurulan modern kentteki her sokak lambasının direğinde çift başlı kartal amblemi vardır; Platia Palaiologou'daki Konstantinus'u elinde kılıçla imanı savunurken betimleyen heykel, sıfatı bilinmeyen bir adamın sıfatını yansıtır. Heykel Dukas'tan bir alıntının yazılı olduğu mermer bir fonun önünde durur; başının üstündeki kara kartallarla damgalanmış parlak sarı Bizans bayrağı, mavi Yunanistan göğünden cansız bir şekilde sarkar. Ortaçağ Mistra'sı gerideki tepenin yeşil eteklerinde, malikâneler, kiliseler ve aralarına serpiştirilmiş servi ağaçlı, meydanlar halinde kümelenmiştir. Dokunaklı bir yerdir. Konstantinopolis orada, kısa

ve netameli bir zaman dilimi boyunca kendini Grek Floransa'sı olarak yeniden inşa etmiştir. İsa'nın öğretilerinin parlak hümanist versiyonları neşeli fresklerde resmedilmiştir, Aristo ile Plato yeniden keşfedilmiş, altın bir gelecek düşü Osmanlılar gelip söndürene dek canlı tutulmuştur.

Konstantinus olasılıkla bir İngiliz taşra kilisesinden daha büyük olmayan Aziz Demetrius Katedrali'nde taç giymişti; eşi Teodora ise Ayasofya'da gömülüydü. Yerleşimin tepesinde, arkasını çıplak Taygetus Dağları'na ve onların da ötesinde uzanan Sparta platosuna vermiş olan Despot Sarayı vardır. Yapı tarz olarak Konstantinopolis surlarının hemen gerisindeki imparatorluk sarayına benzer ve oraya bakınca, imparatoru havadar salonunda oturmuş, doğramasız pencerelerden bir zamanlar Sparta holitlerinin Termopilae için eğitildiği, Bizanslıların zeytin topladığı, buğday yetiştirdiği, bal ve ipek ürettiği ovayı seyreder halde düşlemek zor değildir. Her yıl 29 Mayıs günü Türkler İstanbul'un fethinin yıldönümünü Edirnekapı'da canlandırma gösterileriyle kutlarken, kiliselerin birleşmesine verdiği destek nedeniyle yediği sapkın damgasıyla ölmüş olan Konstantinus da Girit'in tonozlu köy kiliselerinde, Yunan kentlerinin büyük katedrallerinde anılır.

İstanbul'da eskinin Hıristiyan kentinden geriye pek az şey kalmıştır; ancak Ayasofya'nın ilk kez 29 Mayıs 1453 günü kırılarak açılan büyük pirinç kapılarından girebilir, İsa'nın bir elini kutsayarak kaldırdığı mozaiğin önünden geçebilir ve hâlâ 6. Yüzyıl'daki kadar hayranlık verici olan bir mekana girebilirsiniz. Eski kenti içine alan üçgenin Haliç ve Marmara tarafından çizilen iki kenarı, anahtar konumdaki birçok olguyu belirleyen bir şekil halinde hâlâ görülebilir. Vapurlar Boğaz'ın girişine doğru arkalarında köpükler bırakarak doğudan gelip,

deniz savaşının yaşandığı Sarayburnu'nu dört Hıristiyan gemisinin dümen suyunu izler gibi geçer, şimdi başka bir çelik engelle, Galata Köprüsü ile kapatılmış olan Haliç'e girmeden önce rüzgâra döner. Haliç içindeki sonraki durak, Fatih'in gemilerini karadan ilerletip sakin sularına birer birer indirdiği Kasımpaşa, yani Soğuksu'dur. Şimdi Rumelihisarı olarak anılan Boğazkesen ise Boğaz kıyısındaki hızla yükselen arazi üstündeki konumunu korur ve denize en yakın, Halil Paşa'nın projeye katkısı olan büyük kulenin üstünde Türk bayrağı ışıldayarak dalgalanır.

Kent surlarından bazıları, özellikle Haliç üstünde olanlar artık parçacıklar halindedir, ama Teodosius'un büyük surları, yani üçgenin öteki kenarı, günümüzün ziyaretçilerini havaalanından gelirken karşılar, kenti her zaman olduğu gibi korur görüntüsü sunar. Yakından bakılırsa da aradan geçen beş yüz yılın etkileri görülür; yer yer yıkılmıştır ve ufalanmaktadır; kimi bölümler iyice pejmürde hal almış, kimi yerlerdeyse uygunsuz restorasyon çalışmaları yapılmıştır; depremlerle, ya da toplarla, ya da zamanla çatlayan kuleler garip açılarla eğilmiştir; Osmanlı askerlerine o kadar fazla sorun yaratan hendek şimdi bahçeler tarafından işgal edilip huzura kavuşmuştur. Surlar bazı noktalarda kentin arterlerine geçit vermiştir ve altları yeni metro sistemi tarafından Sırp lağımcıların yapabildiğinden daha etkili şekilde oyulmuştur, ama Teodosius surları modern dünyanın onca baskısına rağmen yine de neredeyse kesintisiz uzanıp gider. İnsan onu izleyerek, orta kesimde Lykos Vadisi'ne doğru önce alçalıp, ardından yükselen arazi boyunca, bir denizden diğerine ulaşabilir, ya da mevzilere çıkar ve aşağıdaki ovada kurulu Osmanlı çadırlarını, dalgalanan sancakları, ışıltılar içindeki Marmara ve Haliç'te sessizce kayan kadırgaları düşleyebilir.

Cambazhane Kapısı'nın moloz altında kalmış kemeri.

Kuşatma dönemindeki kapıların neredeyse tamamı da varlığını korur, ağır kemerlerinin gölgesi saygı duyulacak bir gücün belleklerde kalmasını sağlar. Bunlardan Yaldızlıkapı, Konstantinus'un bir mesih gibi kente dönmesini engellemek için Fatih tarafından çok uzun zaman önce ördürülmüştür. Türkler açısından en önemli kapıysa, Fatih'in İstanbul'a resmen girdiği Edirnekapı, yani Bizans zamanındaki adıyla Harrissos Kapısı'dır ve bu olgu bir plaketle vurgulanır. Ama biraz daha yukarıda, Haliç'e doğru kuşatmanın öyküsünde tüm kapılar arasında en dokunaklı yeri tutan biri daha vardır ki,

artık tamamen unutulmuştur. Surların aniden sağa dönüş yapıp boş bir arazinin gerisinde gizlendiği ve Konstantinus'un olağanüstü tuğla kemerli, yüzyılların tadilat ve onarımını cephesinde belli eden sarayının hemen bitişiğine uzandığı bir yerdedir. Kimilerine göre bu, kehanette sözü edilen Cambazhane Kapısı'dır ve son hücumda açık unutulan soldaki yan giriş, Osmanlı askerlerinin surlara ilk kez çıkmasını sağlamıştır. Ya da belki başka bir yerden girmişlerdir. Büyük kuşatmaya ilişkin gerçekler söylencelerle kolayca netliğini yitirebilir.

1453 yılı baharının kentte keşfedilmeyi bekleyen güçlü bir başrol oyuncusu daha vardır: Toplar. Bunlar İstanbul'un her tarafına dağılmıştır; surların gerisinde, müze bahçelerinde, beş yüz yıllık iklim etkileriyle büyük ölçüde işe yaramaz hale konmuş kasnaklı borular halinde, bazen yanlarına dizili kusursuz şekillendirilmiş mermer, ya da granit güllelerinin eşliğinde uyurlar. Urban'ın büyük topunun izine rastlanmaz; olasılıkla Tophane'deki imalathanede eritilmiştir ki, bir zaman sonra onu İustinianus'un devasa atlı heykeli de izlemiştir. Fatih astrologlarının tavsiyesiyle heykeli kaidesinden indirtmişti, ama anlaşıldığı kadarıyla eritme ocağına götürülmeden önce orada uzunca bir zaman kalmıştı. Fransız bilgini Pierre Gillies heykelin kimi parçalarını 16. Yüzyıl'da görmüştü. Şöyle anlatır: 'Parçalar arasında İustinianus'un boyu benim boyuma yaklaşan bacağı ve uzunluğu yirmi santimi aşan burnu da vardı. Atın yerde yatan bacağını uluorta ölçmeye cesaret edemedim, ama toynaklardan birinin ölçüsünü gizlice aldım ve yüksekliğinin yirmi iki santim olduğunu gördüm.' Ocak eritip yok etmeden önce büyük imparatora -ve aynı zamanda Bizans'ın yüce ihtişamına- son bakıştı bu.

kaynakça notları

Ve Öndeyiş Niyetine.

/	O savaşta öyle çok şey...	Pertusi, *La Caduta.*
/	Yunanlara ait olmayıp...	Kritovoulos, *Critobuli.*
/	Bu tarihin kapsadığı...	Kritovoulos, *Critobuli.*

Öndeyiş: Kızılelma

5	Ve doğan güneşe bakar...	Procopius.
7	Roma İmparatorluğu'nun...	Mansel.

I. Yanan Deniz

10	Rahmân ve Rahîm Allah'ın Adıyla...	Ehber.
10	Ona deyiniz ki...	Ekber.
11	kutsal savaşı denizde sürdürmek için...	İbni Haldun.
13	suratta çakan bir şimşek gibi...	Anna Comnena.
13	Arap gemilerini kavurdu...	Tsangadas.
13	Roma İmparatorluğu'nun...	Theophanes.
15	Ölülerini fırınlarda pişirdikleri	a.k.a.
16	deniz suyunu kaynama noktasına...	a.k.a.
16	Tanrı'nın fevkalade işlerini	a.k.a.
16	Tanrı ve her şeyiyle kutsal	a.k.a.
17	Müslümanların üçte biri	Wintle.
18	iki denizin devasa eşiğini	Ovidius, *Tristia.*
19	sayısı yılın günlerinden	Sherrard.

19	dünyanın arzusu	Mansel.
19	Ah ne muhteşem bir kent...	Sherrard.
20	O zaman zarfında	a.k.a.
21	Altındaki mekânı maddi taş	a.k.a.
21	aşağıya bir altın ışık	Norwich.
21	Cennet'te mi, yoksa ...	Clark.
22	hepsi de ilahiyatçı kesilmiş	a.k.a.
24	Atlar gemlerin asılı olduğu	Sherrard.
26	Kıyamet'in Dördüncü Canavarı	Whestcroft.

II. İstanbul'u Düşlemek

28	Yerleşik yaşayanlar tembelliğe	İbni Haldun.
29	İslam'ın sönmekte olan soluğunu	a.k.a.
31	İnsanlar adaletlerini ve iyi idarelerini	Cahen.
32	gururları boyun eğmez	Norwich.
32	Her ne kadar geleneklerde	Mango, *The Oxford History of Byzantium.*
32	Konstantinopolis'in zenginliğinde kibir	Kedlly.
32	Dünya kurulduğundan bu yana	Morris.
33	zenginlikleriyle imparatorluk gücüne	Norwich.
34	Kutsal kâseleri ve	Norwich.
34	Ah, kentim, kentim	Morris.
36	iki denizin ve iki kıtanın	Kinross.
37	Denir ki, hiçbir yerleşimde	Mackintosh-Smith.
38	Gazilerin Sultanı'nın oğlu	Wittek.
38	Gazi Allah'ın kılıcı	a.k.a.
39	Gaziler neden sonunda geldi	a.k.a.
42	hem yapıyı, hem de kentin	Tafur.
43	Türk, başka deyişle kâfir	Mihailovich.

44	Çalışkan, erken kalkmayı seven	Brocquierie.

III. Sultan ve İmparator

49	Sultanın giysilerinde...	Babinger.
49	Toplum içinde kimseden...	Brocquiére.
49	Geleceğe ilişkin her şeyi Allah'a...	İnalcık.
51	Babanız beni size öğretmenlik...	Babinger.
53	En ciddi isteğim...	Granville Brown, *A History of Ottoman Poetry.*
55	Türkler o tür karşılaşmalarda...	Mihailovich.
55	Onun yeminiyle bağlanmış...	Dukas, *Fragmenta.*
56	Şanlı ardılına...	Hoca Sadettin Efendi.
56	Vezirlerim neden böyle...	Dukas, *Fragmenta.*
57	kirazlara uzanan...	Babinger.
58	Hükümdar, Büyük Türk Mehmet Bey...	a.k.a.
60	Greklerin...	Brocquierie.
61	Aziz Lawrence'ın...	Brocquierie.
62	sol elinde bir asa...	Brocquierie.
62	Kentte her ulustan...	a.k.a.
62	bir zamanlar orada...	a.k.a.
63	hayırsever ve...	Nestor İskender.

IV. Boğazı Kesmek

67	Boğaz tek bir anahtarla...	Freely
67	rüşvet yiyen yozlaşmış...	Babinger.
68	Gelin, azizim Elçi...	Sphrantzes.
68	Pek değerli bir dostun...	a.k.a.
68	çocukluğundan beri bağnaz...	a.k.a.
68	yaşadığı sürece kendini...	Dukas, *Fragmenta.*
70	Yeniçeriler yol üstünde...	Tursun Bey.
70	İmparator Konstantinus her sene...	Dukas, *Fragmenta.*

71	Sizi aptal Rumlar...	Nicol, *The Immortal Emperor*.
72	kâfir gemilerinin...	Hoca Sadettin Efendi.
73	taş ve kereste ve demir...	Kritovoulos, *Critobuli*.
73	yapılacak kalenin inşasında...	Dukas, *Fragmenta*.
73	Ulusumuzun yaklaşan mahvının...	a.k.a.
74	bir oğlun babasına yakarışıyla...	a.k.a.
74	Ben kentten bir şey almıyorum...	a.k.a.
74	Gidin ve imparatorunuza şunu söyleyin...	a.k.a.
74	savaşa iyi hazırlanmış...	Kritovoulos, *Critobuli*.
75	Baltalarla, küreklerle, kazmalarla...	Mihailovich.
75	Önde ve geride yapılacak...	Kritovoulos, *Critobuli*.
76	hiçbir gevşekliğe...	Tursun Bey.
76	işini hızlı ve düzgün...	Kritovoulos, *Critobuli*.
78	Savaşı barışa yeğlediğinize...	Dukas, *Fragmenta*.
78	kale gibi değil...	Kritovoulos, *Critobuli*.
80	alev saçan gırtlakları...	Pertusi, *La Caduta*.
80	Akdeniz'den Karadeniz'e...	a.k.a.
80	Böylece Cihan'ın koruyucusu...	Hoca Sadettin Efendi.
82	makatından girecek...	Dukas, *Fragmenta*.

V. Karanlık Kilise

83	Bir ülke için İslam'ın	Mijatovich.
83	Katoliklerden	*Daily Telegraph* Web sitesinde yayınlanan bir makaleden (4 Mayıs 2001).
84	Tanrı baksın...	Ware.
85	tüm dünyada...	a.k.a.
85	cehennem azabı ve...	Clark.
86	Greklerin yüreklerini size karşı...	Norwich.
86	Türkler ne zaman sorun...	Mijatovich.

87	kurt, yıkıcı...	Gill.
89	Siz, Konstantinopolis'in asilleri...	Runciman.
89	Konstantinus Palaiologos...	Nicol.
90	Birkaç keşiş ve...	Pertusi, *La Caduta*.
90	Latin yardımını, ya da...	Gill.
91	ruhban sınıfının olanca görkemiyle ...	Pertusi, *La Caduta*.
91	Konstantinopolis kentinin tamamı...	a.k.a.
92	bir Yahudi sinagogundan...	Stacton.
92	ışıldayan yıldızlara bürünmüş...	Sherrard.
92	Biçare Romalılar...	Dukas, *Fragmenta*.
95	İnsanımızdan kendilerine kaçanların...	Kritovoulos, *Critobuli*.
95	[Bu şehir] elimizde olmadıkça...	a.k.a.
95	Mezhep ayrılığı yüzünden...	a.k.a.
95	Allah bize yardımcı oldukça...	a.k.a.
96	Şiddetli depremler ve toprak kaymaları...	a.k.a.
97	gıda maddeleri, buğday...	Doukas, *Fragmenta*.
98	Ve bu, Türklerde...	Barbaro, *Giornale*.
98	Osmanlı topçularını dostça...	a.k.a.
98	öncelikle Tanrı aşkı...	a.k.a.
99	Bu gemilerle birlikte...	a.k.a.
100	birçok mükemmel düzenek...	Doukas, *Fragmenta*.
100	tam zırhlı dört yüz...	Kritovoulos, *History of Mehmet*.
100	Roma'dan ancak Kahire Sultanı'nın...	Sphrantzes.

VI. Sur ve Top

101	Usta işi karışımların alev alması...	Hogg.

101	Savaş alanında bilgili...	Kritovoulos, *Critobuli.*
101	kale hendeği tarakla temizlendi...	a.k.a.
103	yedi yaşındaki bir çocuk...	Pairisli Gunther.
104	ve çağın en bilge kişilerinden...	Tsangadas.
104	Tanrı'nın kırbacı...	Van Millingen, *Byzantine Constantinople.*
105	Konstantinopolis bu duvarları...	a.k.a.
108	Yaşam veren pınarın...	a.k.a.
110	iyi ve yüksek...	Mijatovich.
111	beş, ya da altı parça topuyla...	Hogg.
111	ateşlendiğinde cehennemin...	Cipolla.
111	Şeytani savaş aletinin...	DeVries.
116	Dilediğiniz gülleyi atabilecek...	Doukas, *Fragmenta.*
117	yuvarlak künk şeklinde...	Kritovoulos, *Critobuli.*
117	demir, tahta, toprak ve taş...	a.k.a.
117	ocakların hunilere olan...	a.k.a.
117	Topun döküleceği günde...	Evliya Çelebi.
118	Sadrazam'a, Şeyhülislam'a...	a.k.a.
119	Ergime için belirlenen zaman...	a.k.a.
119	Ağızların açılmasıyla bakır...	Kritovoulos, *Critobuli.*
119	dehşet verici ve olağanüstü...	Doukas, *Fragmenta.*
120	patlamanın ve çıkacak sesin...	a.k.a.
120	çok kuvvetli bir barut...	a.k.a.

VII. Yıldızlar Gibi Sayısız

123	Yürüdüğünde mızraklarının çokluğundan...	Pertusi, *La Caduta.*
123	Türk imparatorları kentlerin...	Mihailovich.
124	Kent'e karşı açılan sefere...	Doukas, *Fragmenta.*
124	zanaatkârlarla köylüler arasından...	Imber, *The Ottoman Empire.*
124	çarpışma başladığında...	a.k.a.

125	Ordu için asker derleme...	Goodwin, *Lords of the Horizons.*
125	Seferin Kent'e açıldığını duyan...	Doukas, *Fragmenta.*
126	Peygamber'in...	Hoca Sadettin Efendi.
126	süvari ve piyade...	Kritovoulos, *Critobuli.*
127	tüm ordusu, piyadesi ve süvarisiyle...	a.k.a.
127	Ulema, şeyhler...	Hoca Sadettin Efendi.
127	Tanrı'ya kentin Kutsal Hafta...	Doukas, *Fragmenta.*
128	devasa bir denize dönüşen...	Pertusi, *La Caduta.*
129	Osmanlı tertibine göre...	Tursun Bey.
129	Mehmet'in ordusu...	Sphrantzes.
129	Ordularını ve kamplarını daha iyi...	Goodwin.
130	Muhafızları Osmanlı askerinin...	Kritovoulos, *Critobuli.*
130	Askerlerin dörtte biri...	Pertusi, *La Caduta.*
130	Hayvanların askeri kamplarda...	a.k.a.
131	bu insanlar her ne kadar...	a.k.a.
131	Greklerin, Latinlerin, Germenlerin...	a.k.a.
131	Stambol'a yürüyüp...	Mihailovich.
132	yıldızlar gibi sayısız...	Pertusi, La Caduta.
132	Biliyorum ki, Türk İmparatoru...	Mihailovich.
132	kuşatmaya olasılıkla...	Pertusi, *La Caduta.*
132	terzilerden, fırıncılardan...	Mijatovich.
133	keşişler de dahil olmak üzere...	Sphrantzes.
133	İmparator beni çağırttı...	a.k.a.
133	Kentin büyük ölçülerine karşın...	a.k.a.
133	Greklerin büyük bölümü...	Pertusi, *La Caduta.*
133	yay ve arbalet kullanmakta...	Leonard.
133	Gerçek rakamlar...	Sphrantzes.
135	önde gelen yurttaşlarının...	Barbaro, *Giornale.*

135 yaşlı ama azimli... Pertusi, *La Caduta.*
135 kendi masraflarını karşılayarak... a.k.a.
135 yetenekli bir mühendis... Sphrantzes.
136 Palaiologos evinden bir soylu... Pertusi, *La Caduta.*
137 Konstantinopolis'te... Barbaro, *Giornale.*
138 Bu benim öğütlediğimin... Pertusi, *La Caduta.*
138 önde bayrakları... Barbaro, *Giornale.*
138 O hakkı inkara şartlanmış... Kuran.
139 askerleri yüreklendirmek... Doukas.
139 Hatta tapınaklardaki... Kritovoulos, *Critobuli.*
141 savaşta pişmiş asker... a.k.a.

VIII. Korkunç Kıyamet Patlaması

143 Hangi dil yaşanan o felaketlerden... Nestor İskender.
144 bazılarını öldürdü... Kritovoulos, *Critobuli.*
144 taş, kereste ve toprak... a.k.a.
144 karanlıkta kent kapılarından... Doukas, *Fragmenta.*
144 kiminin arbaletle... a.k.a.
145 büyük bölümü öldü... Kritovoulos, Critobuli.
145 otuz ağır silahlı asker... a.k.a.
146 korkunç top... Pertusi, *La Caduta.*
146 ne bir dış suru... Leonardo.
146 tüm kentin en zayıf... Barbaro, Giornale.
146 atışlardan biri... Nestor İskender.
146 güllenin çevresinin... Pertusi, *La Caduta.*
147 topların taş gülleleri... a.k.a.
148 barutun patlamasıyla... Kritovoulos, *Critobuli.*
148 ölçekler ve hesaplarla... a.k.a.
148 Ve ateş almasıyla... a.k.a.
148 Böyle olmakla beraber... a.k.a.
149 Surlar ezilip toza dönüyor... Pertusi, *La Caduta.*

150 kıyametin korkunç patlaması... Hoca Sadettin Efendi.
150 Kiliseler niyazlar, dualar eden... Nestor İskender.
150 tüm insanları umuda sarılmaya... a.k.a.
150 duvarları sallayıp... Melville Jones.
151 öyle bir sonu... a.k.a.
151 Bu şeyin eskiden gelme bir adı... Kritovoulos, *Critobuli.*
151 Saldırılar gün ve gece boyu... Sphrantzes.
152 üstüne top güllesi düşmüş gibi... a.k.a.
153 aynı yüksekliğe, ama... Doukas, *Fragmenta.*
153 Öyle şeytani bir güç... Melville Jones.
153 sultanın savaş makinelerinin... Sphrantzes.
155 Türkler yakın mesafede... Leonard.
155 büyük bir delip geçme gücüne... Doukas, *Fragmenta.*
156 Ve bir, ya da iki adam... Barbaro, Giornale.
156 Yaylı ve mızraklı askerleri... Kritovoulos, *Critobuli.*
157 Surlara gelirkenki bağırışlarını... Pertusi, *La Caduta.*
157 Tüfeklerin ve arkebüzlerin... Nestor İskender.
158 dağıldılar ve... a.k.a.
158 ölülerini bile almadan... a.k.a.
158 yüceler yücesi Tanrı'ya... a.k.a.

IX. Tanrı'dan Gelen Bir Rüzgar

159 Deniz üstünde yapılan savaşlar... Guilmartin.
160 savaş ve kuşatma için... Kritovoulos, *Critobuli.*
162 otuz ya da elli çift kürekle... a.k.a.
162 Asya ve Avrupa kıyılarındaki... a.k.a.
162 bu işlerde bilgisi... a.k.a.
162 İmanın savunucularının... Pertusi, *La Caduta.*
163 donanma büyük bir neşe... Kritovoulos, *Critobuli.*
163 ilahi güçle gelen rüzgâr... Pertusi, *La Caduta.*
164 Tana'dan gelen üç kadırgayı... Barbaro, *Giornale.*

165	bastonları ileriye bakacak şekilde...	Barbaro, *Diary.*
165	İyi silahlandırılmış...	Barbaro, *Giornale.*
166	Öylesine etkileyici bir donanmaya...	a.k.a.
166	kararlılık içinde...	a.k.a.
166	saatler saatleri kovalarken...	a.k.a.
168	birçoğunu yaralayıp... ciddi hasar...	Kritovoulos, *Critobuli.*
171	Doğu'da, Karadeniz'de...	Pertusi, *La Caduta.*
172	Düşman gemileri tutuklanarak...	Kritovoulos, *Critobuli.*
172	silah namına...	a.k.a.
173	gurur ve başarı...	a.k.a.
173	çalparaların gürültüsü...	Barbaro, *Giornale.*
173	yüksekten savaşıyor...	Kritovoulos, *Critobuli.*
174	arkadaşlarını teşvik eden...	a.k.a.
174	sanki karaya dönüşmüştü...	Doukas, *Fragmenta.*
174	korkunç mancınıklarla...	Leonard.
176	Her iki taraftan savaşçıların...	Kritovoulos, *Critobuli.*
176	iblisler gibi...	Melville Jones.
176	askerlere bizzat...	Pertusi, *La Caduta.*
177	suyun neredeyse hiç...	Barbaro.
177	Osmanlı gemilerindeki savaşçıların...	Kritovoulos, *Critobuli.*
177	ve duyduğu öfkeyle...	Melville Jones.
178	en az yirmi parçalık...	Barbaro, *Giornale.*
178	Bindiği atı kırbaçlayarak...	Kritovoulos, *Critobuli.*

X. Kan Sarmalları

179	Savaş bir aldatmacadır.	Lewis, *Islam from the Prophet.*
180	sultanın büyük emelleri...	Leonard.
180	Hiç beklenmeyen ve...	Kritovoulos, *Critobuli.*
180	Ebedi ve ezeli Tanrımız...	Barbaro, *Giornale.*

181	Bu olay büyük acıya verdi...	Pertusi, *La Caduta.*
182	Dualarımda yetersiz kalmakla...	a.k.a.
182	yaklaşık on bin atlı...	Barbaro, *Diary.*
182	yüreğinin derinliklerinden...	Sphrantzes.
182	Onları bile ele geçiremezken...	Barbaro, *Giornale.*
182	Siz de biliyorsunuz...	a.k.a.
183	insanları dövmek için...	Doukas, *Fragmenta.*
184	en fazla korkulan...	Melville Jones.
184	tıpkı dalında olgunlaşan...	Mijatovich.
185	Efendimiz İsa Mesih...	Nicol, *The Immortal Emperor.*
186	Kenttekileri ve donanmadakileri korku...	Pertusi, *La Caduta.*
186	Bombardıman birkaç günden...	a.k.a.
186	sadece on bin adamın...	Barbaro, *Diary.*
186	Onarım taş ve toprak...	a.k.a.
186	dev topun ve...	Pertusi, *La Caduta.*
187	Türklerle, özellikle de...	a.k.a.
187	merhametle dolu...	a.k.a.
188	Sakalımın bir teli gizlerimi...	Doukas.
189	imansız bir Hıristiyan'ın...	Leonard.
190	Galata halkı...	Pertusi, *La Caduta.*
191	Padişah, altına büyük...	Kritovoulos, Critobuli.
191	Gemilerin yelken vesaire...	a.k.a.
192	kürekçi sıralarının sayısı...	Barbaro, *Giornale.*
193	Muhteşem bir başarı...	Sphrantzes.
193	elim bir manzara...	Kritovoulos, *Critobuli.*
193	hayret, ıstırap, keder...	a.k.a.
194	Haliç'in Osmanlı donanması...	Kritovoulos, *Critobuli.*
194	Donanmamızdakiler...	Pertusi, *La Caduta.*
195	sözden çok eylem adamı...	Sphrantzes.
196	Bu ayın yirmi dördünden...	Barbaro, *Giornale.*

196	dünya yüzünde şan...	a.k.a.
197	Ve bu fusta...	a.k.a.
197	Toplardan ve el silahlarından...	a.k.a.
197	Korkunç ve hararetli...	a.k.a.
198	Türk kampının her tarafında...	a.k.a.
198	Usta Giacomo Coco...	a.k.a.
198	Büyük Türk cezalandırmak istediği...	Babinger.
198	O gün de Konstantinopolis...	Melville Jones.
199	toprağa dikilmiş...	Doukas.
199	o genç adamlar için...	Sphrantzes.
199	İnsanlarımız korkunç bir öfkeye kapılmıştı...	Pertusi, *La Caduta.*
199	Böylece, kafirlik ve zulmün...	a.k.a.

XI. Dehşetli Makineler

201	Bir kuşatmayı idare etmek için...	*Siegecraft: Two Tenth-century Instructional Manuels by Heron of Bysantium*, ed. D.F. Sullivan, Washington DC, 2000.
201	Eyvah, en kutsal Babamız...	Leonard.
201	Bu ihanet Cenova'nın lanetli...	Pertusi, *La Caduta.*
202	şan ve şöhrete...	a.k.a.
202	her iki taraf ötekini...	a.k.a.
202	dümenlerle yelkenleri sökerek...	a.k.a.
202	kanlarının son damlasına...	Barbaro, *Giornale.*
203	gülleyi çok yükseğe fırlatacak...	Kritovoulos, *Critobuli.*
204	üç yüz bottellik...	Barbaro, *Giornale.*
204	kimi atışlar dört kişiyi...	a.k.a.
204	otuz adamın arasında duran...	Leonard.
204	zararın her neyse...	Doukas, *Fragmenta.*

204	Türklerin kendilerine...	a.k.a.
205	her biri en az...	Barbaro, *Giornale*.
205	çünkü orada duvar...	Nestor İskender.
206	Kent silahların çatırtısı...	a.k.a.
206	Türkler birbiri üstüne yığılıp...	a.k.a.
206	Ailem muhtaç haldeyken...	Leonard.
207	Latinlere nefret dolu insanlar...	a.k.a.
207	yiyecek istifleyen...	a.k.a.
207	İmparator sertlik gösteremiyordu...	a.k.a.
207	Bu suretle aralarına çekişme girdi...	Tursun Bey.
208	İmparator uzunca bir zaman...	Nestor İskender.
208	tüm orduya kente yürüyüp...	a.k.a.
208	kentlileri korkutmak için...	Barbaro, *Giornale*.
209	kılıcını çekip ona saldırdı...	Nestor İskender.
209	Ama bunu başaramadılar...	a.k.a.
210	Grekler, Rhangabes'in...	a.k.a.
210	Mayıs'ın on birinde...	Barbaro, *Giornale*.
210	kan ırmakların yüzünde...	Nestoe İskender.
210	İnsan kentin her tarafından...	a.k.a.
211	Müslümanların üçte biri...	Wintle.
211	Görelim bakalım kim...	Barbaro, *Giornale*.
212	aralarında birçoğu...	a.k.a.
212	bu böyle devam ederse...	Nestor İskender.
212	Türklerin çoktan surlara...	a.k.a.
213	İmparator adamlarına seslendi...	a.k.a.
213	ama çevresindeki asillerle...	Mijatovich.
213	Bu toplar gün ve gece...	Barbaro, *Giornale*.
214	iyi bir top, iyi tüfekler...	a.k.a.
214	onları zincirde büyük bir...	a.k.a.
214	neredeyse onları aceleyle...	a.k.a.
214	Yetmişten fazla top...	a.k.a.

214 korkutmak için — a.k.a.
214 gün batımından iki saat... — Barbaro, Diary.
215 topyekûn saldırıya... — Barbaro, Giornale.
215 kazmakta ve dağları delmekte... — Pertusi, La Caduta.
216 İleri düzeyde askeri... — a.k.a.
218 her seferinde Hıristiyanlar... — Melville Jones.
218 savunma hatlarını... — Barbaro, *Giornale*.
218 yarım mil uzunluğundaydı... — a.k.a.
219 ancak Romalıların... — Leonard.
219 o şeyi gördüğünde... — Barbaro, *Giornale*.
219 Yer birden büyük... — Nestor İskender.
220 uzun koçbaşları... — Leonard.
220 sonunda itiraf ettiklerinde... — Barbaro, *Giornale*.
221 bir Hıristiyan toprağına... — Pertusi, *La Caduta*.
221 Türklerin eline geçmiş... — a.k.a.
222 ve duyduğu... ve bunu anlayan... — Barbaro, *Giornale*.

XII. Alametler ve Kehanetler

223 İnsanların verdiği yanıtlarda... — Sherrard.
224 Yedi tepenin kenti... — Yerasimos, *Les Traditions Apocalyptiques*.
224 evrensel yıkımın... — Melville Jones.
225 Zaman içinde... — Leonard.
225 tüm halkın Tanrı'nın... — Nestor İskender.
226 hayatın kısa, yazgının... — Yerasimos, *Les Traditions Apocalyptiques*.
226 Hava açık ve kristal kadar... — Barbaro, *Diary*.
226 ancak üç günlük... yavaş yavaş... — Pertusi, *La Caduta*.
226 İmparator ve tüm lordları... — a.k.a.
228 Ey en bilgili... — Tsangadas.
228 hiçbir sebep olmaksızın... — Kritovoulos, *Critobuli*.
228 insanlar ne bir... öyle... — a.k.a.

229	Bu da Tanrı'nın şehri...	a.k.a.
229	kentin üstünde...	Nestor İskender.
230	Pencerelerin üstünden...	a.k.a.
230	Bu büyük bir belirti...	a.k.a.
230	İmparator, bu kent...	a.k.a.
231	Onların çaresizliğe düşmesine...	a.k.a.
234	Konstantinopolis'i çok kral...	Pertusi, *La Caduta.*
234	Türklerin sultanları aleyhine...	Leonard.
234	Yunanlar, yazgınız bir...	Melville Jones.
235	yüksek rütbeden olmayan...	a.k.a.
235	sahip oldukları şeyleri...	a.k.a.
235	Greklerin aklından...	a.k.a.
236	Zaferi mi elde...	Doukas, *Fragmenta.*
236	Zaten çok büyük olan...	Leonard.
237	Cenevizler hiziplere...	a.k.a.
237	Kısa ve keskin...	Melville Jones.
237	Hücumun gününü...	Leonard.
237	Kamptaki her çadır...	Pertusi, *La Caduta.*
238	Bu tuhaf manzara...	Doukas, *Fragmenta.*
238	Hem deniz, hem de...	Pertusi, *La Caduta.*
238	duyanlar göğün yarıldığını...	Barbaro, *Giornale.*
238	yarı ölü gibi...	Doukas, Magoulias çev.
238	Esirge bizi...	Doukas, *Fragmenta.*
239	Topların o gün...	Pertusi, *La Caduta.*
240	Vay haline, Bizans...	Yerasimos, *Les Traditions Apocalyptiques.*

XIII. 'Bugünün Tarihini Unutma'

241	Bu zahmetler Allah içindir...	İnalcık, *Osmanlı İmparatorluğu.*
241	büyük bir halının...	Mihailovich.
243	zavallı surları...	Barbaro, *Giornale.*

243	tüm devlet büyüklerini...	Kritovoulos, *Critobuli.*
244	Bir kez savaşa başlayınca...	a.k.a.
244	gerektiğinde sessizlikle...	a.k.a.
245	Anadolu ve Rumeli'nde...	Melville Jones.
245	Ama bir asker ki...	a.k.a.
245	Allah, Muhammet...	Leonard.
246	Zamanında bilgeliğin...	Babinger.
247	Ah, cennete kadar...	Pertusi, *La Caduta.*
247	tüm Hıristiyanlar...	Barbaro, *Giornale.*
248	Hıristiyan imanının...	a.k.a.
248	kararlılığı anında...	Nestor İskender.
249	onu gece boyunca...	a.k.a.
249	o dünyaya ait...	Barbaro, *Diary.*
250	Meclisinde onu dinleyenlere...	Babinger.
250	*Kuran*	
250	Gayet iyi biliyorsunuz ki...	Pertusi, *La Caduta.*
251	Daha önceden...	*Kuran*
253	kendine Venedikli diyenin...	Barbaro, *Giornale.*
254	kötü Türklerin...	Leonard.
254	Büyük Konstantinus'un...	a.k.a.
255	Bu kenti kendinizinmiş gibi...	a.k.a.
255	Zafer gününüzün...	a.k.a.
255	Tanrı'nın yardımıyla...	Melville Jones.
255	Bazı yerlerde bir kuleyi...	Kritovoulos, *Critobuli.*
257	yere kapanıp...	Nestor İskender.
257	tüm papazlar ve...	a.k.a.
257	Muhammed'in evlatları...	Barbaro, *Giornale.*
258	cehennemin ta kendisinin...	Barbaro, *Diary.*
258	Askerler tüm silahları...	Barbaro, *Giornale.*
258	Ve her iki taraf...	Pertusi, *La Caduta.*
258	şafak vaktinden...	Hoca Sadettin Efendi.
260	Aynı 28 Mayıs...	Sphrantzes.

XIV. Kilitli Kapılar

261	Muzaffer olmayı sağlayacak...	İbni Haldun.
262	hafif silahlı olanların...	Kritovoulos, *Critobuli.*
264	zaferin kesin olduğu...	Pertusi, *La Caduta.*
264	kampta kendi rızaları...	a.k.a.
264	Grekler, Latinler...	Leonard.
265	okçular yaylarını...	Kritovoulos, *Critobuli.*
266	Davranın evlatlarım...	Kritovoulos, *Critobuli.*
266	korku salan naralarla...	Kritovoulos, *History of Mehmet.*
266	surlara zincirlerinden...	Barbaro, *Giornale.*
267	çanları duyunca...	Nestor İskender.
267	Onları inanılmaz...	Barbaro, *Giornale.*
267	Üstlerine ölümcül cephaneler...	Leonard.
267	hepsi cesur adamlardan...	Barbaro, *Giornale.*
267	Bağrışlarını göğe...	Leonard.
268	surların ve barikatların...	Kritovoulos, *Critobuli.*
268	havanın kendisi bile...	Barbaro, *Giornale.*
270	kent savunması orada...	Leonard.
270	hiçbir şeyden...	a.k.a.
270	hiçbir şey tarafından...	Kritovoulos, *Critobuli.*
271	gecenin karanlığı şafağa...	Pertusi, *La Caduta.*
271	okçulara, sapancı ve...	Kritovoulos, *Critobuli.*
271	o kadar fazla tüfek...	Melville Jones.
271	Türkler gibi değil...	Barbaro, *Giornale.*
271	Çıkarttıkları muazzam sesle...	a.k.a.
272	taze güce ve şevke...	a.k.a.
272	kente girmeye kararlı...	a.k.a.
272	tüm soyluları ve önde gelen...	a.k.a.
272	taşla vurularak...	Pertusi, *La Caduta.*
272	korkunç sesler...	Kritovoulos, *Critobuli.*

272 Başka bir dünyanın... Barbaro, *Giornale.*
272 Onlara gayretle karşı... Pertusi, *La Caduta.*
273 Cesur askerler... Leonard.
273 Kötü ve acımasız... Kritovoulos, *Critobuli.*
275 Evlatlarım... a.k.a.
276 kulağa cehennemin... Barbaro, *Giornale.*
276 böylece kapının önünde... Melville Jones.
276 Bundan sonra asker... Kritovoulos, *Critobuli.*

XIV. Bir Avuç Toz

279 Lütfen söyleyin bana... Sherrard.
280 Adamlarını çağırmak için... Doukas, *Fragmenta.*
280 üstlerine büyük öfke... Kritovoulos, *Critobuli.*
280 yaygın bir terör... a.k.a.
280 palalarının ucunda gördükleri... Barbaro, *Giornale.*
281 onlara damlardan tuğlalar... Nestor İskender.
281 tüm kent ölen ve öldüren... Melville Jones.
281 eşlerinin ve... en yakınlarıyla... Doukas, *Fragmenta.*
282 güzel kabartmalar ve... Doukas, Magoulias çev.
282 yaşlıları öldürüyor... Hoca Sadettin Efendi.
282 çeşitli milletlere... Melville Jones.
282 korkunç... yatak odalarından... Kritovoulos, *Critobuli.*
282 zayıf akıllılar, cüzzamlılar... Leonard.
282 Yeni doğmuş... Doukas, *Fragmenta.*
282 güdülerek, şiddetle... a.k.a.
282 genç ve iffetli... a.k.a.
283 Kilise hazineleri... a.k.a.
283 kiliselerin ve mabetlerin... a.k.a.
283 Tanrı'nın azizlerinin... Melville Jones.
283 Rahibeler filoya... Doukas, *Fragmenta.*
283 Batı'dan ve Anadolu'nun... a.k.a.

285	altın, mücevher ve başka...	Pertusi, *La Caduta.*
285	Böylece bayraklarını her yere...	Barbaro, *Diary.*
285	kiliseler, eski tonozlar...	Kritovoulos, *Critobuli.*
287	erkekler, kadınlar, keşişler...	Doukas, *Fragmenta.*
287	Türklerin öfkesiyle...	Pertusi, *La Caduta.*
287	Tanrı yardımcıları...	a.k.a.
287	tehlike yaklaşmadan...	a.k.a.
288	Konstantinopolis kaybedildiği...	a.k.a.
289	Korkunç bir durumdaydık...	a.k.a.
289	Tana filosu...	Barbaro, *Giornale.*
290	bir kanaldaki...	Pertusi, *La Caduta.*
290	kimi boğulan, kimi...	a.k.a.
291	cennete uzanır gibi...	Freely'den Prokopius.
292	cennetten zincirle asılı...	Norwich.
292	ağa düşmüş gibi...	Kritovoulos, *Critobuli.*
292	koyunlar gibi...	Doukas, Magoulias çev.
293	her birisi kendi tutsağını...	a.k.a.
293	Sonu gelmez gibi görünen...	Doukas, *Fragmenta.*
293	mabette saklanan değerli...	a.k.a.
293	perişan ve harabe halinde...	a.k.a.
294	yürek gözü kör...	Hoca Sadettin Efendi.
295	Tekfur yaralı bir Azap...	Tursun Bey.
295	İmparator...	Pertusi, *La Caduta.*
295	Konstantinopolis İmparator...	a.k.a.
296	Ağlayın Doğu'nun ve...	Legrand.
296	İstanbul hükümdarı...	Lewis, *The Muslim Discovery of Europe.*
297	yetmiş, seksen bin...	Freely.
297	şu derece ki...	Kritovoulos, *Critobuli.*
299	dairevi ve rengarenk...	Lewis, *Istanbul.*
299	Baykuş Efrasiyabın...	a.k.a.

300	hepsi öylesi bir...	Pertusi, *La Caduta.*
300	birkaç kuruş karşılığında...	a.k.a.
300	altın ve gümüş...	a.k.a.
300	çocukları ve kadınları...	Norwich.

XVI. Dünyanın Yeni Dehşeti

301	Ney yana baksam dert...	Melville Jones.
302	Kız kardeşimi... dört erkek...	Camariotes.
302	dünyanın her tarafına...	Pertusi, *La Caduta.*
303	Konstantinopolis'in kurtulması...	a.k.a.
304	epey şarap içmiş... cellat...	Doukas, Magoulias çev.
304	Sultan Mehmet...	Lewis, *Istanbul.*
304	Müslüman imanının...	Hoca Sadettin Efendi.
304	Böyle bir şehri...	Kritovoulos, *Critobuli.*
305	Bundan kötü bir şey...	Wheatcroft, *The Ottomans.*
305	büyük bir feryat...	Pertusi, *La Caduta.*
305	Konstantinopolis ve Pera...	Schwoebel.
306	Türklerin Konstantinopolis...	a.k.a.
306	Bizi Konstantinopolis'e...	a.k.a.
306	Bu yıl asil...	a.k.a.
307	Papa'nın şeytanlığından...	Lewis, *The Muslim Discovery of Europe.*
307	Sultan ve tüm adamları...	İbni Taghribirdi.
307	Saman doldurulmuş...	Doukas, *Fragmenta.*
308	Hac yollarını açık...	İnalcık. *Osmanlı imparatorluğu.*
308	Dünya imparatorluğu...	Schwoebel.
308	Senatörlerimiz Türklerin...	Barbaro, *Giornale.*
309	Bu fevkalade zaferi...	Schwoebel.
309	Düşman kapılarımızda...	Babinger.
310	Konstantinopolis'in, Doğu'nun...	a.k.a.

313	ortak düşman Osmanlı'ya...	Shakespeare, *Othello*.
313	630 yılı dolaylarında...	Matar.
315	kent içindeki kiliselerin...	Hoca Sadettin Efendi.
315	Hayırlısıyla Patrik ol...	Runciman, *The Fall of Constantinople*.
315	Burada, Türklerin...	Mansel.
315	fesatçılar ve ikiyüzlülerin...	a.k.a.
316	Türkler dinlerini...	a.k.a.
316	Homeros ile Plato'nun...	Schwoebel.
316	sudan çelenkle...	Freely.
316	insanla atın birleşiminden...	Matar.
317	ebedi zevk bahçesinin...	Levey.
318	O küçük dünyanın...	*Istanbul, Everyman Guides*.
318	Gördüklerim beni...	Mansel.
319	Bana öyle geliyor ki...	Freely.

Sondeyiş: Huzur Mekânları

321	Hıristiyanlığın ve İtalya'nın...	Babinger.
322	kısa ve kalın boyunlu...	a.k.a.
322	bacağında devasa bir...	a.k.a.
323	babasının despotça...	a.k.a.
323	Koca kartal öldü...	a.k.a.
325	Ben acınası Georgios Sphrantzes...	Sphrantzes, Philippides çev.
325	Güzel kızım Tamar...	a.k.a.
325	ya aldığı yara... kaybettiği...	Pertusi, *La Caduta*.
325	Burada Konstantinopolis'in...	Setton.
330	Parçalar arasında...	Gilles.

kaynakça

Toplu Kaynaklar:

Jorga, N., *Notes et extraits pour servir a I'Histoire des Croisades au XVe siecle*, Paris ve Bükreş, 1899-1916.

Legrand, Emile, *Recueil de Chansons Populaires Grecques*, Paris, 1874.

Lewis, Bernard, *Islam from the Prophet Muhammad to the Capture of Constantinople*, New York, 1974 Melville Jones, J. R., *The Siege of Constantinople 1453: Seven Contemporary Accounts*, Amsterdam, 1972.

Pertusi, Agostino, *La Caduta di Costantinopoli*, , Milano, 1976.

Bireysel Kaynaklar:

Barbaro, Nicolo, *Giornale dell' Assedio di Costantinopoli 1453*, ed. E. Cornet,Vienna, 1856; (İngilizce) *Diary of the Siege of Constantinople 1453*, çev. J. R. Melville Jones, New York, 1969.

Brocquiere, Bertrandon de la, in *Early Travels in Palestine*, ed. T. Wright, London, 1848.

Camariotes, Matthew, *'De Constantinopoli Capta Narratio Lamentabilis', in Patrologiae Cursus Completus, Series Graeco-Latina*, ed. J. P. Migne, Paris, 1866

Chelebi, Evliya, *In the Days of the Janissaries*, ed. Alexander Pallis, Londra, 1951.

Chelebi, Evliya, 'Le Siege de Constantinople d'apres le Seyahatname d'Evliya Chelebi', çev. H. Turkova, *Byzantinoslavica*, 1953.

Comnena, Anna, *The Alexiad of Anna Comnena*, trans. E. R. A. Sewter, Londra, 1969.

Doukas, *Decline and Fall of Byzantium to the Ottoman Turks*, çev. Harry J. Magoulias, Detroit, 1975.

Doukas, *Fragmenta Historicorum Graecorum*, Paris, 1870.

Gilles, Pierre, *The Antiquities of Constantinople*, Londra, 1729.

Gunther of Pairis, *The Capture of Constantinople: The Hystoria Constantinopolitana of Gunther of Pairis*, ed. ve çev. Alfred J. Andrea, Philadelphia, 1997.

Ibn Khaldun, *The Muqaddimah*, çev. Franz Rosenthal, Londra, 1958.

Ibn Taghribirdi, Abu al-Mahasin Yusuf, *History of Egypt*, M. S. 1382-1469, çev. W. Popper, Berkeley, 1960.

Khoja Sa'd-ud-din, *The Capture of Constantinople from the Taj-ut-Tevarikh*, çev. E. J. W. Gibb, Glasgow, 1879.

Kritovoulos, *Critobuli Imbriotae Historiae*, ed. Diether Reinsch, Berlin, 1983; (İngilizce) *History ofMehmed the Conqueror*, çev. Charles T. Riggs, Westport, 1970.

Leonard of Chios, *De Capta a Mehemethe II Constantinopoli*, Paris, 1823.

Mihailovich, Konstantin, *Memoirs of a Janissary*, çev. Benjamin Stolz, Ann Arbor, 1975.

Nestor-Iskander, *The Tale of Constantinople*, çev. ve ed. Walter K. Hanak ve Marios Philippides, 1998.

Ovid, *Tristia*, Cambridge, Massachusetts, 1989.

Procopius, *Buildings*, Londra, 1971.

Pusculus, Ubertino, *Constantinopoleos Libri IV*, in Ellissen, *Analekten der Mittel- und Neugriechischen Literatur III*, 1857.

Spandounes, Theodore, *On the Origin of the Ottoman Emperors*, çev. ve ed. Donald M. Nicol, Cambridge, 1997.

Sphrantzes, George, *The Fall of the Byzantine Empire: A Chronicle by George Sphrantzes 1401-1477*, çev. Marios Philippides, Amherst, 1980.

Sphrantzes, George, *A Contemporary Greek Source for the Siege of Constantinople 1453: The Sphrantzes Chronicle*, çev. Margaret Carroll, Amsterdam, 1985.

Tafur, Pero, *Travels and Adventures, 1435-1439*, çev. Malcolm Letts, London, 1926.

Theophanes Confessor, *The Chronicle ofTheophanes Confessor*, çev. Cyril Mango ve Roger Scott, Oxford, 1997.

Tursun Beg, *The History ofMehmed the Conqueror*, çev. Halil İnalcık ve Rhoads Murphey, Minneapolis and Chicago, 1978.

Modern Çalışmalar:

Ak, Mahmut and Başar, Fahameddin, *İstanbul'un Fetih Günlüğü*, İstanbul, 2003.

Akbar, M. J., *The Shade of Swords: Jihad and the Conflict between Islam and Christianity*, Londra, 2002.

Armstrong, Karen, *Holy War: The Crusades and Their Impact on Today's World*, Londra, 1992.

Atıl, Esin, *Levni and the Surname: The Story of an Eighteenth-century Ottoman Festival*, İstanbul, 1999.

Ayalon, David, *Gunpowder and Firearms in the Mamluk Kingdom*, Londra, 1956.

Aydın, Erdogan, *Fatih ve Fetih: Mitler ve Gerçekler*, İstanbul, 2001.

Babinger, Franz, *Mehmet the Conqueror and His Time*, Princeton, 1978.

Bartusis, Mark C., *The Late Byzantine Army: Arms and Society, 1204-1453*, Philadelphia, 1992.

Baynes, Norman H., *Byzantine Studies and Other Essays*, Londra, 1955.

Bury, J. B., *A History of the Later Roman Empire from Arcadius to Irene*, 395-800, Londra, 1889.

Cahen, Claude, *Pre-Ottoman Turkey*, çev. J. Jones-Williams, Londra, 1968.

Carroll, Margaret, *'Notes on the authorship of the Siege Section of the*

Chronicon Maius', *Byzantion* 41, 1971.

Chatzidakis, Manolis, *Mystras: The Medieval City and the Castle,* Atina, 2001.

Cipolla, Carlo M., *European Culture and Overseas Expansion*, Londra, 1970.

Clark, Victoria, *Why Angels Fall: A Journey through Orthodox Europe from Byzantium to Kosovo*, Londra, 2000.

Coles, Paul, *The Ottoman Impact on Europe*, Londra, 1968.

Corn's, Ivy A. ve Wolfe, Michael (eds), *The Medieval City under Siege*, Woodbridge, 1995.

DeVries, Kelly, *Guns and Men in Medieval Europe, 1200-1500*, Aldershot, 2002.

Dirimtekin, Feridun, *İstanbul'un Fethi*, İstanbul, 2003.

Emecen, Feridun M., *İstanbul'un Fethi Olayi ve Meseleleri*, İstanbul, 2003.

Encyclopaedia of Islam, Leiden, 1960.

Esin, Emel, *Ottoman Empire in Miniatures*, İstanbul, 1988.

Freely, John, *The Companion Guide to Istanbul*, Woodbridge, 2000.

Gill, Joseph, *The Council of Florence*, Cambridge, 1959.

Goffman, Daniel, *The Ottoman Empire and Early Modern Europe*, Cambridge, 2002.

Goodwin, Godfrey, *The Janissaries*, Londra, 1994.

Goodwin, Jason, *Lords of the Horizons: A History of the Ottoman Empire*, Londra, 1999.

Granville Browne, E. (ed.), *A History of Ottoman Poetry*, Londra, 1904.

Guilmartin, John E, *Galleons and Galleys*, London, 2002.

Haldon, J. and Byrne, M., 'A Possible Solution to the Problem of Greek Fire', *Byzantinische Zeitschrift* 70, pp. 91-99.

Hall, Bert S., *Weapons and Warfare in Renaissance Europe: Gunpowder,Technology and Tactics*, Baltimore, 1997.

Hattendorf, John B. ve Unger, Richard W., *War at Sea in the Middle Ages and the Renaissance*, Woodbridge, 2003.

Heywood, Colin, *Writing Ottoman History: Documents and Interpretations*, Aldershot 2002.

Hogg, Ian V., *A History of Artillery*, Londra, 1974.

Howard, Michael, *War in European History*, Oxford, 1976.

Imber, Colin, 'The Legend of Osman Gazi', *The Ottoman Emirate 1300-1389*, Rethymnon, 1993.

Imber, Colin, 'What Does Ghazi Actually Mean', *The Balance of Truth: Essays in Honour of Professor Geoffrey Lewis*, İstanbul, 2000.

Imber, Colin, *The Ottoman Empire: 1300-1650*, Basingstoke, 2002.

İnalcık, Halil, 'Mehmet the Conqueror and His Time', *Speculum* 35, sy. 408-427.

İnalcık, Halil, *Fatih Devri Üzerinde Tetkikler ve Vesikalar I*, Ankara, 1987.

İnalcık, Halil, *The Ottoman Empire: Conquest, Organization and Economy*, Londra, 1978.

İnalcık, Halil, *The Ottoman Empire: The Classical Age 1300-1600*, Londra, 1973.

Istanbul: Everyman Guides, Londra, 1993.

Kaegi, Walter Emil, *Byzantium and the Early Islamic Conquests*, Cambridge, 1992.

Kazankaya, Hasan, *Fatih Sultan Mehmed'in İstanbul'u Fethi ve Fethin Karanlık Noktaları*, İstanbul, 1995.

Keegan, John, *A History of Warfare*, Londra, 1994.

Keen, Maurice (ed.), *Medieval Warfare: A History*, Oxford, 1999.

Kelly, Laurence, *Istanbul: A Traveller's Companion*, Londra, 1987.

Khadduri, Majid, *War and Peace in the Law of Islam*, Baltimore, 1955.

Kinross, Lord, *The Ottoman Centuries*, Londra, 1977

Koran, The, çev. N. J. Dawood, Londra, 1956.

Levey, Michael, *The World of Ottoman Art*, Londra, 1971.

Lewis, Bernard, *Istanbul and the Civilization of the Ottoman Empire*, Norman, 1968.

Lewis, Bernard, 'Politics and War' in J. Schacht ve C. E. Bosworth (eds), *The Legacy of Islam*, Oxford, 1979.

Lewis, Bernard, *Islam from the Prophet Muhammad to the Capture of Constantinople*, Oxford, 1987.

Lewis, Bernard, *The Muslim Discovery of Europe*, Londra, 1982.

Mackintosh-Smith, Tim, *Travels with a Tangerine*, Londra, 2001.

Mango, Cyril, *Studies on Constantinople*, Aldershot, 1993.

Mango, Cyril (ed.), *The Oxford History of Byzantium*, Oxford, 2002.

Mansel, Philip, *Constantinople: City of the World's Desire*, 1453—1924, Londra, 1995.

Massignon, Louis, "Textes Premonitoires et commentaires mystiques relatifs a la prise de Constantinople par les Turcs en 1453', Oriens 6, sy. 10-17.

Matar, Nabil, *Islam in Britain 1558-1685*, Cambridge, 1998.

Mathews, Thomas E, *The Art of Byzantium: Between Antiquity and the Renaissance*, Londra, 1998.

McCarthy, Justin, *The Ottoman Turks: an Introductory History to 1923*, Harlow, 1997.

McNeill, William H., *The Rise of the West: A History of the Human Community*, Chicago, 1990.

Mijatovich, Chedomil, *Constantine Palaiologos: the Last Emperor of the Greeks, 1448-1453*, Londra, 1892.

Morris, Jan, The Venetian Empire: A Sea Voyage, Londra, 1980.

Murphey, Rhoads, *Ottoman Warfare 1500-1700*, Londra, 1999.

Nicol, Donald M., *Byzantium and Venice*, Cambridge, 1988.

Nicol, Donald M., *The Immortal Emperor: The Life and Legend of Constantine Palaiologos, Last Emperor of the Romans*, Cambridge, 1969.

Nicol, Donald M., *The Last Centuries of Byzantium, 1261-1453*, Londra, 1972.

Nicolle, David, *Armies of the Ottoman Turks 1300-1774*, Londra, 1983.

Nicolle, David, *Constantinople 1453*, Oxford, 2000.

Nicolle, David, *The Janissaries*, Londra, 1995.

Norwich, John J., *A History of Byzantium*, Londra, 1995.

Ostrogorsky, George, *History of the Byzantine State*, çev. Joan Hussey, Oxford, 1980.

Parry, V. J., Richard Knolles' *'History of the Turks'*, ed. Salih Özbaran, İstanbul, 2003.

Parry, V. J. ve Yapp, M. E. (eds), *War, Technology and Society in the Middle East*, Londra, 1975.

Partington, J. R., *A History of Greek Fire and Gunpowder*, Cambridge, 1960.

Pears, Edwin, *The Destruction of the Greek Empire and the Story of the Capture of Constantinople by the Turks*, Londra, 1903.

Rose, Susan, *Medieval Naval Warfare, 1000-1500*, Londra, 2002.

Runciman, Stephen, *The Eastern Schism: A Study of the Papacy and Eastern Churches during the 11th and 12th Centuries*, Oxford, 1955.

Runciman, Stephen, *The Fall of Constantinople*, Cambridge, 1965.

Runciman, Stephen, *The Eastern Schism*, Oxford, 1955.

Schwoebel, Robert, *The Shadow of the Crescent: The Renaissance Image of the Turk, 1453-1517*, Nieuwkoop, 1967.

Setton, Kenneth M., *The Papacy and the Levant (1204-1571)*, cilt II: *The Fifteenth Century*, Philadelphia, 1978.

Shaw, Stanford, *History of the Ottoman Empire and Modern Turkey*, cilt I: *Empire of the Gazis*, Cambridge, 1976.

Sherrard, Philip, *Constantinople: The Iconography of a Sacred City*, Londra, 1965.

Simarski, Lynn Teo, 'Constantinople's Volcanic Twilight', *Saudi Aramco World*, Kasım/Aralık, 1996.

Stacton, D., *The World on the Last Day*, Londra, 1965.

Tsangadas, B. C. P., *The Fortifications and Defence of Constantinople*, New York, 1980.

Vakalopoulos, Apostolos E., *The Origins of the Greek Nation: The Byzantine Period, 1204-1461*, New Brunswick, 1970.

Van Millingen, Alexander, *Byzantine Churches in Constantinople*, Londra, 1912.

Van Millingen, Alexander, *Byzantine Constantinople*, Londra, 1899.

Vassilaki, Maria (ed.), *Mother of God: Representations of the Virgin in Byzantine Art*, Turin, 2000.

Ware, Timothy, *The Orthodox Church*, Londra, 1993.

Wheatcroft, Andrew, *Infidels: The Conflict between Christendom and Islam 638-2002*, Londra, 2003.

Wheatcroft, Andrew, *The Ottomans: Dissolving Images*, Londra, 1995.

Wintle, Justin, *The Rough Guide History of Islam*, Londra, 2003.

Wittek, Paul, *The Rise of the Ottoman Empire*, Londra, 1963.

Yerasimos, Stephane, *La Fondation de Constantinople et de Sainte-Sophie dans les Traditions Turques*, Paris, 1990.

Yerasimos, Stephane, *Les Traditions Apocalyptiques au tournant de la Chute de Constantinople*, Paris, 1999.

dizin

A

Agincourt Savaşı 147, 171
Ahmedi 67, 68
Ahmet 80, 81, 86, 96, 228
Akdeniz 26, 43, 46, 52, 59, 113, 114, 134, 139, 145, 148, 202, 204, 207, 213, 255, 356, 359, 363, 370
Akşemsettin 225, 228, 286, 301, 358
Alparslan 58
Amasya 80
Anadoluhisarı 104, 106
Ancona 206, 343, 348
Andronikus 61, 70, 143
Apollon 344
Asomaton 109
Atatürk 350, 383
Attila 141
Avar 275
Avarlar 52, 145, 146
Ayasofya 352, 358, 372, 384
Ayos 137, 173, 178, 186, 195, 210, 230, 237, 251, 258, 259, 260, 273, 314, 315, 318, 330, 343, 348

B

Bacon 137
Bağdat 45, 57, 58, 60, 297
Baltaoğlu 185, 204, 209, 210, 211, 215, 216, 217, 219, 220, 226, 227
Barbaro 133, 197, 198, 199, 205, 206, 207, 208, 224, 230, 231, 241, 242, 243, 247, 249, 251, 257, 261, 262, 274, 288, 293, 298, 300, 309, 316, 319, 324, 325, 329, 341, 342, 363
Bayezit 74, 80, 104, 370, 379
Bellini 88, 378
Beşinci Askeri 143, 315, 329
Blakhernai 143, 144, 146, 166, 174, 186, 310, 313, 322, 326, 332
Bocchiardi 174, 322, 326, 331, 357
Boğa 272
Boğaz 26, 28, 29, 38, 42, 45, 66, 83, 99, 104, 105, 106, 107, 108, 109, 115, 131, 132, 153, 164, 167, 173, 185, 190, 202, 204, 208, 215, 221, 235, 236, 239, 261, 274, 298, 306, 310, 342, 354, 372, 380, 384
Bosna 364
Brankoviç 101
Brocquiere 147
Bulgar 31, 32, 145

Bursa 66, 67, 83, 102, 105, 164, 355
Byron 382
Byzas 45

C

Cafer 328
Camariotes 356
Cambazhane 142, 143, 288, 322, 326, 329, 331, 386, 387
Campi 244
Cebelitarık 46, 359
Cenova 99, 133, 135, 180, 206, 207, 212, 213, 247, 248, 343, 360, 382
Charles 99
Christian 361
Çiftedirek 187, 209, 210, 211, 214, 215, 221, 226, 230, 232, 233, 235, 237, 238, 239, 248, 262, 294, 302, 342
Coco 133, 240, 241, 242, 243, 245, 248, 249, 251
Commynes 378
Contarini 175
Corfu 243

D

Dallam 374
Dandolo 62, 346
Dar 37, 268
Dara 45, 104
Delphi 344, 351, 358
Demetrius 91, 94, 113, 114, 175, 215, 332, 384
Diedo 175, 241, 341, 342
Dinyeper 45
Dolfin 249
Doria 207
Dracul 244
Dubrovnik 101, 113
Dukas 86, 109, 115, 128, 129, 152, 158, 163, 192, 217, 227, 251, 285, 287, 315, 346, 347, 358, 362, 383

E

Edirne 28, 32, 72, 77, 80, 81, 82, 83, 85, 86, 96, 100, 101, 102, 104, 105, 107, 112, 114, 115, 127, 128, 152, 153, 157, 158, 164, 165, 183, 187, 213, 228, 232, 282, 355, 359, 370, 380
Edward 147, 373
Ege 43, 106, 132, 133, 202, 268, 279, 359
Elena 95, 273
Elizabeth 374
Eugenius 121, 172
Evliya 154, 155
Eyüp 225, 300, 358, 380

F

Firuz 112
Fırat 72
Flander 63
Floransa 121, 123, 125, 384
Franklar 32, 121
Frederick 113, 360
Fulcher 46

G

Galata 26, 61, 91, 92, 101, 114, 135, 138, 167, 172, 208, 209, 210, 216, 217, 220,

234, 235, 238, 240, 241, 245, 248, 249, 251, 253, 260, 262, 284, 286, 287, 302, 304, 316, 340, 341, 342, 347, 357, 360, 370, 371, 385
Garda 233
Gataloxa 207
Gebze 378
Gelibolu 67, 87, 104, 107, 112, 164, 165, 202, 204, 214
Gennadius 122, 124, 126, 127, 131, 297, 339, 370
Georgevich 368
Georgios 31, 100, 135, 171, 178, 273, 310, 335, 338, 381
Ghent 149
Girit 46, 105, 134, 151, 175, 202, 206, 342, 353, 359, 381, 384
Giustiniani 137, 172, 173, 177, 180, 184, 195, 199, 231, 233, 234, 240, 241, 253, 256, 258, 260, 264, 279, 288, 298, 299, 302, 303, 306, 314, 315, 316, 317, 323, 325, 326, 327, 329, 332, 343, 382
Grant 264, 265, 268
Gurani 81
Gürcü 64, 360

H

Haç 35, 37, 47, 143, 273, 305
Haçlı 31, 60, 61, 62, 73, 74, 82, 83, 100, 138, 139, 187, 214, 225, 263, 304, 361, 367
Haçlılar 55, 61, 353
Hagia 29, 48, 49, 62, 66, 71, 91, 109, 117, 118, 121, 122, 123, 125, 126, 143, 166, 179, 199, 214, 259, 273, 274, 276, 278, 305, 308, 310, 319, 335, 336, 343, 344, 346, 347, 351, 354, 358
Haliç 26, 45, 61, 62, 91, 112, 138, 139, 143, 146, 167, 172, 173, 175, 186, 187, 190, 206, 207, 209, 211, 214, 215, 216, 220, 221, 232, 233, 234, 235, 237, 238, 239, 241, 245, 248, 249, 251, 253, 254, 260, 261, 262, 269, 274, 279, 294, 299, 302, 303, 304, 307, 308, 310, 316, 322, 327, 332, 333, 337, 339, 340, 342, 343, 348, 355, 373, 384, 385, 386
Halil 82, 83, 84, 85, 86, 87, 101, 102, 103, 108, 111, 127, 128, 129, 179, 224, 225, 228, 285, 291, 292, 295, 322, 380, 385
Halkokondiles 168, 169, 333, 348
Hamza 227, 244, 302, 308, 333, 343
Hannibal 378
Harrissos 142, 173, 174, 265, 307, 313, 315, 329, 335, 343, 350, 386
Havariler 176, 379
Helles 26, 28, 38, 45, 67, 82, 83, 104, 205, 214, 269, 282, 342
Heraklius 35, 37, 143
Hexamilion 149, 151, 179

Hipodrom 35, 63, 93, 109, 143, 344, 352
Hizip 118, 127
Hızır 80
Horaia 175
Humbert 118
Hunlar 51, 56
Hunyadi 101, 113, 193, 282

İ

İbni 56, 66, 71, 313
İgor 52
İran 57, 59, 352
İsfahan 372
İshak 167, 295, 301, 322
İsidore 123, 125, 126, 175, 338, 357, 382
İskoç 32, 174
İsmail 283, 284, 289, 352
İspanya 360, 370
İtalya 52, 89, 120, 147, 356, 360, 363, 364, 377, 379, 381
İustinianus 29, 30, 48, 91, 272, 279, 308, 344, 345, 347, 351, 358, 365, 387
İzmir 66
İzmit 65, 107
İznik 66

J

Julius 84

K

Kaffa 71, 133, 364
Kahire 135, 234, 361, 362, 379
Kaligaria 174, 265, 310
Kallinikos 40
Kantakuzenus 67, 72, 332, 348
Karaca 164, 167, 295, 322, 326
Kara Ölüm 71, 73
Kariye 335
Kasımpaşa 237, 385
Katalan 91, 135, 175, 206, 307, 337, 339, 356
Katolik 62, 117, 118, 120, 125, 126, 174, 177, 370, 371
Khios 101, 113, 135, 214, 359, 382
Khioslu 124, 234, 283, 299, 357
Khora 335
Kiev 48, 123, 338, 382
Kisra 36
Kıbrıs 38, 359, 367
Kızıldeniz 234
Kızılelma 25, 29, 30, 67, 164, 179, 296, 297, 336, 343, 363, 366, 383
Knolles 367
Konstantinus 35, 45, 46, 63, 77, 90, 91, 92, 93, 94, 95, 100, 102, 103, 104, 105, 106, 110, 111, 113, 114, 115, 118, 121, 122, 124, 127, 130, 131, 132, 133, 134, 135, 149, 152, 165, 166, 171, 172, 173, 174, 175, 176, 178, 180, 190, 198, 199, 210, 212, 213, 224, 227, 229, 239, 245, 248, 253, 254, 255, 258, 259, 260, 264, 267, 270, 271, 273, 275, 279, 282, 283, 284, 285, 289, 291, 292, 299, 302, 304, 305, 306, 308, 310, 311, 316, 325, 326, 327, 329, 336, 339, 343, 347, 348, 349, 362,

365, 374, 379, 382, 383, 384, 386
Konya 374
Korfu 359, 381
Korint 149, 232
Kosova 79, 85
Kritovulos 111, 129, 153, 178, 191, 202, 219, 238, 294, 323, 334, 336, 351, 352
Krum 145
Kudüs 35, 38, 92, 331, 362, 374
Kuran 52, 68, 77, 81, 101, 155, 164, 177, 300, 301, 316, 372, 379

L

Ladislas 82
Languschi 89
Lawrence 91
Leo 41, 42
Leonard 124, 170, 177, 189, 196, 219, 233, 234, 245, 253, 266, 283, 297, 299, 305, 317, 319, 322, 325, 357, 382
Leonardo 335, 367
Leontari 144
Lepanto 359
Lesbos 101, 124
Levant 372
Limni 113, 135
Lithgow 373
Lomellino 340, 341, 355, 357
Longo 135, 213
Luther 367
Lykos 146, 173, 184, 186, 195, 197, 230, 288, 295, 307, 313, 316, 385

M

Macar 79, 82, 101, 113, 120, 152, 163, 169, 193, 194, 228, 282, 285, 371, 380
Macarlar 85, 317, 363
Maffei 364
Mahmut 55, 167, 295
Malazgirt 58, 59
Maltepe 167, 173, 180, 215, 226
Mammas 121
Manisa 85
Mantua 364
Manuel 74, 93, 103, 120, 144, 229
Maria 144, 239, 276
Marko 62, 63, 72, 174, 212, 322, 326, 364
Marmara 26, 38, 42, 52, 62, 126, 132, 138, 139, 164, 173, 175, 185, 205, 209, 212, 214, 216, 255, 279, 295, 302, 307, 308, 310, 313, 316, 322, 332, 333, 337, 342, 343, 348, 372, 384, 385
Maslama 41, 45
Medine 362
Mehmet 31, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 89, 90, 94, 95, 96, 99, 100, 101, 102, 103, 104, 105, 106, 107, 108, 110, 111, 112, 114, 115, 122, 127, 128, 129, 146, 148, 152, 153, 157, 161, 162, 164, 165, 167, 168, 170, 172, 173, 177, 179, 180, 185, 186, 187, 193, 197, 199, 201, 202, 204, 205, 206, 209, 211, 212, 215, 216, 217,

220, 221, 223, 224, 225, 226, 227, 228, 229, 230, 232, 233, 234, 235, 236, 237, 238, 243, 244, 245, 248, 250, 251, 252, 253, 255, 259, 261, 262, 263, 265, 266, 267, 268, 272, 275, 278, 279, 282, 283, 284, 285, 286, 287, 291, 292, 293, 294, 295, 296, 297, 300, 301, 302, 305, 306, 313, 316, 317, 318, 320, 322, 323, 328, 329, 337, 338, 339, 341, 343, 347, 349, 350, 351, 353, 358, 361, 362, 363, 364, 365, 370, 371, 374, 377, 378, 379, 380, 381, 382
Mekke 362
Melissenos 192, 238, 245, 311
Memluklar 234
Mesoteikhion 173, 314, 315, 317, 318, 322
Mikail 59, 72, 85, 106, 161, 170, 291
Milano 286
Milion 149, 344
Minotto 133, 174, 332, 356
Mistra 91, 122, 383
Mısır 38, 46, 57, 58, 62, 344, 358, 362, 377
Modon 359
Moğol 74
Moğolistan 63
Moğollar 56, 64, 297
Monemvasia 311, 359
Mora 90, 94, 95, 113, 114, 213, 229, 364, 383
Muaviye 38, 40
Muhammed 36, 37, 68, 309, 361, 365, 379
Murat 69, 74, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 85, 86, 91, 93, 94, 96, 100, 101, 148, 151, 167, 201, 225, 228, 256
Mustafa 259

N

Napoli 113, 360
Negroponte 359, 364
Nestor İskender 170, 183, 198, 199, 252, 254, 257, 259, 273, 278, 298, 308
Nicaea 65, 66
Nicene 119
Nikolas 113, 122, 123, 137, 367
Nil 46, 234
Notaras 176, 210, 253, 258, 259, 264, 303, 338, 347, 356, 357
Novo 263

O, Ö

Öküz 289, 343
Olympos 26
Ömer 256
Orhan 65, 66, 67, 74, 83, 84, 86, 101, 102, 103, 104, 105, 130, 175, 307, 337, 338, 347
Ortodoks 47, 52, 60, 116, 117, 121, 123, 125, 126, 131, 143, 165, 170, 172, 174, 175, 176, 177, 272, 308, 331, 345, 346, 357, 370, 381, 382
Oruç 349
Osman 32, 64, 65, 67

Otranto 365
Ovidius 45

P

Palaiologos 71, 77, 90, 123, 174, 176, 316, 329, 381
Pantokrator 126, 127
Papa 60, 73, 82, 89, 105, 113, 115, 117, 118, 119, 120, 121, 122, 123, 125, 212, 213, 214, 269, 361, 363, 364, 382
Patras 311
Patrik 122, 126, 370
Paul 48
Peleponez 91, 94, 114, 149, 229, 254, 383
Pera 91, 238, 248, 360
Pers 36, 38, 45, 55, 64, 70, 78, 84, 104, 336, 352
Persler 52, 272
Petra 335
Phanar 355
Piccolomini 360
Pius 364
Pınar 142, 143, 186
Plato 371, 384
Postalcılar 142
Prinkipo 185
Prokopius 29, 48, 371

R

Rizzo 115, 124, 133, 153
Rodos 101, 135, 359, 364
Roma 29, 31, 32, 35, 40, 46, 47, 51, 53, 84, 89, 99, 105, 113, 118, 119, 120, 122, 123, 135, 139, 140, 141, 202, 360, 363, 364, 366, 370, 374, 378, 379, 382
Romanus 50, 58, 307
Rumeli 84, 162, 164, 256, 286, 295
Rumelihisarı 99, 111, 112, 385
Rus 47, 52, 170
Rusya 45, 48, 51, 125, 170, 345

S, Ş

Sadettin 86, 113, 334, 369
Sagredo 377
Şahabettin 84, 108
Sakson 263, 265, 268
Şam 38, 41, 45
San 62, 63, 72, 174, 212, 281, 322, 326, 364
Saracen 353, 366, 368
Selahattin 57, 234
Selçuk 57, 58
Selymbria 113, 132
Sicilya 46, 214
Sırp 32, 71, 72, 78, 79, 90, 101, 194, 291, 385
Slav 32, 263
Soğuksu 235, 237, 238, 241, 248, 294, 307, 385
Soligo 172
Sophia 29, 48, 49, 62, 66, 71, 91, 109, 117, 118, 121, 122, 123, 125, 126, 143, 166, 179, 199, 214, 259, 273, 274, 278, 305, 308, 319, 336, 343, 344, 346, 347, 351, 354, 358
Sphendone 109
Sphrantzes 100, 101, 103, 135, 171, 178, 310, 311, 338, 381

Struma 101, 105
Studion 175, 337
Studius 186
Süleymaniye 25
Sünni 57, 70
Suriye 37, 40, 42, 43, 213

T

Tafur 72
Tana 206, 342
Taygetus 384
Tenedos 134
Teodora 384
Teodosia 333
Teodosius 26, 139, 140, 141, 143, 189, 191, 233, 259, 288, 343, 385
Tetaldi 169, 171, 205, 287, 339, 348
Theophanes 42
Thomas 368, 374
Timur 74
Toledo 135
Tomas 94, 113, 114
Tophane 387
Topkapı 79, 372, 378
Trabzon 100, 164
Trakya 104, 139, 141, 158, 165, 185
Trapezuntius 31
Trevisano 133, 175, 241, 242, 258, 261, 342
Truva 52, 174
Tuna 72, 82, 104, 194, 244, 282, 365
Turahan 114, 286
Türkiye 32, 92
Türkmen 82
Tursun 161, 165, 214, 225, 253, 348, 352
Tutmose 344

U, Ü

Üçüncü 133, 142, 313
Ulubatlı 328
Urban 60, 152, 153, 157, 158, 186, 187, 192, 193, 194, 380, 387

V

Valens 350
Varna 83, 85, 94, 95, 100, 214
Venedik 46, 62, 82, 83, 93, 95, 99, 105, 106, 114, 115, 133, 134, 148, 151, 173, 174, 175, 177, 204, 206, 207, 212, 213, 221, 233, 239, 241, 258, 269, 274, 282, 297, 303, 304, 315, 332, 333, 341, 342, 346, 356, 359, 363, 364, 377, 378, 379, 381
Vikingler 345
Viyana 365, 366
Vladislas 194

Y

Yahudi 126, 337
Yaldızlıkapı 140, 143, 383, 386
Yunan 46, 90, 94, 95, 174, 228, 383, 384
Yunanistan 63, 94, 269, 306, 359, 382, 383

Z

Zağanos 84, 108, 167, 187, 228, 229, 235, 237, 286, 294, 302, 322, 380

EĞER Kİ...

BU BASİT İFADE TARİHÇİLERİN AKLINI HER ZAMAN KURCALAMIŞ, ONLARI UĞRAŞTIRMIŞTIR. 'EĞER WATERLOO SAVAŞI'NI NAPOLEON KAZANSAYDI...' YA DA, 'EĞER HİTLER RUSYA'YA GİRMESEYDİ...'

VE BELKİ DE BUNLARIN EN ÖNEMLİSİ, 'EĞER KONSTANTİNOPOLİS 1453'TE DÜŞMESEYDİ...'

SON BÜYÜK KUŞATMA'NIN SONUCU O YÖNDE OLSAYDI, BİLİNEN DÜNYANIN TARİHİ OLASILIKLA ÇOK FARKLI ŞEKİLLENECEKTİ. BU OLGUNUN YAŞANDIĞI TOPRAKLARIN YENİ SAHİBİ OLAN BİZLERİN, KONUNUN KENDİSİNE YÖNELİK YANSIZ VE GERÇEKÇİ KAYNAK SIKINTISI ÇEKTİĞİ İSE, BAŞKA BİR GERÇEK.

İSTANBUL'DA YAŞAMIŞ, KENTİ VE TARİHİNİ ÇOK İYİ ARAŞTIRMIŞ BİR YAZAR OLAN ROGER CROWLEY'İN BU ÇALIŞMASI, BİLİMSEL TAVRINI KORUYARAK GÜVENİLİR BİR KAYNAK OLUŞTURMAKLA KALMIYOR, ROMAN AKICILIĞINDA BİR OKUMA TADI DA VERİYOR.

THG
0205595
LRL

9 789756 006108